

A large, stylized quill pen graphic is positioned vertically on the left side of the cover. The quill is white with fine lines indicating its texture and is set against a background of orange and yellow wavy patterns. The quill's tip points downwards.

Literatūras
hrestomātiņa

6.klasei

Literatūras hrestomācija 6.klasei

MĀCIBU GRĀMATA

*Apstiprinājusi Latvijas PSR Izglītības
ministrija*

2. izdevums

12-я СРЕДНЯЯ ШКОЛА
г. Рига, ул. Орлова, 6

RIGA «ZVAIGZNE» 1985

Sakārtotāji un rakstnieku literāro portretu autori:
*Dagmāra Ausekle, Imants Auziņš, Dzidra Cirule, Drosma
Ivniece, Irma Martinsons, Anna Straume, Saulcerīte
Viese.* Nodaļu «No latviešu literatūras vēstures» uzrak-
stījusi *Biruta Pussare*

Grāmatu recenzējusi *B. Pussare* (izņemot nodaļu
«No latviešu literatūras vēstures»)

Folklorā

LATVIEŠU TAUTAS DZIESMAS

Darbam dzimu, darbam augu,
Darbā mūžu nodzīvoju:
Darbā savu tikumiņu
Pa godam noturēju.

Teic, māmiņa, manu darbu,
Neteic manu augumiņu:
Kas no mana augumiņa,
Ka darbiņa nemācēju.

Viegla tec celiņā,
Čakla ej darbiņā!
Tad iedos Laimes māte
Pašas laimes atslēdziņu.

To celiņu atminēju,
Ko staigāju dzīvodama:
Sīki soli, dziļas pēdas,
Pilnas zelta, sudrabiņa.

Vecajam tētiņam
Veci rudzi klētiņā.
Vai tādēļ veci rudzi,
Ka iet agri tīrumā?

Liniņami, bāliņami,
Zelta poga galiņā:
Būs manā pūriņā
Apzeltīti gabaliņi.

Bāliņš ara kalniņā
Ar dzeltenu kumeliņu.
Es iznesu launadziņu
Sudrabiņa bļodiņā.

Stalti mani bāleliņi,
Melnas zemes arājiņi,
Baltās maizes plāvējiņi,
Sūra darba darītāji.

Saule, saule, zeme, zeme
Bez arāja nevarēja;
Arājiņš nevarēja
Bez labā kumeliņa.

Ai, melnā vabulīte,
Griezi ceļu arājam!
Arājam smagas kājas,
Pilnas smilšu piebīrušas.

Auzu skara tā sacīja:
Sējat mani līdumā,
Tur es došu arājam
Brūnus svārkus mugurā.

Saka: grūti arājam —
Kumeliņš arklu velk.
Malējai — tai bij grūti,
Patī vilka dzirnaviņas.

Mellas kājas arājam,
Zelta kanna rociņā;
Tumša nakte zvejniekam,
Sudrabs spīd laiviņā.

Ej gulēt, vēja māte,
Sausas egles galiņā:
Jūrā mani bālēliņi
Vakarēju gājumiņu.

Es apvilku ūdens kreklu,
Sikakmeņu kažociņu,
Nu es iešu jūriņā
Ar ziemeli spēlēties.

Ganiņš biju, ganos gāju,
Gana drēbes mugurā:
Erkšķu bikses, skuju svārki,
Viegla tāšu cepurīte.

Buč, aitiņa, magonīte,
Tev ar šautru nesviedīšu;
Nolauzīšu ievas ziedus,
Biedināt biedināšu.

Es tupēju krūmiņā,
Dārgu putnu gaidīdams.
Attek ezis pukstēdams,
Sermulītis šņaukādams.

Līdaciņa velējās
Zaļas niedres galiņā:
Zīda kreklis, zelta vāle,
Sīdrabiņa velētava.

Ne tā man lēti tika
Jauna cauņu cepurīte:
Dažu nakti izgulēju
Smalkā priežu siliņā.

Ko, bāliņi, tu dariji
Visu dienu siliņā?
— Bitītēm namu daru,
Līdz zemīti rakstīdams.

Skrej, bitīte, kur skriedama,
Skrej manā sētiņā,
Man sētā laipa mesta,
Ķēdēm kārti ozoliņi.

Bite sērsti aicināja
Dravenieka līgaviņu,
Solīdama vasku, medu,
Pilnas krūtis sudrabiņa.

Ej, sliņķīti, pie bitītes,
Mācies bites tikumiņu!
Ne tai kunga, ne stārasta,
Pate gāja nedzenama.

Atšūdama bite šuva,
Atlocīņus locīdama;
Mēs bijām mātes meitas,
Tāda darba nepratām.

Vakar saule samērkusi
Divi simti villainīšu:
Šodien spodra netecēja
Skalodama, velēdama.

1. Kas tautas dziesmu sacerētāju uztverē ir cilvēka dzīves galvenais saturs?

2. No kā cilvēks mācās darba tikumu? Mācību grāmatā un tautas dziesmu izlasēs «Darba vara lielu dara» un «Latvju dainu izlase» sameklējiet tautas dziesmas, kurās par to runāts!

3. Kādi epiteti, raksturo čaktu darba darītāju? Ko cilvēks gūst pār savu darbu?

4. Par kādiem nodarbošanās veidiem stāstīts šais tautas dziesmās? Vai kādam no tiem tautas dziesmās dod priekšroku?

Pļaviņā vien pazinu
Laisku tautu pļāvumiņu:
Bij nopļauts, bij sakasts,
Ziedēt zied dābuliņš.

Es nebiju laiska meita,
Bet tikusi darbiņam:
Ar cimdiem govis slaucu,
Ar dakšām vietu taisu.

Šis sētiņas meitiņām
Dvieļus austi nevajaga:
Zirneklīši noauduši
Gar visām sienmalēm.

Tikusi māte,
Tikusi meita —
Pele leca pūrā,
Nolauza kaklu.

No maizītes es pazinu
Tautu meitas tikumiņu:
Rupji malta, maz mīcīta,
Atlēkusi garoziņa.

Aijā manu ģeķa prātu,
Kaļnā kāpu zirņus sēt:
Metu sauju pakaļ saujas,
Skrej lejā žvingstēdami.

Nevienam nelaižos
Šai baltai saulītē:
Ne miegam, laiskumam,
Ne ļaudīm nicināt.

Dod, dieviņ, tā nomirt,
Kā nomira tēvs, māmiņa!
Tēvs nomira ecēdams,
Māte — maizi mīcīdama.

Jo zied ieviņa,
Jo melnas ogas:
Jo sīva māmiņa,
Jo tikušas meitas.

Tu, māsiņa, dižākā,
Nerāj mani mazāko;
Tu dzīvoji dižu darbu,
Es mātei kājas āvu.

5. Kā tautas dziesmu sacerētāji pauž savu ironisko attieksmi pret laiskiemi, nemākulīgiem darba darītājiem?

6. Kādi salīdzinājumi izmantoti šajās tautas dziesmās?

Elle, elle, kunga rija,
Elle kunga laidariņš:
Dūmos smaku, dubļos mirku,
Verga mūžu nodzīvoju.

Ai, vācieti, vella bērns
Vēl tu esi nabagos,
Vēl tev mani bāleliņi
Dos maizītes gabaliņu.

Riet, saulīte, rietēdama,
Dod man laiku vakariņu;
Sivi kungi darbu deva,
Nedod laiku vakariņa.

Kas tur spīd, kas tur viz
Viņā lauka maliņā?
Vagariša dvēselīte
Balta spieķa galiņā.

Stārastam zelta josta,
Rijniekam sudrabiņa:
Kūlējiņu sūra vara,
Darbinieku kļiedzieniņi.

Ai, vagari, vagariti,
Rītu tevi svilinās!
Sodien dzina apses malku
Treju kungu darbinieki.

Kārklu vīzes, kankariņi —
Tie maizītes pelnitāji;
Kunga svārki, zābaciņi —
Tie naudiņas tērētāji.

Saimeniece, dūmu vista,
Nedzer manas asariņas!
Ej purvā, nodzeries
Skaidru rāvas ūdeniņu.

Ko tie kraukļi kraucināja,
Ko žagatas žadzināja?
Velns pakāra rijnieciņu
Kunga rijas cekulā.

Eita, bērni, skatīties,
Kādi ērmi tūrumā!
Pieci kaķi arklu vilka,
Vāciet's ara raudādams.

No vēzīša vilnu cirpu,
Kundziņam svārkus aužu,
Lai kungam tik prātiņa,
Cik vilniņas vēzīšam.

Slaucu priedi, slaucu egli,
Kalpam putru vārīdama;
Cirpu rudu akmentiņu,
Kalpam svārkus šūdināju.

Bajārs jāja sirmu zirgu,
Pie ausim turēdams;
Es nabaga sērdienītes,
Man bij zelta iemauktiņi.

Diža zāle, maza rasa
Apakš kupla ozoliņa;
Diža slava, mazz tikums
Bajāriņa meitiņām.

Sērdienītes pūru veda,
Lāci jūdza vezumā;
Velk lācītis ņammādams:
Kas par smagu vezumiņu!
Mātes meitas pūru veda,
Skudras jūdza vezumā;
Velk skudriņa svilpodama:
Kas par vieglu vezumiņu!

1. Kā tautas dziesmās pausta attieksme pret nebrīvu darbu?
2. Kāda ir vārdu un situāciju izvēle, runājot par kungiem un viņu pakalpiņiem (vagariem, rijniekiem u. c.)?
3. Kurās tautas dziesmās izmantots parafēlisms?
4. Sameklējiet dažādās tautas dziesmu izlasēs četrkrindes, kurās raksturots čaklums pretstatā bagātās mātes meitas slinkumam un nevižibail

LATVIEŠU TAUTAS PASAKAS

LABĀS ZĀLES

Senos laikos dzīvoja kāds kungs. Viņš bija ļoti bagāts, neko nestrādāja un bija tā sabarojies, ka no resnuma vai pušu plīsa. Nekādas zāles viņam nepalīdzēja. Kaut gan kungs bija ļoti skops, tomēr beidzot viņš izsludināja, ka došot sieku zelta tam, kas varēs viņu izārstēt.

Labi. Paiet diena pēc dienas, bet ārsti nerodas. Te kādu dienu pie kunga atnāk kāds nabadzīgs vīrs vārdā Jānis un saka: šis kungu gan izārstētu, bet par to lai dodot trīs sieki zelta un savu meitu par sievu. Kungs sākumā gan ļoti pretojies un gribējis kļūt vesels par mazāku atlīdzību, bet Jānis nepielaidies. Kad nevar, nevar citādi: kungs apsolījis nabaga Jānim, ja šo izārstēšot, trīs sieki zelta un savu meitu par sievu. Jānis nu pateicis, lai kungs vakarā atbraucot uz viņa māju, tur viņš šo ārstēšot.

Labi. Vēl nav vakars, kad kungs ar resno vēderu ierodas Jāņa sētā. Jānis tūlīt saņem kungu, sēdina pie galda un cienā ar visu, kas jau nu ir. Bet ēdienā Jānis bija iemaisījis miega zāles. Līdzko kungs paēdis, tā tūlīt taisās gulēt. Jānis parāda savu lāviņu, un kungs aizmieg. Jānis nu šim klāt, novelk labās drēbes, nomauc zābakus, apauj vīzes un apgērbj vecās drēbēs.

Jāņa tēvs bijis ogļu dedzinātājs un darvas tecinātājs. Jānis paņem kungu, aiznes uz darvas cepli un noliek tur, lai gul.

Rītā, mazā gaismiņā Jānis pārgērbjas par staltu kungu un ceļ resno kungu augšā, lai ejot strādāt, diezgan jau esot gulējis, tā jau maizes kumosu nenopelnišot. Kungs gan iepļēš acis un nezina, ko teikt, bet Jānis uzvelk šim ar pātagu. Nu kungs ceļas gan. Cita darba kungam nedod, liek kurināt cepli. Kungs sākumā nesaprot, ko viss tas nozīmē — vecas, saplēstas drēbes, vizes kājā un cepla kurināšana. Beigās viņš nodomājis, ka nokļuvis ellē, ka vakar nomiris un tagad atrodas velnu valstībā.

Tā pagāja diena pēc dienas. Kungs diendienā redzēja tikai stalto kungu, kuru viņš noturēja par velnu. Resnā kunga barība nu bija maize un ūdens, bet darbs — cepla kurināšana.

Strādājot pagāja gads. No kunga resnā vēdera vairs nebija ne zīmes. Viņš bija tapis tik lokans un vingrs, ka ne pazīt.

Kādu vakaru Jānis kungam atkal ēdienā iemaisīja miega zāles un kungs aizmīga tik cieši, ka nekā nemanīja. Jānis nu novilkā kungam saplēstās drēbes, uzgērba labās un aizveda uz savu būdiņu. Istabu Jānis sakārtoja tādu pašu kā tai vakarā, kad kungu aizveda uz darvas cepli.

Rītā kungs vēl nebija pamodies, kad Jānis sāka to modināt: «Celies, nu jau būsi atpūties! Esi nogulējis labu laiku!» Kungs izbrīnā iepļēta acis un jautāja, cik ilgi tad šis esot gulējis. Jānis nu sāka stāstīt, gulējis esot labu laiku, šis esot pa to laiku pat uz mežu aizgājis, pielauzis slotām žagarus. Kungs gan ilgi negribēja tam ticēt, bet, redzot, ka viss tāpat, kā apgūlies, nolicējis arī.

Jānis nu aicināja kungu celties augšā un sēsties pie galda. Piecēlies kungs pats sevi vairs nepazīna, brīnījās un nevarēja ne nopriecāties par tik labu ārstēšanu. Pēc brokastīm kungs devās uz savu muižu. Te nu arī Jānis dabūja savus trīs siekus zelta un apprecēja arī kunga meitu.

Vēlāk gan Jānis kungam izstāstīja par ārstēšanu visu patiesību. Kungs pēc tam nodzīvoja vēl ilgu mūžu, bet nu viņš labi zināja, cik grūti strādāt un pelnīt maizi.

KUNGS UN NABAGS

Kāds nabags ieiet pie kunga un lūdz kādu kumāsiņu. Kungs liek ieliet pavāram ēdienu traukā un pasniegt nabagam, lai ēd. Nabags izēd labu bļodiņu.

Kungs prasa: «Vai vēl gribi?»

Nabags atbild: «Paldies, kungs, esmu paēdis.»

Kungs uzliek brangu cepeša gabalu un dod nabagam. Nabags noēd atkal.

Kungs prasa: «Vai vēl ēdīsi?»

Nabagais atbild: «Dari, kungs, ko zini, bet vairāk gan nevaru!»

Kungs pielej šķīvi pilnu ar saldāku ēdienu un dod atkal nabagam. Nabags izēd.

Kungs sit tam pa ausi un saka: «Kam tu man meļoji — saki, ka paēdis, bet ēd, kad tik dod!»

Arā stāvēja kaste. Nabags piekrauj to pilnu ar akmeņiem un prasa: «Kungs, vai nu kaste ir pilna?»

Kungs atbild, ka ir. Nabags saber smiltis un prasa: «Vai nu ir pilna?»

Kungs atbild: «Tu tak redzi, ka pilna.»

Nabags ņem pilnu spaini ar ūdeni un vēl ieļej kastē, tad sit kungam pa ausi un saka: «Dots pret dotu! Kā tu nevarēji noteikt, kad kaste pilna, tā es nevarēju pateikt, kad paēdis.»

GUDRĀS ATBILDES

Reiz kungs staigādams pieiet cūkganam klāt: «Puika, ko tavs tēvs dara?»

«Mans tēvs taisa divus ceļus par vienu!»

«Divus ceļus? Kā tas izdarāms?»

«Ta tad muļķa kungs! Nezina ne to, kā divus ceļus par vienu taisa: viņš taču ar!»

«Ā! ar. Bet ko tad tava māte dara?»

«Mana māte tagadiņ atdeva apēsto maizi!»

«Apēsto maizi? Kā tas var notikt?»

«Ta tad muļķa kungs! Ne to nezina: ko vakar aizpēmās, to šodien atdeva.»

«Ā! atdeva. Bet ko tad tava precētā māsa dara?»

«Māsai pērn bija prieki, šogad bēdas!»

«Šogad bēdas? Kādēļ?»

«Ta tad muļķa kungs! Ne to nezina: nu pērn viņai taču piedzima dviņi — vai tie nebija prieki? Un re, šogad nav maizes ko ēst — vai tās nav bēdas?»

«Ā! tu esi gan mutīgs puika. Bet klausies, tādēļ ka mani par muļķi lamāji, tev jānāk līdz muižā — dabūsi pierienul!»

Labi. Puika iet svilpodams. Aiziet muižā — kungs pavisam pārskaities: kā varot tā svilpot viņam pie deguna? Lai sulainis aizrīdot bezkauņu ar suņiem. Sulainis palaiž gan suņus, bet puika arvien nēsāja mazu zaķīti padusē īsa laika pēc, un, kā nu suņi saklups virsū, — puika palaiž zaķīti. Ak tu žēlīgais tētiņ! Aiziet suņi zaķim kā traki pakaļ, bet puika nosvilpjas vien. Kungs vēl vairāk saskaišas. Lai iemetot bezkauņu pagrabā, kamēr labas rīkstes saraudzišot. Sulainis ieogrūž nabadziņu pagrabā un aizskrien birzē rīkstēm pakaļ. Bet puika tamēr svilpodams atrauj lielai vīna mucai tapu — vīns šļākdams iztek pa zemi. Pārskrien sulainis, ierauga nelaيمي, tūliņ uzspiež pirkstu tapas vietai un sauc: «Padod tapu! Padod tapu!» Bet puika tamēr uzmet gaļas plecu mugurā, pārsviež svārķelus, ka nevar pazīt, un prom. Kungs, pa logu puiku tādu kupri redzēdams, nosmejas gardi: «Ē! Kā nu labu pierienu dabūji — visa mugura lika!»

TEVA PADOMI

Viens tēvs mirdams dod savam dēlam trīs padomus: «Neej bieži ciemā, citādi tevi iesāks nicināt; nemiņ tirgū zirgus, citādi paliksi kājām; nepreci tālu sievu, citādi apnēmsi nelabu!»

Dēls pasmudzina galvu un liek tos vārdus cienā. Pēc tēva nāves tas domā: «Jārauga tēva padomus pārbaudīt.»

Labi. Aiziet ciemā. Pirmo reizi šo uzņem ar plāceņiem, otro reizi arī nekas nekaiš, trešo reizi jau aukstāk, ceturto reizi tā bija, kā bija, piekto reizi nebija ne ēdis, ne dzēris un sesto reizi tam pasniedza pelavainu maizi ar skābu putru. Vienu rīcieni tas iekož kā varēdams, turpretim otru pārnes mājā un paglabā klēti savā tīnē. Gulēt iedams, dēls saka pats pie sevis: «Pirmais tēva padoms pareizs, bet nu raudzīšu otru pārbaudīt.»

Labi. Nu brauc uz tirgiem un maina zirgus; bet kas tur atlēca — beidzot iemainīja tādu krabiņu, kas palika uz ceļa un atstāja pašu kājām. Dēls novelk krabiņam ādu un paglabā savā tīnītē. Gulēt iedams, tas saka pats pie sevis: «Divi tēva padomi pareizi, bet nu raudzīšu trešo pārbaudīt.»

Labi. Nākošu svētdienu tam ceļš pa kājām otrā pasaules malā sievu precēt. Meklē, meklē — atrod arī meitu kā diegā pakarinātu: iet, ka ne papēži pie zemes nepieduras. Ko tur vairāk, lai tik brauc nākošu svētdienu vietraugās. Tomēr vakarā, uz mājām iedams, dēls domā: «Divi tēva padomi jau kabatā; trešo, kamēr kabatā bāzu, aplūkošu labi. Svētdiena paliek svētdiena, ko tur laba nolūkot, bet darba dienā — tā pavisam cita lieta. Ko niekus — iešu atpakaļ, ielīdīšu klusu pīdarbā pārgulēt un tad noskatīšos rīt, kāda mana mūža biedrene pie darba.»

No rīta vecie mudīgi mudīgi uz lauka pie rudziem, bet šīs neredz nekur. Nu tu brīnums! Pusdienu klāt, nekur nemana — jāiet istabā raudzīt. Ieiet istabā: vakarējais priekšauts guļ plāna vidū kā iesālīts un pati krāc aizkrāsnē, lai sienas brīkst. Tēva dēls paķer priekšautu un projām uz mājām. Priekšautu tas ieliek tīnītē un tad mierīgi gaida nākošu svētdienu. Atnāk svētdiena — vietraugi klāt. Izskatās vienu kaktu, otru kaktu — brīnum labi; ieiet klēti, ierauga tēva padomu tīnīti — kas tur?

«To nevarēšu rādīt — tur dārgas lietas!»

Lai jau rādot, lai neliedzot.

«Nu, labi, labi!»

Attāisa tīnīti — kas tas?

«Kur, puisīt, mans priekšauts te gadījies?»

«Jā, meitiņ, šī tīnīte ir mana tēva padomu tīnīte: kamēr citi [audis gu], tamēr tīnīte manā vietā savāc derīgus padomus. Un trīs padomi manā tīnītē jau savākti — šis riecieniņš, šī āda un tavs priekšauts. Pirmais māca: neej bieži ciemā, citādi tevi iesāks nicināt; otrs māca: nemij tirgū zirgus, citādi paliksi kājām; trešais, tavs priekšauts, māca: nepreci tālu sievu, citādi apņemsi nelabu!»

Meita nokaunējās un aizbrauca.

MAIZES KLAIPS

Reiz bija tēvam tāds dēls, kas sestajā, septītajā gadā vēl nestaigā: tik slinks, ka lūgšus lūdzams. Tīri smieklī ar tādu, bet ko darīsi. Tēvs uztaisa ratiņus, iesēdina tur šo kā paunu un sāk vazāt apkārt nabagos.

Te vienās mājās kāds labdaris noliek maizes klaipu uz galda un saka: «Tev, tēv, nav brīv maizi ņemt. Ja tu, dēliņ, vari, tad ņem, bet, ja nevari un negribi, tad salksti badā!»

Dēliņš tai dienā bijis ļoti izsalcis. Ilgi gorījies pa rateļiem, kamēr jau vienu kāju izcēlis un drīz arī otru.

«Nu, paldies dievam, jau no rateļiem ārā,» tēvs klusu pie sevis nočukst.

«Nu atpūties, atpūties, dēliņ, pie pirmā soļa, ka nepār-rauj vēderu!» citi smējās. Un redzi, pēc laiciņa dēliņš jau pie galda.

Bet maizes klaips, neredzama spēka vilkts, iet arvien uz priekšu, un dēliņš pakaļ, kamēr abi jau pa durvīm laukā. Laukā dēliņš domā tecīņus klaipu sagrābt, bet pār-galvnieks klaips nomoka ķērāju, kamēr slapja mugura, un tad beigās nozūd kā ūdenī.

Tēvs priecīgi izsaucies: «Tas bija tavs labais gars, kas tavu slinkumu izārstēja!»

Dēls no tās dienas tecēja čakli, mācījās veikli strādāt un pēcgālā tapa krietns cilvēks.

KĀ SKOPAIS SAIMNIEKS IZMĀCĪTS

Bija skops saimnieks, kas ļoti slikti baroja savus kalpus, bet pats izlikās svēts. Laukā auga liels ozols, un tur saimnieks gāja katru svētdienas rītu pātarus skaitīt un grēkus sūdzēt. To visu novēroja kalpi.

Kādu svētdienas rītu puisis, gribēdams saimnieku pār-mācīt, pirmais aizgājis pie ozola un uzkāpis augšā. Atnāk saimnieks un iesāk stāstīt, ko tanī nedēļā apēdis: «Divas pīles savalģīju, trešo rubeni noķēru, bet puisim ne došu, ne pametišu, i gaļas desu nedošu.»

Puisis kokā tūliņ saka: «Tev grēkus ne piedošu, ne pametišu, ja puisim gaļas desu nedosīt!»

Saimnieks domā, ka dievs ar viņu runā, saņem rokas un saka: «Došu, mīlais dieviņ, došu!»

Pārgājis mājās, viņš sievietai saka: «Tagad nu ir jādod puisim labi ēst, jo pats dievs teica, ka grēkus nepiedošot, ja puisim gaļas desu nedošot.»

No tās dienas skopais saimnieks kalpus vienmēr labi barojis.

PASAKA PAR PACIETĪBU

Reiz saimniece sameta garu audeklu. Nevarēdama aužamo nobeigt, aizbēga. Bēgot ieraudzījusi mežmalā putniņu lielu akmeni knābjam.

«Kā tu, putniņ, domā tik lielu akmeni saknābāt?» saimniece brīnās.

«Vienreiz pa drusciņai, otrreiz pa drusciņai — ar laiku akmens būs lupatās!»

«Ja tik mazs putniņš akmeni saknābis,» saimniece domāja, «tad jau ar laiku arī savu garo audeklu noaudišu.»

Tā tūliņ steidzās atpakaļ, auda, auda un noauda.

1. Nosauciet sadzīves pasaku galvenos tēlus! Vai šos tēlus ir iespējams grupēt pēc kādām noteiktām iezīmēm?

2. Kā pasaku sacerētāji raksturo tēlus, kas tiem mīļi, un kā raksturo tēlus, pret kuriem tiem nav simpātiju?

3. Kuri no mācību grāmatā ievietoto pasaku tēliem jums šķiet vispievilcīgākie? Kāpēc?

4. Kādas ir pasaku valodas īpatnības? Izrakstiet dažus spilgtākos piemērus!

5. Kā pasakas ievada lasītāju darbībā?

6. Kas parasti raksturīgs pasaku nobeigumam?

7. Kas sadzīves pasakām kopīgs ar brīnumu pasakām saturā un valodā? Kas atšķirīgs?

8. Izvēlieties pasaku, kas visvairāk rosina jūsu iztēli, un ilustrējiet to!

No latviešu literatūras vēstures

ZIŅAS PAR JAUNĀS STRĀVAS DARBIBU UN JAUNSTRĀVNIĒKU CENTIENIEM

Atcerēsimies!

Pirmie raksti latviešu valodā sāka rasties 16. gadsimtā; to autori — vācu mācītāji — sacerēja vai tulkoja literatūru tikai baznīcas vajadzībām — garīgās dziesmas, lūgšanas, bībeles stāstus, sprediķus.

Pirmais no vācu mācītājiem, kas 18. gadsimtā sacerēja latviešiem domātas ziņģes, stāstus un pasakas, bija Vecais Stenders. Viņš bija arī latviešu zemnieku bērniem domātas ābece autors. Visu Stendera rakstu galvenais uzdevums bija mācīt latviešu zemniekiem paklausību un padevību kungiem.

Vienīgais no Latvijā dzīvojošiem vācu rakstniekiem 18. gadsimta beigās, kas aizstāvēja latviešu zemnieku intereses, bija Garlībs Merķelis. Viņa nozīmīgākais darbs ir grāmata «Latvieši».

19. gadsimta sākumā radās pirmie dzejnieki un rakstnieki no pašu latviešu vidus; tie bija — Ķikuļa Jēkabs, Neredzīgais Indriķis, kā arī Dundagas skolotājs, daudzu pirmo mācību grāmatu autors Ernests Dinsbergs un brīvdomīgais dzejnieks un rakstnieks Jānis Rugēns.

Tikai 19. gadsimta vidū, kad radās pirmie izglītojie cilvēki no pašu latviešu vidus — jaunlatvieši, kas gribēja un prata aizstāvēt savas tautas intereses, varam īsti runāt par latviešu literatūras sākumiem. Jaunlatvieši noorganizēja un izdeva laikrakstu «Pēterburgas Avīzes», kur publicēja gan rakstus par politikas, zinātnes un saimnieciskajiem jautājumiem, gan arī savus literāros darbus. Ievērojamākie jaunlatvieši bija

Juris Alunāns — dzejnieks, valodnieks, zinātnisku rakstu autors, «Pēterburgas Avīžu» redaktors;

Krišjānis Valdemārs — latviešu folkloras vākšanas ierosinātājs, «Pēterburgas Avīžu» izdošanas iniciators, pirmais latviešu jūrniecības speciālists un Ainažu jūrskolas dibinātājs;

Krišjānis Barons — latviešu tautas dziesmu vācējs un kārtotājs, «Pēterburgas Avīžu» redaktors, dzejnieks, zinātnisku rakstu autors.

Jaunlatviešu iesāktā ceļa turpinātāji dzejā ir dzejnieks Auseklis un Andrejs Pumpurs — latviešu tautas eposa «Lāčplēsis» autors.

19. gadsimta 70.—80. gados parādās arī pirmie ievērojamākie latviešu stāstu un romānu autori: tie ir Apsīšu Jēkabs (stāsti «Bagāti radi», «Pie pagasta tiesas») un brāļi Kaudzītes (romāns «Mērnieku laiki»).

Lieliem soļiem pārstaigājuši mums jau zināmo latviešu literatūras attīstības ceļu no 16. gadsimta, varam secināt, ka pats nozīmīgākais lūzuma posms mūsu kultūrā bija 19. gadsimta vidus (50.—60. gadi), kuru mēs mēdzam apzīmēt par jaunlatviešu kustības laiku. Jaunlatvieši bija pirmie, kas mācīja latviešiem apzināties, ka viņi ir tauta, kurai var būt sava valoda un kultūra, savi rakstnieki un dzejnieki, savi zinātnieki un mākslinieki. Jaunlatvieši pirmie pievērsa uzmanību arī latviešu bagātajai folklorai, kas jāsavāc, jāsakārto un jāzina. Viņi uzskatīja, ka latviešiem jāveic lieli uzdevumi gan saimnieciskajā, gan kultūras laukā. Lai tos realizētu, pirmkārt, ir nepieciešams atbrīvoties no vācu muižniecības virskundzības, otrkārt, latviešiem ir nepieciešama izglītība — skolas. Jaunlatviešu centieni ar «Pēterburgas Avīžu» starpniecību guva plašu atsauksmi visā Latvijā.

Gāja gadi — jaunlatviešu idejas turpināja dzīvot. Latviešu zemnieki par dārgu naudu sāka atgūt no muižniekiem zemi, ko viņu tēvi un tēvu tēvi bija kopuši, un mājas, kuras viņi savām rokām bija cēlušī; viņi pamazām kļuva neatkarīgi no muižas un vācu baroniem. Uz laukiem radās saimnieki, kas varēja skolot savus bērnus, kuri vairs neapmierinājās ar pagasta vai draudzes skolas izglītību, bet sāka mācīties arī pilsētas un apriņķa skolās un ģimnāzijās.

Pie turības bija tikusi daļa latviešu arī pilsētās; tie bija tirgotāju, dažādu darbnīcu un uzņēmumu īpašnieki. Arī viņu bērniem bija pavērtas skolu un augstskolu durvis.

Arvien vairāk jauniešu devās studēt uz Tērbatas (Tartu), Maskavas vai Pēterburgas universitātēm; 19. gadsimta beigās Politehniskais institūts tika nodibināts arī Rīgā (tagadējās universitātes galvenajā ēkā).

Taču mazliet ieskatisimies tā laika literatūrā! Droši vien visi esat lasījuši Sudrabu Edžus stāstus «Dullais Dauka» vai «Velnu dzinējs», kur vēstīts par to, cik grūti pieejama ir skola šiem zinātkārajiem zēniem. Būsiet arī dzirdējuši V. Plūdoņa poēmu «Atraitnes dēls», kas stāsta par jaunekli, kurš, spītējot trūcumam, dodas uz Pēterburgu studēt. Tomēr, pārmērīga darba, slimības un nabadzības nomākts, viņš iet bojā, nerasniedzis savu mērķi.

Kāpēc tikai neliela daļiņa latviešu jaunekļu varēja mācīties, kāpēc šinī laikā bija tik daudz dullo dauku un atraitnes dēlu, kam jādzīvo postā un trūcumā un kam sapnis par izglītību tā arī palika tikai sapnis?

Šis jautājums savā laikā ļoti nodarbināja arī deviņpadsmitgadīgo Rīgas Gubernas ģimnāzijas skolnieku Eduardu Veidenbaumu (vēlāk pazīstamo dzejnieku), kurš arī pats ceļā uz izglītību bija izbaudījis trūkumu un dzīves netaisnību. Meklējot atbildes uz neskaidrajiem jautājumiem, viņš izlasīja daudz gan krievu, gan vācu autoru darbu par šķiru nevienlīdzību un tās cēloņiem (to vidū bija arī Marksa un Engelsa raksti). Šie darbi viņam palīdzēja izprast dzīves netaisnību dziļākos cēloņus, un, vēl ģimnāzists būdams, E. Veidenbaums uzraksta apcerējumu, kas vēlāk pazīstams ar nosaukumu «Gabals iz tautsaimniecības». Šo apcerējumu par sarežģītiem šķiru nevienlīdzības jautājumiem autors centies rakstīt tik vienkārši, lai tas būtu saprotams katram kalpam, kam nav pat nekādas izglītības. Izlasīsim nelielu fragmentu no šī darba!

Nesim kaut kuru draudzi Latvijā, jo viņas visas ir gandrīz vienādas, un pamēģināsim izrēķināt, cik liels var tajā būt nabago un bagāto tas vismazākais skaitlis. Katrā tādā draudzē ir vismazākais 10 muižu. Katrā muižā ir

vismazākais 1 muižnieks, 1 muižkungs, 1 bodnieks, 1 skolotājs, 1 skrīveris un vismazākais 3 krodzinieki. Katrai muižai ir vismazākais 10 saimnieku, kuru starpā vismazāk viens ir bagāts. Tā vienā luterā draudzē būtu 1 mācītājs, 1 dakteris, 1 tiesas kungs, 10 muižnieki, 10 muižkungi, 10 bodnieki, 10 melderi, 10 skolotāji, 10 skrīveri, 30 krodzinieki un 10 bagāti saimnieki, tas ir kopā 103 cilvēku, kurus varētu par bagātiem saukt, salīdzinot viņus ar citiem, nabagākiem ļaudīm. Cik nu uz šiem 103 bagātniekiem var rēķināt nabagu? Vismazākais 103 nabagu, jo katru bagātnieku apkalpo un apdien viens nabags. Bez tam katrai no šām 10 muižām ir vismazākais 10 saimnieku, kas kopā iztaisa 100 saimnieku, no kuriem 90 ir nabagu, jo tikai 10 saimniekus mēs pieskaitījām pie bagātiem. Tājāk: katram saimniekam ir vismaz 2 strādnieki, kas iztaisa 200 strādniekus nabadziņus. Tātad pie nabagiem šai draudzē var pieskaitīt 200 strādniekus, 90 saimniekus, 103 dienastniekus jeb pavisam 402 nabagatos. Tātad katrā draudzē uz 103 bagātniekiem varētu rēķināt 402 nabagus jeb uz vienu bagātu 4 nabagus. Bet patiesībā bagāto ir daudz mazāk, jo ne visi muižkungi, bodnieki, melderi, skolotāji, skrīveri un krodzinieki, kurus mēs uzskaitījām pie bagātiem, tiešām ir bagāti. Tātad iz šī mūsu paviršā rēķinuma var redzēt, ka nabago tiešām vairāk kā bagāto.

Kā dzīvo bagātnieki, un kā dzīvo nabagie?

Protama lieta, ka bagātie dzīvo «feini» un zaļi, omulīgi un ontelīgi, jo viņi guļ 12 stundas dienā, ēd 3 jeb 4 vēl vairāk ēdienus maltītē, brauc staltiem fukšiem un glietiem vāģiem, valkā tūka un zīda drānas, dzīvo lepnās istabās, vienmēr priecājas, nekad grūta darba nestrādā, nevienas derīgas lietišas neizgatavo un tai pašā laikā pārvalda visas zemes bagātības.

Mūsu acu priekšā paveras skaidra laikmeta aina. Varam pieļaut, ka E. Veidenbauma aprēķini ir tikai aptuveni,

ne visai precīzi, un tomēr lietas būtība ir skaidra: netaisna ir tāda iekārta, kur saujiņa bagāto, kam pieder zeme, uzņēmumi, fabrikas, var izmantot tos, kuriem pieder tikai savas darba rokas. Rakstu nobeigumā autors secina:

Tā tad tagadējā dzīves kārtība dēļ tam, ka viņa atļauj ļaužu mazākumam uz to briesmīgāko apspiest, izsūkt un mocīt ļaužu vairākumu, nav vairs attaisnojama.

Viņš iedrošinās izvirzīt tādus jautājumus, par kuriem tajā laikā ne tikai runāt, bet pat domāt bija aizliegts.

Nu, miļlais lasītājs, ja tagadējā dzīves kārtība vairs nav attaisnojama, vai tad viņa vēl var pastāvēt, jeb, pareizāki, vai tad viņu vēl der glabāt un uzturēt?

Pastāvēt viņa var gan, kamēr viņu uztur, bet šo nekam nederīgo un neattaisnojamo dzīves kārtību neder vairs uzturēt, glabāt un apsargāt, tāpēc, ka uzturēt der tikai to, kas ir labs, derīgs un attaisnojams, bet kas tāds nav, tas jāiznīcina un jāizputina.

Bet kurš tad būs tas apgāzējs? Protama lieta, ka pirmais būšu es; šis burtnīcas sacerētājs, otrais būs mans biedrs, kas tev, lasītāj, šo burtnīcu iedeva, un trešais būsi tu, ja tu šim domām piekrīti.

Sie ģimnāzista Eduarda Veidenbauma vārdi ir rakstīti, it kā patiesi nedz Rīgā, nedz Pēterburgā vairs nebūtu cenzoru. Taču cenzori bija, tādēļ gan šis raksts, gan arī E. Veidenbauma dzejoļi viņa dzīves laikā varēja izplatīties tikai rokrakstos.

«Gandrīz katrs, kura rokās nonāca satraucoši neparastās dzejas rindas, pārrakstīja tās sev, deva tālāk, tapa jauni un atkal jauni noraksti, dzejoļus mācījās no galvas, deklamēja dažādās sanāksmēs — gan legālās, gan nelegālās,» raksta literatūras zinātniece Līvija Volkova.

Kāda tad ir šī neparastā dzeja, kas tā satrauca ļaužu prātus pagājušā gadsimta beigās? Lūk, dažas rindas no E. Veidenbauma dzejas:

*Virš zemes nav taisnības, dūrei tik spēks,
Kas varmākiem skādi dar', nosaukts tiek grēks.*

Vai arī:

*Zemē kungus, kas lepnībā sēž,
Šķērdībā putina miljonu sviedrus!
Zemē kundzības draugus un biedrus,
Kas savus brāļus spaida un plēš!*

Ar šīm dažām rindām pietiek, lai saprastu, kāpēc Tērbatas studenta Eduarda Veidenbauma dzeja tik ļoti saistīja progresīvās latviešu jaunatnes sirdis un prātus pagājušā gadsimta pēdējos gadu desmitos, kad latviešu strādnieku šķira vēl tik tikko sāka veidoties.

Apbrīnojama ir Veidenbauma personība. Kaut gan viņš nodzīvoja tikai 25 gadus, viņš prata 10 svešvalodas, plašs bija viņa zināšanu loks tādos priekšmetos kā literatūra, vēsture, ģeogrāfija, ekonomija, tieslietas, fizika un matemātika. Viņš bija cilvēks, kas tanī laikā uzdrīkstējās nostāties pret reliģiju un garīdzniecību, bet pats galvenais — viņš bija dzejnieks un rakstnieks, kurš nebaidījās skatīties patiesībai acīs un drosmīgi pateikt to arī citiem. Tādēļ arī Eduards Veidenbaums ar savu darbību it kā lika pamatus sabiedriskai kustībai, kas pazīstama ar nosaukumu **J a u n ā s t r ā v a**.

Jaunā strāva ir progresīvi domājošu, izglītotu ļaužu (inteligences) kustība Latvijā 19. gadsimta 90. gados. Šai kustībai ir visciešākais sakars ar latviešu strādnieku šķiras rašanos.

Jaunās strāvas kustības centri veidojās vietās, kur pulcējās visvairāk latviešu izglītotās, progresīvās jaunatnes. Aktīvi jaunstrāvnieku pulciņi darbojās Tērbatas, Pēter-

burgas un Maskavas universitātēs, kā arī ievērojamākajās Latvijas ģimnāzijās Rīgā, Liepājā un Jelgavā.

Atšķirībā no jaunlatviešiem (50.—60. gados) jaunstrāvnieki mēģināja atrast ļaužu nevienlīdzības cēloņus, domāja, kā šo nevienlīdzību novērst.

Tāpat kā jaunlatvieši, arī Jaunās strāvas kustības piekritēji daudz darīja, lai sekmētu latviešu literatūras un kultūras attīstību, popularizēja jaunākās zinātnes atziņas. Šim nolūkam kalpoja jaunstrāvnieku laikraksts «Dienas Lapa», kura redaktori bija Pēteris Stučka (pirmās Padomju Latvijas valdības vadītājs 1919. gadā) un Jānis Pliekšāns (vēlāk pazīstamais dzejnieks Raiņis).

Arī Aspazija — pirmā latviešu ievērojamā dzejniece — šajā laikrakstā publicē savus nemiera pilnos dzejoļus. Asi viņa vērsās pret ļaudīm, kas ieslīguši ikdienā, kam nav brīvu domu un uzskatu:

*Jums drosmes nav, ne lepna naida
Pret ikdienību saslieties,
Jūs lielā pūļa spriedums baidā,
Priekš tā jūs drebot lokāties.*

Jaunās strāvas laikā ļoti populāri, īpaši strādnieku vidū, bija tā saucamie jautājumu vakari, kuros jaunstrāvnieki centās atbildēt uz iesniegtajiem jautājumiem tā, lai atrastu iespēju klausītājiem pastāstīt par nozīmīgām dzīves problēmām. Vienu no šādiem jautājumu vakariem, kurā pulcējušies Pārdaugavas strādnieki, apraksta Andrejs Upīts romānā «Zaļā Zeme».

*Jautājumu izskaidrošanas vakars bij pilnā gaitā... —
Pēc diviem nopietniem jautājumiem tagad lai nāk tāds
pavieglāks — publikas pašas labā. Viens pilsonis vēlas
zināt, kāpēc skursteņslauķi nēsā cilindrus. Kas varētu iz-
skaidrot šo jautājumu?*

Publika smējās, tāds joks pēc tām nopietnajām runām tiešām bij istā vietā. Cits izskaidrotājs neradās, tad vadītājs teicās pamēģināt pats.

Sajā pašā vakarā tiek deklamēts arī viens no visasākajiem Eduarda Veidenbauma dzejoļiem. Lūk, kā to notēlo Andrejs Upīts:

— Tas ir aktieris Jansons no Arkādijas... Jansons!

Par ko viņas tā jūsmoja? Jansons stāvēja līdz kaklam aizpogātā vasaras mētelī, drūms un draudošs kā katoļu priesteris, kā vecās derības pravietis. Viņš pacēla roku ar gariem zilgani dzīslotiem pirkstiem, zāle noklusa pavisam. — Nu nāks Veidenbaums!

— «Mosties, mosties reiz, svabadais gars, celies un salauzi kalpības spaidus! — —»

Vareni basa balss pārkoņi dārdēja pāri klausītāju galvām, likās, pat logi nodrebēja. Ne tikai zālē, arī tie ārā uz ielas sastinguši. Kalvicu Andram mute līdz ausim vaļā, viņš bij sagulis pāri priekšā sēdētājam, bet arī tas neattapās pagrūst atpakaļ. Visi viņi redzēja tikai deklamētāju, visus šie mutuļi rāva līdz.

Kā ar citi Jansons nocirta Veidenbauma dzeju un ātri izgāja laukā. Publika gruva viņam pakaļ, neklausīdamās, ko vakara vadītājs vēl gribēja pateikt par nākamo sanāksmi. Divi bargi gardavaji stāvēja iekšpusē pie vārtiem, it kā uzmanīdami, lai tie ko neatļautu neiznes no Cerības biedrības mājās. Trešais uz ielas bļaudams kļiedēja pūlī un neļāva iznācējiem apstāties. Kārtības sargiem tādas sejas, it kā ikviens no tiem, kas te iedrošinājās ierasties, kaut ko noziedzies pret likumu, grābjams ciet un stiepjams uz časti.

Ir pilnīgi skaidrs, ka jaunstrāvnieku centieni, viņu sadarbība ar strādnieku pulciņiem, raksti «Dienas Lapā» par strādnieku kustību ārzemēs nebija pa prātam cariskās Krievijas valdības iestādēm. Tādēļ 1897. gada pavasarī

sākās plaši jaunstrāvnieku aresti. Apcietināja 138 ievērojamākos jaunstrāvniekus, viņu vidū arī Raini, kaut gan viņš jau 2 gadus vairs nebija «Dienas Lapas» redaktors un dzīvoja Lietuvas pilsētiņā Panevežā, kur strādāja par advokātu.

Rakstnieks Jānis Kalniņš romānā «Rainis» spilgti tēlo kratišanas ainu bijušā «Dienas Lapas» redaktora dzīvoklī.

Kādā pievakarē pie viņu dzīvokļa durvīm klauvēja, un, kad Pliekšāns atvēra durvis, viņš ieraudzīja rotmistru Ševjakovu. Pirmajā brīdī Pliekšānam nezin kāpēc ienāca prātā, ka šis cilvēks ieradies pie viņa ar pretvizīti. Bet, kad ieraudzīja aiz viņa muguras žandarmus, viņa locekļos pēkšņi ielija kā svina smagums: notīks kaut kas nelabs. Nenovēršami un cietsirdīgi.

Negaidīto viesu uzdevums, tā paskaidroja rotmistrs, esot ielūkoties Pliekšāna kunga dzīvoklī. Diemžēl viņam tas jādara, jo tāds esot viņa dienesta pienākums.

— Lūdzu... Ja tas nepieciešams. Bet kāpēc? Kāpēc?

Esot ziņas, ka advokāts Jānis Krišjāņa dēls Pliekšāns atļāvis valdībai kaitīgu darbību. Pliekšāna kungs it kā agrāk bijis kādas avīzes redaktors?

— Tas es kādreiz biju. Taču nu jau divi gadi man ar šo avīzi nav nekādu sakaru. Bet toreiz, kad vadīju «Dienas Lapu», nekas nosodāms...

— Nu, palūk, palūk! Acīmredzot jūsu avīzē sadrukāts kaut kas tāds, kas nebija drukājams.

Atnācēji sāka rīkoties.

1897. gadā slēdz arī laikrakstu «Dienas Lapa», tās bijušie redaktori tiek izsūtīti trimdā. Ar cietumiem, trimdām un vajāšanām cariskā patvaldība cerēja iznīcināt arī Jaunās strāvas sētās idejas, taču tās bija dziļi iesakņojušās progresīvajā latviešu inteliģencē un augošajā strādnieku šķirā. Pēc dažiem gadiem sākās 1905. gada revolūcija, un liela daļa bijušo jaunstrāvnieku bija tās vistiešākie līdzdalībnieki. Jaunās strāvas idejas turpināja dzīvot.

Kārlis Skalbe

1879-1945

«Paturiet sev mūžību un atstāfiet man tikai acumirkli. Es milu acumirkli un acumirkļa mūžību. Pasaules atklāšana — iejūtas siltumā. Milestība ir iejušanās.

Ne dzīves liemie momenti vien, bet arī sīkumi jāņem vērā. Šie sīkumi ir kā smalki zelta graudiņi, paši par sevi nesvarīgi, bet kuri, kopā savākti, ir neatverama vērtība.»

Tā raksturojis pats savu pasaules redzējumu izcīlais 20. gadsimta latviešu lirīķis un pasaku meistars

Kārlis Skalbe. Viņa labākajos darbos valdzināt valdzina šis iejūtas siltums, gaišas, apgarotas sirds klātesamība, prasme sarunāties ar apputējušu puķi grāvmalā vai dzeguzi rudzu laukā tikpat atklāti, sirsnīgi un gudri kā ar cilvēka dvēseli. Kārlī Skalbi — romantiķi un lirīķi — visvairāk interesē katras zālītes dvaša, katra atsevišķa cilvēka liktenis, katra nogurušā putna debesis.

Dzejnieks dzimis Vecpiebalgā kalēja ģimenē. Jau agrī — divpadsmit gadu vecumā — viņa rokās nonāk piebaldzēna, tagad maz pazīstama dzejnieka Cerīņu Pētera dzejoļu krājums. Tā ietekmē viņš vingrinās dzejot, un,

1895. gadā beidzot Vecpiebalgas draudzes skolu, Kārlim Skalbem jau ir pierakstīta vesela burtnīca. Tālākajai izglītībai līdzekļu trūkst. Kārlis Skalbe strādā dažādus darbus, turpina rakstīt, publicē pirmos dzejoļus. Gadsimta sākumā dzejniekam izdodas sadabūt rakstveža palīga, vēlāk skolotāja vietu Ergļos. Te viņš iepazīstas ar Rūdolfu Blaumani, ar kuru viņam saglabājas labvēlīga draudzība līdz pat Blaumaņa nāvei.

1905. gada revolucionārais nemiers aizrauj arī jauno dzejnieku. Viņš sacer ne vienu vien sabiedriski nozīmīgu dzejoli, bet 1904. gadā — pirmo literāro pasaku «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties». Ar šo darbu Kārlis Skalbe drīz vien kļūst populārs; arī mūsdienās tas ir viens no dzejnieka pazīstamākajiem sacerējumiem.

Pasakā Ziemeļmeitas lūkotājs uz laiku nokļūst Miera un Pieticības Malā jeb Trekno Cūku Zemē, kur debesis tik zemas, ka aiz tām var karotes aizbāzt, visi iedzīvotāji, nobarojušies, omulīgi, ļaujas dīkai pašapmierinātībai. Taču pasakas varonim piemīt tik spēcīgs protestētājs gars, tik neatkarīgi ideāli, ka viņš izlaužas no šīs šaurības, aplicinādams, ka «pasaulei nav gala un debessim nav malas. Istā dzīve ir liela kā pasaule un augsta kā debesis». Pasaka izskanēja tolaik kā vērsšanās pret valdošās buržuāzijas ideālu seklību un garīgo snaudu. Šī darba iecere saistās ar paša dzejnieka pārdzīvojumiem un kādu epizodi Andreja Pumpura «Lāčplēša» ceturtajā dziedājumā. Par to Kārlis Skalbe min vēstulē Rainim 1903. gada 21. oktobrī: «Varbūt Jūs atceraties to vietu «Lāčplēšī», kur varonis aiziet karaļmeitas lūkoties un piebrauc pie debess malas, kura nolaižas tik zemu, ka sievas aiz viņas var vāles un karotes aizbāzt. Arī man gandrīz tā bija.» Pasakas gleznainā tēlainība, dzirkstošā valoda, ritms, Ziemeļmeitas lūkotāja protestētājs gars (citur tas vairs nav tik lepns un spēcīgs) padarījuši Kārļa Skalbes vārdu nemirstīgu, kopā ar citām viņa labākajām pasakām («Pasaka par vērdu», «Kaķīša dzirnavas», «Karaļa krāsnkuris»,

«Par neizdodamo dālderu» u. c.) tā vairākkārt izdota, tulkota krievu, vācu, angļu, igauņu, lietuviešu valodās.

Buržuāziskajā Latvijā dzejnieks nostaigā sarežģītu mākslinieka ceļu — te sajūsminās par tā laika Latviju, te, izjūzdam valdošās sabiedrības veikalniecisko dabu, viņas, ieraujas sevī, aiziet sapņu pasaulē, savu rūgtumu pūlas noslēpt aiz mājīga vairoga — aiz ticības dabas, sirds un cilvēka tikumu bagātībai un visvarenībai. Mūža gaitā dzejniekam iznākuši divpadsmit dzejoļu krājumi, vairāk nekā desmit pasaku un tēlojumu grāmatas.

Savā daiļradē Kārlis Skalbe ir smalks cilvēka sirds izjūtu atklājējs, tikumisko vērtību, dabas, dzīves skaistuma meklējumu apliecinātājs, apbrīnojama ir viņa dzejiskā pasaules uztvere un valoda. Cits dzejnieks, arī spilgtas tēlainības meistars — Aleksandrs Čaks, trāpīgi raksturojis viņa mākslu: «Kārlim Skalbem piemīt tā priekšrocība, ka viņš stāv no visiem pasaku dzejniekiem vistuvāk daļai un katrai lietai.»

KĀ ES BRAUCU ZIEMEĻMEITAS LOKOTIES

Kāds jūrnieks man pastāstīja šādu pasaku.

Atstājet tēva pasakus.

Man bija jauna sirds, gluži jauna, neievainota un stipra kā tikko iz cepļa ņemta krūze, kuras glazūra nevienā vietā vēl nav iedauzīta... Kur piesit, tur skan.

Viņa bija karsta. Neredzamas liesmas karsēja viņu sarkanu, un tā plūdināja pa manām dzīslām karstas asinis.

Kā pavasara straumes aizrauj sev līdz krastmalas kokus un atstāj viņus tur, kur noplok, tā manas straujās asinis rāva mani kaut kur prom.

Un es atstāju zemo, pelēko tēva mājiņu klusajā meža līkumā un devos pār brāļu uzarto kalnu tālumā, neskatīdamies, kur kājas iet, straujiem neapdomīgiem soļiem kū-

Ieņodams pa kukuržņiem un velēnām. Es biju kā rūcošs
akmens kalnu strautā.

Pār mani aizplūda zilā debesu jūra. Aiz manis palika
viņas tumši zaļais egļu krasts. Viena pēc otras no krasta
atdalījās gaišas mākoņu laiviņas zelta šķiesnām raksti-
tām zēģelēm un, rīta vējā šūpodamās, peldēja pār manu
galvu tālumā.

Laiviņās sēdēja saules meitas mirdzošās ziņu virknēs,
milži spoža vara bruņās, ar liesmainiem zobeniem.

Saules meitas dziedāja ilgas; milži stāstīja varoņdar-
bus, un viņu stāsti bij kā iz miglas plūdiem kāpjoša birze
rīta sārtumā.

Pār mani peldēja liela laiva ugunīgām švitrām gar ma-
lām. Viņā stāvēja augsts milzis pelēkā mēteli, tumšu
matu vainagu ap galvu. Viņa acis kā divas kvēles raudzi-
jās uz ziemeļiem.

Zilu gabaliņu milzim pa priekšu brauca viena saules
meita. Viņš piebrauca tai klāt. Viņas mazā laiviņa kā
balts ūdensrozēs zieds pielipa pie milža lielās laivas sā-
niem, un es dzirdēju, ka milzis stāstīja viņai par Ziemeļ-
meitu, kura dzīvojot aiz jūras dimanta pilī un viņot brīnu-
mainus staru vainagus. Zemes dedzīgākie jaunekļi braucot
viņas lūkoties, un drošākam un varonīgākam no viņiem
tā pasniedzot starojošo vainagu un nosēdinot to sev līdzās
uz dimantiem apbērtas gultas.

Laivas peldēja un nozuda tāles miglā.

Klupdams pa arumiem, es steidzos viņām pakaļ.

No milža stāsta man sirds pielija pilna ilgu kā ozola
muciņa jauna, rūgstoša vīna.

Atstādams tēva māju, pats nezināju, kur eju. Tagad zi-
nāju, eju uz jūru un braukšu Ziemeļmeitas lūkoties.

*

Pa brūniem arumiem, pa plāvām, pa purviem, pār grāv-
jiem, pa ežām starp zaļiem tūrumiem es gāju arvienu uz
priekšu.

Aiz kokiem starodama nogrima saule. Visās malās plūda krēsla kā klusi, tumšpelēki ūdeņi.

Ļaudis pameta savus darba rīkus un bailīgi pazuda kokos paslēptās būdiņās. Durvis aizvērdamās nočīkstēja, logos ieplīvoja baltas uguntiņas.

Ceļinieki nogriezās no baltā lielceļa pa tumšām vītolu un kļavu gatvēm, klaudzināja pie aizkrampētām durvīm un, galvas nodūruši, gaidīja, kad ielaidīs.

Es neklaudzināju ne pie vienām durvīm. Man nebija bail no tumsas. No manas sirds kā no avota tālu pa priekšu plūda sāta gaismas upe...

Gāju dienas, gāju naktis. Kādā rītā uzkāpu retām priedēm apaugušā krastā un nevarēju ieraudzīt aiz viņa nekā cita kā debesis.

Vai te jau bija pasaulei gals? Nē, te viņa tikai vēl sākās: tur jūra tālumā saplūda kopā ar debesīm... Un pie krasta stāvēja laiviņa un netālu no krasta kuģis ar baltu zēgeli kā milzīgu paceltu spārnu.

Gavilēdams es devos lejā, metos laiviņā un biju uz kuģa. Un, ko es nostājos pie stūres, pār mani pārlaidās kā vēsa, pelēka ēna, aiz muguras izdzirdu kā platu spārnu švikoņu, zēgele piepūtās, un kuģis devās taisni uz ziemeļiem.

Braucu dienas, braucu naktis. Jo tālāk tiku jūrā, jo augstāk vilņi šūpojās, jo trakāk auļoja mans kuģis.

Jūra palika arvien vientuļāka. Reti pašāvās kuģim garām bars kaivu, aso spārnu galiem gar burām nošņācot, reti baltā zēgele paspīdēja, sadila un izgaisa tālumā.

Tad arī tas viss nozuda, un manā priekšā izplētās plaša, mūžīga vientulība...

*Man au deva gaisa ziemeļpusē
vārtis*

Ap mani kauca vilņi kā izsalkuši vilki, un mans kuģis nežēlīgi dauzīja viņu platās, balli sabotzās muguras. Dažs dusmās saslējās, brēkdams atplēta putojošu rīkli, gribēdams manu kuģi noturēt un saberzt savos žokļos, bet

mans «Jaunais Spēks» ar vienu sitienu pāršķēla viņa zaļos žokļus un lepni pārlaidās pār viņa saļimušo muguru..

Tad pamalē parādījās balti, savādi kustoši mākoņi, bet tie nebija mākoņi, tie bija ledus kalni.

Tur sākās Ziemeļmeitas valsts. Tie bija viņas baltie milži, kas še, klajumā iznākuši, spēkojās. Es redzēju, kā tie draudoši brāzās viens otram virsū, griezdami viens otram pretim simtiem mirdzošu ledus šķēpu, kā viņi brakšķēdami saslējās milzīgā blāķī un ar briesmīgu troksni sabruka un izšķīda pa jūru gabalgabalos. Un man garām sāka iet plati ledus gabali, savas zaļās pavēderes gar kuģa sienām berzēdami.

Es atrados Ziemeļzemes vārtos. Gar abām pusēm, šķēpus draudoši izslējuši, stāvēja ledus milži, pa vidu likumu likumiem aizstiepās plata sprauga, pa kuru daudzjās augsti vilņi sašķīdušu ledus smadzeņu.

Un šķersu pār šo spraugu gulēja Jūras Milzenis, izstiepies kā tumša sala. Viņa platās pūrsļas bija ūdenī, viņa uzpampušās acis caur snaudā pievērtiem vākiem spīdēja kā cepļa atspīdums caur durvju šķirbu, un viņa nāsis šņāca gaisā dūmos ietitus dzirksteļu virpuļus.

Caur peldošiem ledus gabaliem brāzdamies, mans kuģis gāja nezvēram pretim.

Viens no baltajiem milžiem sagrozījās un nesteigdamies iznāca man pretim. Kuģis, droši izslējis savas ozola krūtis, devās viņam virsū un iecirta savu aso pieri viņa sānos. Acumirkļis, un milzis sāka grīloties: briesmīgi brīkšķēdami, viņa kauli sabruka, bet viņa smagā galva nokrita uz kuģa un sašķīda gabalos, notašķīdama visu kuģi ar baltu smadzeņu putru.

Kuģis iekunkstējās, nosvērās uz vieniem sāniem un sāka slīdēt atpakaļ.

Tuvojās nakts, nāca tumsa, bet pie debesīm mirdzēja zvaigznes.

Kuģis lēni peldēja sāņš, un es domāju: «Kādēļ man braukt taisni gar nezvēra žaunām? Var jau braukt ar likumu, var jau nobraukt pilī no otras puses...»

Un, skatīdamies trakojošā viļņu laukā, es pagriezu kuģi taisni uz to pusi, uz kuru viņš peldēja...

Jūra pamazām norima. Kuģis šūpojās pa lēzeniem, mierīgiem viļņiem.

Maza migliņa kūpēja pa viņiem, un, viņā tīdamies, peldēja kuģim pa priekšu balti, mierīgi putni, omulīgi gurkstēdami, te parādīdami savas platās muguras, te pazūdami miglas šķiedrās, it kā līstu kur siltumā gulēt..

Jo tālāk es braucu, jo migla biezēja un kāpa arvien augstāk. Viņa glaudās man ap rokām, krūtīm, vaigiem silta un caurspīdīga kā apsvīdis stikls. Vēja aprautie, sūrstošie vaigi, sasprēgājušās, asiņainās rokas patīkami jūta viņas pieglaušanos. Viņa apņēma manus locekļus kā silta vanna: manas stingri savilktais spēka saites izmikša un izstiepās viņas vaļģumā, locekļi pieplūda kā ar svinu, galvā juka domas. Es atspiedos uz stūres un pusmiegā, pusnomodā redzēju, kā miglā nogrima zilganā tāle.. pār manu galvu izauga kā balti plūdi un, slinki šūpodamies, aizklāja debesis. Viņos noslīka visas zvaigznes.. rīti un vakari saplūda kopā vienā masā. Es vairs nezināju, vai mans kuģis peld uz ziemeļiem vai uz dienvidiem, vai viņš peld vai stāv uz vietas. Viss ciets un tverams it kā izgaisa zem manām kājām, es pazaudēju apziņu, ka esmu uz kuģa.. man tikai likās, ka es grimstu, grimstu kā siltā pienā...

Nezinu, cik ilgi tā bija braucis, kad atjēdzos. Vai bija diena, vai bija vakars vai rīts — nezinu: pasaules vaigu aizplīvuroja tā pati gaišā migla. Debesu skaistās acis bij cieši aiztītas.

Un kā caur aizsvīdušu logu es ieraudzīju tālumā uz jūras kā tumšu līdumu, pār kuru bij izmētāti saslaistījušies koka gabali. Aizkūsis vējiņš nespēcīgi dvesa nošļukušās

burās. Kuģis smagi vilkās pa tikko kustošo jūras virsu. Jo vairāk viņš mani tuvināja savādam lidumam, jo baigāk man palika ap sirdi: aina sāka noskaidroties un izskatījās kā peldoša kapsēta, pār kuru saslaistījušies salūzuši krusti, starp kuriem varēja manīt kā pelēkas skrandas — vai no vainagu lentām, vai...

Tuvāk braucot, melnās kopas auga arvien lielākas, un es redzēju, ka tie bija beigtie kuģi. Daži bija jau pilnīgi izjukuši, uz dažiem vēl turējās aizlūzuši masti, smagi nosvērušies uz vienu pusi. Pie viena otra veselāka mastu vēl karājās satrūdējušas zēģeles kā pelni pie izgruzdušas ogles.

Cik tālu acis sniedza — visa jūra bij pilna kuģu trūdošiem līķiem. Tāda sēkle!...

Vējš mirdams tikko elpoja, kuģis pamazām stājās. Es redzēju, ka nevarēšu vairs apbraukt šai kapsētai apkārt..

Kuģis krakšķēdams uzgūlās uz akmeņiem. Plats vilņur gredzens aizšūpojās sīkākai vien, sīkākai vien gredzenītiņiem.. tad izstiepās un noklusa kā mirējs pie beidzamā elpas vilciena.

Izmisis raudzijos caur salauzto mastu mežu un pamanīju tālumā pelēku zemes strīpu. Kuģis bija beigts, bet es vēl varēju glābties. Drebošām rokām raisīju vaļā laivur un bīdīju pār kuģa malu jūrā. Laiva nogāzās, apšķiedzama mani ar siltu, pūstošu ūdeni, un palika šūpojoties stāvam. Sēju riepu pie malas un laidos lejā.. Laidos lejā, un man bija skumjas un kauns, it kā kāds, mierīgi smie damies, būtu saturējis man rokas un iesplāvis vaigā.

Iekāpu laivā un bīdījos uz priekšu, airējos un neskatījos atpakaļ, jo uz kuģa izlaidies kāds gulēja un smējās — tas pats, kas bija saturējis man rokas un iesplāvis vaigā, uz kuģa izlaidies smējās...

*

Aiz miglas gulošā zemes strīpa izauga arvien biezāka un sāka arvien vairāk noskaidroties. Un es ieraudzīju uz

viņas rindā saliktus namiņus, tik vienādus kā tirgotāja pagalmā sakrautas tabakas kastes: visi viņi bija vienādā augstumā, vienādā lielumā. Katram bija durvis taisni pašā vidū un sarkans skurstenītis uz jumta taisni pašā vidū.

No tālienes skatoties, nemaz nevarēja domāt, ka tās ir mājas: nelielas spraugas saplūda kopā, un izlikās, it kā uz lēzena krasta gulētu tumši pelēka siena. Nevieni tornītis, neviens augstāks, savādāks mājas čukurs nepacēlās pār šo vienmuļīgo valni...

Krastam tuvojoties, es maniju kaut ko savādu.. Pirmā bridī pats nezināju, kas šis savāda ir, to sapratu tikai tad, kad netālu no krasta mana laiva uzgūlās uz smiltīm un es, atstājis viņu, bridu basām kājām pa seklo, sasīlušo plančku, ar kuru še beidzās varenā jūra: līdz šim debess mala bij palikusi no manis vienmēr vienādā attālumā. Cik strauji arī nebiju centies viņu sasniegt — tā mūžam palika tāla, un tas bija viņas skaistums. Tagad es nomanīju, ka ar katru soli tieku viņai tuvāk, un, uz smilts izgājis, redzēju, ka tā noīdās aiz mājām zemē kā pelēki balta siena un skursteņi bija iekvēpinājuši viņā melnas strāvas..

Man bij sveši kārtīgie, četrkantainie namiņi, svešas zemās, nokvēpušās debesis.. kājas liedzās mani tālāk nest, un es pakritu uz pelēka akmeņa smiltīs.

Sēdēju un domāju — pats nezinu, ko.. Spalgs kvieciens, pilns nāves šausmu un izmīsumā, iegriezās manā nomocītā, samulsušā sirdī. Un tuvākās mājas priekšā es ieraudzīju galdu. Uz tā galda gulēja kāds dzīvnieks izstieptām kājām. Viens bija pārmeties šķērsu pāri un, galvu pacēlis, klausījās viņa kliegšanā. Uztraukumā viņam bija nokritušas tupeles, bet viņš tā, likās, pavisam nemanīja: tik, galvu pacēlis, klausījās cūkas kviekšanā. Otrs, baltā skolelē, atlocītām rokām turēja kaut ko kustoņa kaklā. Pie viņa kājām saliecies mazs puisēns, krekliņā, turēja bļodu, un melns asiņu loks līja bļodā.

Kviešana dila vien, dila vien tievāka kā urgstoša lāsteku urdziņa, un viņa atskanēja nespēcīgas asaras. Kaujamais brītiņu gulēja pilnīgi mierā, tik viņa kliedziens dila tievāks vien, tievāks, un no kakla uz bļodas bij melns asiņu loks ...

Tad kaujamā kājas sarāvās un izstiepās atkal uz galda; asiņu loks izjuka, un tumša šalts nokrita uz puisēna rociņas. Spiedziens stiepās arvienu sīkāks un drebēdams izdzisa.

Tad cilvēks nolaidās no cūkas un meklēja ar kājām tupeļu; puisēns devās istabā, priecīgi skatīdamies paceltā rociņā. Vīri ielika pīpes zobos un sāka barokli šķērst. Un viņu tuklajos vaibstos spīdēja silts dzīvnieku prieks.

Netālu no viņiem pāris suņu, mierīgi nogūlušies, grauza kaulus, un vārna uz mēslu kaudzes kaut ko stāipīja.

Es aizvēru acis ...

Tad izdzirdu ap sevi balsis un, galvu pacēlis, redzēju, ka ap mani lasās sārti, nobarojušies cilvēki mīkstos mētelīšos. Viņi sāka mani līdzietīgi izjautāt, un es kā pa sapņiem tiem atstāstīju savus piedzīvojumus, pats gandrīz nezinādams, ko runāju. Tie klausījās manā stāstā, it kā tas viss viņiem jau būtu zināms, it kā viņi noklausītos to tikai tādēļ, ka tas apstiprināja viņu domas, it kā viss tas citādi nemaz nevarētu būt, un priecājās par mana ceļojuma gala iznākumu. Viņi manā nelaimē meklēja attaisnojumu savai dzīvei, atrada to un priecājās.. Viņi esot izbraukuši tāpat un nonākuši tāpat šai Miera un Pieticības Malā, kur valdot pilnīga laime un miers. «Jaunības ideālisms!.. Karstas asinis.. Neprātīgi sapņi!..» viņi viens caur otru runāja, un es noskumis sēdēju uz akmeņa.

«Labsirdīgais, Labsirdīgais!» aiz manis sačukstējās, kāds man sāka labvēlīgi plikšķināt uz pleca, un es ierādīju pavecu, apaļu sejiņu, apaļu vēderiņu un apaļu, mīkstu rociņu uz sava pleca.

«Nebēdā neko!» apaļais vīriņš runāja. «Dzīve te būs laba. Skaties, kādi te visi apvēlušies (viņš jautri pamirkšķināja ar acīm un parādīja uz apkārtstāvošiem). Es

viņiem esmu palīdzējis. Es mīlu jaunus cilvēkus, man patīk, ka viņi tiek uz priekšu. Nebēdā neko! Ja tev trūkst, ko iesākt dzīvot, es došu šķiņķi gaļas, un kāpostu ņem no mana kubula, cik gribi. Mana meita Vabulīte tev izvē-
rīs . .

Tu esi atnācis taisni mūsu godadienā: šodien mums lielās cūku bēres. Nāc līdz un esi mūsu viesis!»

Viņi piecēla mani no akmeņa un bīdīja sev pa priekšu uz māju pusi . .

Istabu priekšā bij izlikti gari galdi. Pa atvērtām durvīm vēlās garaiņas. No ķēķa pagalmā, no pagalma ķēķī stāigāja sārtas meitas briestošām krūtīm un lika uz galda starp dažādām bļodiņām un vācelēm kūpošas kāpostu bļodas.

«Mielasts ir gatavs,» Labsirdīgais, rokas omulīgi berzēdams, teica, «sēdīsimies pie galda!»

Visi apsēdās. Es arī nosēdos.

Cik zemas, cik zemas bij viņu debesis! Lūk, tur pie viņām bija žāvēšanai izkārtā telādiņa un izpūsts cūkas pūslis; pret katru ēdāju bija debesis iesprausta viņa karote, un taisni pār manu galvu karājās bezmēns . .

Ļaudis cits aiz cita piecēlās, paņēma no debesīm savas karotes un sāka ēst. Es arī pasniedzos, paņēmu vienu karoti un iemērcu to kāpostos, bet man tie izlikās riebigi, un es klusu nobāzu karoti aiz bļodas.

Bet Labsirdīgais bija to pamanījis. «Aha,» viņš teica, «tu neesi pieradis pie mūsu iemīļotā ēdiena! Vabulīt, pasniedz ciemiņam medu!»

No galda piecēlās apaļa skuķe melnām acīm, melniem matiem un nolika man priekšā prāvu medus podu un lielu, baltu krūzi ar pienu.

«Uzdzeries pienu, tad var vairāk ieēst,» viņa mani mīlīgi pamācīja, un viņas lūpu kaktiņos bij maizes druscīņas, un medus pilīte spīdēja viņas zoda bedrītē. «Es vienmēr uzdzeros, tad pakrūti nespiež,» viņa nobeidza, ar roku miksti gar pakrūti novilkdama . .

Kad ēdāju virkšķināšana un šņākāšana sāka apklust un viens otrs jau pacēla galvu no savas bļodas, atstiepās krēslā un, noskatīdamies treknajos gaļas gabalos, pārdomāja, vai vēl ēst vai ne, — viņā galda galā piecēlās kāds vīrs un uzlika vēderu uz galda. Tad tas izslēja bārdu un piesita ar apgrauztu cūkas kauliņu pie savas bļodas. Visi kļuva uzmanīgi.

Labsirdīgais pieliecās man pie auss un bijīgi čukstēja: «Pravietis Ruņģis! . . .»

«Godājamie tautieši un tautietes,» Ruņģis runāja. «Miera un Pieticības Maļai ir atkal pienācis tas dārgais brīdis, kad viņa var svinēt savas lielās cūku bēres. Lielā cūka ir kauta, no katras bļodas mums patīkami uzsmaida viņas treknā miesa. Uz visām lūpām spīd tauki, uz visiem vaigiem pilnīgs prieks un laimība. Lai apceram tad nu, kam mums jāpateicas par šo laimību. Jau senie grieķi bij ievērojuši, ka siltā migla, kura apklāj mūsu zemi, dara ievērojamu iespaidu uz cūku barošanu; mūsu laikos gan katrs bērns zinās, ka šī migla ir mūsu labklājības avots. Kas tad nu mums uztur šo miglu? Tās ir mūsu zemās debesis, kas aptur gaisa kustēšanos un neļauj viņai izklīst. Un ne par to vien mums jāpateicas savām debesīm: mums jāpateicas viņām arī par savu mieru. Mums nekad nav bijis jāskatās nekur tālumā; mūsu debesis ir tepat acu priekšā, taisni, tā sakot, pašā deguna galā, kaut kurā vietā ār roku sasniedzamas (te runātājs pielika roku pie debesīm). Viņas ir tik praktiskas, tik parocīgas, ka neviens mirstīgs cilvēks labāku nevar vēlēties. Viss pie viņām ir tik viegli pieliekams un paņemams. Vai tev telādiņa žāvējama vai karote noliekama — izstiep tikai roku. Kad kaut kas vajadzīgs, izstiep tikai roku un paņem. Tas izsargā mūsu dvēseles no veltīgām rūpēm un mūsu miesu no veltīgas kustēšanās. Lūk, caur to mēs esam paēduši un laimīgi. Tāpēc mīļosim un cienīsim savas debesis! Uz to es uzaicinu klātesošos pacelties no sēdekļiem un vienprātīgi nodziedāt: «Priecīgs savās mājās . . .»»

Visi piecēlās un dziedāja:

*Priecīgs savas mājās,
Mierīgs dzivoju...*

Dziedot centās viens otru pārkliegt, laikam gribēdami cits citu pārspēt patriotisku jūtu izrādīšanā..

Bet es stāvēju un skatījos pie mājām augošos kokos. Tie visi bija bez galotnēm; zari izplētās gareniski kā polipu rokas, mīksti un eļļaini kā dadžu kāti, platām, vilotām lapām, un viņu mizā kustējās balta milļa.

«Par ko jūsu koki tik īsi, par ko viņiem nav galotņu?» man paspruka.

«Kur t' šiem jāstiepjās,» kāds vienaldzīgi atņurdēja.

Jā, te jau nebija saules..

Neviena putniņa spārnu nedzirdēja aiz lapām šmikstam. Vējš šai pamalē ilgi nebija redzēts (pat visvecākie cilvēki nevarēja viņa atcerēties), un lapas stāvēja slinki nokārusās kā nolutušas ausis..

Ļaudis piecēlās no galdiem, izklīda un izlaidās uz mauriņā paklātām segām istabu priekšā.

Divi sarunājās.

Viens teica: «Cik jauki šodien mūsu praviētis runāja! Uz mata tāpat kā pērn un aizpērn.»

«Jā, un cik saprotami!» otrs atteica. «Es pazīstu katru vārdu viņa runā.»

«Kāds miers!» pirmais žāvājās. «Acis pašas veras cieti.»

«Jā,» otrs, laikam jau iesnaudies, pa miegam atbildēja.

(Tik īsas palaikam bij viņu sarunas: viens kaut ko ieteica, citi piekrita, beigās visi iesnaudās.)

Gar visu garo pamali nedzirdēja neviena putniņa dziedam.

Visi putni grozījās starp galdiem, uzlasīdami nobirušās druskas. Viņi bija aptūkuši un, kā likās, pavīsam aizmiršusi lidot. Neredzēju neviena spārniņus cilājam. Daži gulēja, zem spārniem galvas pabāzuši.

Te jau nebija saules.

Labsirdīgam uzlēca uz ceļiem liels, brangs putns un sāka lasīt druskas no viņa klēpja.

«Lakstīgala,» viņš teica, man ar acīm pamirkšķinādams. «Palūko, kas par spalviņu! Karaliene!» viņš slavēja, putna mierīgo muguru glaudīdams.

«Un gaļiņa!» Labsirdīgais paklakšķināja ar mēli un novilka ar roku gar lūpām: «Uz Mārtiņiem kausim, tad redzēsi, kas būs par kāpostiem!»

«Vai neviens putns jums te nedzied?» es jautāju.

«Nē, tur mums jāsaka paldies dievam! No tam mums ir miers. Tā kā neviens gan ne... Ko nu no dziedāšanas, lai dievs nedod!»

Reiz viens, nez no kurienes iemaldījies, te sāka dziedāt tā, ka ne gulēt nevarēja dabūt. Nokārām gan. Tāds draņķis jau tev izposta pašu gardāko pēcpusdienas miegu. No tā laika ar neviens vairs i neiepīkstas — guli kaut kurā vietā...»

Es sāku dzīvot «Miera un Pieticības Malā» jeb «Trekno Cūku zemē», kā viņu ar citu vārdu sauca.

Man bija mīksts mētelītis kā visiem, silta gultiņa, balta istabiņa kā visiem.

Mīlīgā Vabulīte man vārīja mīlīgus kāpostus, un Labsirdīgais labsirdīgi plikšķināja uz pleca.

Viss man bija tāpat kā visiem. Ļaudis tikai brīnījās, par ko es nebarojoties.

Labsirdīgais runāja: «Par ko tu esi tik vājš? Pa šo laiku tev vajadzēja jau krietni taukos iedzīvoties. Visi še ātri noapaļojas, tikai tu paliec tāds pats stūrainis un neaptēsts. Skaties, kā citi apvēlušies!..»

Bet es paliku tāds pats stūrainis un neaptēsts.

Ikkatrs sev taisīja mazu laimīti kā ciskas kaktā, dusēja un barojās; bet mani žņaudza nepanesamas skumjas.

Kamēr saule un zvaigznes bij noslīkušas, man negribējās ne dzīvot, ne mirt.

Trīs reizes dienā es izgāju ārā, paņēmu no debesīm savu karoti un kausu, ēdu, dzēru un nolīku atkal pie debesīm. Pie debesīm!.. Tad es nolīdu savā istabiņā un gulēju. Man negribējās neko redzēt, neko dzirdēt. Mana dvēsele bēga no šās dzīves, viņa apsedzās ar acu plakstiņiem un kunkstēja kā ievainota, bet tik klusi, ka neviens to nedzirdēja. Mani turēja par mierīgu un laimīgu cilvēku, jo neviens nezināja, kādēļ es dzīvoju aizvērtām acīm..

Aiz miglas bij palikuši tie rīti, kad aiz mana loga stāvēja rīta zvaigzne un viņai garām skrēja sārti mākoņi. Kā tad gribējās celties un dzīvot! Tagad man rītos negribējās atvērt acu: es zināju, ka aiz loga stāv bālā miglas siena, kuru viņi te sauc par dienu.

Pret vakaru siena palika pelēka, un tā bija nakts. Aiz miglas bija palikusi tā karaliskā zeme, kura pa nakti ietinās zvaigžņotā samtā..

Dažreiz man uznāca ārprātīgas domas: «Tā nemaz nav migla, tas ir zirnekļa tīkls. Es skaidri redzu kustošus pavedienus — visu šo malu ir ietinis briesmīgs zirneklis. Viņš izziž visiem asinis un atstāj tikai taukus. Kas ilgāk dzīvo viņa tīklā, tas paliek par bezjūtīgu tauku piku. Un tas nav miers, ko viņi slavē, tie ir ģiftīgi tvaiki, ar kuriem zirneklis tos apreibina, lai varētu izzīst viņu smadzenes...»

Viņš ir saistījis mani šai istabā, viņš ir piediedzis mani pie šā mētelīša, viņš pievelkas pie manis, kad es aizmiegu, un lok manas asinis. Naktīs man reizēm pa miegam izliekas, ka ūdens pīl kaut kur otrā istabā: tās manas asinis krīt zirnekļa rīklē. Kā es sakustos un gribu pamosties, zirneklis aizbēg un paslēpjas savos tīklos...»

Es gulēju nespēcīgs un saistīts, un man pašam no sevis kauns. Man gribējās sevi aizmirst, es skatījos no sevis prom un redzēju uzartu pakalni. Saule gāja pār kalnu, un jauns puika bez cepures, basām kājām kūleņoja viņai līdz pa kukuržņiem un velēnām, pats nezinādams, kur kājas

liek. Spēcīga zemes smarža nāca man atmiņā: zemē ir dzīvība un spēks...

Un izmisis es runāju tumsā, pats nezinādams, uz kā: «Aprokat mani zemē un uzsējat zāli virsū! Es gribu atdzimt zem viņas velēnām...»

*

Pie manis nāca Vabulīte. Ienākusi tā katrreiz nolika uz mana galda medus podiņu un piena krūzi.

«Celies nu! Es tev atnesu medu... pienu ar. Uzdzeries, tad var vairāk ieēst,» viņa teica, un viss viņas vientiesīgais vaidziņš spīdēja no labsirdības un sirsnības, un medus pilīte spīdēja viņas zoda bedrītē.

Skatījos viņā, un man bija viņas žēl.

Viņa bij tik laba un mīļa un tomēr tik tālu no manis, no visa, ko nesu savās krūtīs.

«Kādēļ viņi tevi sauc par Vabulīti?» es noskumis un noskaities jautāju. «Tu tak esi cilvēks. Kā cilvēku var saukt par Vabulīti!»

«Vai tev mans vārds nepatīk?» viņa brīnīdamās ielēta acis. «Manam papiņam viņš ļoti patīk. Viņš saka, ka es esot tāda gluda, apaļa kā vabulīte (te viņa apgriezās uz papēža riņķi). Reiz visa zeme būšot līdzena un cilvēki velšoties pa zemes virsu kā bumbiņas. Tevi jau viņš vienmēr bar un saka, ka no tevis nekas neiznāksot, ja tu nelabošoties... i, hi, hi!.. tu jau esot kantēts kā dēlis... Un, kad es saimniecībā rīkojos — man traki patīk saimniecībā rīkoties, — tad viņš saka: es lodājot kā vabulīte. Un tā viņi iesaukuši mani par Vabulīti.»

Tad viņa lēnāk teica: «Visi gan saka, ka tikai apaļi cilvēki esot skaisti un ka tad nāksot tādi laiki, kur varēsot gulēdams iet: nebūšot ne jāceļas, ne soli jāšper — aizvelšoties vien, kur gribēsot... bet man gan tu patīci par visiem labāk... Kā man stāv šis lakats?» viņa spēji pārņāva runu un izstājās istabas vidū, melnos matūs no

pieres atglaidīdama un baltā zīdaiņa stūrus zem zodiņa pavilkdama.

«Nekas.»

«Nāc, iesim dancot!» viņa stiepa man pretim savas rokas un, manis nenogaidīdama, sāka jau griezties: «Lallā, rallā, rallalā.»

«Lallā... Nu, par ko tu nenāc!» viņa apstādamās sapīkusi iesaucās.

«Es nemāku.»

«Nemāki! Kas tur nu ko mācēt. Es iemācīšu. Tas tak ļoti viegli; redzi, šitā: lallā, rallā, rallalā...» Viņa sāka atkal griezties. «Kas tur nu ko nemācēt?»

«Nu tad rotaļāsimies! Ķer mani!» Un viņa nostājās uz bēgšanu un skatījās pār plecu uz mani gatava skriet, plosīties, smieties.

«Es esmu aizmirsis rotaļāties un smieties, mani moka nepanesamas skumjas. Kad tu zinātu...» es gribēju viņai stāstīt; bet skumjas un izmisums bij viņai tik svešs, ka tā nevarēja tam ticēt un mani pārtrauca: «Skumjas, kas šim nu par skumjām! Tu tik esi iedomīgs un lepns. Šis jau cilvēks — man nesmuks vārds. Kā nu dancos ar tādu, kam tik nesmuks vārds?»

Viņa sapūtās, paņēma traukus un aizgāja...

*

Mans izmisums auga kā lietuvēns un smacēja mani vai nost. Es ienīdu pats sevi, situ pats sevi un kādā dienā, zobus griezdam, apliku sev manšetes, uzvilku mētelīti un, izgājis ārā, raudādams vērtijos dubļos...

Tur velētājas nolika vālītes pie debesīm. Tās sasīta rokas un kļiedza: «Skatāties, skatāties, kā tas trako! Skatāties, kā viņš novārtījis savu mētelīti! Un kādas manšetes! Ak tu nešķīsts, ak nešķīsts! Vai die, vai die!»

Ap velētājām salasījās ļaudis. Tie lamāja un lādēja mani, un, uz māju ejot, man šņāca pakaļ akmeņu krusa. Bet es gāju nesteigdamies, un akmeņi man krita priekšā

un sānos, atsitās man mugurā, plecos un kājās, un katrs sitiens padarīja mani nespēcīgāku un mazināja manas sāpes. Lietuvēns bij man apķēries tik cieši, ka tikai ar akmeņiem viņu varēja aizdzīt, un ar prieku es gāju zem viņiem kā rudenī zem vētras purinātām ābelēm.

Noguris un atsvabināts es pārnācu mājā un gandrīz bez samaņas pakritu savā gultā.

Pēc brīža pie manis ienāca Labsirdīgais. Viņa plānās uzacis bija sarautas. Viņa labsirdīgā lūpa bija nokārusies un drebēja.

«Vai tāda ir tava pateicība, jaunais cilvēks? Vai ar tādu godu tu man atmaksā par visu, ko es tev laba darīju? Vai tādēļ es tev izgādāju vietu mūsu malā, lai tu manu līdzpilsoņu acis mani kompromitētu? ... Ja ar tev bija vienaldzīgs mans gods, tad būtu tak apdomājis par sevi! Kas ar tevi notiks, kad tu šitā uzvedīsies? Vai mūsu godīgie pilsoņi tev te cietīs? Tevi padzīs no vietas, izdzīs pavisam no zemes, un tu noslīksi jūrā! Katrs pilsonis tura svētu sava mēteļa godu, bet tu viņu vārti pa dubļiem. Kāds nu izskatās tas glītāis un godīgais mētelītis? Kur nu vairs varēsi ar tādu rādīties ...» Un viņš teica garu, garu sprediķi, mēteļa dubļainos stūrus raustīdams, un neredzēja manu asaru starp dubļiem. Viņš runāja, kamēr tam mute izkalta un žokļi sāka sāpēt, tad aizgāja. Un uz viņa vientiesīgā vaiga spīdēja tā patīkamā apziņa, ka viņš izpildījis savu cilvēka pienākumu.

Bet es apgūlos un aizmigu nomocīts un netīrs.

*

Un Laimei tika manis žēl, un viņa sūtīja man sapni. Es nevaru atstāstīt viņa tik skaisti, kā redzēju.

Es stāvēju uz ledus. Bija tā kā agrs pavasaris. Gaisā bij kaut kas maigs un šķīsts, it kā silts lietutiņš patlaban būtu nolijis, uz ledus bij ūdens. Pār debesīm stiepās sārti zeltainas mākoņu strāvas, un malā gulēja rožaini mākoņu

kalni. Zelts bija nolijis no debesīm un gulēja uz ūdens. Es smēlu viņu ar sauju un skatījos viņā, un asaras kāpa man acīs. Es jutu, ka man tuvojas kaut kas liels un svēts... Pacēlu galvu: viņa bija jau klāt, Ziemeļmeita!...

Es viņu tūliņ pazinu: viņas acīs dega spožums, ar kuru varēja debesis aizdedzināt. No viņas skata mākoņkalni bija sarkani un ūdens vizēja kā zelts.

Uz viņas bija zaļš ledus zīds, kājās pa ledus gabaliem nobrauņātas karpītes sudraba pakaviņiem. Viņas vingrie locekļi bija kā tērauda lieti, un tā spēra cieši uz ledus pakavotās pēdiņas. Viņas balss bija kā sprakstoša uguns pagaliņi, un viņas rociņa iegūla manā rokā kā viņšos izmazgāts balts akmentiņš. Viņa silti spieda manu roku un teica: «Es zinu, cik karsti tu ilgojies pēc manis, un nācu tevi glābt.»

Viņa uzlika savu rociņu uz manas sirds, pielieca galvu, klausījās un teica: «Viņa ir gluži nomākta: migla viņu ir saspiedusi plakānu. Bet mana dvaša dara brīnumus: zem viņas tā atkal pacelsies.»

Un viņa sāka elpot man uz krūtīm viegli un silti. Krūtīs kaut kas kusa un kāpa uz augšu, un es jutu, ka pa vaigiem man līst asaras kā lietūs.

«Izraudi no viņas visus sārņus, lai viņa tiek atkal šķīsta un jauna...»

Tā... Saturies, tagad es došu viņai uguni!» Un viņas dvaša sāka līt uz manām krūtīm kā valga versme.

Manas krūtis brieda un cēlās, un es jutu, ka mana sirds atkal kvēlo.

«Nu tu esi atkal stiprs,» viņa teica un priecīgi paskatījās man vaigā. Un es pazudu viņas skata sārtā spožumā.

«Tagad nāc, es tev izrādīšu debesis!» viņa teica, un viņas rociņa atkal iegūla manā rokā kā viņšos mazgāts akmentiņš.

Viņa sāka iet, un es gāju viņai līdž kā pa zelta plūdiem.

Viņa veda mani debesīs. Mēs kāpām pa rožainiem mākoņu kalniem, šūpodamies pa mazām debestiņām, un viss tvīka un kvēloja no viņas skata.

Ceļā satikām Rīta Zvaigzni. Viņa mūs laipni sveicināja. «Kur tu iesi?» Ziemeļmeita tai prasīja.

«Iešu spīdēt uz tā kalna aiz lielā dūņu purva. Tur apmaldījušies divi bērni, kas debesīs meklēja. Viņi nosliks rāvā, ja es viņiem neparādīšu ceļu.»

Kā balta guntiņa viņa aizgāja mums garām un spīdēdama sadila tālumā.

«Zvaigznes ir manas draudzenes,» Ziemeļmeita teica, «pa debesīm staigājot, mēs bieži satiekamies...»

Viņa gāja pa priekšu kā saule, un es peldēju viņas gaismā.

Mēs nonācām pie augsta mākoņkalna, ap kura galu šņākdamas griezās sniega pārslas kā bišu spiets ap liepu... Viss kalns drebēja no dobjas rūkoņas. Mēs kāpām augšā. Mazās sniega bites tvīka Ziemeļmeitas spožumā un sitās mums vaigā kā bāli rožainas ābelziedu lapas. Stiprs vējš grieza viņas ap mums riņķi, it kā nu mēs būtu tas koks, kurā viņas gribēja samesties. Un es ieraudzīju uz sniega pārslu tikla trīs milzīgus, nosnigušus bišu tropus. Tuvāk pieejot, man sāka izlikties, ka viņi kustas. Vēl tuvāk pieejot, es redzēju, ka viņi ne tikai kustējās, bet ka viņiem bija pat resnas, cimdotas rokas, kas grieza dziļi debesīs iespraustus dzirnu kātus. Paskatījos uz augšu un redzēju, ka tropiem ir lielas galvas lāstekām piesalušām bārdām, sarkani vaigi un mazas, dzirkstošas actiņas.

«Tie ir sniega malēji,» Ziemeļmeita teica. «Paskaties lejā!...»

Es skatījos un redzēju lielu, dubļainu lauku. Vecs nabags ar netīru kuli uz muguras salicis brida pa dubļiem un kā lūgdamies skatījās gaisā.

«Zeme ir netīra...» Ziemeļmeita klusi teica, un viņas balss pazuda dzirnavu rūkoņā.

Pārslas šķīda iz dzirnavām, sagriezās lielās mākoņnas-tās, izplētās pār lauku un sāka lēnām snigt. Maigi šūpo-damās, viņas aplāja dubļus, aplāja nabaga skrandas un glāstīja viņa pelēkos, noraudātos vaigus kā balti pūpoli. Un nevilus es atminējos, ka māte, no baznīcas pārnākusi, pielika man pūpolzaru pie vaiga...

«Liec man ar dzirnas griezt!» es dedzīgi iesaucos, bet viņa paskatījās uz manu siko augumu un smaidīdama teica: «Nē, priekš tevis man cits darbs. Iesim tālāk!»

Viena kalna gals sāka sarkt, un uz viņa parādījās zili sarkani kvēlojoši jātnieki sarkanos zirgos un aizņāca tālumā kā ugunsgrēks. Viņu mati aizvilināja kā liesmas, viņu zobeni zilās dzirksteles šķīla krustodamies.

«Tie ir kāvi,» Ziemeļmeita teica. «Viņi sludina karu mierīgās ielejās un modina cilvēkos lielu cīņu un uzvaru gaidas. Vai tu dzirdi?» viņa klausīdamās jautāja.

No zemes kāpa augšā asa šņākoņa. «Tur tecina zobenu. Paskaties lejā!»

Es skatījos un redzēju ciemu, pār kuru liesmodams drā-zās kāvu bars. Pār tumšo mājeļu jumtiem nostiepās kā sarkans palags, melnie lodziņi kvēloja kā vienās ugunīs. Istabu priekšā stāvēja sievieši un bērni. Tie, bailīgi klai-gādami, rādīja uz kāviem, un viņu vaigos bija bālas bries-mas. Bet jaunekļi un vīri stāvēja ap tecielām, un tērauds dziedāja asu cīņas dziesmu. Daži vēl staigāja ap mājām, kā ieroča meklēdami. Vienas durvis atvērās, un pa viņām iznāca plecīgs vīrs izkapti rokā. Viņš mierīgi pašķīra elko-ņiem kliezošo sieviešu un bērnu baru un nostājies raisīja izkapti no kāta... kātu atdeva kādai sievai un ar izkapti piegāja pie tecielas...

Viens, pacēlis patlaban no tecielas noņemtu cirvi, vilka ar pirkstiem gar viņa zobiem, vilka — vai ir ass. Pa cirvi vēl noskrēja tecielas ūdens un kāvu sarkanajā gaismā pilēja no spožā asmeņa kā asinis.

Jātnieki izklīda un izdzīsa kā tumsā.

«Kur viņi paliek?» es prasīju.

«Tumsa viņus norij,» Ziemeļmeita atbildēja. «Bet paskaties, tur jau lasās jauns pulks,» tā rādīja uz atkal sarkstošo kalngalu.

«Padari mani ar par kāvu!» es dedzīgi saucu. «Es ar gribu liesmot un zobenu vēcināt!»

«Nē,» viņa, manu roku silti saspiezdama, teica, «es negribu, ka tumsa tevi norij. Priekš tevis man cits darbs. Nāc, iesim tālāk!...»

Mēs gājām.

Aiz kalna locījās plata upe. Pār kalnu bij uzlīcis melns, milzīgs, kumpains kalējs kā vakara mākonis — uzlīcis kala kvēlošu dzelzsgabalu. Āmuram kritot, lielas, apaļas dzirksteles kā ogles bira ūdenī. Un kalēja notvikušais vaigs meta sārtu spīdumu pār upi.

«Skaties, tagad kalējs aizgriežas un atdzisušais dzelzsgabals pazūd ēzē. Saule nogrima Daugavā. Kāpsim augšā!»

Un mēs pacēlāmies skaidrā, zilā telpā, kurā bija tik kluss kā svētnīcā. Tur auga jaunas priedītes burvīgi starojošām adatiņām. Starp viņām staigāja slaiki vīri augstām, mirdzošām pierēm. Tie lauza starojošos zarus un pina tos vainagos. Laužot un glaužot asās adatiņas, viņu smalkie pirksti pārdūrās un iz tiem pilēja asiņu pilītes un dega kā kvēlošas dzirkstis vainaga staros.

«Tās asinis viņiem tek no sirds,» Ziemeļmeita klusi teica. «Tie vainagi ir skaistāki, kuros kvēl vairāk asins pilišu. To vainagi ir skaistāki, kas pašai dziedīgāk asos zarus lauž un glauž.»

Gar debess malu stiepās vija no tūkstošgadus vītiem vainagiem kā starojošs varavīksnes loks. Katrs pievienoja viņai savu vainagu, un vija tika arvienu platāka un spožāka.

«Paskaties lejā!» Ziemeļmeita teica.

Skatījos: pa kalna muguru gāja ceļš. No vijas pa viņu plūda balta gaisma, un iz tumšām ielejām kūņojās augšā

nosmirkuši laudis un, drēbes tīrīdami no dūņām, stājās uz ceļa.

Un Ziemeļmeitas balss dimdēja caur debesīm: «Reiz šī varavīksnes velve būs pilna gaismas, kas būs lielāka un spožāka nekā saule. Visas ielejas no viņas tiks gaišas, un visi kāps kalnos un staigās pa baltiem ceļiem. Redzi, kā no katra vainaga tiek gaišāks un gaišāks. Ej lauz zarus un vij vainagus!..»

Atkal man tuvojās kaut kas liels un svēts, atkal asaras sāka kāpt acīs — viņa skūpstīja mani, un es pamodos.

Viņas skūpstis pacēla mani kā uz plūdiem. Es izgāju ārā un saucu:

«Mostaties, mostaties!» Kļiedzu tā, ka miglas spraišļi nodrebēja un kvēpi man bira uz galvas. «Lai viss dimd un trīc: aiz miglas sienām ir debess un saule, un vēsmains rīts!..»

Nāves miegā gulošā pamale sakustējās. Suņi sāka riet, mājās atskanēja dobjas, miegainas balsis, durvis klabēja, kāds apspiestā balsī sauca pēc striķa, drukni stāvi izkūņojās no tumsas un uzkrīta man no vairākām pusēm. Viņi sasēja man rokas un kājas un vilka mani caur tumsu pa dubļiem un akmeņiem kaut kur projām. Viņi apstājās; atslēga nokauca, kādas durvis blāķšķēdamas atdarījās, mani pagrūda... es kritu kaut kur pār glumiem akmeņiem... durvis aizvērās, un pieceldamies taustījies tumsā ap mitrām sienām.

Bet vai es biju cietumā? Nē, es biju brīvs! Mana sirds atkal bija pilna ticības un spēka. Tas staroja caur mitrajām sienām, cauri miglas velvei neaprobežotā tālumā.

Un, pakritis uz salmiem, es raudāju kā cietumnieks, kas palaists brīvībā. Es biju palaists no cietuma, kur sienas bij bālas dienas un pelēkas naktis.

*

Sāku domāt, un drēgnajā tumsas atvarā mirdzēdami krita man klēpī starojošie priedišu zari. Es sēju un glaudu

viņus vainagā, un drīz viss cietums bija pilns spožu gaismas vilņu...

Nezin, cik ilgi tā sēdēju. Vairs nebija ne rītu, ne nakšu. Mans cietums stāvēja pastāvīgi gaišs kā saules diena, un, starojot, adatiņas pinot un glaužot, laiks aizgāja nemanot.

Vainags bija gatavs.

Gribēju drusku atpūsties un noliku viņu savā ēnā. No kaktiem uzplūda krēsla, un es iemigu...

Atslēga nokauca, un es pamodos. Durvis blāksķēdamas atdarījās, un viņās parādījās sarga strupais, sarkanais purns.

Viņš panācies iespēra man ar kāju un teica: «Celies, augstā zemes tiesa tevī sauc!»

Šis cilvēks man izlikās tik nožēlojami strups, ka es apņēmies pie viņa izmēģināt sava vainaga spēku.

Gāju viņam līdz, vainagu turēdams savā ēnā...

Kad viņš, durvis aizslēdzis, apgriezās, es uzmetu viņam vainagu galvā.

Briesmīgi pārsteigts un noskaities, tas sāka splaudīt un gaiņāties, un vainags kā spožs saules gredzens nolaidās tam uz kājām. Satracinātais sargs mīdīja to kājām, cirta ar zobenu, bet vainags nebija ne samīdāms, ne pār-cērtams: mierīgi spīdēdams, viņš gulēja zālē kā spožs saules gredzens.

Nezinādams, ko darīt, sargs palika apmulsis stāvēt.

Viņa acis bij izspiedušās, žokļi drebēja.

Pirmoreiz dzīvē viņam bij gadījies kaut kas, pret ko tam nebija ieroču, ko nevarēja ne nožņaupt, ne sacirst, ne samīdīt.

Netālu no cietuma, galvu rokās atspiedis, gulēja bērns baltā krekliņā un, kājiņas šūpodams, skatījās zālē.

Vainags staroja caur zāli, un viņā aizdegās miljoniem baltu uguns bumbiņu — rasas pilienu.

Bērns pietrūkās kājās un, pilitēs brīnīdamies, nonāca pie vainaga.

Izplētis actiņas, tas skatījās, skatījās — tad pielika pirkstu. Pirkstiņš sāka spīdēt kā aizdedzināta vaska svece. Bērns gavilēdams aizskrēja pa pagalmu un pazuda tumšā jauneklju barā kā balts sniega kamols eglēs.

Sargs, no apmulsuma atjēdzies, lādēdamies bīdīja mani uz priekšu, bet vainags palika zālē kā spožs saules gredzens...

*

Mani ieveda kādā istabā, kura bij pilna kūkumainu kroplu likām padusēm. Tuvāk ieskatoties, es redzēju, ka tie nemaz nebija kroplī: viņi bija tikai saliekušies, un katram bija kaut kas padusē, tie laikam bija tiesas ļaudis. Visi klusu gaidīja tiesas sākšanos.

Mani ieraudzīdami stāvot, viņi sačukstējās, es dzirdēju saraustītus teikumus: «Tas neprot godu dot... tiesas istabā tik neprātīgi uzvedas... nav pazemības...» — un kāds, manī paskatījies, pakratīja ar galvu un gluži stipri teica: «Tas ir beigts!»

Iznāca tiesas sulainis ar garu koku un sāka nolīdzināt noliektās muguras. Viņš gribēja arī mani noliekt, bet tas viņam neizdevās, es paliku viens pats stāvot kā lidumā. Tiesai laikam vajadzēja drīz sākties.

Tad kāds piedūrās man pie pleca. Es atskatījos: Labsirdīgais!

Neviena pārmetuma nebija viņa sejā. Viņš, varēja redzēt, man bija visu piedevis un gribēja mani glābt. Padusē tam bija «lakstīgala», kuru viņš toreiz solījās uz Mārtiņiem kaut. Tā grozīja galvu un mirkšķināja acis.

Man negribot bija jāpasmaida. «Noliecies, noliecies!» Labsirdīgais čukstēja. «Nebīsties neko (kaut gan baiļu manā sejā viņš nevarēja ieraudzīt)! Es lūkošu par tevi aizrunāt. Vabulīte lika tevi sveicināt, un lai tu nebīstoties... Viņai stipri tevīs...»

Viņš aprāvās un saliecās: tiesa nāca. Paceltu bārdu Ruņģis nosēdās soģa krēslā un uzlika vēderu uz galda.

Labsirdīgais izspraucās caur ļaudīm un piegāja pie tiesneša.

Lakstīgala ieķērcās, sulainis kaut ko padusē aiznesa, un pie tiesas galda klusu sarūcās divas balsis . . .

Tad sauca mani priekšā.

Ruņģis paņēma kādu papīru un, viņā skatīdamies, runāja:

«Tu, jaunais cilvēks, esi apsūdzēts, ka pašā tanī divdesmit ceturtā miega mēneša naktī, kad visi gulēja svētā mierā, esi pādroši atstājis savu guļuvietu, izgājis ārā un kliezjis tā, ka vesels apgabals ir iztraucēts no miega. Troksnis ir bijis tik satricinošs, ka daudz pilsoņu vairāk naktis nav varējuši mierīgi iemigt. Tu esi pārkāpis šās zemes svētāko likumu — miegu un tā esi izdarījis lielāko noziegumu, kuru kāds cilvēks var izdarīt, — miera traucēšanu. Apsūdzētais, ko tu uz tam saki?»

«Es priedājos, ka jūsu pilsoņi ir dabūjuši reiz atvēsināt no miega nosutušos sānus.»

«Tavi vārdi ir par daudz nekaunīgi, jaunais cilvēks, lai es viņus uzskatītu nopietni. Es redzu, tu esi vēl pilns zēna pārgalvības un noziegumu esi izdarījis jaunības karstumā. Vēl nav par vēlu atgriezties! Tavs augums ir tikpat labi derīgs mierīgai tauku audzēšanai kā visu citu godīgu pilsoņu. Kāds ļoti cienījams pilsonis grib par tevi galvot. Apsolies visas tautas priekšā, uz ceļiem zemodamies, nožēlot savu noziegumu, naktis pavadīt godīgi un kārtīgi savā gultā, tad tev taps piedots. Citādi tu tapsi izdzīts jūrā un slīkdams noslīksi tur,» viņš svinīgi nobeidza.

«Jums vairs nav vajadzīgs mani izdzīt: esmu jau ārā no šīs siltās, šaurās aizgaldiņas, kuru jūs uzcēlāt sev un savām cūkām. Es nepaliktu te, ja jūs mani sietu!»

«Apstulbotais, tu izsmej savu dzimteni,» tiesnesis brīdināja.

«Te nav mana dzimtene! Šī šaurā, aizsprostotā mala ir priekš manas mīlestības par mazu. Mana dzimtene ir visa zeme!»

«Kas mūsu svētīto maļu nicina, to viņa izdzen no sevis. Rīt agri tu griezīsies atpakaļ jūrā,» tiesnesis bargi pasludināja.

«Ne atpakaļ! Es iešu uz priekšu, taisni caur jūsu debesīm.»

«Ej, ej un sadauzi galvu pie viņām,» tiesnesis mēdīja.

*

Liels ļaužu pulks bija iznācis noskatīties, kā es sadauzīšu galvu pie viņu debesīm. Suņi noslienājušām mēlēm gaidīja uz manām asinīm.

Vabulīte iznāca no savas mājas un sekoja man kā bāla ēna. Viņas pleci raustījās aiz raudām...

Es gāju garām cietumam un redzēju savu vainagu kāda jaunekļa rokā. Ap viņu pulcējās jaunekļi un bērni, un viņu sejas staroja vainaga spožumā.

«Nākat man līdz, es jūs vedīšu ārā no šīm žņaudzošām miglas velvēm!» es saucu.

Jaunekļi pacēla vainagu gaisā un gaviļēdami nāca man pakaļ. Bet viņu tēvi rāva tos aiz svārkjiem atpakaļ un stājās ar kokiem un rīkstēm tiem ceļā, un mātes raudādamas skāvās viņiem ap kaklu...

Viņi palika cīnoties, bet es gāju debesīs iekšā ar tādu ticību, ka miglas siena paklausīgi izšķīrās, spīrgta vēsma sitās man vaigā un spoža gaisma apžilbināja acis.

Saule! Debess! Jūra!...

Atkal viņos šūpojās kuģis un smiltis gaidīja laiviņa.

Es laidos no krasta lejā, it kā man spārni būtu izauguši.

Un atkal es biju uz kuģa. Vēja valganie spārni švikstēdami cēlās un krita, viņi šūpojās augstu. Dienu saule mazgāja mani zeltā; naktī zvaigznes rādīja man ceļu.

Es skatījos neaprobežotā tālē un domāju: «Pasaulei nav gala, un debesīm nav malas. Īstā dzīve ir liela kā pasaule un augsta kā debesis.»

1. Kā jauneklis raksturo sevi pasakas ieskaņā? Citējiet viņa vārdus!

2. Kāpēc viņš uzreiz nenokļūst Ziemeļmeitas valstībā?
3. Ko ceļnieks redz jūrā pirms izkāpšanas Miera un Pieticības krastā? Kāpēc Skalbe radījis šo ainu?
4. Ko izsaka teikums, ka, laivā iekāpjot, jauneklis it kā dzird uz kuģa kādu smejamies?
5. Kā rakstnieks tēlo Miera un Pieticības zemi un tās iemītniekus? Kāpēc viņu ievērojamākā diena gadā ir lielās cūku bēres?
6. Sameklējiet un izrakstiet spilgtākos citātus šīs zemes iemītnieku raksturojumam!
7. Salīdziniet, kādas debesis K. Skalbe tēlo Miera un Pieticības zemē un kādas tās jauneklis skata savā sapnī!
8. Kāpēc cietumā jauneklis jūtas brīvāks nekā pirms ieslodzīšanas tajā?
9. Kāds brīnumains spēks piemīt jaunekļa staru vainagam? Kā jūs saprotat Ziemeļmeitas vārdus: «Tie vainagi ir skaistāki, kuros kvēl vairāk asins piliņu. To vainagi ir skaistāki, kas pašaizliedzīgāk asos zarus lauž un glauž»?
10. Izvēlieties atsevišķus pasakas fragmentus un lasiet tos skaļi! Ieklausieties, kā mainās darbības ritms! Kāda nozīme darbības vārdiem šī ritma veidošanā!

Eduards Veidenbaums

1867-1892

«Ja kāds pasaulē grib ko atstāt, tad lai atstāj savus darbus,» —

teicis kādreizējais Tērbatas universitātes students Eduards Veidenbaums, kura sacerētās vārsmas iegula ļaužu sirdīs un prātos, tālu pārdzīvojot pašu autoru.

Šis tikai nepilnus divdesmit piecus gadus nodzīvojušais jauneklis kļuva par pirmo latviešu revolucionāro dzejnieku.

Viņa dzeja palīdzēja izprast dzīves pretrunas, uzmundrināja, radīja spītu, mācīja domāt un cīnīties.

No dzejnieka vienīgā fotoattēla raugās jauneklis, kura vērīgais skatiens vēstī par spraigu domu darbību, gribu izzināt dzīvi un cilvēkus. Daudz savā mūžā Eduards Veidenbaums domāja par to, kāpēc pasaulē tik daudz posta un ļaunuma, kāpēc, dzejas vārdiem runājot, «no stiprākā samīts, vājāks kur lūst un asins un sviedri bez mitas kur plūst».

Jau no agras bērnības nākamais dzejnieks visvairāk nīda netaisnību, melus, liekulību. Ja bija kāds jāaizstāv, tad «viņa mazais, kalsnējais stāvs kā augtin auga. Viņa lielās, gudrās acis meta zibšņus, un viņa augstā, baltā piere savilkās vairākās rievīnās, bet vārdi plūda brīvi un ugunīgi.» — tā savās atmiņās par kādreizējo skolas biedru vēlāk stāsta dzejnieks E. Treimanis-Zvārgulis.

Lai rastu atbildi uz jautājumu, ko darīt, lai dzīvi pārveidotu, vajadzēja daudz mācīties. Nepietika ar tām zināšanām, ko Eduards ieguva Cēsu draudzes un apriņķa skolās, Rīgas ģimnāzijā un Tērbatas universitātē. Jauneklis urbās cauri grāmatu grēdām patstāvīgi.

Liepas ciema Kalāčos, kur aizvadīta dzejnieka mūža lielākā daļa, ir senlaicīga klētiņa. Tajā pie neparasta rakstāmgalda — veļas ruļļa viņš lasījis grāmatas, rakstījis apcerējumus un savas izjūtas un pārdomas izteicis dzejas rindās.

Jauneklis mācēja strādāt ļoti mērķtiecīgi. Par to liecina viņa studiju laika dienasgrāmata, kurā dota atskaite par katru nodzīvoto stundu.

Par studiju priekšmetu viņš izvēlējās tieslietas tādēļ, lai «dažu labu izsūktu latvieti aizstāvētu pret bagātnieku varmācībām» (tā dzejnieks rakstīja vēstulē brālim).

Smags bija jaunekļa ceļš uz izglītību. Bieži, pārāk bieži pietrūka līdzekļu, ko samaksāt par iztiku, dzīvokli, izglītības turpināšanu. Arvien vairāk spēkus laupīja smagā slimība — tuberkuloze. Naudas trūkums un slimība neļāva sasniegt iecerēto mērķi — pabeigt augstskolu un visas zināšanas veltīt tautas izglītošanai.

1892. gada pavasarī Veidenbaums mirst, atstājot zinātniskus rakstus un nepilnu simtu neparastu dzejoļu, jo tajos pirmo reizi latviešu literatūrā asi un skaidri atklātas laikmeta pretrunas, trāpīgi raksturoti dažādie liekēži, arī tautas apmuļķotāji — mācītāji, kritizēta ļaužu muļķība un pieticība. Ar varenu spēku izskan aicinājums celties un salauzt kalpības spaidus.

Veidenbauma kvēlā dzeja izplatās rokrakstos un kļūst par strādnieku šķiras iedvesmotāju cīņā pret ekspluatatoriem.

Kas bija Eduards Veidenbaums latviešu strādnieku šķirai, stāstīts Tautas rakstnieka A. Upīša romānā «Plaša mākoņos». Viņa neparastā personība spilgti atklāta Līviņas Volkovas grāmatā «Eduards Veidenbaums».

Kopš pirmā revolucionārā dzejnieka nāves jau pagājuši daudzi gadu desmiti, bet viņa draugu pulks nekļūst mazāks. Katru gadu tūkstošiem apmeklētāju ierodas Kaļāču memoriālajā muzejā un pakavējas Liepas kapos pie dzejnieka atdusas vietas.

* * *

Mosties, mosties reiz, svabadais gars,
Celies un salauzi kaļpības spaidus,
Atpestī cietējus, klusini vaidus —
Mosties reiz, brīvības cēl(aj)ais gars!

Tumšos varmākas zemē triec,
Svētos liekuļus garīdzniekus,
Kuri melš krāpdami debesu niekus!
Ticības māņus pie malas liec!

Zemē kungus, kas lepībā sēž,
Šķērdībā putina miljonu sviedrus!
Zemē kundzības draugus un biedrus,
Kas savus brāļus spaida un plēš!

1. Kādu dziļāku saturu ietver sevi jēdziens «svabadais gars»?

2. Kādus cīņas uzdevumus dzejnieks šajā dzejolī izvirza strādnieku šķirai?

3. Ar kādiem izteiksmes paņēmieniem panākts dzejoļa spraigais kaujinieciskais raksturs?

4. Noklausieties J. Reinholda komponēto dziesmu «Mosties, mosties reiz, svabadais gars!»! Kā šīs dziesmas melodija emocionāli atbilst Veidenbauma dzejoļa saturam?

5. Kā šī dzejoļa pamatdoma atspoguļota Veidenbauma kapa piemeklī?

Kā gulbji balti padebeši iet,
Tiem vēlētos es līdzī tālu skriet,
Tur tālumā, kur ziemas nepazīst,
Kur rozes mūžam zied un nenovīst. —
Kam veltīgi laimību kāro, tu sirds?
Met projām reiz cerības tumšajā kapā:
No saulainām lejām ir mirstīgais šķirts,
Tam jādzīvo asaru dūksnājā slapjā,
Kur dzelži un cirvji bez rimšanas kladz,
Pēc maizes, pēc pārtikas vergi kur sauc,
No stiprākā samīts, vājāks kur lūst,
Un asins un sviedri ik dienas kur plūst.

1. Lasiet dzejoli skaļi! Salīdziniet, kāds ir dzejoļa ritms pirmajās četrās un kāds nākamajās rindās! Kāpēc notiek ritma maiņa?

2. Kāda nozīme gaišo dabas tēlu un drūmās dzīves īstenības pretnostatījumam dzejolī?

3. Noklausieties M. Zariņa komponēto dziesmu «Kā gulbji balti padebeši iet» un, ja iespējams, noskatieties Rīgas kinostudijas mākslas filmu ar tādu pašu nosaukumu! Kāda nozīme filmas satura atklāsmē dziesmas vadmotīvam?

Rūdolfs Blaumanis

1863-1908

«Kā es varu mīlēt cilvēci, kuru es neesmu redzējis, ja es nemīlu cilvēku, kurš varbūt cieš tepat blakus,» raksta Rūdolfs Blaumanis. Savos stāstos un drāmās, humoreskās un dzejā viņš grib palīdzēt lasītājam izprast sevi un sabiedrību visapkārt, grib palīdzēt cilvēciņas saglabāšanā un vairošanā.

Rūdolfā Blaumaņa literārās darbības laiks ir 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākums. Pats rakstnieks

nācis no Vidzemes vidienas zemnieku ģimenes. Zemnieku dzīve ar visām raizēm un skopajiem priekiem viņam labi pazīstama un atrod pārlicinošu atspoguļojumu daiļradē. Rakstnieks gan vairākkārt devies projām no Ergļu apkārtnes un Braku mājām, kur pagājusī viņa bērnība un jaunība, devies mācīties un strādāt uz Rīgu, uz Koknesi, uz Pēterburgu. Tomēr atkal un atkal viņš atgriežas dzimtajā pusē. Ne tikai tāpēc, ka, rakstnieka vārdiem runājot, «te ir varen jauki un te es vislabāk varu rakstīt», —

Braku apkārtņē gūtie iespaidi un vērotie notikumi dod vielu daudziem darbiem. Braucot uz Ērgļiem, vēl tagad paveras plašs skats uz «Tālavas biezajiem siliem», pār kuriem «nakts pelēkus palagus klāj». Braku apkārtņē katrs ērglīnietis zinās parādīt vietas, kur norisinājušies dzīvespriecīgajā komēdijā «Skroderdienas Silmačos» attēlotie notikumi, vai mālu pakalniņu, ko ķieģeļu gatavošanai nolēmis norakt jaunais saimnieks Edvarts drāmā «Indrāni». Ērgļu apkārtņē Rūdolfs Blaumanis mācījies tēlaino, atjautām un salīdzinājumiem bagāto valodu, kas dzirkstī dzirkstī viņa darbos.

Dramatiski un patiesi Rūdolfs Blaumanis savā daiļradē atklājis lauku dzīves ainas, tēlojis iedomīgos, paštaisnos muižniekus (novelē «Andriksons»), alkatīgos, nežēlīgos saimniekus (stāstos «Spijēnos», «Nezāle»), muižas ļaudis, kalpus, dienestniekus (novelē «Purva bridējs»). Taču autora uzmanības centrā vienmēr bijusi cilvēka iekšējās pasaules atklāsmē, cilvēku raksturu veidošanās, viņu izturēšanās grūtajos pārbaudījumu brīžos.

«Ne tēlojums vien dara stāstu pievilcīgu,» Rūdolfs Blaumanis raksta savam literārajam «audžudēlam», dzejniekam Linardam Laicenam. «To vislielākā mērā dara viņa rādītā cīņa! Cīņa ar sevi, cīņa ar dabu, cīņa ar apstākļiem, cīņa, cīņa liek lasītājam pa lapu pusēm drāzties uz priekšu ar aizturētu elpu.»

Rūdolfs Blaumanis lieliski pazīst šīs cīņas iespējas lauku sētas šķietamajā mierā. Grūtā, skaudrā dzīve daudzus viņa varoņus padarījusi nežēlīgus un cietus. Citi turpretim saglabā brīnišķīgu sirds skaidrību, jūtu patiesīgumu un spēju uzpurēties: tāda ir Kristīne novelē «Purva bridējs», tāds ir Birkenbaums novelē «Nāves ēnā». Īpaši novelē «Nāves ēnā» cilvēku raksturi un pārdzīvojumi atklājas ar sevišķu meistarību. Tēlodams četrpadsmit zvejnīku izjūtas jūrā uz ledus gabala, Rūdolfs Blaumanis izceļ cilvēku raksturu daudzveidību, visā kailumā atklāj zemisko, alkatīgo un pretstata tam diženo un cilvēcīgo.

Rūdolfs Blaumanis tomēr nav tikai smagu, dramatisku notikumu tēlotājs. Gaiši un pārgalvīgi skan smieklī viņa komēdijās, joki un atjautas sprēgā humoristiskajos stāstos un dzejā. Pret sociālo ļaunumu un ļauno cilvēkā mākslinieks bieži cīnās ar drosmīgiem, dzīvespriecīgiem smieklīem un satīru. Rakstnieks mīl dzīvi, un tā ir gaiša, rosīga mīlestība.

Daudziem rakstniekiem Rūdolfs Blaumanis bijis pirmais literārais skolotājs. Ar vērtīgiem padomiem un uzmundrīnājumiem, ar palīdzību grūtā brīdī Blaumanis ievadījis literatūrā Linardu Laicenu, Kārli Skalbi, Jāni Jaunsudrabiņu, Jāni Akurateru un daudzus citus rakstniekus. Rīgas centrā, parkā pie Bastejkalna, atrodas mākslinieka Teodora Zaļkalna veidots piemineklis: uz granīta izciļņa atbalstīties kā krēslā sēd vīrs laipnu, gudru, mazliet nogurušu seju. Tas ir Rūdolfā Blaumaņa tēis. Gan vasarā, gan ziemā garāmgājēji te noliek ziedus — tā ir pateicība par ticību labajam cilvēkā, tam labajam, ko izcilais latviešu rakstnieks apliecinājis savos stāstos, novelēs, drāmās un dzejās.

NĀVES ENĀ

Novēle

Arvienu vēl pūta dienvidus vakara vējš, un arvien vēl milzīgais ledus gabals peldēja tālāk un tālāk jūrā iekšā. Uz ledus gabala atradās četrpadsmit zvejnieki un divi zirgi. Ļaudis bija nodarbojušies ar āliņģu ciršanu un tiklu laišanu ūdenī, un neviens no viņiem nebija pamanījis, ka ledus no jūrmalas bija sācis virzīties projām. Tikai kad glābšanās vairs nebija iespējama, viņi uz nelaimi bija kļuvuši uzmanīgi. Zirgs bija sācis tecēt uz malu. Kārlēns, sešpadsmit gadus vecs zeņķis, tam ar otru bija dzinies pakaļ un viņu sasniedzis no malas taisni tādā attālumā, no kura varēja redzēt, ka ledus stūmās projām. Ar joni

zēns nu bija atgriezies atpakaļ un biedriem paziņojis notikumu, bet, kad tie visi bija saskrējuši pie ledus gabala malas, tad vairs nebija cerības aizpeldēt uz krastu. Skaru Juris, kuram mājā bija sieva ar trim bērniem, tomēr no sava izmisuma bija lāvis pārvarēties, bija ielēcis ūdenī, un biedri bija redzējuši, kā tas netālu no malas bija nogrimis.

Kopš tā notikuma bija pagājušas vairākas stundas, un arvien vēl ledus gabals virzījās tālāk ar tādu pašu nemaināmu kustēšanos kā sākumā.

Pirmo izbaļu bālums bija nozudis no vīriešu vaigiem. Tikai uz visiem attēlojās savādos vaibstos saspiesta sirds. Ģimji izskatījās garāki. Visu uzacis bija sāpīgi savilkta, un visu acis trīsēja un šaudījās liesmiņa, kura liecināja par slepenu izmisumu.

Viņi vist zināja, ka tie ar katru acumirkli tālāk aizpeldēja projām ne tikai vien no jūras krasta, bet arī no dzīves.

Zvejnieki bija sadalījušies pulciņos un sarunājās klušām. Ap Kārlēnu stāvēja jaunākie un neprēcējušie: Gulbis, Birkenbaums un Janis Dalda, visi veselīgi no izskata un spēcīgi no auguma. Zēns viņiem vēlreiz izstāstīja, kā tas braucis un skrējis un cik tālu pēc acumēra jau bijis ledus gabals no malas, kad viņš nelaimi pamanījis.

«Vai tu tad vēl nebūtu varējis aizpeldēt līdz maļai?» Birkenbaums ieprasījās.

«Es domāju gan,» zēns atbildēja. «Ūdens jau nu gan ir salts, bet es domāju gan.»

«Skāde, ka to būtu zinājis, ka par velti... ka mēs tā kā tā... tad būtu labāk, kad būtu lūkojis...»

«Būtu varbūt tāpat izdevies kā Skaram,» sacīja Janis Dalda.

«Jā, varbūt... Bet es domāju, ka būtu labi izgājts,» puika nopūtās. «Kad būtu nometis kažociņu un saņēmis...»

Un Kārlēna zilās, skaidrās acis pildījās ar asarām.

«Nu, nu, nesaki nu vēl nekā, gan būs labil» Birkenbaums mierināja. «Vējš grozīsies, ļaudis brauks mūs meklēt. Nesaki nekā!»

Puika ātri ar delnu pārbrauca pār plānajiem vaigiem un atbildēja: «Es jau nu ar nekā nesaku.»

Drusku tālāk no šī pulciņa stāvēja garš, kalsnējs vecis ar tumši platu, sarainu bārzdu un čigāna degunu. Viņš lūkojās stīvi vīrietī, kas, kūkumu uzmetis un rokas salicis, stāvēja viņa priekšā un neizskatījās daudz jaunāks par veci. Tas bija Cubuks ar dēlu Ludi.

Precētie jaunie vīrieši bija nejauši sastājušies paši savā pulciņā: lielais, skaistais Grīntāls, druknais Skapāns ar pārāk tukliem un sarkaniem vaigiem, bālais, laipnais Skrastiņš un plecīgais Sīlis.

Vecais Dalda sarunājās ar Stūri, padzīvojušu vecpuiši, un Zaļga un Gurlums stāvēja katrs savrup.

Grīntāls pārvaldīja ar savu balsi un savu drošo izturēšanos savu pulciņu. Viņš runāja gandrīz viens pats, uz jautājumiem, kurus tas aizķēra, pats atkal dodams atbildi. Viņš izturējās droši un bezbēdīgi, un visu skati bija vērsti uz viņa lūpām.

«Ja daudz, tad mēs divas trīs dienas tā brauksim,» viņš sacīja tik pārliecinošā balsī, it kā visi atrastos uz kuģa un viņš būtu tā vadītājs, «divas trīs dienas. Un, ja arī kādu dienu vairāk... pietiks ar tām zivīm, kas Zaļgam vezumā, un, ja ne, ņemsim kādu zirgu.»

«Jā,» apstiprināja Skrastiņš, bālo, laipno seju savilkdams uz smaidu, jo viņš kur varēdams saviem vārdiem ēva jocīgu nokrāsu, «ņemsim kādu zirgu. Zirga gaļa esot saldena.»

Drukņā Skapāna sarkanās lūpas drusku saviebās, bet Sīļa ģimī parādījās atklāts riebums.

«Vēl jau neēdam,» zobojās Grīntāls.

«Un, kad ēdīsim, tad šis būs tas, kas gribēs lielāko kumosu,» sacīja Skrastiņš. «Jeb vai apsoli man savu tiesu, Sīl?»

«Ko nu solīt, ko nesolīt,» Silis gausi atteica. «Ja būs jāēd — ēdis ar. Bet šādas lietas te ilgi nav dzirdētas. Aizpērn gan no Jamburgas — vai kur tur — zvejnieki aizdīti jūrā, bet pēc trim dienām tie atkal tikuši malā.»

«Jā,» Grīntāls apstiprināja. «Un es pērn tādu pašu ziņu lasīju avīzēs no Sāmu salas. Un tepat gar Kurzemes krastu jau arī tādas lietas notikušas. Tikai nu no mūsu apgabala tas nav dzirdēts.»

«Mans tēvs stāstīja par tādu notikumu,» tagad vecais Dalda runāja, pulciņam piegriezdamies. «Es nezīnu vairs, vai tie bija deviņi vai desmit, vai vienpadsmit cilvēki, kas toreiz nozuduši.»

«Nozuduši?» Skrastīņš atkātoja. «Nozuduši?»

«Jā, nozuduši,» vecais paklusām atkātoja, un viņa drusku nespodrās, apsarkušās un uzpampušās acis aizslīdēja uz viņa dēlu Jani.

Visi aplusa, un neviens neskatījās otram acīs, jo lielā nelaimē cilvēks kaunas tāpat kā lielā negodā.

«Na,» Grīntāls pēc brīža atkal uzsāka, «vai nu pie mums tas tā notiks. Es tam neticu. Man tā vien liekas, kā kad tas viss tāds... tāds... kā to būs teikt... tāda drusku pabailīga pabraukāšanās vien būs. Pirmajā acumirkli, zināms, arī man pārskrēja tādas nelabas šalkas, nav jau nekāds joks... bet tagad... apdomājiet, mēs, četrpadsmit cilvēku, no kuriem — viens, divi, četri, seši, astoņi — no kuriem astoņi tādi kā lasīt izlasīti, mēs tak ne šim, ne tam neaiziesim... nepazudīsim. Tas nevar būt!»

Grīntāla spēcīgā, dziļā balss biedriem skanēja tik patīkami, ka viņu ģimji mazliet apskaidrojās. Neviens viņa vārdiem gan neticēja, jo neviens jau nebija tāds bērns, kas nezinātu, ka jaunība un spēks nespēj atturēt nelaimi un likteni, bet tomēr kļuva vieglāk, šai vīrišķīgajā balsī klausoties, kura ar tādu pārliecību izrunāja to, ko katra sirds drebēdama cerēja.

«Tas nevar būt,» runātājs atkātoja. «Man mājā sieva katrreiz noredz sapnī, ja kāda nelaime gaidāma... Nē,

bez visa joka... Un šorīt viņa man nekā netika teikusi. Un tad paskaties tikai Birkenbaumā! Par tādu puisī vien jau kā viņš būtu dievam žēl, kur nu vēl par mums visiemi!»

Birkenbaums savilka laipni lūpas un paskatījās vienā un otrā. Viņam bija brīnīšķīgi skaidras un laipnas bērna acis un sārto vaigu vidū bija balsnēji laukumīņi, it kā tur kāds būtu piedūris baltu pavasara ziedu puķeklišus. Visi citi sajuta, ka Grīntāls puisī piezoboja, tikai viņš pats vien zvejnieka vārdus turēja par glaimu. Viņš zīmēja tos uz savu ārējo izskatu, un visi citi tos attiecināja uz viņa dabu. Un par to ikkatrs domāja ļoti slikti. Birkenbaums nebija kurzemnieks, bet uz turieni no Vidzemes vidienas noklīdis. Papriekšu tas bija laidis plostus no Ogres Daugavā, tad no Daugavas uz Rīgu. No Rīgas tas bija aizkūlies uz Jelgavu, Kuldīgu, Liepāju un beigās bija salīdzis par puisī pie Zaļgas, kas savrup viens pats dzeltens un samisis stāvēja.

Birkenbaums zvejnieku starpā bija pazīstams kā liels stiprinieks un mūžīgs kauslis. Viņš ar saviem spēkiem bija dzīvojis tik bezbēdīgi kā amerikāņu miljonāra izlutināts dēls ar tēva naudu. Bet tie nebija bijuši izšķiežami. Sārts un ar visai dzīvām acīm viņš skatījās savos likteņa biedros.

«Nu, jel tas jāsaka, ka viņam visvairāk acu noraudātu pakaļ nekā mums kaut kuram citam,» Skrastiņš sacīja, žēli smaidīdams.

«Vai ne, Birkenbaum? Man ir sieva un zeņķis, un meitēns, tie man nokliegtu pakaļ, bet par tevi vaimanātu — cik daudz, ko?»

Birkenbaums paraustīja plecus.

«Salasisim tagad zivis,» sacīja Grīntāls, jo daļa no Zaļgas zivju vezuma bija izkaisījusies pa ledu. «Nevar zināt, kad kāds gabals nošķeļas, un par katru zivtiņu būtu skāde.»

Pulciņš izdalījās, un pēc kāda laika zvejnieki atnāca pie Zaļgas vezuma, gribēdami salasītās zivis tajā salikt. Bet Zaļga sēdēja uz vezuma un nelaida neviena klāt.

«Paturiet vien, paturiet!» viņš sacīja. «Kas putējis, putējis.»

«Ko tas nozīmē? Ko tu domā?» Grīntāls vaicāja.

«Tas nozīmē, ka vezums ir mans un citiem pie tā nav nekādas daļas,» Zaļga atbildēja, maškus un segu ciešāk ap ragavu kurvi ar kāri gādīgu roku apbāzīdams.

«Tas ir traks!» Birkenbaums izsaucās. «Tas laikam domā to vezumu viens pats apēst!»

«Tā mana darīšana, ko es domāju,» Zaļga atcirta, un viņa dzeltenā ģimja panti sačerveļējās, un viņa acis pieņēma skaudīga pērtiķa acu izskatu.

Birkenbaumā iesvīla dusmas.

«Nudien, viņš domā, ka tas par tām zivīm vēl kungs!» viņš iesaucās. «Nost no vezuma, vecil!» Un viņš nometa savas zivis uz ledus, sagrāba Zaļgu un gribēja to ar varu noraut no vezuma. Bet šis turējās pie segas un maškiem cieti kā zirneklis pie saviem tikliem, kad to no viņa alas velk ārā.

«Lai nu, lai nu, Birkenbaum!» Grīntāls mierināja un stājās starpā. «Gan visu izdalīsim ar labu. Ja citādi ne, atpirksim viņam tās zivis.»

Birkenbaums Zaļgu palaida vaļā, un šis atkal uzrāpās uz vezuma. Bet visiem zvejniekiem piepeši tā izlikās, ka Birkenbaums nemaz neesot tik slikts cilvēks, un viens otrs to arī izteica vārdos.

Tikai Gurlums stāvēja savrup un nesacīja nekā. Viņš bija ciets cilvēks un zināja, ka tam neviens laba nenovēlēja. Viņa vienīgās rūpes bija tagad nedot iemesla priekš zobošanās. Jo viņš arī bija ļoti viegli aizskarams un lieki lepns. Viņš savu izmisumu mēģināja slēpt aiz vienalīdzīga drūmuma un baidījās jau tagad, ka tik viņam dūšas netrūktu nozust ar godu, ja vairs nebūtu cerības uz glābšanos.

1. Ar kuru rindkopu Blaumanis ievada lasītāju noveles darbībā?

2. Kā zvejnieku izmisums atspoguļojas viņu sejas? Atrodiet teikumus, kuros rakstnieks stāsta par viņu izbaidītu cēloni! Kas vēl vairāk

pastiprina viņu pārdzīvojumu? Kāpēc autors runā par zvejnieku «slepeno izmisumu»?

3. Kuri tēli visvairāk iezīmēti jau noveles sākumā?

4. Pavērojiet, kāds ir Grīntāla, Birkenbauma, Kārlēna un Zaļgas izskats, viņu runa, rīcība, izturēšanās, attiecības ar pārējiem zvejniekiem! Kuru zvejnieku sejās visspilgtāk izpaužas viņu pārdzīvojums? Raksturo noveles tēlus, savu stāstījumu pamatojot ar citātiem!

5. Vai ievērojāt izlasītajā noveles fragmentā, kādās grupās ir sastājušies zvejnieki uz ledusgabala?

Daldas autors

Pret pusdienas laiku vējš viņus sacēla lielākus un ledus savādi sāka krakšķēt. Krakšķēšana pieņēmas, un zvejnieki, no kuru ģimjiem tumšās ēnas jau bija sākušas mazliet atpīlāšķīties, kļuva atkal drūmāki un klusāki.

Piepeši dīvainā sprēgāšana gāja pa ledus gabalu.

Kārlēns, kas blakus Birkenbaumam bija stāvējis, satvēra puīša roku.

«Bailes?» sacīja Birkenbaums un mēģināja smaidīt.

Zēna zilās acis, pilnas sāpīga izmisuma, skatījās puisī.

«Ledus laikam... laikam...» viņš sacīja, bet nenobeidza.

«Kā tad, lūzīs. Ā, kas tad mums nekaitētu, ja uz šitāda lēruma visu laiku varētu vizināties!»

«Es palikšu pie tevis.»

«Nu, turies tik pie saviem saimniekiem — Daldas un Jaņa.»

«Nē, man labāk...»

«Kā gribi.»

Zēns paspieda stiprāk Birkenbauma roku, un tā viņi stāvēja kopā un laida līdz ar citiem acis apkārt, meklēdami, kur kāds gabals būtu atšķīries.

Kad nelabā sprēgāšana diktāk atjaunojās, Birkenbaums Kārlēnam neviļot roku aplīka ap kaklu. Viņš sajuta laipnu labvēlību pret šo zēnu, kas taisni viņu bija izraudzījis par savu tuvāko bēdu biedru.

«Sirds dreb?» Birkenbaums iejautājās, pa pusei jokodamies.

K7-
RL-
EN-
S

«Nē. Man tikai tā vien ir... es nezinu... Sirsds žņaudzas... es negribu bailoties, sak, kas būs, būs... bet nekā!» Zēna sārtajā, liesajā ģīmī abas smalkās grumbas, kas no deguna gar mutes kaktiem vilkās uz leju un viņam deva vecāku izskatu, kļuva ļoti dziļas.

Labu brīdi cietis klusu, viņš tad jautāja:

«Un tev?»

«Ko?»

«Kā tev ir ap dūšu?»

«Man? Vai nu labi. Labi jau nav... Ar spēku jau te nekā nevar izdarīt,» puisis kā atvainodamies piebilda.

«Un kā tu domā, kā mums izies?»

«Ko es tur... dzirdēji, ko Grīntāls sacīja? Trīs četras dienas.»

«Jā, vai tu tam tici?»

«Nu tak lielas cerības ir uz glābšanos. Satiksīm varbūt arī kādu kuģi.»

«Bet kad nu nesatiekam?»

«Tad... nu, tad jau tu zini, kas notiks.»

Zēns apklusā. Te jau tikai varēja būt runa no glābšanās vai posta, bet viņa sirsdzīvība vēl pēc kādas trešās varbūtības, pēc kaut kā nezināma, neapjaušama, pēc kāda brīnuma, jo plaukstošai dzīvībai nāve ir kaut kas neticams.

Ledus plosts slidēja tālāk, jūra šņāca un sāka viņa malas postīt. Gabals pēc gabala atsprāga, peldēja līdz un trinās gar lielā gabala malām. Piepeši starp zvejniekiem, kuri divos pulkos bija stāvējuši, parādījās šaura, pelēki zaigana plaīsa, pletā un auga, un šķīra abus Cubukus, Stūri un Skapānu no pārējiem biedriem. No abām pusēm atskanēja kliegzieni, roku mājieni — kā uztrauktas skudras cilvēki tekāja gar viena un otra ledus gabala malām. Vecais Cubuks laikam gribēja lēkt ūdenī, jo dēls ar to cīnījās un saturēja viņu ciet. Attālums starp abiem ledus gabaliem ātri auga, un beigās uz pārpeldēšanu no viena uz otru vairs nebija ko domāt.

«Tie nu ir beigti,» sacīja Grintāls. «Bez kumosa pārtikas. Zēl tā Skapāna... Uz vidu! Vairāk uz vidu! Un paliksim visi kopā!»

Klusēdams nelaimīgo pulciņš virzījās uz priekšu.

Apstājušies tie ilgu laiku ar nemierīgām acīm sekoja mākoņiem, kuri kā apvazāti palagi laidās pie debesīm, skatījās viņu nerimstošā gaitā un klausījās viņu aprastā rūkoņā. Pamazām šai vienmulībā viņu sastingums atkal atlaidās, un viens uz otru pameta pa vārdam.

«Tas Skapāns,» Janis sacīja uz veco Daldu, savu tēvu, «žēl gan par to. Pieci mēneši kā precējies»

Vecais nopūtās.

«Par to veco Cubuku... tur nu nav ko žēlot. Tam bija laiks. Tāpat tas Ludis ar. No tā arī vairs nekas nebūtu iznācis... Bet Stūre, tāds taupīgs, godīgs, cilvēks... visu mūžu... un nu... un nu...»

Vecais Dalda nesacīja nekā. Ko par citu postu runāt, kad pašam tāds pats bija gaidāms. Viņš skatījās dēlā, un viņa lūpas raustījās.

«Māte mūs šovakar sacījās sagaidīt ar sutinātiem kāpostiem,» viņš runāja. «Bet tagad jau viņa zinās...»

Janis pamāja ar galvu. Tēvs sverkšķīja acis un aizspieda vienu vēl ar rādāmo pirkstu, bet viņš tomēr nevarēja atturēt pāris asaru, kuras iekrita viņa baltajā bārdā.

«Jā, viņa tagad jau zinās,» viņš atkārtoja. «Ko nu tā sacīs, ka mēs abi divi... abi divi... Vai nu tu nevarēji palikt mājā! Par sevi es jau nekā... tāpat viņa... Bet par tevi... tu viņai biji...»

Viņa uzpampušas acis atkal sverkšķījās, un viņa nāsis drebēja.

Janis sakoda zobus. Nekas mūs tā nepaceļ un turklāt neievaino kā citu sāpes par mūsu likteni.

«Ak,» viņš spiesti runāja, «nemaz vēl nebēdājies, mēs gan vēl laimīgi tiksīm malā.»

Saverkšķīt — saviebt, samiegt.

«Jā, jā, jā, tāpat kā tie deviņi, desmit toreiz. Nu jau arī desmit vien vairs esam palikuši.»

Uz vakara pusi Grīntāls uzsauca biedrus un vaicāja, vai tiem negriboties ēst. Viņš runāja atkal tādā pašā drošā balsī kā arvien, un zvejnieku nogurušās sirdis atdzērās pie tās un sajuta pret runātāju pateicību. Skrastiņš atbildēja visu vārdā, ka griboties jau nu gan, bet ko tad ēdīšot — zivis esot jēlas un zirgi vēl dzīvi.

«Lūkosi ar zivīm,» Grīntāls runāja. «Katla nav. Vārisim tās manā ādas cepurē.»

«Skotelē būs labāk,» Silis piebilda.

«Vai tava bez deguta?» Grīntāls prasīja. «Nē — nu tad jāpaliek pie cepures. Sacērtiet vienas ragavas un sasmalciniet ledu!»

Kamēr šie rīkojumi tika pildīti, Grīntāls piegāja pie Zaļgas, kas, rokas iemiedzis starp ceļgaliem, uz ragavu malas sēdēja.

«Sedz vaļā!» zvejnieks sacīja.

Bet Zaļga neklausīja. Tas izstiepa rokas uz abām pusēm, it kā tas vezumu gribētu aizsargāt.

«Sedz tās zivis vaļā!» Grīntāls vēreiz iesaucās un savilka nikni uzacis.

Zaļga ar abām rokām sāka taustīt pa vezuma virsu, viņa apakšzokļa grumbainā, dzeltenā āda raustījās, pie kam zods kļuva gluži ass. Viņš murmināja kaut ko caur zobiem, un beigās vārdi «noligt maksu» Grīntālam iesitās ausīs.

Pār spēcīgā zvejnieka sarkanbrūno ģīmi pārskrēja it kā liesmas.

«Vai tu negudrs!» viņš uzbrēca. «Vai tev jau slāpst pēc jūras ūdens? Nost no vezuma!»

Zaļga pacēlās un aizviikās lēnām aiz sava zirga.

Grīntāls attaisīja vezumu, noskaitīja priekš katra divas vienlīdzīgi lielas zivis un sāka tad tās izšķērst.

— *Deguts* — eļļains šķidrums, ko iegūst no koka darvas.

Kad uguns ar lielām pūlēm bija uzkurta, Grīntāla cepure apdomīgi aiz divām malās ievērtām auklām tika turēta virs liesmas, kamēr ledus bija izkusis; tad ūdenī ielika zivis un «katlu» nolaida zemāk.

Kad pirmais katls bija novāzījies pusgatavs, tad uzlika otru un trešu, kamēr visas zivis bija apstutušas. Pilnīgi izvārīt viņas nedrīkstēja, bija jātaupa malka.

Tad zivis izdalīja.

«Paldies nu gan jāsaka,» runāja Skrastiņš, «bet pirkstus laikam gan pēc viņām neviens nelaizīsīm.»

Zvejnieki mēģināja ēst, bet zivju garša bija pavisam nelaba. Tās smeķēja pēc sviedriem un rūgtā jūras ūdens un bija turklāt vēl pusjēlas. Tikai Birkenbaums savas apēda.

«Man no laika gala bijis ļoti labs kurvis,» viņš apgalvoja. «Es varu akmeņus rīt.»

«Kad ūdens mutē kāpj, tad jāmacās peldēt, kad bads virsū spiedīsies, tad macīsīmieš ēst,» Grīntāls piebilda un iebāza savas zivis ķešā. «Nemetīsīm nekā zemē.»

«Man vēl ir drusku maizes no šā rīta,» Dalda čukstēja, pagriezies pret dēlu, «paiesim drusku pie malas, tad es tev to iedošu.»

«Un tu pats?»

«Man... es vēl varu iztikt.»

«Ēd vien pats, tēv.»

«Nē, nē, es zinu, tev gribas... jaunam jau vairāk...» un viņš Jani aizvilka nost no citiem un spieda tam rokā pusriecienu rupjas maizes.

Bet Janis to neņēma.

«Ēd tak nu pats,» viņš sacīja un piegriezās atkal pie citiem biedriem.

Krēslai metoties, Grīntāls tukšās ragavas tā lika pagriezt, ka vējš nāca no sāniem, un tad zvejnieki — muguru pret muguru — uz tām sasēdās. Tā viņi nakti gribēja pavadīt.

Un tad aptumsa. Pie debesīm nepaspīdēja neviena zvaigznīte, ass vējš pūta, un jūra kauca un krāca visapkārt.

Neviena acs neaizdarījās. Viņi visi lūkojās biezajā tumsā, kura kā svins gūlās uz visu kamiešiem.

«Ak, kā man gribas ēst!» Kārlēns čukstēja uz Birkenbaumu. «Kaut jel tās zivis nebūtu bijušas tik riebigas!»

«Ko lai dara,» atteica puisis.

Pēc ilgas klusuciešanas viņš zēnu dzirdēja sāpīgi nopūšamies.

«Kas ir?» viņš vienaldzīgi jautāja.

«Est gribas,» zēns čukstēja.

Birkenbaums sēdēja brītiņu un sita nepacietīgi ar roku uz ceļgala. Tad viņš piecēlās un uzrāva zēnu līdzi kājās. Viņš to noveda pāris soļu no ragavām nost, izvilka kaut ko no azotes un iespieda to Kārlēnam rokā.

«Dzer!» viņš pavēlēja, un puika attaisīja pudeli un dzēra.

«Bet nestāsti nevienam!» Birkenbaums sacīja, pudeli atņemdams atpakaļ. «Un nu lūko uzkost!»

Viņi atgriezās atpakaļ pie ragavām, un puika, lai gan viebdamies, tomēr apēda savas zivis.

Un tad atkal ilgāku laiku neviens nepakustējās; nakts gāja savu gaitu, jūra šņāca, ledus krakšķēja, un vējš sāļā ūdens smaku nesa pār ledus gabalu.

«Birkenbaum, vai tu guli?»

«Nē.»

«Es drusku uzgulšos uz tava klēpja.»

«Gulsties.»

Kārlēns ielika rokas Birkenbaumam klēpī un uzgūlās uz tām. Pēc brītiņa puisis manīja, cik aukstas zēna rokas bija. Viņš nomauca cimdu un saņēma savā siltajā, dzīvības pilnajā rokā puikas sastingušos, liesos pirkstus. Lēnām tie sasīla, un tad siltums plūda no zēna puīša un no puīša zēna pirkstos.

1. Pavērojiet, kā ledus gabala sašķelšanās un sadrupšana pastiprina zvejnieku izmīsumu!

2. Kādēļ Kārlēns grib turēties kopā ar Birkenbaumu, tiecas pēc viņa draudzības?

3. Kā rakstnieks atklāj Daļdas ģimenes locekļu attiecības?

4. Kāpēc Blaumanis cieši savijis dabas ainu un cilvēku pārdzīvojumu tēlojumu?

Kārlēns bija aizmidzis.

Bet zēna mierīgā elpošana, kuru puisis nedzirdēja, bet tikai sajuta no krūts cilāšanās, un viņa pirkstu siltums tam atgādināja naktis, kurām nebija nekā kopīga ar šī nogurušā puikas mieru.

Tad nu viss bija pagalam... Kā tas varēja būt? Kā viņš šeit bija nokļuvis? Viņš tak tur tālu Ērgļu kalnos bija gājis ganos, bija tur ilgus gadus dzīvojis, dzēris, trakojis, priecājies, teātri spēlējis, divas dienas kā par jokiem cietumā sagulējis un tagad, un nu... nu viņš sēdēja uz zvejnieku ragavām, un jūra trakoja ap viņu, un viņš brauca nāvē. Tas nevarēja būt! Tādas lietas notika tikai pasakās, tikai sapnī. Šis bija viens no tiem briesmīgajiem sapņiem, kuri tik dzīvi un skaidri kā pati dzīve. Kaut jēl varētu atmosties! Atmosties! Kas tie par māņiem! Viņš gluži labi zināja, ka viņš nesapņoja. Šis ledus, šis sālais jūras vējš, šī rūkoņa — viss, viss bija patiesība, viņš salka patiesi, un viņam patiesi bija jāmirst — jānomirst badā vai jāiegāžas ūdenī, tumsā, bezdibenī līdz ar šo zēnu un Grīntālu, un visiem tiem citiem spirtajiem un veselajiem cilvēkiem... Aukstas šalkas zibens ātrumā pārskrēja pār puīša muguru, un viņa mute kļuva sausa un cieta. Nē, tas tomēr nevarēja būt! Tādas briesmas notika svešās zemēs, tur tālu, un par tām stāstīja un lasīja kā par kaut ko ikdienišķu un vajadzīgu, bet pats tak tādu notikumu nevarēja piedzīvot! Birkenbaums arvien cietī bija apzinājies; ka viņš sveiks izies caur dzīvi. Kad kaut kur kāds bija sagriezis roku, pārcirtis kāju, no mašīnas ticis salauzts, noslīcis, tad puisis vienmēr to bija dzirdējis ar apziņu, ka viņu nekad nepiemeklēs šādas likstas. Un nu viņš sēdēja uz lūstoša un irstoša ledus gabala, un visapkārt bija nakts

un nāve. . . Ā, šis Zaļgal! Ja tas viņam nebūtu uzmācies! Tad viņš varbūt atkal būtu aizkūlies atpakaļ uz savu vidu, gulētu siltā istabā un saimnieks ar mazu lampiņu rokā iznāktu no savas istabas un paceltu viņu tagad uz zirgu barošanu.

Puisis nodrebēja un saspieda neviļot Kārlēna pirkstus tik cieti, ka tas nemierīgi sāka raustīties. Birkenbaums atjēdzās, atlaida zēna pirkstus un uzlika it kā mierinādams savu roku uz viņa pleciem. Viņa uztraukums pamazām atslāba. Vēl taču bija cerība, vēl bija pārtikas diezgan, vēl nezīn kas varēja notikt!

Bet, naktij neizsakāmi ilgi ilgstot, viņa izmisums atkal auga, kāre pēc dzīves brēca pēc pestīšanas, kamēr austrumos svīda pirmā gaisma un puisis, galvu nokāris, drusku iemīga.

Trīsēdams viņš pietrūkās. Citi jau bija no ragavām piecēlušies un stāvēja, un skatījās uz jūru. Bija nepatīkami auksts. Kārlēns arī drebēja, bet snauda arvien vēl tālāk. Birkenbaums viņu negribēja modināt un palika sēdam, kamēr viņš pats uztrūkās. Tad arī viņi piecēlās un skatījās līdz ar citiem visapkārt.

Tā pati vakardienas bezcerības aina: pelēki vilņi ar baltiem putu vainagiem un augšā pelēki mākoņi. Ledus plosts bija kļuvis mazāks un apaļāks, vēja pusē gar malām tam šūpojās un nemitoshi trinās zaļgani kļūči. Zvejnieku sejas visas izskatījās daudz vecākas kā vakar, un visu acīs bija lasāms, ka viņus bija apmeklējuši spoki, kuri kā upuri prasa siržu asinis.

Kad Skrastiņš bija parunājis ar Jani, kuram tas drusku bija draugs, un Kārlēnam mīļi un žēli noglāstījis plecus, viņš piegāja pie Grīntāla. Tikpat viņš, kā arī visi citi to uzskatīja par šī nelaimīgo pulciņa galvu.

«Kas nu būs ar brokastu?» viņš vaicāja.

«Ēdisim atkal zivis,» Grīntāls atbildēja. «Kas grib, lai ņem zaļas, priekš citiem tās apsutināsim, kamēr vēl mums malka.»

Tika atkal uzkurta uguns un zivis, tāpat kā vakardien, apvārītas. Viebdamies zvejnieki tās ēda. Tad Birkenbaums puiku noveda pie malas un abi iedzēra.

«Tu man esi kā brālis,» sacīja puika.

«Ā, ko nu... tas nekas. Tu esi labs zēns. Es tevi izmācīšu par krietnu zelli.»

«Vai zini, ja tiksīm malā, tad... tad labi satiksīm!»

«Labi, lai ir.»

Kad viņi atkal pie citiem bija piegājuši, Grīntāls Birkenbaumam pavēlēja vienu ķeksi labi stipri piesist ilks galā, esot jāceļ flaga gaisā. Vai kādam esot sarkans lakats? Izrādījās, ka tāda nevienam nebija, bet totiesu sarkani krekli bija trim: Grīntālam, Janim un Skrastiņam.

«Kas ir, Skrastiņ, ar tavu kreklu?» vaicāja Grīntāls. «Vai dosi, ko spert gaisā?»

«Kad jādod, jādod,» Skrastiņš zēli atbildēja. «Bet salti gan būs bešā. Es esmu salts cilvēks. Es zinu, ka man jau tagad ar visu kreklu lūpas zilas. Bet, kad jādod, jādod.»

Visu acis pavērsās uz runātāja lūpām, kuras tiešām bija zilganas. Grīntāls nevarēja apspiest viegla smaida.

«Nu, lūkosim tad arī bez tevis iztikt,» viņš sacīja. «Es esmu mierā lozēt ar Jani, kuram no mums abiem krīt atdot savu kreklu.»

«Es arī esmu,» Janis atbildēja.

Grīntāls izvilkā no azotes ķešas grāmatiņu, izplēsa lapu, pārplēsa to uz divām daļām, iezīmēja vienā krustu un satina abas lapiņas rullīšos.

«Krusts nozīmē kreklu,» viņš sacīja, Janim abas lozes uz delnas pretim sniegdams.

Janis satvēra vienu — tas bija izvilcis ar krustu.

«Sastājieties vēja pusē!» viņš sacīja, norāva ātri kažoku, svārkus un vesti, vienu acumirkli pamirdzēja viņa muskuļainās rokas un krūtis, un tad tas atkal stāvēja, kažokā gērbies, kā visi citi. «Tas bija kā lēciens saltā ūdenī,» viņš nosacīja.

Kreklu piestiprināja ķekša galā un pacēla gaisā. Zvejnieki ledū gribēja izkalt caurumu un tajā ilks galu iestip-

rināt, un to tad vēl piesiet pie ragavu apgalves, lai kārts nebūtu jātur, bet Grīntāls, samisušos ļaudis kā nekā gribēdams nodarbināt, tam pretojās un noteica, ka kārts pēc rindas ik pa diviem esot jātur gaisā un pie tam jāuzmana, vai no kaut kurienes netuvojas glābšana.

Kad Birkenbauma reize bija klāt, viņš viens pats savu laiku gribēja nostāvēt, bet Kārlēns neļāvās, satvēra kārti un palīdzēja savukārt noturēt gaisā posta zīmi, kuru vējš plivināja un pēra.

«Dzert gribas,» puika sūrojās.

«Vai domā, ka man negribas?» atteica Birkenbaums.
«Graud ledu, zīd ledu!»

«Graud nu, graud! Ko piegrauzīsi, kad mute jau kā izbrucināta! Cik ilgi mēs gan tā varēsim izturēt?»

«Jā, dievs to zina, to mēs laikam neviens neesam izprovējuši.»

«Ak, kad nu būtu tikai viena pilīte, godīgi ko nodzerties!»

«Neņēršķil!» sacīja Birkenbaums.

«Jā, tu esi liels, bet, kad tu būtu tāds kā es, tad tu vis tā nerunātu.»

Puisis atminējās pagājušās nakts un kļuva atkal laipns.

«Nu jā, ir jau grūti, ir jau grūti, bet ko lai dara,» viņš noteica.

«Man jau no laika gala salts nav bijis labs,» Kārlēns žēlojās tālāk. «Un tagad jārij dzīvs ledus... Man te kreisajā pusē leļpus ribām tā sūrkst, tā sūrkst. Reizēm arī iedur kā ar iesmu.»

«Jā, tur es laimīgs, man tas ledus ūdens vēl nekas.»

Bet vēlāk arī Skrastīņš, līdzīgi puikam, sāka gausties, un zvejnieki uztraucās par šo jauno draudošo postu, par kuru daži no viņiem līdz šim lāgā nebija iedomājies.

Grīntāls atkal biedrus centās apmierināt.

«Vēl jau mums ir divi zirgi,» viņš sacīja. «Tajos vēl siltas sulas diezgan, ja kādam tās taisni vajadzēs.»

«Asinis dzert!» Silis iesaucās.

«Glums, sāļi saldens dzēriens,» Birkenbaums mierīgi izskaidroja. «Es asinis esmu dzēris.»

Uz zvejnieku sejām parādījās reizē kāre un riebums, kāre pēc silta valguma un ieaudzinātais riebums pret asinīm.

«Mēs vēl diezgan neesam izkārmējuši!», sacīja Grīntāls, biedros skatīdamies. «Aizurbsim tad tos bērzus, kad mums viņu sula liksies patikama.»

Kad Birkenbauma un Kārlēna rinda atkal bija klāt un tie labu laiku jau bija stāvējuši pie kārts, zēns sacīja:

«Birkenbaum, tu gan laikam jau ļoti daudz esi piedzīvojis?»

«Vai tu domā tādēļ, ka esmu asinis dzēris? To tu arī jau būtu varējis piedzīvot. Es toreiz biju tavā vecumā. Kāvām teju... es toreiz biju traks puika...» — — —

«Saki — kā tev visvairāk būtu žēl, ja nu mēs vairs netiktu malā?»

«Kā? Visas dzīves man būtu žēl.»

«Tās jau nu katram žēl. Bet kaut kā sevišķi. Mātes, brāļa vai brūtes, vai kā.»

«Man nav it nekā sevišķa. Es tikai domāju, ka es vēl daudz gadu tā būtu varējis dzīvot kā līdz šim, un tad man paliek dzīves žēl vai paša sevis — es nezīnu lāgā.» — — —

Viņu laiks bija apkārt, un pie kārts piestājās citi.

Pret vakaru katrs atkal dabūja savu daļu zivju, un tad no jauna uz viņiem nolaidās garā nakts ar savām ainām par siltām istabām, kurās uz galda dega gaiša lampiņa, par bālām sievietēm, sažņaugtām rokām, izraudātām acīm.

Arī Kārlēns, kaut gan tas atkal noliecās Birkenbauma klēpī, gulēja maz un nemierīgi.

Trešās dienas rītā vairs nebija malkas. Bet neviens arī vairs nedomāja par zivju vārīšanu. Kārām acīm visi tās

Izkārmējis — izbadējies.

redzēja izdalām, skaudīgi, ka tikai kāds nedabūtu kādu lielāku.

Līdz šim Zaļga uz vezuma bija sēdējis un ap to tūlājies. Tagad Grīntāls pavēlēja, ka nevienam pie tā neesot brīv iet kā tikai ap ēšanas laiku tam, kas zivis ņēma priekš izdališanas.

«Vai tev nekā vairs nav pudelē?» prasīja Kārlēns, Birkenbaumu novezdams pie malas.

«Nē.»

«Bet bija tak vēl diezgan daudz.»

«To es vakar vakarā izdzēru.»

«Un man nedevis?»

«Vai tad man tas bija jādara? Vai tev to tiku apsolījis?»

«Apsolījis! . . . Bet tu tak redzi, ka man iet sliktāk par tevi.»

«Bet tā bija mana pudele. Un slikti man arī iet. Teic dievu, ka pavisam dabūji. Cits manā vietā . . .»

«Ak, tāds tu esi!»

«Kāds tad?»

«Ak, ej . . . bija vēl tik daudz . . . tur vēl abiem līdz rītam, parītam būtu pieticis!» puika igni izsaucās. «Un nu šis viens pats visu izrijis!»

«Skaties!» Birkenbaums dusmīgi izsaucās. «Šis mani rās! Knauķis tāds! Ka nedabū vēl pa purlām¹!»

«Pats ka nedabū!» puika, tikko asaras valdīdams, izsaucās un meta naidīgus mirklus uz Birkenbaumu. «Žūpa!»

Birkenbaums piegāja pie zēna, paskatījās tam cieti acīs un iecirta spēcīgi pa lūpām.

«Nu tu turēsi muti,» viņš sacīja.

Zēna ģīmis pārvērtās aiz dusmām. Viņš sagraba puīša roku un lūkoja tajā iekost.

Bet Birkenbaums izrāva roku un saspieda tad puikas rokas augšpus locītavām kā ar dzelzs maiglēm².

¹ *Purslas* — purns; deguns, mute.

² *Maigle* — divžuburu koks vai arī koks ar iešķeltu galu; knaibles.

Kārlēna iedzeltenie zobi iekodās bālajā apakšlūpā, un viņš ar kājām Birkenbaumam lūkoja spert, bet šis zēnu pievilka sev tik tuvu klāt, ka tas neizdevās. Piepeši puisis manīja, ka puika saslāba. Viņš to palaida vaļā, un puika būtu nogāzies, ja viņš to no jauna nebūtu sagrābis aiz rokas.

Brīdi zēna galva kā nedzīva gulēja pie Birkenbauma krūts.

«Kārlēn, Kārlēn, kas tev ir?» puisis modināja.

«Dzert,» puika čukstēja. «Dodiet dzerti!»

Birkenbaums zēnu noveda pie ragavām un piegāja tad pie Grīntāla, vaicādams, vai nebūtu vienam zirgam jānolaiž asinis. Puika esot palicis pavisam slābans.

«Par to jāaprunājas ar citiem,» Grīntāls atbildēja. «Tā puikas dēļ vien zirga vēl nevaram kaut.»

Viņš sasauca zvejniekus kopā, un tie nosprieda vēl nogaidīt.

Grīntāls nožēlojoši pret Birkenbaumu pameča ar roku, un pulciņš atkal izšķīrās.

Birkenbaums, kam līdz šim gandrīz vienmēr Kārlēns bija atradies pie sāniem, palika viens pats.

Viņš piegāja pie Gurluma, pasacīja kādu vārdu, bet zvejnieks tikai paskatījās viņā un neatbildēja nekā. Viņš piegriezās pie Skrastīņa, tas skatījās viņā ar iekritušām, žēlām acīm, ieteicās: «Nu, Birkenbaum?» — pakratīja ar galvu un novērsās. Viņš piegāja pie Daldiem, tie runāja par māti, par viņas vientulību, par glābšanos. Viņš pastāvēja pie tiem brītiņu, viņi puīša nelikās redzot, tas aizgāja tālāk. Gulbis un Sīlis skatījās, kā Zaļga atšķetināja maškus un ar tiem baroja savu zirgu. Šim pulciņam Birkenbaums negribēja tuvoties, Zaļgas acis viņam riebās. Viņš pagriezās uz Grīntālu, kurš acumirkli stāvēja pie kārts un to viens pats atbalstīja. Bet neapstādamies puisis viņam aizgāja garām. Šim staltajam zvejniekam piemita kaut kas, kā Birkenbaumam trūka, kas viņu it kā ar neredzamu roku saspieda mazāku un kūdīja uz slepenu pretestību. Viņš pievirzījās atkal ragavām, uz kurām Kār-

lēns sašļucis sēdēja un ar stīvām, platām acīm skatījās tālumā. Birkenbaums viņam vienreiz lēnām pagāja garām, otrreiz — zēns ar stīvām acīm un vaļējām lūpām sēdēja nekustēdamies un nelikās puisša redzam. Beigās Birkenbaums viņam nosēdās līdzās.

Arī to zēns nelikās manām. Ilgu laiku tā nosēdējis, puisis atkal piecēlās. Pašulaik arī viņa rinda bija klāt stāvēt pie kārts. Saīdzis viņš nostāvēja savu laiku, neviens pie viņa nepienāca, neviens viņu neredzēja. Kārti atdevis Skrastiņam ar Gulbi, viņš aizgāja gandrīz līdz pat ledus malai. Ja kāds šķausnas gabals ar viņu nošķēlās, nošķēlās, kas tad arī liels bija! Jāmirst būs tā kā tā šādā nāvē, agrāk vai vēlāk būs jānoslikst, ledum sabirstot drupās. Rau, cik daudz jau milzīgais līdzenums bija kļuvis mazāks! Un ar kādu nemitīgu rosni atlūzušie kluči kalās viens pret otru un pret zvejnieku plostu. Un tur tālāk — ar kādu kārumu viņi visiem šiem zaļganajiem telēķuveidīgiem klučiem un viņiem centās tikt pāri, lai savus baltos vainagus nomestu pie zvejnieku kājām...

Birkenbaums apgāja ledus gabalam gandrīz visapkārt un tad atgriezās atkal pie ragavām. Puika arvien vēl nebija no vietas kustējies. Viņa paplatās lūpas bija zilganas, viņa šaurā piere, no kuras cepure bija atšļukusi uz pakausi, spīdēja bāli dzeltena.

Birkenbaums atkal nolaidās viņam pie sāniem.

«Kārlēn!»

Puika viņa nelikās dzirdam.

«Ko dzert nav,» puisis turpināja. «Ledus vien ir. Bet, ja gribi, es kādu gabaliņu tikām turēšu rokās, kamēr tas izkusīs un ūdens paliks remdenāks. Bet, ja vairs nevari izturēt... uzklausies jel... ja tu vairs nevari nociesties... es... iegriezīšu sev rokā.»

Kārlēns sarāvās, noskurinājās un uzmeta tad kāru mirkli Birkenbauma rokām.

Sekundi vēlāk puisis savu kreiso roku zēnam bija piegrūdis pie mutes.

Puika sagrāba Birkenbauma roku, mēģināja to atgrūst, apmierinājās un zīda...

Tad puisis norāva sev lakatiņu no kakla, pārplēsa to un aptina to leļpus ikšķa ap roku.

Kad vakarā Grīntāls bija izdalījis zivis, uznāca mazs mākonītis un sāka birdināt smalkas pārsļas. Pēc tam vējš piestājās un laiks noskaidrojās. Laiņi pie debesīm mirdzēja zvaigžņu bari, bālgani vizēja Putnu Ceļš. Bet neviens no nelaimīgajiem nepacēla acu uz augšu. Dobjā vienaldzībā viņi pavadīja nakti.

Ar jaunu rītu visiem atausa jauna cerība, jo laiks palika skaidrs un rāms. Nu varbūt kāds kuģis drīzāk pamanīs viņu sarkano posta zīmi.

Bet diena pagāja, un cerība nepiepildījās.

Vakarā Grīntāls pasludināja, ka zivju divām dienām vien vairs esot. Vai neizdalīšot šovakar tikai pa vienai, lai iznāktu ilgākam laikam?

Lai vēl šovakar ejot pa vecam, vairums nosprieda, un Grīntāls izdalīja parasto skaitu.

Vakarā atkal visi sēdēja uz ragavām klusi, slābani, ar iekritušām acīm un vaigiem. Udeņi šņāca tuvāk, un ledus gabala cilāšanās stipri bija manāma.

Kārlēns bija piekļāvies pie Birkenbauma.

«Nu viss pagalam, Birkenbaum? Jā?»

«Laikam,» puisis atbildēja.

«Tu izcietīsi ilgāk nekā es.»

«Laikam.»

«Ak, ka tak viss neietu tik lēnām... Tos, kas nomirs, — tos tak ielaidīs jūrā?»

«Laikam.»

«Tad tu ielaid mani... Ak, kaut tak viss neietu tik lēnām, ... Ak, mīļo Birkenbaum, ak, Birkenbaum!»

Puika apkampa puisi elkoni, piespieda galvu pie viņa pleca un šņukstēja.

Birkenbaums cieta klusu.

1. Kā otrajā dienā pastiprinās zvejnieku bezcerība? Kāds jauns, draudošs posts vēl uztrauc viņus?

2. Raksturojiet Birkenbaumu, akcentējot, kāds viņš bijis iepriekš un kā viņš izturas uz ledus gabala!

3. Kuru tēlu izturēšanos raksturo biedriskums attiecībā ar pārējiem zvejniekiem?

4. Kā Kārlēna rīcība pēc ledus gabala atšķelšanās no krastā raksturo viņu pašu? Ko Kārlēna vietā iespējams būtu darījis Birkenbaums?

5. Kā paustas Kārlēna dzīvotalkas?

6. Kāpēc Kārlēns tik ļoti pieķeras Birkenbaumam? Kādas īpašības viņiem kopīgas? Kas viņos atšķirīgs?

Piektās dienas rītā pret brokasta laiku Grīntāls tālu ziemeļos domājās ieraudzījis dūmus. Ar lielāko uzmanību visi skatījās uz apzīmēto vietu. Garenais mākonītis kļuva skaidrāks, un beigās vairs nebija ko šaubīties, ka tas cēlās no kāda garāmbraucoša tvaikoņa.

«Celiet plagu augstāk! Viciniet tol!» cits caur citu sauca, un visi spiedās ap kārti.

Dūmu mākonis auga, un zvejnieku bālie ģimji atdzīvojās, viņu acis zibēja. Pat Gurlumam raisījās mēle uz pāris prieka vārdiem.

Vecais Dalda bija nogājis savrup, raudāja un lūdza dievu.

Labu laiku garenais dūmu stabiņš palika vienlīdzīgi liels. Nekustēdamies zvejnieki viņā skatījās, nejaudādami gandrīz pat ne acu pamirkšķināt.

Bet tad viņu skati metās arvien stīvāki, arvien šausmīgāki. Mākonītis sāka dilt! Tvaikonis netuvojās viņiem, tas viņus neredzēja vai negribēja redzēt! Tas viņiem aizbrauca garām!

Kā nakts ēna nolaidās uz visu ģimjiem. Flagas turētāji kārti palaida vaļā, tā nogāzās, un Zaļga sarkano kreklu mīdīja ar kājām un kodīja savu kažoka piedurkni. Nabaga Skrastiņš bija atšļūcis uz ragavām un muldēja tur nesaņemamus vārdus, un smējās. Kārlēns Birkenbaumu cieti bija apkampis, un Grīntāls stāvēja un skatījās aizvien vēl uz to vietu, kur mākonītis bija nozudis.

Piepeši Janis iekliedzās.

«Laiva! Laiva!» viņš sauca.

Visi pagriezās uz Jani, kurš ar rokām māja pret dienvidiem. Tur peldēja neliela laiva un bija jau tik tuvu, ka varēja izšķirt, cik cilvēku tajā sēdēja. Bija pavisam septiņi. Divi airēja, viens stūrēja, un četri sēdēja, nekā nedarīdami.

Vecais Dalda salika rokas un pacēla tās mēmi uz augšu.
«Birkenbaum! Birkenbaum!» šņukstēja puika.

Kad laiva tik tuvu bija pienākusi, ka ģimjus varēja izšķirt, tad zvejnieki redzēja, ka tajā sēdēja trīs sveši un Stūre, Skapāns un abi Cubuki, visi četri vairāk miroņi nekā dzīvi cilvēki.

Zvejnieki laivai steidzās pretī. Pēc dažiem pūliņiem viens airētājs uzkāpa uz ledus gabala.

Viņš sveicināja un sacīja kaut ko, bet neviens viņu nesaprata, jo viņš nerunāja latviski. Beigās Grīntāls ar zīmju valodas palīdzību izzināja tik daudz, ka laivā ne vairāk kā septiņus cilvēkus varot uzņemt.

Tikai septiņus! Un viņu bija desmit! Kurš lai glābjas, kurš lai palika atpakaļ? Brīdi visi stāvēja kā neapjēgdamies, tad Zaļga sāka virzīties uz laivu.

«Jākāpj ir iekšā, kas paliks atpakaļ, tas paliks!»

Bet Grīntāls to sagraba aiz rokas un atrāva atpakaļ.

«Paliec! Mums atkal jālozē. Jūs tak visi esat ar mieru?»

«Lūkosim tak papriekšu visi tai laivā sasēsties,» sacīja Skrastiņš, «ja tad redzēs, ka tā tik daudz nevar nest, tad varēs lozēt.»

Bet svešais ar to nebija mierā. Viņš rādīja, ka tad varētu izcelties plūksnās un laiva apgāzties.

«Nu, tad lozēsīm,» sacīja Grīntāls. «Nostājieties pēc vecuma: Dalda, Zaļga, Gurlum, Skrastiņ, Sīli — tā tak būs pareizi?... Jā... Kurš no jums ir vecāks: Birkenbaums, Gulbis vai Janis? Janis?... Kārlēns un es paliksīm tie pēdējie.»

Viņš izplēsa atkal pāri lapu no savas ķešas grāmatīņas, saplēsa tās vienlīdzīgos gabaliņos un uzvilka ar zīmulu uz trim lapiņām krustus.

«Kas tās izvilks, tie paliks atpakaļ.»

Viņš satina lozes, ielika tās cepurē un piegāja pie Dal-
das. Vecais attina savu zīmīti: tā bija tukša. Drebošu roku
Zaļga ķēra cepurē. Tas satvēra vienu, otru zīmīti un be-
gās trešo attina vaļā. Tā bija tukša. Gurlumam bija tāda
pati laime. Skrastiņš sev svinīgi pārmeta krustu un izvilka
savu lozi. Tukša. Grīntāls piegāja pie Siļa. Nu taču vaja-
dzēja ķerties pilnai lozei! Siļa rokas tā drebēja, ka tas
tikko papīru varēja attīt vaļā. Glābts... Ar drošu roku
Janis ķēra cepurē un izvilka pirmo krustiņu. Cepurē pa-
lika divi krustiņi un viena balta loze. Lūpas sakniebis,
Grīntāls Birkenbaumam cepuri sniedza pretī. Tas paska-
tijās brīdi ar aizrautu elpu lozēs, satvēra tad vienu un
attina to ātri vaļā. Viņš bija izvilcis pēdīgo dzīvības la-
piņu.

Grīntāls apgāza cepuri un izkratīja abas pārpalikušās
lozes uz ledus.

«Mums, Kārlēn, nav ko vilkt,» viņš nosacīja. «Nu tad
ejiet!»

Zaļga un Gurlums ātri iekāpa laivā. Viņiem sekoja Gul-
bis un Sīlis. Skrastiņš piegāja pie Grīntāla un spieda tam
roku.

«Aiznes manai sievai labasdienas!» Grīntāls sacīja.

Arī Birkenbaums no viņa atvadījās, tāpat no Jaņa. Tad
tas piegriezās Kārlēnam.

Kā sasalis zēns stāvēja un skatījās laivā.

Birkenbauma ģimis savilkās sāpīgi. Viņš satvēra zēna
roku un spieda viņa liesos, aukstos pirkstus. Puika neat-
bildēja uz puīša rokas spiedienu, un, kad tas to atkal pa-
laida vaļā, roka kā nedzīva nokrita pie Kārlēna sāniem.
Pāris soļu pagājis uz priekšu, Birkenbaums piepeši ap-
stājās, pameta savādu mirkli uz puiku, likās ar sevi cīno-
ties un iekāpa tad lēnām laivā.

Dalda ar Jani bija nogājuši savrup, un vecais, acīm re-
dzot, no dēla nevarēja šķirties.

«Ir laiks, Jaņa tēv,» Grīntāls skubināja.

«Es palikšu,» sacīja Dalda.

«Es neiešu! Neparko!» izsaucās Janis.

«Tu iesil! Ej! Tu man drīzāk atbrauksi pakaļ nekā es tev. Es gaidīšu. Ej!»

«Tēv!»

«Ej, ej! ... Mātei no vecā labasdienas. Un brauc pakaļ! Ej kāp laivā!»

«Neparko! Es nevaru! Es neiešu!»

Bet vecais Dalda stūma Jani uz laivu, kurā tas beidzot kautrēdamies iekāpa.

«Ardievu, dēls! Ardievu, dēls!» vecais viņam nosauca pakaļ un atkātoja klusām, laivai lēnām aizvirzoties prom: «Ardievu, dēls! Ardievu, dēls!»

Grīntāls reizes trīs atvadīdamies pavīcināja ar cepuri, aplika tad roku ap Kārlēna kaklu un palika tā nekustēdamies stāvam.

Arī Dalda, drusku noliecies uz priekšu, stāvēja kā sastindzis.

Tā viņi Janim un Birkenbaumam, kuri no tiem savu acu nenovērsa, vēl labu laiciņu bija redzami. Tad viņu tēli kļuva neskaidri, saplūda kopā, un beigās viss ledus gabals pie apvāršņa bija redzams, kā mazs, iepelēks punkts.

Un tad arī tas bija nozudis.

1. Kad bojā eja šķiet neizbēgama un zvejnieku pārdzīvojums sasniedz augstāko pakāpi? Nolasiet teikumus, kas pauž visu zvejnieku izmisumu un parāda atsevišķu cilvēku izturēšanos!

2. Kā vīru runa un rīcība raksturo viņus?

3. Kāda ir zvejnieku izturēšanās pret savu mierinātāju un uzmundrinātāju noveles darbības gaitā, kāda tā ir noveles beigās?

4. Kuras Grīntāla īpašības jūs cīnāt un apbrīnojat visvairāk?

5. Pastāstiet par jums zināmu cilvēku vai grāmatā iepazītu tēlu, kas līdzīgs Grīntālam!

6. Kuru no zvejniekiem varētu viņam pretstatīt? Izmantojiet antonīmus, sastādot plānu abu tēlu salīdzinājumam! Parādiet, kā abu tēlu portreti atbilst viņu raksturam! Pavērojiet, kā vienos un tajos pašos apstākļos izturas viens, kā otrs, un seciniet, kādas ir viņu rakstura īpašības!

7. Kāpēc Birkenbaums ceļā uz laivu apstājas un «likās ar sevi cīnoties»?

8. Kāpēc Birkenbaums un Janis Daldā aizbraucot acis nenolaiž no palicējiem uz ledus gabaļā?

9. Ko autors liek mums domāt par diviem pēdējiem noveles teikumiem?

10. Kāpēc Blaumanis novelei devis nosaukumu «Nāves ēnā»?

11. Kādai daiļdarba uzbūves daļai atbilst pārstāstījums noveles sākumā?

12. Lasot noveli, vērojiet, kur sākas darbības sarežģījums, kur atrodams darbības kāpinājums! Kādi notikumi tos izraisa?

13. Kur novelē darbība sasniedz augstāko pakāpi — kulmināciju?

14. Kāds ir noveles nobeigums? Kā sauc šo daļu no daiļdarba uzbūves viedokļa?

15. Pārlasiet noveli un izrakstiet tos teikumus, kuros izteikta kāda groda atziņa!

16. Izrakstiet arī tos teikumus, kuros autors izsaka salīdzinājumu! Kāda ir šo salīdzinājumu nozīme tēlojumā?

Aspazija

1865-1943

*Doma ir sakne, kas zemē
stiedz,
Viņai izplaucis brīnišķīgs
zieds — izsacīts vārds.
Aspazija.*

Vārda izteiksmīgo spēku
apliecina arī mūsu pirmās
ievērojamākās dzejnieces
Aspazijas daiļrade.

Dzejoļu krājums «Saulains stūrītis» un bērņības
atmiņu tēlojums «Zila debess
zelta mākoņos» ļauj
ielūkoties mazās Elzas
bērņības pasaulē. Zaļeni-
nieku Daukšās sācies El-
zas Rozenbergas dzīves
ceļš, un dzimtajā pusē
vērotais un izjustais
iegulst dziļi nākamās dzej-
nieces apziņā.

Zaļeniņu apkārtnē raksturīgs Zemgales miers un plašums. Tur «nebija nekādu», kā teikts bērņības atmiņu tēlojumā, «augšup kāpjošu kalnu, ne dejojot pakalnu, ne izvītu upju, ne plaismotu gravu. Arī krāsu te nebija ne pārāk drūmu, ne pārāk spilgtu, tikai maigos toņus pārvaldīja zils, zaļš, zelts ar blondu ziedoni un kastaņbrūnu rudeni.»

Tomēr nākamo dzejnieci dzimtās puses necilais skais-
tums dziļi saviļņo, dod spēku un rod atbalsi viņas daiļradē.

Daukšas ir parastas turīgu zemnieku mājas ar lielu dīķi
logu priekšā, vecu vītolu, kam «zari nokarājās kā pār-
šauta putna spārni», un platu akmeni pie klēts durvīm.

Meitenei dzīva fantāzija, tādēļ viņas tuvākie draugi, ko
viņa rod dabā, var iegūt neparastas spējas. Dīķis pava-
sarī nomet savu ledus kažoku un «žāvādamies un burbu-
lodams staipa savus strautiņu locekļus pār visu atmatu»,
vītola zari aicina staigāt ziedu un saules ceļus, bet pelē-
kais akmens, pārvērties par burvju zirgu, aizved sapņo-
tāju plašajā pasaulē.

Mazajai Elzai bērnu dienas rit gludi un saulaini. Ve-
cāku gādībā viņa jūtas «kā puteklītis ziedīnā», «kā die-
dziņš ievērts adatiņā», un tomēr jūtīgajam raksturam sāp
citu cilvēku posts: viņai nav vienaldzīgs vecās Gudēnu
māmiņas grūtais mūžs, kupriša Anša nožēlojamais likte-
nis un talantīgā ganuzēna — kokgriezēja nākotne, no
kura, pēc mātes domām, neiznāksot lielas lietas, jo viņš
esot «tikai nabaga kalpa zēns».

Lasīt meitene iemācās agri un kāri tver katru grāmatu.
Viņas asā uztvere, labā atmiņa palīdz lasīto ātri izprast
un iegaumēt.

Mācītājs, pārbaudot Elzas zināšanas, ir pārsteigts par
meitenes neparastajām spējām, bet nožēlo, ka viņa ir tikai
sieviete un tāpēc tālu netiks.

Arī apkārtējā sabiedrībā valda uzskats, ka skolot mei-
teni nozīmētu to pašu, ko «no kaut kura zema kakta celt
trepes uz debesīm».

Stingra, spītīga apņēmība iegūt izglītību, būt noderīgai
sabiedrībā izlauž jaunietai ceļu uz skolu, ļauj iepazīt izcilo
pasaules rakstnieku Gētes, Šillera, Bairona, Ļermontova
un Puškina darbus, rosina domas un jūtas izteikt literā-
ros uzmetumos.

Dzīve nesaudzē jauno censoni: vecākiem rodas materiā-
las grūtības. Tā kā Daukšu mājas parādu dēļ ģimenei
jāatstāj, tad Elzas sapņi par tālāko skološanos izgaist.

Japelna patstāvīgi maize, jāpalīdz ģimenes locekļiem.

Strādājot par šuvēju un mājskolotāju, Aspazija iepazīst darba sievietes nožēlojamo dzīvi. Izturēt ikdienas smagumu palīdz grāmatas un literārie mēģinājumi.

«Mana dzīve no sākta gala nav gājusi taisnā līnijā uz priekšu, bet, viļņodama kā jūra, tā mani drīz cēlusi augšup, drīz nogrūdusi lejā,» zīmīgi par savu mūžu izsakās dzejniece.

Pienāk 19. gadsimta 90. gadi — lielu sabiedrisku notikumu laiks. Progresīvā inteliģence risina jautājumus, kā pārvarēt darba cilvēka beztiesiskumu, kā nodrošināt sievietei līdztiesību ar vīrieti, kā radīt pilnvērtīgu literatūru. Aspazija ar sajūsmu iekļaujas jaunajā kustībā un kļūst dedzīga sievietes tiesību aizstāve.

Jaunās autore Aspazijas lugas «Vaidelote» un «Zaudētās tiesības», kuras šajā laikā izrāda uz Rīgas latviešu teātra skatuves, savilņo sabiedrību. Galvenās varones pārsteidz skatītājus ar bagātu iekšējo pasauli, lepnumu un spēku cīņā par cilvēka cienīgu dzīvi.

Jauns sasniegums viņas daiļradē — dzejoļu krājums «Sarkanās puķes». Sabiedriski aktīvā dzeja apliecina, ka latviešu literatūrā izejaigojies spožs talants.

Visā mūža gājumā vārda māksliniece uzrakstījusi 14 lugu un 10 dzejoļu krājumu.

Vērtīgākais viņas mantojumā — lirika. Tajā šalko pavasara vēji, čalo strauti un trako negaisi, šķetinās pārdomas par cilvēka mūža un viņa darba vērtību. Dzejniece mīl jaunību ar tās drosmi, meklējumiem un sapņiem, bet nīst laiskumu, gurdumu, vienaldzību.

Liela nozīme Aspazijas dzīvē un daiļradē ir Tautas dzejniekam Rainim — viņus abus saista kopējs mūžs. Izcilie vārda mākslinieki iedvesmo viens otru literārajam darbam, palīdz pārciest dzīves smagākos brīžus. Aspazija, būdama sabiedrībā atzīta dzejniece, atsakās no mierīgas un ērtas dzīves dzimtenē un dodas līdzī savam dzīves

draugam uz Sveici, kur emigrācijā pavada daudzus gadus.

Bagāts, bet šķautņains ir bijis dzejnieces Aspazijas mūžs. Viņas dzīvē nav bijuši tikai augšup ejoši ceļi. Aktīva darbība sabiedrības interesēs mijusies ar atturību un iegrīmšanu dzīves ikdienā. Sabiedrisko notikumu izpratne — ar pārpratumiem un maldiem.

Kad 1943. gadā aprāvās Aspazijas mūžs, viņa tika apbedīta blakus savam nemirstīgajam mūža draugam Tautas dzejniekam Rainim.

Sodien ir piepildījušies Tautas dzejnieces Mirdzas Ķempešes pravietiskie vārdi: «Raiņa tautā dzīvo Aspazija.»

DZIMTENE

Kā savu dzimteni lai tēloju?
Tai augstu kalnu nav, ne strāvu platu,
Kas citas zemes sidrabjostās jož,
Nē lielisku un krāšņu dabas skatu.
Tai rožu maz, tik nātres asi kož...
Un tomēr — svešumā aiz krastiem tāliem,
Kur dienas it kā raudot aust un riet,
Caur smagiem, pelēktumšiem miglas vāliem
Tā man kā gaiša laimes sala šķiet.
Es garā redzu viņu mirdzošu,
Kā apvītu ar staru vaiņagu.

Sirds man tik pilna žēlām atmiņām:
Tur dzimtenē silst siltāk saules stari,
Un maigāk lietutiņš tur zemē līst,
Tur pavasarā dūcot bišu bari
Pa baltiem ķiršu ziediem apkārt klīst.
Es atminu vēl mežā šauro taku
Un mīļo vietīņu zem ābeles,
Es redzu zaļo mauru sētai blakus,
Kur izkravāju bērnu spēlītes.

Pat tumšā naktī turp ja noietu,
Es katru akmentiņu atrastu.

To brīdi, dzimtene, vēl atminu,
Kad tavas durvis manīm cieti vērās.
Man, izstumtai, bij svešu sliekšni mīt;
Es mieru meklēju tad citās sfērās,
Un smagās brūces sāka lēni dzīt.
Es atmodos un jutu jaunu dziņu,
Un garā tevi pāraugu es sen,
Kā meita pāraug sirmo māmuliņu,
Bet sirds pie tevis mani dzītīn dzen,
Es tev pie kājām raudot nosligstu:
«Ak, kaut tu mani vēlreiz uzņemtu!»

1. Kādi notikumi dzejnieces dzīvē raduši atbalsi dzejolī «Dzimtene»?

2. Ar kādiem tēlainās izteiksmes līdzekļiem dzejolī atainots Aspazijas dzimtās puses Zemgales vienkāršais skaistums?

3. Sameklējiet dzejolī pretstatus un kāpinājumus! Nosakiet to nozīmi satura atklāsmē!

4. Kā dzejoļa kompozīcija palīdz izcelt dzejoli paustās domas?

5. Izlasiet dzejnieces bērniības atmiņu tēlojumu «Zila debess zelta mākoņos»! Kā tajā izpaužas autore mīlestība pret savu dzimteni?

ZIEDOŅA RITS

No teiku salas
Ziedonis
Ar baltu gulbi
Atbraucis.

Viscauri baltos
Ziedos tīts,
Uz pleca zeltains
Taurenīts.

Gaiss kūst un plūst
Ar smaržu pilns,
Glauž ziedu zieds,
Skauj vilni viln's,

Vēl debesu gultā
Aiz mākoņiem
Dus saule uz purpura
Spilveniem.

Tik reizēm tā paceļ
Mākoņmaliņu.
Uz zemi lūkojas
Pazagšu.

Un bērza zaļo
Galviņu
Noglauž ar zelta
rociņu.

Pelēkā mēteli
Mazs lietutiņš nāk,
Pa varavīksnes trepēm
Aši nokāpt sāk.

It kā bez elpas
Viss jausmu pilns klus,
Un zeme pie ziedoņa
Krūtīm dus.

1. Ieklausieties dzejoļa lasījumā! Kādu noskaņu pauž viss dzejolis kopumā?

2. Kādi dzejas tēli uzbur pavasara rīta ainu?

3. Raksturojiet mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, kas veido šos tēlus!

4. Kādas īpatnības var saskatīt dzejas panta uzbūvē? Kāda tam nozīme dzejas tēlu uzīverē?

5. Nosakiet pantmēra un atskaņu lomu dzejoļa skaniskajā veidojumā!

Jānis Akuraters

1876-1937

*Kas dzīvs, tas ies uz asins
kauju,
Un pilis kritis, troņi grūs.
Jums, kritušiem, lai mūžam
slava!
Mēs, dzīvie, ejam atriebt jūst*

— Šis spēkpilnās rindas 1905. gada revolūcijas dienās rakstījis dzejnieks Jānis Akuraters.

Jāņa Akuratera mūža gājums ir garš un sarežģīts. Jaunības gados, revolūcijas laikā viņš aktīvi piedalās demonstrācijās un masu sapulcēs. Kad cara žandarmi 1905. gada 13. janvārī apšauj Rīgas strādniekus, dzejnieks

saraksta kritušajiem varoņiem veltītu rekviēmu «Ar kaujas saucieniem uz lūpām». Tas drīz kļūst par vienu no vispopulārākajām revolucionārajām masu dziesmām. J. Akuraters tulkojis un arī pats sacerējis vairākas citas masu dziesmas. Par piedalīšanos 1905. gada notikumos viņu apcietina un aizsūta trimdā uz Pleskavu. No turienes dzejniekam izdodas aizbēgt uz Norvēģiju.

Plašāku sabiedrisku notikumu izpratnē Jānis Akuraters tomēr neiegūst. Pēc atgriešanās dzimtenē viņš revolūcio-

nārajā kustībā vairs nepiedalās. Savos rakstos un daiļradē Jānis Akuraters daudziem sabiedriskiem notikumiem dod nepareizu, mums nepieņemamu novērtējumu.

Nozīmīgākais Jāņa Akuratera daiļrades devums ir viņa revolucionārās masu dziesmas un liriskie dzejoļi, kuros skan prieks par dzīves gaišajiem mirkļiem, dabas daiļumu un atbalsojas nemiers ar sava laika dzīves īstenību. Taču pats izcilākais dzejnieka sacerējums ir liriskais stāsts «Kalpa zēna vasara».

Šo grāmatu Jānis Akuraters sarakstījis bēgļu gaitās Norvēģijā. Šķirts no dzimtenes, dzejnieks ar sevišķu sirsnību un ilgām atceras dzimto pusi — Augšzemi. Tur, kādreizējā Dignājas pagastā, netālu no Jēkabpils, pagājuši viņa bērnība, gānu gaitas, aizritējusi viņa pirmā kalpa vasara.

«Sapņi apņēma savas rokas ap mani, un es redzu tad manu dzimteni. Ievas sāk smaržot, un es atkal eju pa zaļām ielejām un klausos, kā kviešu druvas malā grieze griež. Un plašums atveras liels un bezgalīgs, un es atkal esmu tur, kur vēji plīvo, un balti padebeši dienvidu guļ, un koki sīc bišu pilni, un liepas zied aizaugušu upju malās.»

Dzimtās zemes dabas daiļums, tās darba cilvēku likteņi atrod Jāņa Akuratera grāmatā ļoti tēlainu, iejūtīgu atveidojumu. Stāstīdams par vienas vasaras ritumu no pirmajiem ievu ziediem līdz sarkanajām rudens lapām, mākslinieks pārlicinoši atklāj lauku darba smagumu, kalpa dzīves beztiesīgumu, kad «nedrīkst pat uz sauli paskaities — arī acis pieder darbam». Maz prieka ir lauku cilvēka skopajā, sūrajā mūžā. Tomēr Jānis Akuraters dziļi un mākslinieciski patiesi atklāj to spēku, kas glabājas darba cilvēkā, dzīvesprieku, zinātkāri, labsirdību, pirmās mīlestības trauslo, kautrīgo skaistumu. Šis spēks neļauj viņam notrulināties vienmuļajā, grūtā dienu ritumā, modina vēlēšanos dzīvot labāk. Grāmatas galvenajam varonim Jānim viņa pirmā kalpa vasara ar savu prieku un sāpēm, skaistumu un skarbumu dod rūdījumu visai tālākai

dzīvei, jo, kā viņš pats saka: «Es tak esmu zvērējis ņemt spārnus un lidot pāri kalniem, un mans zvērests ir svēts.»

KALPA ZĒNA VASARA

Saisināts

*Bet es sēdu pie sava galda viens —
Un viss tas tik sapņa vēstījums.*

J. K.

Manu logu te ir aizaudzis liels akmeņa nams, un ik ritu, kad mostos, es redzu viņa kaulaino muguru un aizkvēpušās logu acis. Saule ir diezin kur augstu pār jumtiem, un pie manis ienāk tikai dūmu smaka un ieskrien rejošs troksnis, kad vārtus vai durvis aizcērt.

Pametu acis uz sienām: arī tās ir no akmeņa un izdveš saltumu pat vasaras dienās.

Un es jautāju pats sev: kur es esmu? Un liekas man, ka es mūžam svešumā esmu; reiz esmu savu dzimteni atstājis un nevaru vairs atgriezties.

Savu dzimteni? Jā, kas tad ir mana dzimtene? Sapņi apņem savas rokas ap mani, un es redzu tad manu dzimteni. Ievas sāk smaržot, un es eju atkal pa zaļām ielejām un klausos, kā kviešu druvas malā grieze griež.

Un plašums atveras liels un bezgalīgs, un es esmu tur, kur vēji plīvo un balti padebeši dienvidu guļ, un koki sīc bišu pilni, un liepas zied aizaugušu upju malās.

Un kalpa zēns pelēkās drēbēs iet pa lauka malu, un es viņu sveicinu... tas esmu es. — — —

Es sēdu uz klētiņas sliedīša un skatos uz savām kājām — vīzes ir apautas ar jaunām auklām un auti vēl balti un tīri.

Klētiņas durvis ir atvērtas, un iekšā ir kluss. Tur ir mana gulta un manas drēbes, tintes pudelīte un drusku papīra; es nezinu, kāpēc to visu vadāju līdz jau no skolas laikiem. — — —

Es tikko šodien te atbraucu, un man rīt būs jāsāk darbs.

Saule laižas dzeltenī spoža un mirkst jau aiz upes elkšņos. Es redzu pār pagalmu (ābeļdārzu, kur visi zari pilni briedošu pumpuru. Bet pašā dārza malā, kur olnīca iet cauri un braucams ceļš, stāv divi lieli ievu koki un ir balti un smagi. — — — Uz ceļa jau daudz baltu ziedu bija nobiris, bet zaros un galotnēs vēl jauni pumpuri rajšijās.

Vakars bija vēss, un es domāju, ka ievas tad vēl ilgū ziedēs. Un man vienmēr gribējās saplūkt daudz balto, kūsošo ziedu. pilnas rokas, un, iedvašojot viņu smaržu, iespiest seju pavisam ziedos un nekā neredzēt, tikai just rūgti reibinošo smaku un mīkstos ziedus. — — —

Meitas iet pār pagalmu ar ūdens nēšiem un runā skaļi un dusmīgi. No govju stalliem nāk troksnis: kaut kas kliedz un stāsta ko; aitas blauj bez mitēšanās, un cūkas rukšina un nedod miera agrajam vakaram.

Bet man zirgi jau pabaroti un stallis aizslēgts. Un es pats arī gaidu tikai vēl vakariņas, lai ietu gulēt. — — —

Savādas sajūtas mani pārņem, tā sēdot un domājot. Es nesaprotu vairs lāgā, kur esmu un kas ar mani notiek. Tikai to zinu, ka neesmu mājās un esmu atšķirts no visiem. Neparastas mājas, svešums, jauni cilvēki, jauni skati. Man liekas, ka nu diezgan te būts, ka nu celšos un iešu atpakaļ. Man jāpasteidzas, jau vakars. Kurp? Un es atkal paskatos uz manām kājām, kas apautas baltos autos un vīzēs, un saprotu, ka ne šur, ne tur man iet. Es esmu kā putns, laižos, kur gribu, un aizlaižos atkal tālāk; bet visur un visur svešs...

Bet es neesmu noskumis. Es vēl esmu par daudz jauns. Man patīk visur lūkoties un visu redzēt. Man patīk arī sveši cilvēki, jo katrs no tiem ir savādāks un katram ir tas, kā otram nava.

Iznāk saimnieks Pēteris Grants pīpi zobos un saka man:

«Jāni, nāc nu vakariņās!»

Es eju lielajā saimes istabā. Galds ir istabas vidū. Liela

Ķļoda baltas putras ir uz galda un kukulis maizes, no tās var griezt katrs pats, cik tam patīk un cik var apēst.

Piecas koka karotes noliktas blakus ķļodai, un es paņemu, kāda gadās, bet otrs puisis Mārtiņš ir precējies vīrs un jau gudrāks par mani: viņš meklē starp atlikušām un izmeklē sev to stiprāko. Tad tikai ieraugu, ka esmu ķļūdijs. Mana karote ir izdilušu galu, un man nejauši nāk domas prātā, cik ēdiena gan nav ar to ēsts, kamēr tads robs izdila.

Mēs esam pieci ēdāji: divas meitas, es ar Mārtiņu un ganu zēns, zems, dūšīgs puika sarkaniem vaigiem un sapsprēgājušām rokām.

Saimnieks ienāk pie mums, bet tikai runā šo un to. Viņš ir pazems vīrs plīku pakausi un viscaur nodzītu bārdu. Bet tā aug atkal arvien no jauna, un tagad sirmie sari ir krietni vien redzami. Viņš ievēl pa dūmam no baltās pīpes un nospļaujās taisni, un ievēl atkal. Mārtiņš pļāpā ar viņu par laukiem un aršanu. — — —

Saimnieks prasa man, vai klētiņā būšot laba gulēšana, te istabā pa vasaru esot karsts.

Es atbildu jā vai nē un atkal esmu kluss. Man ir tik savādi, ka visi uz mani skatās svešā vietā, un es kaunos pat ēst. Meitas arī beidz, un mēs pieceļamies no galda.

Saimniece iznāk no dibenistabas un, kad es jau gribu iet, iedod man vejas vīstokli.

«Te tev kreklis, Jāni, balts tak jāuzvelk jaunā vietā. Un to melno iedod meitām, rīt izvelēs.»

Paņemu kreklu un gribu kaut ko teikt, bet mute kā aizaugusi. Nosarkstu tikai un izmetos pa durvīm.

Klusums ārā ir lielāks pieņēmies, un katra mazākā skaņa ir dzirdama.

Vakara pusē vēl dzeltensarkans loks ir pār mežu, bet lejā gar upi, cik var saredzēt, viegla migla sacēlusies. Vēsa un viegla — tagad pavasari tā nekad nav biezāka...

Mājās, kuras pāris verstis aiz kalna, runā ļaudis, bet skaņas atnāk tik nedalītas, it kā būtu izteiktas tepat aiz sētas. Ja klausītos, vārdus varētu sadzirdēt.

Varžu kurkšana ir skaļāka, un zemes vēzis urbj kā ar svārpstu — gari un trisoši. Viņš dzied tik tuvu, ka liekas, tepat dārza malā. Es pieeju tur — viņš urbj pavisam citā pusē.

Divas lielās ievas olnīcas malā tagad ir sirmas kā vecmāmiņas. Bet, kad tikko manāma vēsma atnāk no tās puses, gaiss pieplūst ar viņu smaržu. Tā ir smaga un neatšķaidīta, un man tiek tik mierīgi, to ieelpojot, nezinu, kāpēc. — — — Zzzinks, zzdings! — laižas vaboles pār pagalmu, apgriežas atkal un laižas no jauna. Viss gaiss pilns.

Uz lauka klieudz kāds putns, ātri, kā zirņus bērdams, un bez apstājas, bet kliedziens ar miglu apvēlies mīksts, apaļām, vieglām skaņām.

Aiz lauka kalna birzis satinušās krēslā, pilnas jaunu pumpuru un lapu, un man gribētos tur aiziet. Tik jauks tagad vakars.

Mēness, pavisam sadilis, sēro vakara pusē; liekas, viņš gulēt grib un par zemi bēdā maz. — — —

Bet, kad iedomāju ritdienu, man kļūst uzreiz priecīgi krūtīs. Rit būs pavasara saule, silta, karsta; viņa kāps, un cīruļi dziedās, un nupat tik puķes sāks ziedēt no katras ceļmalas. Man liekas, ka ritdienā ir visa mana laime, un es pakratu galvu un atliecu cepuri pakausi, nezināms prieks mani dīda. — — —

Un tad aizeju uz klētiņu.

Klētiņā tumšs. Man gribētos uguni iedegt, tad arvien ir gaišākas domas, un bez tam ziedus gribētu aplūkot. Bet uguns nav.

Es sataustu gultu, noauju kājas un tad uzvelku baltu veļu, linu kreklu un bikses. — — —

Gultā drēbes ir vēsas, bet es pats esmu silts un drīz vien sasildu visu, un gurdenums mani sasien kā mazu bērnu ar garu, garu tinamo jostu, — es stiepjos un nevaru izstiepties...

Jaunās drēbes ir spaļotas un dur man ādā, bet drīz es arī to nejutu.

Durvju virsū ir šķirba, un pa to es noskārstu, ka ārā ir uznākusi nakts.

Vēl dzirdu, ka taisa istabas durvis un runā sieviešu balsis. Tās meitas laikam.

Tad sauc suni — dod ēst. «Kārav! Kārav! Se, se, se...»

Un atkal ver durvis, un tās aizkrīt smagi. Es jūtu, ka ap mani mīksti spilveni un viegla, viegla nakts. Spaļotais krekls top mīksts kā samts, un visi locekļi atkrituši no miesas — nemanu ne roku, ne kāju.

Vēl dzirdu, kā sirds pukst, vēl jūtu, ka elpoju, — tad uzplūst kāds plūdums, un es padodos ar visu būtni. Lai nes! Es izgaistu pats sev.

«Jāni, celies! Ir laiks! Jāni, celies!» sauc saimnieks un piedauza pie durvīm.

Bailīgs un ātrs es uzlecu, kaut gan acis aizlipušas un es nekā neredzu. Ar roku sataustu sienu un durvis un tāpat akls vēl atgrūžu tās vaļā.

Viss pelēkzaļš... Rīts.

Nu redzu, ka saimnieks aiziet uz staļļiem. Viņš šorīt pavisam citāds nekā vakar. Kājās zābaki un pusmētelis uzvilkti. Un soļi tādi cieti, rūpju pilni un pavēloši.

Es apauju kājas ar baltiem autiem un esmu pavisam jautrs un jauns, un eju tad uz staļļiem aplūkot zirgus. — — —

«Nu, Jāni,» saka saimnieks, «sataisi arklu, izarsiet dārzus šodien!» Un, kamēr es raugos ap lielu, platu lemešotu arklu, saimnieks stāsta, cik dziļi kuru dārzu art un kā.

Rīts ir vēss, un mēs sajūguši ieceļam arklus dārzā.

Mārtiņš iedzen lemešus zemē, nosaka — tpru! — un paceļ svārku stūri. «Nu, sapīpēsim, Jāni,» viņš saka man. «No rīta švaka dūša.»

Man ir nodots vasarai lielais melnis, kaulains, garām kājām un skrējējs. Mārtiņam ir sarkans, mierīgāks un laiskāks. Man liekas, tā būs bijusi Mārtiņa gudriba man dot lielo melni. Mārtiņš laikam bija miera mīļotājs, un tad nebūtu nekādu patikšanu skriet straujam zirgam līdz.

Es arī melni apturu un gribu prasīt, kur un kā sāksim art. Man bailes, ka saimnieks neierauga, man briesmīgi bailes no viņa.

Bet Mārtiņš mierīgi attin pūslī un piebāž pīpīti, lēni spaidīdams, laiku kavēdams. — — —

«Ko, tu neproti pīpēt?» prasa Mārtiņš brīnīdamies. «I pipes nav? Nu kā tad tu domā vasaru nodzīvot? Tu jau neizturēsi. Kad pīpe — tikpat rāv's, rāv's, i aptur, iepīpē. Bet kā tad citād' stāvēsi?» — — —

Mārtiņš ir gadu piecdesmit. Mierīgs un iet izplēties kā meža lācis. Ir ūsas, ir bārdu viņš dzen sestdienas vakaros pirtī vai virtuvē pie silta ūdens. Ar roku ieziepē un veļ ar pucnazi, kur tik biežāks. Tad aprauga, kur atlicis, un veļ atkal, kamēr gluds. Ne spoguļa, ne pindzeles neva-jag. Tā noskatījos vēlāk.

Matī pelēki un nogrieztī visapkārt vilē — taisni pēc strī-pas.

Kad ierunājos, ka būs jāsāk art, viņš paskatās un pa-smīn.

«Vai dievam dienu trūkst, vai saimniekam darba?»

Sī bij lielākā gudriba un dziļākā puiša filozofija, ko no viņa iemācījos. Un vēlāk es to sapratu — tā bija praktiska gudriba. Un tad mēs arām.

Es vēl jauns un neapdomīgs. Nesu arklu uz rokām, un pēc vienas stundas man tās sāk sāpēt, un man gribas, kaut Mārtiņš biežāk pīpi taisītu.

Un, kad atsēstos uz arkla, jūtu, ka mana miesa garo un vaigi satvīkuši, bet zem cepures naga piere slapja me-tas. Paslepus noslauku sviedrus. Man kauns, ja Mārtiņš to redzētu.

Pa tam saule jau pār meža galotnēm pakāpusi. Pļavas un lauki, cik var redzēt, balti no rasas. Un gaiss pilns putnu, un skaņas ar skaņām jaucas un sakliedzas. Mežā tālu rubina rubeņi, un viņu dziesma skan, kā kad ūdeni lietu caur pudeles kaklu ārā, skanīga un ātra. Upes kārklos veļ vālodzes šmaugi un skaisti, un no meža purvāja

nāk kļiedzošas Jkivišu skaņas, un cīruļi tepat kā apreibuši lej bez mēra.

No izartas zemes kūp valgums kā viegli dūmi, un rīta saule to izdzer. Ievas šodien no jauna ir baltas un klusas: vēl vējš nav pamodies. Un pār sētu tepat raugās ābeles, un liekas — varētu dzirdēt, kā pumpuri plīst un pirmās sveķainās lapas raisās. Zemes pilnība ir gatava pārplēst savu čaulu un dzimt kā jauns, liels brīnums.

Bet vajaga art un strādāt, es domāju. Man nav nekā vairāk kā manas drēbes un mana dzīvība. Man nav ne ābeļdārzu, ne māju, ne auglīgas zemes; pat šis arkls, kuru es nesu, nav mans, bet man ir tomēr tik labi un saldi sirdī, jo es esmu jauns un gribu dzīvot. Un tikai reiz pa reizei skumjas mani grābj cieti kā neredzama roka, un visklusākā brīdī es ciešu un nezīnu, kāpēc...

Viens dārzs ir uzarts, un ir brokastlaiks. Mēs vedam zirgus stallī un pabarojam. Vēl nav necik zāles sētmaļās, tikai pļavas ir dzeltenas no purenēm. — — —

Brokastis ir šķidra miltu putra ar cūku taukiem un ķēnes pienu. Bet es ēdu ar ķēnišķu ēstgribu, un izdilušā karote nostaiģā reižu piecdesmit līdz mutei. Citas i vairs nedabāju — Mārtiņš savai jau robiņus kātā iegriezis par mūžīgu pazīšanas zīmi.

Bet, kad pēc brokastlaika es ņemu atkal arklu rokās, jūtu stīpras sāpes. Un šīs sāpes miesas audos man paliek līdz rudenim, tikai arvien citā vietā — kā nu darbs, kādu strādāju.

Saule ir uzkāpusi augstu kā kalnā un lej no turienes savu reibinošo karstumu straumēm vien. Tālie priekšmeti un mājas viz un viļņo no izgarojumiem. Un no zemes mitruma gaiss top spiedīgs.

Es aru jau otro dārzu pa ābeļu rindām, un man gluži pretī ir saimnieka istabas logi. Lielas puķu dobes ir pret logiem; ceriņu krūmi gar sienu un logi baltiem, skarainiem priekškariem. Šur tur izšaujas pa zaļai lapai vai zaram: tātad istabā ir daudz puķu. Nezin, kā tur gan izskatās?

Saimniekam ir mazs meitēns, Anna, gadu desmit. Mati gluži tāpat kā zēnam — isi nogriezti. Dabūju zināt, ka saimniekam vēl otra meita — ejot pilsētā skolā un liela esot. Nezinu tikai, kā sauc.

Te viņa bieži staigās, domāju. Kad varētu kādreiz redzēt, kāda ir! — — —

Man kreklis līp sviedros pie miesas, saule spiež arvien vairāk, esmu sakarsis un sasarcis kā roze, kad iedomājos, ka jāaptur un jāatpūtina melnis.

Pa dienvīdu laiku mēs taisām ecēšas, ratus un citus rīkus. Vēl neesot laiks dienvīdu gulēt, saka saimnieks.

Un tikai vakarā es ieeju klētiņā, kad blāzma jau dzeltē saules rietā.

Uz galda ir zaļa krūzīte un tur samērktas puķes: ievas un smilgas, un gundegas. Nezinu, kas to darījis, bet sirds man tiek tik priecīga — liksma kā putnam. Pār miesu iziet salda nojauca, un es negribot pasmaidu. — — —

Man prātā nāk Minna, kura šorit tik jautri smējās. Paladies, Minna, ja tās puķes no tevis!

Nogurums man tik liels, kādu sen neesmu piedzīvojis, bet es esmu klusi laimīgs — kaut pats nezinu, par ko. Vai tie ir jaunības neizsmeļamie spēki un dzīvošanas prieks, kas mani? — — —

Un viens moments tik ir, kad es izstiepjos uz linu palaga un pārvelku segu pār pleciem. Atkrit nogurušās rokas un kājas, un es pielīstu pilns miega un salduma un tieku smags kā akmens, kas dzelmē grimst.

Sākas sējas laiks, un dienas man paiet vienīgi uz lauka. Mēs izejam agri no rīta, kad tikko var saredzēt vagu dzīt. Saimnieks ar Mārtiņu sazveļ miežus vezumā no klēts, uzliek sētuvu uz maisiem un jūdz sarkano priekšā. Es sakrauju otros ratos arklus, un mēs braucam uz druvu.

Arī saimnieks tagad ir darbīgs. Viņš veļ birzīs ar kāju un sveiž sēklu kā steigdamies, ar platu, bagātu sviedrienu, un mēs to tikpat steigšus iearam.

Beidzis sēt, saimnieks aizjūdz trešo zirgu un naigi dzen vagu pēc vagas. Zeme kūp, kaut gan tā stipri vēsa, un

man salst kājas, jo aru basām. Gar pakalna slīpumu var redzēt citus laukus — visi ir sējēju un arāju pilni. — — —

Vienos sānos man dur sāpes, un es esmu priecīgs, kad redzu, nāk Minna ar brokastīm. Viņa noliek tās uz režas, kur pienenes zied, un paklāj baltu drēbi.

Zirgus atjūdzam un laižam tepat ēžmalā uz jaunās zāles. Un, kad brokastis apēstas, es atlaižos uz vēsās zemes, un man atkal ir labi . . .

Bites skrien pa ziediem, saule silda, un miegs, atkal miegs man uzklāj savu segu uz acīm. Ak, šis nebeidzamais miegs! . . . Un, kad es pamostos un jāsāk ir strādāt, tad esmu apreibis kā dzērumā.

Vakarā, kad nojūdzam, saimnieks reiz saka: «Jājāj būs pieguļā . . . Siena vairs nav.»

Un pēc vakariņām mēs ar Mārtiņu sēžamies zirgiem mugurā. Mums līdzī ir segas. Mārtiņš bez tam vēl uzvilcis lielu, vecu ziemas mēteli. «Būs salt',» viņš saka.

Ganības ir verstis pusotras no mājām, upes malā, kur sīkie kārkli un krūmi aug. Bet ličos ir pļavas, un zirgi jā-sarga, lai zāli nenobradātu.

Mēs uzkuram uguni; Mārtiņš pīpē un rūc, un lādas.

«Salsti un vāķē! Ne tev miera dien', ne nakti. Un ko tas lopiņš te dabū! Zāles tak nekādas vēl nav, un kustoņa . . . redz, kā lien acīs! I no dūmiem nebaidās. Iš, tu sātana radijums!» Viņš gaiņā ar roku pa gaisu.

Un kustoņas ir gan dieva radijums! Viss gaiss dzied, kā ar tūkstoš stabulītēm kad pūstu. Liekas, no katras zāles un smilgas gala izlidotu viens ods pēc otra. Un mazās masalas lec acīs ar lēcienu. Es gaiņāju ar rokām, grozos no vieniem sāniem uz otriem, bet miera nav. Drīz man viss ģīmis niez un sāp no dūrieniem.

Nakts uznākusi. Mēs plāpājam, un es nejūtu, ka aizmiegu. Pamostos uz rīta pusī. Vēss. Man visi locekļi trīs. Uguns izdzisusi. Un vaigi vienās pumpās — laikam simtiem odu tur ganijušies šonakt. Mārtiņš guļ un elpo mierīgi.

Es uzkuru uguni, sasildos. Rīts. Jājāj mājās. Zirgiem zem kakla ir savilkti lieli bumbuļi no knišļu dūrieniem. Kā āboli. Man žēl nabaga lopiņu... asinis ir izsūktas...

Pusdienā man ļauj gulēt dienvīdu stundas divas. Bet tad vakarā būšot jājāj vienam. Mārtiņš jāšot otru nakti. Dienvīdus atpūta pieder tam, kurš nakti pieguļā gulējis.

Un tad sākas nakšu vāķēšana. O, šīs bezmiega vientulīgās skaistās naktis — cik viņu tā ir aizgājis!

Sēdu vakarā uz vidējā zirga — liela meļņa, un katrā pusē man pa vienam vēl pie pavadas. Vakara blāzma rāda ceļu, un gaiss ir miksts un silts; ir maija pēdējās dienas.

Zirgi ir noguruši. Es jūtu caur drēbēm viņu sakarsušās miesas siltumu, un man pašam gurdenuma pilni locekļi.

No upes ir izkāpusi migla — šķidra un viegla kā balts zirnekļa tikls un tik tīra. — — — Es jāju pa pašu krastu. Lielās kalves upē ir mierīgas, bet mazās zāles un stiebri klusi lokās virs ūdens straumes un nekad laikam nestāv mierā — visu garu vasaru. No ūdens sit vēsums sejā un ūdenszāļu smaka, un visa upe liekas kā dzīva būtne, pilna kustības un noslēpumu.

Pa eglēm ganībās svilpj strazdi, viens pēc otra, un viņu dziesmu motīvi ir gaiši, un es domāju par tekstu, kuru ļaudis piedomājuši pie šiem motīviem. Bet strazdi nezina par to, viņi svilpj tikai — brīvi, gaiši un priecīgi.

Es sapinu zirgus lieknā, kur zāle lielāka, mīkstāka, un pats uzkuru uguniņu zem elkšņiem un biezās egles piekalnītē.

Dūmi kūp taisni. Kokiem nekust ne zars, ne lapa. Es pielaužu vienu otru klēpi elkšņu zaru, zaļi lapotu, un nolieku guļas vietai. Bet gulēt es nevaru — man bailes, ka zirgi nepazūd, ka neaizguļos: līdz ar saules lēktu man jābūt mājās un jāņem arkls rokā.

Es pieceļos un aizeju uz upes malu, un skatos uz vienu un otru pusi. Upe kūp, un vietvietām riņķi ir uz ūdens no zivju dejas. Platās lapas guļ kā plaukstas virs ūdens, un baltās rozes ir staltas un tīras, un nerasniedzamas, man gribas noraut kādu no šīm briedušām ūdens meitām.

Pašā vidū viņām ir dzeltenas šķiedras kā ielietas no dienās plūstošiem saules stariem.

Nakts blāzma ir dzeltensarkana un klusām lien no vakariem uz rītiem, bet visa ziemeļpuse ir gaiša un aiz plāvām var redzēt egļu virsotņu melnās kontūras, kā izrakstītas uz dzeltenām debesīm. Pašos ličos, kur zāle jau liela, griež grieze, un, liekas, naktspulksteņi tur būtu uzvilkti un ietu bez apstājas.

Bet tad mežs paliek gluži kluss, kā izmiris. Mazie putni dus, un viņu siltās, skaidrās dzeltenplakstainās acis ir aizvērtas.

Tikai odi sīc, un viņu ir tik daudz kā putekļu gaisā...

Mani soļi top smagi — nakts miegs ir klāt. Es aizeju un nogulstos uz elkšņu lapotiem zariem un apsedzos ar mēteli. Uguns deg lēnām, un lēnām man uznāk snauda... Tad es uztrūkstos — man baiļas atkal aizmigt, ceļos un eju zirgus lūkot. Bet tie grauž steigšus reto zāli, un, kad atgulstos un pielieku ausi pie zemes, varu dzirdēt katru plūcienu un katru soli.

Zem uguns egles zari izskatās kā nedzīvi vai krāsoti. Es raugos viņos, un atkal man aizkrīt acis, un atkal es uzmostos, un tā tas iet līdz rītam vienās mokās, vienos uztraukumos.

Tad blāzma sāk plaukt un rīta puse dzeltēt. Griezes plāvā apklust, strazdi sāk atkal svilpot, bet migla ir balta un smagāka izaugusi. Un debess viz kā zīdārs zeltā.

Es sameklēju iemauktus un jāju atkal mājās; viena nakts no manas dzīves ir aizgājusi.

Bet, kad saule uzlec, es esmu tikpat jautrs un spēka pilns kā arvien... manas briesošās dienas mani sarga.

Dienas iet un nāk, iet un nāk un tik līdzīgas viena otrai, ka saplūst visas vienā garā dienā. — — —

Mājas ceļus es jau eju mehāniski un ar nedaudzajiem cilvēkiem esmu kā saaudzis. Vēl šodien redzu tos tāpat kā toreiz.

Saimnieks praktiskuma un dzīves mācības piesūcies kā dēle ūdens. Visā mājā man viņš visnepatīkamākais. Kā

ķirmis viņš grauza savu dzīvi pamazām un prātīgi. Viņš brauc ik nedēļas pārdienām uz tirgu, ved cāļus, olas, pienu un labību, izdzer šnabi un pudeļi alus un brauc mājās, un skaita naudu. Mājas un manta viņu sasējušas kā cietumnieku, un par katru nieku viņš rūc un lādas. Un svētdienās dzied pātarus.

— Kāds nelaimīgs cilvēks! — es bieži domāju. Un, šur tur esot, man nāk viņš prātā, un, tagad atminoties, man jādomā, vai viņš beidzis savas dienas vai rāpo arvien tālāk pa savu miera vietu.

Saimniece ir klusa un cienīga. Un nelaimīga drusku, kā liekas. Viņa vienmēr laba ar kalpiem un meitām un ļauna vārda nesaka. — — —

Ganu puika ēd un dzer un ir sarkans kā ābols. Reizēm viņam kājas uztūkušas un no mitruma sasprēgājušas. Tad viņš klusām raud un saimniece smērē viņam vātis ar skābu krējumu vai kādu eļļu.

Viņš pats sev pin vīzes ganīdams un zemeņu laikā nes ik dienas smaržīgas ogas mazajai Annai, un laimīgi smaida, kad tā saņem. No priedes koka viņš pats fleiti izdreijājis un pūš dažādas skaņas un īsas meldijas. Bet stabule skan tik bēdīgi un drūmi! Un, mājās dzīdams vakaros, viņš arvien pūš dažas skaņas noejošai saulei un savai dienai, kuru mežā apracis.

Trešdienās, kad Mārtiņa sieva iet ganos, un svētdienās viņš ir mājās. Tad viņš izguļas, plūc govīm zāles un dziedina savas kājas. Bet svētdienās mēs ejam peldēties, un viņš man tad stāsta par putniem mežā un par zaķiem, un par savu dzīvi. Un es par kustoņiem un stādiem — es daudz zinu — es nesen vēl skolā gāju. Un mēs esam draugi. Mīlais Gust! Kur tagad tu mīti?

Minna ir gaiša un kaunīga meitene — viņa tikai otru vasaru pie saimniekiem esot. Kad es viņai ko saku vai palūdzu, viņa dod tik ātri, ka priekšmets izkrīt no rokām, un viņa nokaunējusies un samulsusi aiziet tad prom.

Visi locekļi viņai glezni un miesa nenobriedusi, bet viņa nes smagus ūdens nēšus un agrī un vēlu rikojas pa govju stalliem. — — —

Viņa mīl puķes, un šad tad viņa ir saimnieka dārzā un runā ar mazo Annu, un rokas pa puķu dobēm. Svētdien, uz baznīcu ejot, par to viņai ir tiesība paņemt kādus ziedus līdz. Un reizēm saimniece viņai tad uzsien gaišu zīda lakatu, jo Minnai vēl nekā nav — viņa ir gluži nabadze.

Bet viņa iet un strādā tik daudz, ka es tiešām nesaprotu, kā viņas miesas to var izturēt...

Ieva, otrā meita, ir jau paveca — tuvu pie trīsdesmitiem. Viņa ir drukna un sarkana. Viņa klieudz uz kustoņiem un cilvēkiem, tā ka tālu var dzirdēt, un reizēm ir ļoti dusmīga. Pēc beigta darba gultā — no gultas pie darba — tas ir viss, ko viņa prot. — — —

Ar Mārtiņu esam katru dienu kopā, un viņu es vislabāk pazīstu. Viņš mani māca nesteigties ar darbu — laika esot diezgan. Viņš ir mašīnas cilvēks — ne darbu mīl, ne nīst — viņš strādā bez sajēgas. Bet viņš tomēr ir vairāk kā mašīna, jo viņš ir ļoti mānīcīgs un pilns spoku. Un tas man ļoti patik. Simtiem šausmīgu spoku stāstu un parādību viņš zina un arvien pierāda, kur un kad tas patiesībā noticis. Es nekam lāgā neticu — ne dievam, ne velnam, — tās skolas mani samaitājušas, bet, klausoties Mārtiņa stāstos, man reizēm salts noiet gar mugurkaulu. — — —

«Par ko tā maizīti liec! Lai dievs nedod! Tas nav labi,» viņš saka izbijies. Es, protams, nogriezdams riecieni no kukuļa, nebiju skatījies, vai nolieku apakšgarozu vai virsējo uz zemi.

Reizēm es to daru tīši, bet tad Mārtiņš paliek ļauns un nerunā ar mani.

«Nevajag piesaukt nelabo.»

Kad viņa govij sāk piens rauties, viņš tic, ka lietuvēns piesities, un uzvelk tai uz ragiem lietuvēna krustu. — — —

Rītos viņš zina īsto laiku, kad celties, un pie darba mani pamāca katru dienu — es vēl esmu dzīves nepratīgs.

Bieži Mārtiņš atmin senos laikus un nopūšas. Un tad arī viņa seja top citāda.

«Kas ta' nu vairs,» viņš saka. «Grūt', grūt', bet kā tad kungu laikos bija. Lai jau dievs i nedod! Tā, eĉe, pusmūižā pļāvām rudzus — es toreiz puika gadu desmit biju. Piekrauj puīši vezumus, vedis uz riju. Te brauc lielskungs. Vienam cilvēkam no vezuma pāris rudzu vārpu pār riteni pārkārušās bija. Ierauga lielskungs un sāk blaut:

«Ak tā, suns! Tu manu labību berzīsi uz lauka. Es tevi pamācīšu!» Un saskaities pieskrien — dzelzs spieķis bija viņam tāds smags — un gāž no visa spēka pa muguru. Cilvēks pakrīt. Mugurkauls bija pušu, ar vienu reizi pārsists. Stiprs un liels cilvēks bija vecais kungs. I nomira turpat uz lauka tas cilvēks. Noraudāja vien sieva, bērni. Uz vietas pagalam. I gailis pakaļ nedziedāja...»

Jā, Mārtiņš zināja daudz. Cik gan viena cilvēka dzīve var panest — nekāda mēra nav... — — —

Bet bez tiem laudīm, ar kuriem es ik dienas kopā dzīvoju, bija vēl daudz citu, kuri mani pavadīs vienmēr. Andris Kārklīšs, piemēram, ak, kas par zēnu bija! Viņš toreiz verstis pusotras no mums dzīvoja. Atnāk sestdienas vakaros, kad jau krēsla krietni liela, un ilgi kaujas ar suni mūsu sētā, tīši to kairinādams. Slaidi zābaki kājās, jaunas drēbes, pats pilns spēka un svaiguma, melniem matiem, vienmēr nosvīdis un sārts.

Ievas un ceriņi, un ābeles ir apziedējušas, un pašlaik zied rudzi uz lauka. Kā dzeltenī kumeļi joņo dažreiz ziedu pulki no vienas druvas uz otru. Un dārzā gar saimnieka istabas logiem ir jasmīni, pusplaukuši un pumpuros.

Mēs ar Mārtiņu no agra rīta smērējam ratus — mēsli jāved uz lauka.

«Saņemies nu, Jān,» saka Mārtiņš, «preilene mājās.»

«Kas par preileni?» es prasu.

«Meita pašam. Vai ta' nezini? No skolas atbraukusi pa vasaru pasavaļoties. Šorīt man teica, lai Almas lietas atnesot no ratiem uz istabu...»

Tad atbraukusi, es domāju pats pie sevis un nesaku nekā. — — —

Un negaidot es satieku viņu. Es braucu pa olnīcu, gar dārzu tukšā no lauka un ieraugu viņu tepat aiz sētas, gluži klāt. Es samulstu, nezinu, ko darīt, tad paceļu cepuri un sveicinu.

Viņa skatās, paloka galvu un ātri aizgriežas prom — un es esmu garām.

Viņa ir slaika un lokana meitene. Melnas drēbes viņai ir un biezi, brūni mati...

«Kāds gan es izskatos?» es domāju pēc tam.

Viss netirs, nosmērējies, — — —

Es viņas vairāk neredzēju līdz sestdienai. Bet sestdien pēc pusdienas man atliek drusku laika un saimnieks man liek nest melno kūdras zemi no liekņas dārzā — vajagot puķēm.

Es paņemu vecu muldu un lāpstu un uzloku bikses līdz pusceļiem. Liekņā aiz dārza ir mitrs un kūdra melna kā ogle. Es piemetu muldu un nesu uz dārzu. Šī zeme pastāv vienīgi no satrūdējušu stādu atliekām un tāpēc ir tik auglīga. Smaržo pēc vēsuma un pagraba.

Es ieeju ar savu nastu lielajā dārzā. Puķes zied šur un tur, un jasmīnu krūmi smaržo, un zem ābelēm ir tāds miers...

Un pie jaunas puķu dobes stāv Alma un saka man:

«Izberiet te, lūdzu...» — un pati jūtas neomulīga. Es apgāžu melno zemju nastu viņai pie kājām. «Jāuzrušina būs,» viņa saka.

Es pasteidzos un izlīdzinu ar lāpstu zemes. — — —

Kad es nolieku trešo nastu, viņa saka: «Nu būs diezgan... Ir tak smagas — zemes...» — — —

Bridi mēs stāvam viens pret otru, un es nezinu, ko teikt. Es apķeros un gribu iet, kad viņa saka:

«Vai jūs, Jāni, jau sen par pusi ejat?» — — —

«Otro gadu... vienu gadu es strādāju pie radiniekiem.»

«Jums tas gan par grūtu,» viņa saka un nolaiž plakstiņus, un skatās uz puķēm. «Jums vajadzētu kaut ko citu darīt,» viņa saka tālāk.

«Kāpēc citu? Es jau varu arī tā.»

«Nē, jums vajag kaut ko citu darīt,» viņa saka. — — —
«Jums tāds savāds liktenis, tāpēc es tā teicu...»

Savāds liktenis! Ak tā. Tad pat viņa zina par manu likteni, es domāju, un manī saaug dusmas un lepnums. Nē, kas tad cilvēkiem daļas par manu likteni! Es izmēģināju spēkus, un tie bija par vājiem, un lūdzu nejaukties manās darīšanās! Neaiztikt manus sapņus!

Labi, es esmu kalps, vergs, es gribu tāds būt, es domāju. Un man tiek dusmas un lepnums aug, un es gribu viņu ievainot par tiem vārdiem.

«Nu, par manu likteni nav nevienam nekādas daļas. Es dzīvoju, kā es varu,» es saku uzbudinājumā. — — —

Es manu, ka asinis man saviļņojas galvā, un es eju. Bet viņa ir tumši sārta, nokaunējusies un noliekusi galvu pie puķēm.

Es steigšus aizeju un manu, ka esmu kaut ko jaunu teicis, kā nevajadzēja teikt. — — —

Un es meklēju apmierināties ar manu grūto stāvokli, ar to, ka es esmu kalps, kurš par 60 rubļiem gadā un par ēdienu atdod savu miesu par izmantošanas priekšmetu, par mašīnu. Manas dienas pieder citam, es nevaru pat domāt nekā, manas domas atsitas kā pret sienu. Nakšu laiks man paiet smagā dusā, un dienās es mocu savus locekļus un nedrīkstu pat uz sauli paskatīties — arī manas acis pieder darbam. — — —

Manas rētas ir atkal uzplēstas, un žēlums pārņem visu būtni. — — — Bet es gribu lepns būt un negribu nožēlošanas. — — —

Bet vakarā, kad dienas darbi ir beigti un mākoņi nogulst gar debess malām, un nakts nāk, norimst arī mana sirds. — — —

Šī svētdiena man ir brīva.

Diena viz un kvēlo, un ir pilna saules spēka. Es uzvelku labākās drēbes un zābakus un eju uz baznīcu — verstis piecas.

Es nemilu mācītāja sprediķus un neklausos viņos: tie ir tik cieti, sausi kā akmeņi, un tūkstošreiz dzirdētus vārdus tur runā, kā mūžīgas darbdienas tie ir. Bet baznīcā ir gleznas virs altāra un ērģeles. Kad viņas sāk dūkt un dziedāt, es manu savādu saldumu caur locekļiem ritam. Un dažas dziesmas ir skaistas. — — —

Es pārnāku mājās. Sirds man ir atkal pamodusies, un man vajag iet kaut kur. — — —

Es aizeju gar lauka malu, kur sarkanais dābols saplaucis un smaržo un dūc pilns zemes bišu. Rudzu druvas stāv kā nosvētītas un sāk nemanot briest. Uz ežām aug smilgas un smagas, baltas puķes.

Es nonāku mežmalā, paklausos vasaras šalkoņu egļēs... smaržo pēc sveķiem, un nogurums dveš.

Es aizeju pa pļavām uz upmalu, kur gara zāle jau snieždas līdz gurniem un pilna puķu un kukaiņu.

Upe gul, saules satveicēta. Sīseņi tik lido no vienas malas uz otru. Savāds miers nāk no siltā ūdens.

Ozoli otrā krastā stāv kā priesteri domās un ir zaļi un spēka pilni.

Putni skrej no viena koka uz otru, un gaisā augstu plivina vanags. Viss ir noslīcis pirmā spēka reibumā. — — —

Saule laižas uz debess malu, un es atminos, ka rīt vajadzēs atkal liekties darbā, rīt un parīt, un bez gala dienu pie dienas... — — —

Vakariņas ir paēstas, un visi iet gulēt. Bet es esmu reiz aizkustināts, un man vairs gulēt negribas. No tālienes es dzirdu dziesmu pusizklīdušas skaņas un ļaužu sarunas un klīstu apkārt kā mēnessērdzīgs. — — —

Pār nakts debesi ir divas sarkanas svītras un starp viņām zvaigzne kā izkususi.

Un briesmīgi man iegribas būt prom pie citiem cilvēkiem un just citu dzīvi. — — — Tur, kur mani draugi, ar kuriem es vēl nesen kopā sapņoju. Kur dzied un strī-

das, un dejo un kur gāršas ugunis deg. — — — Tad es darītu ko lielu, es būtu liels mākslinieks vai zinātni vīrs un pārspētu citus visus. — — —

Neizsakāmas sajūtas man ir krūtīs, un galvā asinis sit stiprāk; es jūtu, ka uzbudinājos un sāku bezgala sapņot.

Es atspiežos uz sētas un stāvu ilgi, un domāju. Kamēr nakts uznāk un visi priekšmeti paliek bez kontūrām un bez tēla. No lieknēm nostieejas atkal migla, lauks un dārzs ir klusi, un visur rasa.

Es ieeju klētiņā. Durvis čīkst, kad pieveru. Nometu virsdrēbes, ievelku uguni... Krūzē uz galdiņa ir atkal puķes... Es apgulstos — miega nav, un es nesaprotu, kāpēc.

Jāņudiena ir klāt, un es taisu «dancošanu» kopā ar Andri Kārkliņu uz mūsu saimnieka kula. Saimnieks nesaka nekā preti.

Jau no priekšpusdienas diena pieder man. Un ir jau arī tak diena priekš Jāņiem, un arī es pats esmu Jānis.

Es aizjūdzu melni un aizbraucu uz birzi zaļumos. Bērziem lapas vīz vien no zaļuma; es piecērtu bērzu zarus un atvases, lielas, kuplas meijas, un krauju vezumā. Zari smaržo un dveš svaigumu. Es nocērtu arī pa ozola zaram vai sērmūkšai — visa laba Jāņu zāle!

Aizvedu mājās, apgāžu pie rijas un braucu vēl. — — —

Minna nāk man palīgā un ganu zēns Gusts, kuram arī brīvdiena gadījies. Papriekš mēs ar garām vicām izviņojam piederba iekšpusē jumtu. Tas ir no salmiem un stipri pieputējis rudenos no kulšanas. Putekļi var sākt krist uz deļotājiem vakarā, un tas būtu pavisam nepieklājīgi.

Es traucu apkvēpušos jumta salmus ar garu, zaļu bērza meiju, un, kad putekļi nobiruši uz grīdas, Minna tos saslauka un izmet ārā. Minna šodien ir tik priecīga — viņa būs balles saimniece un es tas kungs.

«Nem nu, Gust, tās meijas un velc iekšā!» es saku.

Un es pakāpju pa trepēm un spraužu zaļos, smaržīgos bērzus gar paspārnēm no vienas un otras puses. Darba ir daudz, un mēs steidzamies un darām, un nemanām ne noguruma, ne ēstgribas. Ir tik svinīgi visu to pušķot.

Un pēc pusdienas kula visa iekšpuse izskatās kā lapene — uz augšu, kur vien skaties, dzīvs, zaļš jumts. Izskatās pēc kāzām... Es domāju pats pie sevis, cik te daudz deļotāju sanāks. — — — Nu man, zināms, tas gods — es tas rīkotājs.

Saule laižas uz vakaru — atnāk Andris. Laiku ticis no saimnieka vaļā. Viņš vēl darba drēbēs, vēl skries vakarā atpakaļ pārgērbties.

«Ak tu velns!... Ūja! Te jau kā paradīzē izskatās. Tu jau visu mežu esi atvedis!» viņš kliedz, aplūkodams izpušķojumus.

«Kad vajag, tad vajag!» es saku. «Neļausim izblamēties.»

Un mēs rīkojamies tālāk. Visus lielos beņķus un sēdekļus, kurus vien var ņemt, mēs atnesam no istabas un noliekam gar sienām iekšpusē. Bet vēl ir maz. — — —

Mēs nolaižam dažus garus dēļus no vāgūža augšas un uzliekam tāpat nenoēvelētus uz apaļiem blukšiem — sēdekļi ir gatavi. Dēļi smaržo pēc sveķiem un kopā ar vīstošiem bērzu zariem dara gaisu pavisam reibinošu.

Man ir prieks un liksmība acīs, un sirds gaviļu nevar turēt...

Tad mēs atnesam manu galdiņu muzikantiem un noliekam stūrī.

Minna uzklāj tam baltu galdautu un uzliek krūzi ar puķēm. Tad vēl lampas katrā stūrī jāierīko un lielais luksturis jāpakar virvē pār pašu vidu, un viss jāizmēģina. — — —

Tad būtu lielums viss. Nu iesim nomazgāties un uzvilkt jaunas drēbes.

O, lielais, nemaitātais prieks! Tūkstoš domas un gaidas, un lepnums, un sirds dej, un brīnums: pēc garās dienas nekāda noguruma!...

Saule ir nogājusi, un vakars skaists. Es esmu uzģērbies tīri pēc neikdienišķa lauku puīša: man ir balta krādziņa un raibs kakla auts. Un brīnum viegls esmu. — — — Drīz sāks nākt ļaudis. Darba tik daudz priekš svētkiem; apkopties var tikai uz desmitiem — vienpadsmitiem.

Redz, jau spēlē! Muzikanti nāk ar troksni. Tas labi! Dzirdēs, ka laiks.

Viņi ienāk iekšā un laiž maršu vaļā. Velns, kas tam Blektem par ugunīgu pijoli! Un Avotiņš ir meistars uz armonikas: liekas, visas 36 mēles uz reizes kliegtu, kad viņš laiž pirkstus pāri. — — —

Atnāk ir Mārtiņš, ir saimnieks. Un nemanot meitas un puīši, meitas un puīši. Citi līgodami, citi klaigādami, meitas ikkatra ar puķēm.

Man ir pie svārkiem liela, sarkana pionija no Almas dārza. Kā viņa tur klētiņā gadījies, to es nesaprotu.

Bet šovakar es būšu lepns pret Almu, ļoti lepns, es nodomāju.

Es izeju laukmalā. Pa ežām un ceļu nāk ļaudis pulkiem vien, nevaru ne saskaitīt. Tālas čalas atnāk vēl no neredzamiem, kuri aiz bērzs vēl... Un stundas laikā ir dejas zāle pilna, un ugunis deg, un bērzi smaržo kā zaļš jumts pār dejotājiem.

Es atmetu cepuri pakausī. — — —

Un, kad sāk spēlēt, es ņemu Minnu un dancoju kā apmulsis. Es esmu tik viegls kā vanags. Arvien trakāk un trakāk man gribas lidot.

Es atmetu cepuri vēl vairāk pakausī, noslauku sviedrus un saucu: «Puiši, dancojiet, ko sēžat! Meitas vecas paliks no gara laika!»

Un grīda dīmd, un dejotāji smejas.

«Spēlējiet!» kliezdu muzikantiem, kad tie apstāj. — — —

Es piecērtu kāju pie zemes un pasaucu: mazurku! Jandāliņš!

Kājas man kā uguns pilnas, es nevaru nostāt. — — —

Es dejoju kā viesulis; uz mani skatās un raugās. Un daža laba meitene lūdzas: «Jāni, nu diezgan, nu es vairs nevaru! Lūdzams, miļais Jāni! Nu es nevaru...»

Bet es no noguruma vēl nekā nejūtu. Es ņemu lepnās mātes meitas, Almas draudzenes, tad es esmu īsts kavalieris, un viņas brīnās, kā es tāds varu būt.

Alma gaida, kad es dejošu ar viņu. Bet es esmu lepns. Tikai kad dāmām ir priekšroka uz deju, jau pēc pusnakts, nejauši viņa pienāk un uzliek roku man uz pleca, un lūdz mani. Un es dejoju. — — —

Es pateicos un izeju sakarsis no dejas. — — —

Dzeltenzāja blāzma ir jau un rīts. Dejotāji aiziet runādami un jokodami gar laukmalām, un kuls ir pustukšs. Tikai Blekte vēl pijolē un meitas danco. Un Avotiņš snauž kaktā ar armoniku klēpī. Manas dzīres ir galā. — — —

Un mana jaunā sirds šalc kā straume, spēka pilna, un es šūpojos viņas vilņos un esmu laimīgs.

Tecila švirkst, un izkaptis dzied...: Es griežu, un Mārtiņš trin izkaptis un rauga ar pirkstu, vai ir diezgan asas. Izkaptis ir jaunas un labi jāiztrin, lai zāle kristu.

Zilais tērauds mirdz uz akmens ripas kā līdaka, un mēs ar Mārtiņu runājam par siena pļauju, tālu, kur lukstos zāle līdz kaklam un upes līči zied kā pasakā.

Tad mēs drāžam grābekļu zarus un kātus un iesienam izkaptis, un izmēģinājam, cik pareizi iegriezta pēda.

Un, kad viss ir gatavs, tad svētdienas pēcpusdienā kraujam visu ratos: darba rīkus un katlus, un blodas, cīrvjus un ēdamas lietas: pļavas esot tālu mežos.

Es uzsēstos uz piekrautā vezuma, un Mārtiņš jā pa priekšu — viņš zina ceļu. Mēs braucam pa meža ceļiem, kur veselu gadu nav riņenis vēlies un pusizžuvušās dangās dzīvo odu leģioni. Rati šūpojas un kladz, pār pusnodilušām egļu sāknēm kritot, stipra sveķu smaka reibina galvu, mežs ir sakarsis no saules un pilns uguns dvasas... Egles sveķu pierietušas, kā dzintarā noraudā-

jušās, un bērzi un citi lapu koki mirdz ar neredzētu zaļumu. Dunduri dūc ap zirgiem un metas man uz rokām, un dzeļ; lielas mušas šūpojas saulē, un zirnekļi auž tiklus šķērsām pār ceļu — ak, cik man jau nav uz ģimja to sameties, kad braukdams visus rāvu pušu! Sūnas, papedes, bārkstis, meža zāles — un auglība, un auglība! Man liekas, es to visu toreiz tā neredzēju, kā tagad atmiņoties. Un augstu pār galotnēm skan zilais gaiss, pilns karstuma un skaidrības, un baltu, briestošu debešu... Mēs braucam un braucam, saule jau laižas, kad no melnā meža izpeldam klajumā.

Tie ir upes līči — acis tikko var pārredzēt zāļaino lidzenu. Upe guļ dziļi mitrajos krastos, kalvēm un niedrēm pieaugusi un saules sasilusi. Melnie atvari klusi kā miroņa acs, tikai gar malām zied baltās ūdens lilijas, atvērušās saulei. Cik viņu daudz! Kā balti tauriņi viņas ir starp zaļām, platām lapām. Pār niedrāju lido siseņi ziliem spārniem. Viss plašums kā noslicis bezgalīgā auglībā.

Es laižu melni braucamā vietā un pats pieceļos kājās. Bet upe ir izsikusi, ūdens tikko iet pāri rumbām. Viss zālēm aizaudzis.

Un atkal mēs braucam gar melnu mežu un birzīm, un, kad nonākam galā, ir jau dziļš vakars.

Mežmalā zem apsēm un eglēm es apturu zirgu un izkāpju. O, auglība un krāšņums visapkārt!

Smaržīgs vēsums un miers apskauj no visām pusēm. Upe kūp tāli ličos, sienāži sisina augstajā zālē, un mežs klausās. Bet ziemeļos nakts vēl mīlinās ar mākoņiem.

Man liekas, ka nu pasaule ir kaut kur aiz otra krasta un mēs jaunā zemē, kur tikai putni un koki, un zāle, un klusums.

Baigas sajūtas no neparastās dabas klātbūtnes mani pārņem, un es nedrīkstu ne soli spert...

Mārtiņš ir uzkūris uguni, piesējis zirgus pie ratiem, un mēs noliekamies gulēt. Bet šoreiz man miegs nenāk, es

ilgi skatos dzirkstīs, kuras skrien pret nakts debesīm un izdziest ātri un nejauši... — — —

Vēsums ir ielidis man zem svārkiem un segām, un es salstu. Pavēris acis, redzu, ka rīts. Mārtiņš sēž pie uguns un auj kājas.

Pļavas pilnas ar baltu miglu, bet koku galotnes mežmalā sārtas — saule ir uzlēkusi.

Zāvādamies un drebēdams es arī saģērbjos, un mēs ņemam izkaptis, un drīz zāle sāk švirkstēt un veļas vālā — izkaptis ir asas.

Saltums pāriet pēc pirmās vālas, un drīz es nometu svārkus.

Migla sāk zust, un saule sedzas ap mums un jau no paša rīta ir karsta, spiedoša.

Kad ap šķūni ir applauts riņķī, Mārtiņš saka savu pazīstamo: «Ietaisīsim pīpi.»

Viņš pīpē, es sēdu un atpūtīnu rokas. Vienos sānos atkal sāp, un delnās sarkanumi.

No nogrieztiem ciņiem un zāļu saknēm lien dzeltenas skudras un nes savus baltos kāpurus alās. Ap galvu griežas veseli pulki odu un knišķu un lien acīs... Un visapkārt vairāk nekā nav kā zāļu smaka un saules spiedums, kas izsūc rasas mitrumu.

«Vai pļava te liela ir?» prasu Mārtiņam.

«I dieviņ! Te tu i paliksi šovasar. Ja labs laiks būtu, bez lietus pilītes, tad divās nedēļās varētu varbūt beigt. Bet nu mēs vēl tikai divi vien.»

Mārtiņš mierīgs, bet man ir domas par to, vai varēšu izturēt to lielo pļāvienu dien' no dienas.

Saule ir augstu, kad ejam brokastīs. Es esmu mīksts kā lūks un aiz noguruma tikko varu paiet.

Izkapts atgriezta, jo es arvien laižu zemēs, nemācēdams pļaut. Visas locītavas sāp. Mēs apsēstamies ēst — sausu maizi ar pienu un sviestu. Upes ūdens, ko piedzeram no bļodiņas, ir dzeltens un silts kā tēja.

Un, kad paēdies es augšpēdu atlaižos, — vienā minūtē esmu aizmidzis...

«Ka neuznāk saimnieks, celies nu!» saka Mārīņš un liek pīpi bikšu kabatā — es to redzu kā pa miegiem. Mana miesa ir tik smaga, kā ar dzelziem, kad pie zemes būtu piekalts.

Izgriezām no jauna izkaptis un brienam dziļā zālē... Saule kur uguni pār galvu. Es esmu drīz vienā kreklā un bez cepures, viss nosvīdis, un griežu ar pēdējiem spēkiem vālu, lai tiktu Mārīņam blakus... Kad ar plaukstu noslauku pieri — liekas, ūdeni būtu smēlis.

Dienuidū sanāk meitas un saimnieks, un vēl kāds pļāvējs. Uguns tiek iekurta, un katls vārās. Sākas meža dzīve starp debesī un kokiem, un zājaino klajumu.

Kad vakara vēsums pūš, mēs saejam visi ap šķūni un izkaptis tiek pakārtas aiz spāres rindā. Visa miesa man sūrst no sviedriem, un rokas sāp. Es aizeju tālu uz upes malu, kur melni atvari un niedres, un metos ūdenī. Ūdens ir kā sasildīts, kūp un garo tāpat kā es. Ilgi man netīkas iet ārā, bet, kad izeju, esmu kā atjaunots un viegls nāku atpakaļ.

Uz nopļautās zāles ir melnas putras bļoda, un visi ēd, riņķī uz zemes izlaidušies. Mazi un lieli sienāži un kukaiņi lec putrā, neviens tos neievēro — ir jau krēsla.

Zāle nav izžuvusi vēl, un mēs nesam katrs lielu nastu pie uguns un taisām vietu. Stipra vītuma smaka reibina galvu. Nakts ir vēsa, un kustoņa sīc ap ausīm. Zirgi stāv dūmos un gainās ar astēm un viļājas. Mežs klusē atkal, un upe tin miglu, un es aizmiegu kā šūpulī.

Pamosos no izkapšu vilēšanas: visi jau kājās. Šorīt mēs pļaujām četri — arī saimnieks ir līdz, — man ir kauns aizkavēties. Rasa tek ar straumi, kad izkaptis trinām, un zāle gāžas šņākdama. Baltas, krāšņas vijgriezes krīt viena uz otras un smaržo, un vist drīz. Un, kad saule sāk dedzināt, no visa kūp vītuma smaka. — — —

Pa tam saule ir uzkāpusi pār galvām — un debess ir zila un skanīga. Rasa stāv līdz pusdienai, un visi runā, ka laiks būšot ilgi tāds pats. Tikai es vēlos, kaut lietūs uznāktu, man visas iekšas ir sagriezušās no pļaušanas.

Priekš pusdienām viss plašais klajums, cik vien var saredzēt, ir pilns ar plāvējiem un meitām, un sievām. Plāvēji grozās kā balti putni rindā, un liekas pēc ritma — kā kad viņi peldētu pa augsto zāli kur uz malu. Izkaptis dzied no malu malām. Meitas iet gaišās katūna drēbēs un baltiem lakatiņiem. Kaut kur gaviļē un dzied, kaut kur zviedz zirgi un kausta šķūņiem juntus. Visi ir jautri un priecīgi, liekas, visiem vajag darba. Un cilvēki novēro viens otru no tālienes, un saule un debess tos apkāmpj ar savām vasaras rokām.

Tikai kad viss pamirst no karstuma un ir dienvīdus, arī mēs ejam ēnā un sakaram izkaptis mežā uz zariem.

Diena ir izaugusi un valda pār visu. Pie debesīm sabrieduši balti mākoņi, viņi peld lēnām kā sniegbalti kumeļi, uz kuriem sirmi virsaiši kaujās jāy. Viņu segu malas ir spožas no saules, un viens pēc otra tie aiziet uz bezgalīgo malu un pazūd, un jauni izpeld viņu vietā.

Visi liekas dienvīdū, un, kad es pārnāku no peldēšanās, Mārtiņš vēl neaizmīdzis kūpina pipi.

«Ko vazājies pa dienvīdu apkārt! Lai dievs jau nedod...» viņš mani norāj.

«Kas tad par nelaimi pa dienvīdu?»

«Kā kad nezinātu. Vai nav dzirdēts, cik cilvēku izgaisuši un aizmaldījušies pa dienvīdu. Tādā laikā velns staigā.»

Eglēs ieskrien šalkoņa, kaut kur nokrīt kāds zars, un mani pārņem nenoteikta bijība: viss tas ir tik kluss un liels. — — —

Mārtiņš ir izvilcis pipi no mutes un skatās ar savām pelēkajām acīm kaut kur egļu galotnēs uz vienu vietu, it kā ko redzētu. Viņa seja ir domu jūra. Un man gribas daudz vēl ko dzirdēt. Es nekam neticu, bet man ir savādas trīsas...

Diena deg, un plavas vīst. Visi guļ dienvīdu, tikai vējš iekrīt pa reizei kokos, un Mārtiņš stāsta, un es klausos. Miegš man vairs nenāk. — — —

Mārtiņš ir iesācis un stāsta tālāk un tālāk. — — —

Tad ceļas saimnieks — un mēs ejam atkal pļaut, kamēr meitas savāc izkaltušo sienu.

Kādā dienā atnāk Alma uz pļavu. Balta blūze un stripoti svārki, un viņa liekas tik viegla kā mazs putns. Nekad viņa neesot uz tālo pļavu nākusi — šogad pirmo reizi... Viņai pat grābeklis ir savs, un viņa strādās kopā ar citām meitām. — — —

Pēc pusdienas, kad svelme ir visstiprāka, siens jābāž šķūnī. Viss pirmo dienu pļāvums ir sakaltis par tēju, tā Mārtiņš saka, un karsts kā uguns.

Man jāiet šķūnī paņemt no dakšām, kuras valda Mārtiņš. Ieva dibenā — tai siens jānoliek, — citi visi pieved un piedzen pie durvīm lielus blākus sakaltušas, sausas zāles.

Mārtiņš bāž vienmuļīgi bez apstāšanās, kaut gan gausi, bet lieliem blākiem. Es metu uz dibenu un pajumtēs un apmetu lielo meitu pavisam ar savām nastām. Sviedri mani ēd kā sālījums, un gruži birst azotē un aiz pleciem. Rīkle aizkaltusi no putekļiem, bet apstāties nav laika. Es esmu dzīva mašīna, kas nekā vairs nejūt no darba grūtuma. Nospiedošs karstums sažņaudz visu miesu, acis tumst, mute ir sausa un elpa kā svelme. Pa lūku redzu, ka zirgi pievelk smagus blākus, ir slapji no darba un kaujas ar dunduriem; asinis veļas pār kaklu, viņi sprauslā un sit ar kājām, bet saule svilina tāpat kā arvienu. — — —

Vakarā es esmu viegls un noguris un priecājos par lielo darba daudzumu, kas padarīts. Minna vāra putru mežmalā un runā kaut ko ar Almu.

Bet diena grimst, un kā liels, balts spārns augšā stieptas mākonis pār visu debesi. Mežs klus, dūmi iet taisni gaisā kā kvēpeklis, sienāži dzied, un klusām ir atnākusi atkal liela, skaista un visuvaldoša nakts. — — —

Vēlu es ieeju šķūnī, kur tagad visi guļ sienā, un nometos jumtmalā. — — —

Ir pagājis liels laiks, kad pļava ir nokopta, kaila. Sestdien iznāk mājās braukšana. Sievas un meitas jau aizgā-

jušas — mēs ar Mārtiņu atkal esam pēdējie un saliekam visu ratos.

Es apeju vēl ap šķūni un savāktām siena gubām, kur tik daudz sviedru liets, un tad sēstos uz vezuma. Ir žēl aiziet no upes miglāja un pļavu zaļuma. Paliiek mežā augstās egles un trisošās apses, un mitrs sūnu klajums... Es aiziešu atkal pie cilvēkiem, bet apses paliks vienas un rudenī nobirs — un tā gadu no gada. Un kur tad es būšu... Sveicināts, virsaiti mežs!

Uz ceļa uznāk vakars. Gaiss pilns tvaiku un spiedošas kvēles. Pa malām guļ pārkoņa debeši, un visa zeme dimd no spērieniem; tālu, tālu vēl ir negaiss, bet kā riņķis slēdzas arvien cietāk zilie, miglainie mākoņi. Rūsa mētājas pa malu malām gausa un sarkana, un tad zibens — arvien zibinošāks — kā liels palags nokrīt uz zemes. Atspīdumā es redzu ceļmalas smilgas un briestošos laukus, kur rudzi jau sirmdzeltenī, un tālas mājas kā melnus tēlus.

Cik labi, kam tagad ir mājas tādā laikā!

Reizēm zibens ir gaiši zils, un acis man satumst no viņa. Liekas, visa zeme degtu uguns plīvos, un tālu pa pamalēm dimd pārkoņa graužas.

Tad krīt lietus lāses, lielas un retas, un vēl pēc brīža gāžas šņākdams negaiss pār mums.

Mārtiņš ved zirgu pie rokas, un, kad zibens met krustiski, viņš krusto arī sevi un noņem cepuri. — — —

Mēs esam uz lauka un negaisa varā. Lietus šļakatas cērt man taisni sejā un gāžas pār drēbēm, un īsā brīdī es esmu slapjš kā peldināts. Siltas straumes tek pār krūtīm kā asinis... Zirgs garo un iet lēni, galvu noliecis, un nakts paliiek tik melna kā kaps. Ugunis plīvo pār mūsu galvām pa gaisu. — — —

Putnu nav tagad gaisā, un kukaiņi ir alās, un suņi guļ palievenēs un būdās. Bet kalpa zēnam tad pieder nakts un zibeņi, un viņa stiprums!

Negaiss sāk mitēties, kad mēs iebraucam mājās. Drīz gaisma ausis. Mēs atstājam ratus nojumē un zirgus vedam stallī. Un tad es eju uz klētiņu un novelku slapjās

drēbes. Tukšs un vēss ir klētiņā, bet es esmu mierīgs un mierīgs aizmiegu — izmociņš un izmazgāts, un vienalga man, ko ritdiena nesīs, — es visu varu nest.

Lauki ir smagi un sirmi kļuvuši karstajās dienās, un rudzu vārpas guļ viena uz otras.

Saimnieks atnāk no druvas ar vārpām, berž graudus un mēģina briedumu.

Mēs pārsienam izkaptis īsos kātos: drīz sāksies plauja.

Mēs savāksim zemes briedumu, un tūktoši ēdīs no tā.

Dārzos ābelēs ir redzami zaļi, briedoši āboli, ķirši ir sen gatavi, un puķes zied lielākā pilnībā. Vasara guļ uz laukiem un dārziem, un pa visām viņas slēptām artērijām plūst auglīgais saules spēks.

Un mēs visi esam tik mazi un niecīgi viņas priekšā.

Tad visi ļaudis, cik mājā, iet uz lauka, tikai saimniece pati nes ēdienu.

Es cērtu ar spēku resnos rudzu stiebrus, izkaptis atsitās un lec atpakaļ, un roka man pagurst.

Sviedri tek kā ūdens pār seju, un pats esmu nosarcis tumši sārts. Bet saimnieks, garām iedams, nosaka:

«Nu, Jān, saņemies, saņemies! Kas ar tevi ir?»

Visi dzird to, es sakožu zobus no sāpēm, un briesmīgas dusmas mani pārņem. Vai tad šis cilvēks neredz, ka es vairāk nevaru darīt? Vai viņš mani tur par zirgu, ko nopircis dzišanai? Labi, es saņemšos, lai viņam būtu diezgan no manis.

Minna iet manā rindā kūļus siet. Viņa visu dienu iztur, noliekusies pie zemes. Un, kad paceļas, viņa aplūko savas rokas, tās ir vienās rētās sadurtas pret cietajiem rugājiem; sarkanās, asiņainās strīpas ir pār sārto ādu.

Vakarā mēs plaujam, kamēr pilnīga tumsa. Pēc vakariņām visi guļ — es esmu klētiņā un nevaru aizmigt, mana labā roka ir uztūkusi, rīt es laikam nevarēšu izkapti turēt.

Nē, tas nedrīkst būt! Man vajag izturēt! Es lieku slapju dvieli ar aukstu ūdeni ap roku un domāju par nākošām dienām. Cik ilgi man tā vajadzēs laist manas dienas? Un atbilde ir: bez gala — visu mūžu. — — —

Dienas nozied kā dzeltenās saulespuķes, kuru Almas dārzā tagad ir daudz. Viss aiziet kā miglā... Rīti tiek vēsi, un reizēm vējš klabina logu slēģus un slēģi dzied... tā ir rudens meldija.

Ir svētdiena, un es guļu uz siena augšas uz zirgu stalla. Tur ir šīs vasaras āboliņš un smaržo tik viegli pēc vītušiem ziediem. Tas manu roku plauts un savākts.

Pa lūku es redzu dārzu. Vējš šalko caur ābelēm un loka augstos, platos zarus. Debess ir zilu dūmaku pilna, un viss liekas nobriedis un līdz ar to miera pilns.

Āboli krīt no kokiem, un es varu dzirdēt, kā tie atsitās pret zemi ar mīkstu, smagu troksni. — — —

Plūstoši sapņi par nākotni mani pārņem, un, man liekas, saule savu spožumu pār mani izlietu. Es sapņoju ilgi un, kad atmostos, esmu atkal kalpa zēns un man nav vairāk nekā kā manas no darba uztūkušās rokas un pelēkie svārki, kurus diendienā nēsāju... Un skumjas nāk... — — —

Es loloju lielas domas, nepiepildāmas domas un saku: redzēsiet, ko es izdarīšu, to, ko vēl neviens! — — —

Kad pa vakaru es eju gar dārzu un esmu atkal savās domās, mani pārtrauc viegla balss.

«Jāni, pagaidiet!»

Tā ir Alma. — — — Viņa pienāk pie sētas un sniedz man pāri lielus, smaržīgus, sārtus un baltus ābolus. Pilns priekšauts ir, un viņa spiež man visus ņemt.

Es tikai klusām saku paldies. — — —

Kad es gribu iet, viņa saka:

«Es braukšu prom drīz, uz skolu. Jums būs jāaizved mani līdz pilsētai... Vai jūs gribat braukt?»

Es nevaru nekā atbildēt.

«Otrdien man jābrauc. Un es teikšu tēvam, lai jūs laiž... Es vēl gribēju ar jums izrunāties. Jūs esat lepns.»

Es esmu notvīcis un, nezinādams vairs, ko darīt, kožu ābolā un ēdu. — — —

Pirmdienā pie vakara, kad pārnāku no lauka, saimnieks liek man sagatavot ratus, ar kuriem viņš brauc uz pilsētu. Rāti ir nojumā zem dārza. Es atgriežu skrūves riteņu asim, nomaucu, iesmērēju un atkal piegriežu. — — —

Bet rītā, kad es izeju pagalmā un gaidu, kad liks jūgt, iznāk saimnieks un saka:

«Tev, Jāni, jāiet rudzu zeme ecēt. Mārtiņš brauks uz pilsētu.»

Es noklausos, ko viņš saka, un tad eju. Un esmu tik nabags un viens šinī pelēkajā rītā kā vēl nekad.

Es neredzēju, kā viņa aizbrauca, un nekad neesmu viņas vairs redzējis.

Saule ir bālāka, un laiks ir vēss. Laikam rudens.

Es sviežu linu sauļas mārķā pļavas malā, un Mārtiņš pieved. Laiks tagad ir lēns un mierīgs — kā glāstīdams. Šis un tas ir nobriedis, un kokiem ir dažas dzeltenas lapas.

Kad mārķs ir pilns, pēcpusdienā mēs ņemam to noslodzīt. Aplājām linu sauļas ar lapu meijām un veļam virsū smagus bluķus... Cik zili, skaisti ziedēja uz lauka šie lini, un tagad mēs tos pūdēsim.

Darbs ir grūts, un Mārtiņš nogurst vēl vairāk nekā es. Viņš sāk runāt klusi, pazemīgi, it kā sūdzēdamies, un pēc tādām reizēm tad nāk dažādi stāsti par senām dienām.

«Vēl viens otrs mēnesis — i vasara pagalam,» viņš saka. «Cik tāli nu vairs Miķeļdiens.»

Jā, ātri tomēr ir gājusi šī vasara, domāju arī es. Un man liekas, ka zem šiem slogiem es noslogu arī manu šo vasaru — dziļā, melnā diķī un tā noslodzišu arī citas. Sirds arī man paliek klusu.

«Tad jau mierīgi uz vietas varēsim strādāt ar liniem pa riju,» saka atkal Mārtiņš. — — —

Un, kad lini guļ diķa dibenā, mēs sarīkojam kuļamo mašīnu: rudzi ir ievesti pilns šķūnis un nojums; un uz lauka arī vēl skaidras dienas: ir jāpasteidzas.

Es esmu mašīnas meistars, es izlietoju skolā iegūto mehāniku praktiski, un visi strādnieki stāv un brīnās, ka es visus rīteņus un skrūves tik labi pazīstu.

Darbs tiek izdalīts; katram sava zināma vieta. Man ir jālaiž mašīnā, Mārtiņš noņem salmus, un Minna man padod. Vēl pieci cilvēki ir aizņemti, un darbs sākas.

Svirkstēdami salūst resnie salmi mašīnā, un no pelavām un putekļiem vesels mākonis sitas man acīs. Mašīna gaudo un dzied, cilvēki uzsauc viens otram, visi kustas kā uzvilkti mehānismi bez liela aprēķina. Un stundām ilgi man nav nevienas minūtes brīvas. Ķakls man putekļiem aizaudzis un nāsis cieti, es tikko velku elpu. Rokas pilnas skabargām. Brīžam viss izliekas pēc elles, kur klauz un dārd un mocās nosvīduši cilvēki. Bet zemes zelta raža birst graudos, un mēs pabarosim simtiem cilvēku...

Vakarā es eju uz mājām, melnu spļaudams. Visas krūtis kā kvēpu pilnas. Es ilgi mazgājos, bet galva deg kā ugunīs: manas plaušas nespēj tīrīt putekļus no manis.

Vēl ir daudz darba uz lauka, kas jādara dienās, tāpēc mēs ejam kult naktīs, agri, agri.

Sietiņš un tūkstoš zvaigznes mirdz, un naktis ir vēsas. No zvaigznēm mēs redzam, cik agri kuru rīt esam cēlušies.

Uz riju ejot, dzirdam, ka zosis kliez, pa nakti laizdamās, un viņu dziesma mūs pavada — kuriem nava nekādas laišanās, kamēr zeme mūs paņem.

Kad labība ir iztīrīta un milzīgas gubas skaistu graudu guļ kulā, atnāk saimnieks ar grāmatu un pieraksta katru pūru, ko mēs iemērojam. Viņa acis kāriģi skatās uz graudiem, un viņš klusībā rēķina, cik tas viss ienesīs. Tad viņš paliek pelēko grāmatu padusē un iet uz klētīm, un skatās, kā mēs stiepjam smagos maisus un izberam grodos.

Dienas ir zeltainas un klusas, mieži dzeltē, un no tālienes zeltoti mirdz vēl saule.

Dārzs ir pilns augļu, āboli guļ vēsi un sārti zālē, un nav kas tos uzlasītu.

Rudzu zelmenis jau iezēlis, kad kādā ritā Anna un saimniece, un Minna stāv dārzā pie puķu dobēm, kur skaistās ģeorgīnes ziedēja. Balta salna ir šonakt bijusi, un puķes ir noliekušas ziedus un izskatās bezkrāsainas un melnas — nav nekas vairs glābjams.

Tikai saknes tiks izrautas un noglabātas pagrabā jaunam pavasarim. — — —

Viss ir klētis un šķūņos, un es aplūkoju savas rokas un domāju: es esmu tas un šīs rokas, kas zelta vasaras smagos augļus saņēma.

List lietus, un ir klusa diena.

«Sataisiet ratus, un iesim uz klēti,» saka saimnieks.

Mēs beram labību, kuru vedīs uz pilsētu.

Trīs smagi vezurni ir pilni ar miežiem un rudziem, un linu sēklām.

Mārtiņš dabū savus pūrus un pacietīgi, it kā sargādams aiznes uz savu pieliekamo klētiņu, un saber mucās. Viņš reizi pa reizei nopūšas: arī viņam ir savi rēķini ar dzīvi, bet viņš māk būt pieticīgs.

«Miļā maizīte,» saka viņa sieva, pie mucas stāvēdama.

«Viss vasaras darbs,» saka Mārtiņš, graudus ar roku rušinādams. «Dod, dieviņ, veselību ēdušam!»

Ritā agri mēs braucam uz pilsētu. Ceļš ir mitrs, un lietus list.

Tirgū saimnieks saņem naudu, un mēs ēdam pusdienā sausu maizi ar biezpienu un piedzēram alu — to mēs esam nopelnījuši kā dāvanu.

Vakarā, kad atkal mājās ir vakariņas paēstas un vēlu jau ir, saimnieks paver savas istabas durvis un sauc:

«Jāni, nāc nu šurp!»

Lampa deg viņam uz galda, kas ir ar spicainu galdautu klāts. Un priekšā ir naudas papīri, veci un jauni, zaļi, zili un sarkani.

«Saņem nu savu pelnījumu par vasaras laiku,» saka saimnieks un cilā naudas papīrus, un pirksti viņam dreb.

«Trīsdesmit pieci rubļi tagad, te būs! To citu uz Jurgiem.»

Es saņemu naudu un nezinu, ko teikt. Ir klusums.

«Svaki jau tev gan gāja ar to darbu, tad jau alga arī nav kā lielam puīšam,» saka saimnieks, lai nebūtu jācieš klusu.

Es nosarkstu un kļūstu lepns. Savīstījis naudu rokā, es izeju un sēdu ilgi, un domāju par to, ka man vienmēr pārmet un cieš mani no žēlastības. Bet, apskatījis raibos vecos papīrus, sāku fantazēt par grāmatām, kuras man tagad izdevība nopirkt, un par to, kā es mācīšos pa ziemas vakariem. Es tak esmu zvērējis ņemt spārnus un lidot pār kalniem, un mans zvērests man ir svēts.

Divas dienas vēlāk atnāk drēbnieks un saimniece uzliek uz galda pelēkas vadmalas riteni: es dabūšu manus derētos svārkus ...

Dienas ir miglas pilnas un neskanīgas. Pēdējās lapas un pēdējie ziedi ir pagalam. Un pa naktīm staigā vēlī pelēkos, garos mēteļos ...

Sen jau tas ir, kā es esmu aizgājis no pelēkām mājām, kur tik daudz ābeļu dārzos un aizaugušu lauku ceļu.

Es meklēju pilnības, es meklēju vietas, kur vairāk kas būtu nekā aizslēgtas dienas mežu šalkā. Un es esmu atradis šo lielo akmens namu, kurā es tagad sēdu, bet pilnības un skaidrības nav nekur. — — —

1. Izlasiet visu atmiņu tēlojumu un pavērojiet, kura diennakts daļa aprakstīta atsevišķās nodaļās!

2. Ar kādiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem rakstnieks veidojis noskaņām bagātu dabas tēlojumu?

3. Kādi ir Jāņa pirmie vērojumi un pirmās izjūtas svešajās mājās?

4. Salīdziniet Jāņa neapdomību un straujumu darbā ar Mārtiņa pieredzi, iemaņām, praktiskās dzīves gudrību, kā arī kalpa zēna un Mārtiņa dzīves izjūtas un uzskatus!

5. Salīdziniet saimnieka ģimenes un kalpa dzīves apstākļus!

6. Atrodiet teikumus, kuros izskan Jāņa un Mārtiņa rūgtums un protests pret saimnieku — izmantotāju, pret pazemojumiem, ko izjūt kalpa cilvēks!

7. Kuras rakstura īpašības palīdz Jānim rast līdzsvarojumu dzīves pretrunās un kalpa sūrajā ikdienā?

8. Kad Jāņa jaunības prieks un pārdzīvojumi iegūst spēcīgu kāpinājumu?

9. Kā vakara tēlojums sienu pļāvā sabalsojas ar jauniešu ilgām?

10. Kurš no jums zināmajiem rakstniekiem paralēli dabas tēlojumam pauž cilvēku pārdzīvojumus?

11. Kuras kalpa zēna rakstura īpašības jūs vērtējat visaugstāk? Kāpēc?

12. Uzrakstiet plānu Jāņa raksturojumam!

13. Kur Akuraters saraksta šo atmiņu tēlojumu?

AR KAUKAS SAUCIENIEM UZ LŪPĀM

Ar kaujas saucieniem uz lūpām,
Ar karstām sirdīm kritāt jūs.
Bet jūsu nāve svētā, brīvā
Kā talismans mums dārga būs.

Un asinis, kas nevainīgas,
Uz baltā sniega kvēloja,
Tās neizkvēlos gadu gadiem —
Tās kvēlos mūsu karogā.

Miers jums! Nu jūsu lūpas mēmas,
Bet viņu mēmums skaļi sauks,
Un cīņai tūkstoš jaunu pulku
No kalpinātās tautas augs.

Kas dzīvs, tas ies uz asins kauju,
Un pilis kritīs, troņi grūs.
Jums, kritušiem, lai mūžam slava!
Mēs, dzīvie, ejam atriebt jūs!

1. Iemācieties dziedāt šo revolucionāro masu dziesmu!

2. Nosauciet vēl citas masu cīņas dziesmas! Pastāstiet, kas jums zināms par to rašanās vēsturi!

Rainis

1865-1929

Rainis mūsu dzīvē ienāk ar grāmatām «Zelta sietiņš» un «Puķu lodziņš», ar lugām «Zelta zirgs» un «Pūt, vējiņi», ar rudenīgajām dzejas dienām un skolotāja stāstījumu mācību stundā.

Daudz ir ceļu, kā sastapties ar dzejnieku viņa darbos, gūt skaistumu un spēku visam mūžam.

Rainis ir saules dzejnieks, un viņa darbos mīt saules spēks.

*Pirmā atmiņa man — saule,
Arī pēdējā būs saule.
Visu dzīvi mani tura
Taisnu saules stiprā roka, —*

raksta dzejnieks bērniības tēlojumā «Saules gadi».

Savu dzimteni Tadenavu dzejnieks sauc par saules ligzdu, bet Randeni viņš atceras ar tās dažādu tautību ļaudīm, viņu darba dzīvi, dzirdētajām dziesmām, nostāstiem, pasakām.

Bērnu dienās gūtie iespaidi, kuriem liela nozīme nākamā dzejnieka daiļradē, jauki notēloti S. Vieses grāmatā «Randens vasara» un «Pasaules dziesma».

Saule, Daugava, dažādu tautu folklorā un sūrais darba cilvēka mūžs dziļi jo dziļi iespiežas zēna apziņā, rosina domāt, bet vēlāk spilgtos iespaidus izmantot savā daiļradē.

Bagāta notikumiem, pārmaiņām un pārdzīvojumiem ir Tautas dzejnieka Raiņa 64 gadus garā dzīve. Tās galvenā īpatnība — cieša saikne ar tautu, ar tās cīņām pret apspiedējiem.

Pabeidzis Pēterburgas universitāti 19. gadsimta 80. gadu beigās, jaunais jurists Jānis Pliekšāns gūst nemaldīgu atziņu, ka darba cilvēka postu var novērst vienīgi revolucionāra cīņa. Stipram un nesalaužamam šajā cīņā jābūt tās vadītājam — strādnieku šķirai. Spēcīgai un skaistai jāveidojas katra cilvēka personībai.

Cariskās Krievijas cietumi un Sibīrijas trimda 19. gadsimta pašās beigās gan iedragā Raiņa veselību, bet nostiprina viņa garīgos spēkus un revolucionāro pārliecību. Tieši šajā smagajā dzīves periodā trimdinieks sajūt sevī dzejnieka aicinājumu un, savas dzīvesbiedres Aspazijas pamudināts, raksta dzejoļus, kuros savdabīgi raksturo laikmeta sabiedriskos apstākļus, apliecina revolūcijas tuvumu un brīvības cīnītāja cildenumu.

Par jaunā dzejnieka iemīlotu paņēmienu kļūst dabas parādību tēlojums sabiedrisku notikumu raksturošanai. Tā saule, jūra, pavasara ūdeņi, vētra Raiņa dzejā liek domāt par dzīves virzītājiem spēkiem, bet nakts, tumsa, ziema, ledus — par to, kas dzīves attīstību kavē. Dzīves parādības dzejnieks skata nemītīgā kustībā un maiņā. Sevišķa nozīme Raiņa revolucionārajā daiļradē ir saules tēlam. Saule Tautas dzejniekam ir brīvība un laime, mīlestība un cilvēcība. Tā ir personības lieluma simbols.

Kad Rainis 1903. gadā no trimdas atgriežas dzimtenē, iznāk viņa pirmais dzejoļu krājums «Tālas noskaņas zilā vakarā». Tieši ar šo notikumu sākas Raiņa — pamatšķiras dzejnieka — daiļrades ceļš.

Ar dziļo domu, iekšējo spēku un izteiksmīgumu Raiņa dzeja iekaro visplašākās tautas masas. To skandē

sanāksmēs, mītiņos, ielu demonstrācijās, tā audzina revolucionāros cīnītājus, saliedē strādnieku šķiru.

Kad pēc 1905. gada revolūcijas sēkas asiņainā izrēķināšanās ar revolucionāriem, Rainis dzimtenē palikt nevar. Viņš kopā ar Aspaziju atstāj dzimteni un apmetas uz dzīvi skaistajā kalnu zemē — Šveicē.

Zilzaļie ezeri, sniegotās virsotnes un siltā dienvidu saule nespēj kļiedēt trimdnieka skumjas pēc dzimtenes un tautas.

Emigrācijas laikā Šveicē bez dzejoļu krājumiem Rainis uzraksta arī daudzas nozīmīgas lugas: «Krauklītis», «Pūt, vējiņi», «Zelta zirgs», «Indulis un Ārija», «Spēlēju, dancoju», «Jāzeps un viņa brāļi». Tajās izmantota gan folkloras, gan vēstures tematika un rādīti spilgti varoņi, viņu cilvēcība un cīņa ar naidīgajiem spēkiem.

Luga «Zelta zirgs» veltīta jaunatnei, tā veidota kā saulgriežu pasaka, kur gadalaiku mijas tēlojumā ietverta tautas brīvības cīņas doma un raksturota cīnītāju izaugsme.

1920. gadā abi dzejnieki — Rainis un Aspazija — atgriežas dzimtenē. Rainis, cīnītājs par proletariāta tiesībām, jūtas dziļi sarūgtināts, redzot, ka buržuāziskajā Latvijā «neviens plaiss nav aizbērta, neviens mikla nav minēta» un darba cilvēks tikpat beztiesisks kā senāk. Izeja ir tikai viena — cīņa pret netaisnību jāturpina!

Tautas dzejnieka darbos pieaugušajiem šī perioda daiļradē daudz drūmu un skarbu skaņu, bet bērniem veltītie dzejoļi un lugas ir saulaini un gaiši. Tie māca priecāties par dzīvi un dabu, vērsties pret trūkumiem sevī un citos. Grūti iedomāties bērnu, kurš nezinātu un nepriecātos par tādiem jaukiem dzejoļiem kā «Visi desmit», «Grāmatas lasītāji», «Kārlītis», «Kaķenīte», «Jaunais bērziņš», «Lelīte Lolīte» un daudziem, daudziem citiem.

Rainis ļoti mīlēja bērnus, pazina viņu mazās pasaules bēdas un priekus, vienmēr ticot, ka jaunatne, izaugusi krietna un gudra, spēs virzīt dzīvi pa saules taku. Un bērni savukārt ierakstīja savās sirdīs lielā dzejnieka —

vienkāršā un sirsnīgā cilvēka — vārdu visam savam mūžam.

Ir apritējuši jau vairāki gadu desmiti no dzejnieka Raiņa nāves, bet viņa vārds mūsu Dzimtenē gūst arvien plašāku skanējumu. Raiņa domu bagātie darbi ir tulkoti daudzdu tautu valodās, tos pazīst un mīl plaša lasītāju saime. Tas, kas sevi bez atlikuma atdevis savam laikmetam un savai tautai, kļūst nemirstīgs arī cilvēcē.

Pa bērzu aleju uz Raiņa kapa vietu nāk dažādu tautību ļaudis. Tie dziļā cieņā pakavējas pie tēlnieka K. Zemdegas veidotā dzejnieka kapa pieminekļa — granītā kaltā jauneklā tēla, kas, it kā pamodies no dziļa miega, ceļas pretī jaunai dienai, aicinot arī mūs būt lieliem līdzī saulei.

ZELTA ZIRGS

Saulgriežu pasaka 5 cēlienos

(*Saisināta*)

Personas

Tēvs, kalpa virs.

Bierns }
Lipsts } viņa dēli.
Antiņš }

Karalis

Princese, viņa meita.

Bagātais princis.

Ministrs.

Baltais tēvs.

Melnā māte.

Vēja māte ar vēja gariem.

Sniega māte ar sniega bērniem.

Noklīdušie bērni.

Septiņi kraukļi.

Taurēlājs, ļaudis, sargi, galminieki, kareivji, prinči, princeses pavadones.

Pirmais cēliens

Kalpa vīra istaba. Soliņi, galds; kreisā pusē gulta ar galvgali pret sienu, aiz gultas paliek telpa. — Gultā guļ slimais tēvs. Trīs dēli: Bierns, Lipsts un Antiņš nodarbojas ar ziemas māju darbiem — auklu višanu, skalu plēšanu u. tml. — Logs. Durvis uz virtuvi. — Vakars. Vāja skalu uguns.

Pirmais skats

Tēvs (*gultā vaidēdams*).

Es jau jūtu, ak, jau jūtu
To, ko nevēlos vēl sajust.
Vēsums pūš no durvju puses, —
Vecais dēls, vai durvis vajā?

B i e r n s.

Durvis cieti aizbultētas;
Ko tu velti iedomājies?

T ē v s (*pēc britiņa*).

Kājas salst caur biezām segām;
Otrais dēls, vai logs ir vajā?

L i p s t s.

Logi cieti aizslēgēti;
Ko tu niekojies un muldi? (*Uz Biernu.*)
Ak, kur untumains tāds vecis!

B i e r n s.

To vairs ilgāk nevar paciest;
Kad jau reiz nu būtu beigas!

T ē v s (*pēc britiņa*).

Mitrumš auksti krīt uz krūtīm.
Jaunais dēls, vai krāsne kuras?

A n t i ņ š.

Krāsne kuras kvēlodama,
Salst tik tavas vārgās miesas.

Es tev uzsegšu vēl svārkus —
Jaunam man ir tā būs silti.
(*Novelk savu kažociņu un uzsedz tēvam.*)

Tēvs.

Ak, es jūtu, es jau jūtu —
Vai tik nav jau atnākusi
Mana aizejamā diena?

Melnā māte (*ģērbusies melnās segās un plīvuri aiz-
tinusies, paceļas aiz tēva gultas*).

Antīņš.

Tētiņ, nelaidīs to dienu,
Priekšā stāsies tavi dēli.

Melnā māte (*uzpūš tēvam dvašu*).

Tēvs.

Kas man vaigā vēsi dvašo?

Melnā māte (*pakrata viņu aiz pleca*).

Tēvs.

Kas aiz pleca mani krata?

Melnā māte (*parausta viņu aiz kājām*).

Tēvs.

Kas aiz kājām mani rausta?

Antīņš.

Tētiņ, šē tik tavi bērni.

Tēvs.

Būs gan tomēr ienākusi
Nelūgtā un vēlā viešņa;
Slepus iekšā iezagusies
Vai pa šķirbiņu gar logu,
Vai pa atslēgcaurumiņu,
Vai pa skursteni pret dūmiem.

Antīņš.

Krūts tev vāja, saudzies, tētiņ!

Melnā māte (*pēc britiņa ņem tēvu aiz rokas*).

Tēvs.

Kas tik auksti ņem man roku?

Antīņš.

Tētiņ, es tev aukstām rokām

Uzpūtīšu siltu dvašu.

(Pieliecas un pūš uz rokām dvašu.)

Melnā māte *(pēc britiņa liek tēvam roku uz krūtīm).*

Tēvs.

Lūk, nu spiež un ņem man elpu!

Antīņš.

Tētiņ, ņem šē manu elpu!

Viņa spēcīga un jauna.

(Pieliecas tēvam pie mutes.)

Melnā māte *(atsēstas uz gultas malas; tad spiež tēvam uz ceļiem, tad uz krūtīm).*

Tēvs.

Lūk, tur, lūk! — kāds sēd uz gultas.

Lūk, nu gulstas man uz ceļiem!

Nu vēl augstāk, augstāk rāpjas —

(Pēc britiņa, elpu atņemdams.)

Pagaidi nu, mana diena,

Atlaidies vēl mazu brīdi!

Nu jau iešu tev (im) līdzī,

Es jau redzu, neizbēgšu.

Ļauj man tikai vienu vārdu

Teikt uz dēliem, projām ejot!

Tēvs.

Sen man kaulus salauzīja

Rudzu maisī, kviešu kūlī;

Arkl(i)s, zemi drupinādams,

Drupināja manas miesas. —

Viešņa ved, lūk, miera mājās,

Iešu līdzī atdusēties.

Bierns.

Ko tu, tēvs, tik daudz nu tēzē!

Domā labāk mantu skaitīt,

Ko tu atstāsi mums, dēliem.

Lipsts.

Ko nu tēvs tev steigsies skaitīt?
Daudz jau nav tās mantas krājis,
Nav jau domājis par bērniem.

Tēvs.

Ak, mans dēls, ko nabags sakrās?
Jūs jau paši viss mans dārgums
Un tas vārds, ko es jums teikšu,
Kas tā lielākā no mantām.

Bierns (*klusi uz Lipstu*).

Klausies, klausies! Ko tu domā?

Lipsts (*tāpat*).

Kad nu ašāk būtu teicis!

Tēvs.

Neauglīgs mans zemes stūrīt's,
Vēl tas pats nav mana paša, —
Tikai vien jums abiem diviem
Stipras rokas, gudras galvas —

Bierns.

Jā, jel, jā! Bet runā ašāk!
Saki nu to savu vārdu —
Kur tā lielākā no mantām?

Lipsts.

Kur tev viņa paglabāta?

Tēvs.

Klau tad: vienība tā manta;
Tā ir paglabāta sirdis;
Jo kurš vājāks ir un vārgāks,
Jo tam vienība ir dārga.
Visi, kam nav citas mantas,
Esiet viens — un būsit stipri. —

— — — — —

Sestais skats

Tie paši; ienāk virtuvē Baltais tēvs, gērbies kā nabags; virtuves durvis uz istabu stāv vaļā.

N a b a g s.

Sveiki, mani miļie bērni!

B i e r n s.

Kas tad šis par tādu tēvu?

L i p s t s.

Viens te miris, cits jau klāt(u).

N a b a g s.

Lai jel visi labie gari

Žāvē jūsu asariņas!

Nu jums lielas bēdas, bērni,

Miris jūsu miļais tētiņš,

Aizgājis kā vecais gadiņš.

L i p s t s.

To mēs paši labāk zinām.

B i e r n s.

Ko tu gribi? Ko tu staigā?

Ej jel pats kā vecais gadiņš!

N a b a g s.

Iešu, dēliņ, tūliņ iešu,

Tā kā gāja jūsu tētiņš.

Dod tik maizītes man drusku,

Ūdens malciņu ko padzert,

Brīdi atpūsties no ceļa!

B i e r n s. Te nav nekāda patversme nabagiem! Ej strādāt, tad tev būs ko ēst. Ko slaisties te un tēzē?

N a b a g s. Esmu par vecu strādāšanai, bērni.

L i p s t s. Par ganu jau vēl vari kalpot vai ej nabagu mājā. Ko stāvi un virini durvis? Aukstumam vien laid iekšā, ej vien!

A n t i ņ š (paklusu). Še tev, vecīt, kumosiņš maizītes un nāc namiņā apsēsties.

N a b a g s. Iešu jau, iešu, dēliņ. Var būt, ka karaļa mielastā man atkritis kāda drupatiņa.

B i e r n s. Kas tas par mielastu? Kas tev atkritis?

N a b a g s. Eju jau, eju, ko es jūs traucēšu ar savu tēzēšanu.

Lipsts. Pagaid', kur nu skrej? Kas par mielastu? Kāds spītīgs ubags, nevižo neko pastāstīt!

Nabags. Nu, karalis sataisījis lielu mielastu un salūdzis visus, lai nāk, kas vien vēlas. Vai tad nu jūs paši nezināt? Visi ļaudis jau pošas. — — —

Lipsts. Mēs jau, vecīt, esam bēdu sagrauzti ļaudis, mēs jau kopš nedēļām nekā nezinām, kas notiek pasaulē. Vecais vārga, vārga, nemaz negribēja mirt, nevienas stundas nevarējām atiet no viņa gultas nost.

Bierns. Bija taču jābūt klāt, kad mirst, ka kāds svešs nenonem mantu. Nekā nezinām, stāsti, stāsti. Atsēsties tur uz sliekšņaj!

Nabags (*atsēstas*). Kā tad, būs liels mielasts. Karaļa meita, lūk, jau septiņi gadi kopš mirusi un guļ ielikta stikla zārkā —

Lipsts. Zinām, zinām. To katrs zina, stāsti par to mielastu!

Nabags. Nu, lūk, guļ ielikta stikla zārkā un uzcelta augšā stikla kaļnā, kur neviens nevar pietikt klāt, ne uzkāpt, ne uzjāt, ne uzrāpties. Tā daiļā princese palai kam nopūšas, kād rudens vēji pūš; palaikam noraudas, kad saulīte uzspīd virsū.

Antiņš. (*nabagam blakus apsēdies, arī nopūšas*).

Nabags. Kas tad tev, dēls, tu jau arī pūt?

Bierns. Ak, ko nu uz to skaties! Viņš jau mums tāds vientiesītis. Par visiem viņš iežēlojas un līdzī raud. Kad vistu kauj, tad viņš mirkst vienās asarās. Par to mirušo princesi viņš vienmēr žēlojas un sapņo.

Lipsts. Ko nu niekus! Stāsti par mielastu!

Nabags. Tā karaļmeita nu guļ jau septiņus gadus.

Lipsts. Ka tevi ar tiem septiņiem gadiem! Kas nekait princesēm gulēt septiņus gadus? Kad nomodā, tad jau arī nekā nedara. Mēs nevaram vis gulēt septiņus gadus, mums jāstrādā un jāpelnī maize. Kas bija ar mielastu?

Nabags. Tā princese nav vis mirusi, viņa celsties augšā. Rit būs pagājuši septiņi gadi un septiņas dienas, tad nāks cēlājs —

Bierns. Būtu tūliņ pirmā dienā nācis krietns cēlājs, būtu iedevis drusku sānos vai sakratījis labi aiz pleciem, gan jau nebūtu gulējusi tos gadus, būtu tūliņ cēlusies.

Antīņš (*ar asarām cinīdamies, uztraukts*). Tu nedrīksti viņai roku likt klāt, ne kratīt aiz pleciem! Viņa tik smalka kā zirnekļa audums, vaidziņi balti kā sniegs, mati zeltīti kā saules atspīdums. Viņai nedrīkst ne dvašu uzpūst, tad jau tūliņ sadrebas un raud.

Bierns (*smejas līdz ar otro brāli*). Vai tu re! Vai tu re! Klusais cirčenis! Bet tāds jau viņš ir, to princesi nedrīkst neviens aizskart ne domās, tā jau viņa līgava.

Antīņš. Kā tev nav kauna tā runāt, brāli?

Abibrāļi (*atkal smejas*).

Nabags. Tev taisnība, dēls, tāda tā princesīte tiešām ir, tik smalka un vārīga. Kur tad tu viņu esi redzējis?

Antīņš (*klusī*). Sapnī redzēju.

Lipsts. Un tu, ko niekojies, ubags? Ko kājas tā izstiepi?

Nabags. Iešu, iešu.

Bierns. Kur tad nu palika tavš mielasts?

Nabags. Jā, kad jūs dzenat, nedodat ne gaļas, ne maizes.

Bierns. Paliec vien, nāc istabā, dabūsi maizi un gaļu, un visu. Sēsties uz šī soliņa.

Nabags. Rit, kad pulkstenis sitīs divpadsmit, princese celsies augšā no garā miega. Bet viņa var tik tad celties, kad kāds uzkāpj stikla kalnā un nones viņu lejā. Kas viņu nonesis, tam karalis dos viņu par sievu un iecels viņu par savu mantinieku, un atdos visu savu valstību. Bet, kad neviens nespētu uzkāpt, tad princesei uz visiem mūžiem būtu jāpaliek stikla kalnā un viņa nekad neceltos augšā.

Antīņš. Ak vai! Ak vai! Ka jel nu rastos kāds princis, kas spētu uzkāpt kalnā!

Nabags. Un tad... nu rit, uz to princeses augšāmcelšanas un uz to sacēšanās pēc viņas rokas, karalis liek

sarīkot lielus svētkus un aicina uz mielastu visus, kas vien vēlas nākt un ēst pie viņa galda.

Antiņš. Vai tie, kas nav glīti gērbusies, drīkst no tālienes skatīties, kā princesi nonesis zemē?

Nabags. Aiz žoga var skatīties, cik tīk, tikai tur ļaužu drūzmā tevī atgrūstu nost. Bet brāji tev jau dos jaunus skaistus svārkus un ievēdīs tevī iekšpus žoga. Tu redzi, viņi jau labi, man, svešam nabadziņam, pasolīja svārkus un maizi, un gaļu, cik varu panest.

Lipsts. Kam tad šim vajag jaunu svārku? Nupat vēl gribēja mirt līdz ar tēvu.

Antiņš. Es priekš miršanas gribētu tik vēl redzēt, kā princesīte zemē atmostas un uz dzied kā pļava pavasarī, kā baltam bērziņam metas zaļi pumpuri. Es jau jums tad atstāšu tos svārkus.

Lipsts. Zinām tavu atdošanu, tā kā tavu miršanu! Kas tev dos svārkus? Pelnī pats!

Nabags. Dodiet jau nu arī puikam, lai paskatās un pamēģina arī sacensties.

Lipsts. Vai tu redz', kāds aizrunātājs atradies! Taisies tik pats projām! Ko tu šē traucē ar savu tērzēšanu!

Nabags. Bet kur tad mani svārki, ko solījāt, un maize, un gaļa, cik varu panest mugurā?

Lipsts (*grāsās viņu kaut*). Pag, es tev gan došu mugurā, cik vari panest. Ārā!
(*Nabags aiziet.*)

Septītais skats

Lipsts (*uz Antiņu*). Un tu, nabagu gādnieks, vari arī iet ceļu rādīt savam biedram! Visādus klaidoņus salaiž mūsu mājā!

Antiņš (*iziet namiņā*).

Bierns. Tik daudz ļaužu vienā mazā istabiņā; tu vari it labi iet uz kūtsaugšu.

Lipsts. Bet tur jau ir mūsu mantas. Viņš salaidīs tur visādus vazaņķus un zagļus, kas vēl aiznesīs mūsu labumu. Lai pārģuļ salmu kaudzē; jaunam cilvēkam nēsals.

Bierns. Bet ka nu sāks pīpot un nodegs kaudze?

Lipsts. Lai tad iet sev tālāk pameklēt vietu. Pļavā jau ir siena kaudzītes samestas. Bet tā kā rīt agri būtu klāt pie darba! Un pusdienā tu vari aiztecēt uz karaļa pagalmu saēsties krietni, tā ka nevajadzēs ne brokastu, ne vakariņu. Tur jau dos nabagiem, cik atliks no labo viesu galda. Ko lai mēs tevi velti barojam? Labāk tad barojam cūku, to var uz Ziemsvētkiem nokaut.

Bierns. Kad jau nu es uzkāpšu stikla kalnā un tikšu par karaļa znotu, tad man nevajadzēs turēt vairs nekādus Antiņus par kalpiem un viņus barot. Strādnieks jau nav nekāds. Man būs tad visa valsts, un tad es gan zināšu dancināt citādus kalpus. Tu, Antiņ, esi brīvs cilvēks un vari iet, kurp gribi.

Antiņš. Tik šonakt atļaujiet vēl pārgulēt še, mīļie brālīši! Es gribu redzēt, kā jūs uzcelsit princesīti. Kur lai es palieku sniegā un salā? Es nomiršu, viņas neredzējis. Bet, mīļie brālīši, nesiet viņu vārīgi, vārīgi! Kad es viņu redzēšu, tad aiziešu ar mieru.

Lipsts. Ārā, ārā, ej ar mieru!

(Priekšskars.)

-
1. Pastāstiet pazīstamo pasaku par tēvu un trim dēliem!
 2. Izlasiet J. Kalniņa grāmatā «Zelta kamolītis» nodaļu «Kāda neaizsūtīta un kāda aizsūtīta vēstule» par lugas «Zelta zirgs» rašanās pirmsākumiem!
 3. Sameklējiet citas vietas šajā grāmatā, kur stāstīts par «Zelta zirga» tapšanu, par šīs lugas gaitām uz skatuves!
 4. Raksturojiet Antiņu pretstatā brāļiem!
 5. Kādēļ Bierns un Lipsts uzskata Antiņu par vientiesīti?
 6. Ar kādiem notikumiem pirmajā cēlienā sākas darbības attīstība lugā?

Otrs cēliens

Mežs. Celiņš. — Vēls rudens vakars.

Pirmais skats

N a b a g s. Ko tad tie brāji tevi smēja ar to princesīti,
kas stikla kalnā? Vai tad tu esi viņu redzējis?

A n t i ņ š. Neprasi, tēt, neprasi man (im).

N a b a g s. Kādēļ, dēliņ, lai es neprasu par viņu? Man
prātā ļaužu dziesmiņa:

Zili stikli, zaļi ledi —

Vidū balti sniega svārki;

Zili stikli, zaļi ledi —

Vidū balti mēness vaigi;

Zili stikli, zaļi ledi —

Vidū gari saules mati.

A n t i ņ š. Nemini viņu, nemini, miļo tētiņ, nemini ne vār-
diņat!

N a b a g s. Kādēļ lai es neminu, dēliņ? Viņa tik skaisti
guļ savā zārciņā. Visi ļaudis nāca un skatījās, un no-
žēloja viņu tik jaunu un skaistu.

A n t i ņ š. Ak, tētiņ, ko tu dari! Ko tu dari! — Tu manu
dvēseli šķetini laukā; tu manas sirds saknītes plēs no
zemes ārā!

N a b a g s (*pusdziedoši*).

Zili stikli, zaļi ledi —

Vidū stinga dvēselīte.

A n t i ņ š (*sāk skaļi raudāt*).

N a b a g s.

Miļo puisīt, ko tu raudi?

Vai tev žēl ir princesītes?

A n t i ņ š.

Žēl man ir tās princesītes,

To es raudu, miļo tētiņ.

N a b a g s.

Vai tu redzēji, ka žēlo
Stikla kalna princesīti?

A n t i ņ š.

Ak tu, tētiņ, svešo tētiņ,
Vai es redzējis to esot?
Katru dien' es viņu redzu,
Manās acīs viņa dzīvo.
Saules spodras sniega segas,
Mirdzin balti sarmas pušķi.
Smalki, caurspīdīgi pirksti,
Vārīgi kā lūzens ledus,
Tur (a) liegi aptvēruši
Sastingušu vizbulīti.

N a b a g s.

Sapnī, dēls, tu viņu redzi —

A n t i ņ š (*strauji starpā*).

Ak, ik nakts es viņu redzu
Sastingušu, nekustošu,
Bālu vaigu iet man garām,
Skropstas nolaistas pār acīm,
Galva noliekta uz krūtīm,
Zelta matos sudrabrasa,
Pilnas acis lielu as'ru —

N a b a g s.

Sapnī, dēls, tu viņu redzi,
Dzīvu viņu neredzējis.
Saki — ko tad tā tu raudi.
Tās, ko tu pat nepazīsti?

A n t i ņ š.

Ko tu runā, svešo tēti, —
Kā es viņu nepazīstu?!
Katrs cilvēks, maziņš bērniņš
Pazīst mūsu princesīti;
Visi ļaudis viņu žēlo —
Kā es viens lai nežēlotu?

Visa zeme noskumusi,
Ak, kopš viņa projām gāja,
Ak, kopš stikla zārka sienas
Slēdza viņas augumiņu!

N a b a g s.

Bet vai pazīsti i vaigā?

A n t i ņ š.

Kā es viņu nepazītu!
Visi ļaudis raudādami
Gāja lūkot viņu guļam,
Tētiņš nelaiķis i mani
Līdzī aizveda uz pili.

Pušu lūza mani skati.
Ne vairs redzu, kas man apkārt,
Ne vairs redzu gaišu sauli,
Nav man miera kopš tās dienas,
Viņas sāpes nesu līdzī —
Aru laukā — vienas domas:
Sāpes ar tā viņas krūtīs;
Pļauju sienu — vienas domas:
Sāpes pļauj tā viņas priekus;
Griežu rudzus — vienas domas:
Sāpes griež tā viņas sirdī.

N a b a g s.

Ko tu, dēls, tā iežēlojies,
Vienu mirkli lūkodamies?

A n t i ņ š.

Ak, šīs vien ir manas ilgas,
Kopš no bērnu gadiem modos!
Man ir kauns, ka runāt sāku;
Es to slēpu visu mūžu
Dziļā krūšu pagrabiņā, —
Bet tu labs pret mani bijī,
Un man sirds kā acs tik pilna,
Nu tev teicu, un tu smeļies.

N a b a g s.

Nesmejos es, mīļo dēliņ,
Negaudies tik princesītes —
Rītu beigsies viņas bēdas!

A n t i ņ š (*klusī nopūzdamies*).

Rīt, ak, beigsies viņas bēdas!

N a b a g s.

Rītu atnāks saules dēli,
Uzjās stāvā stikla kalnā,
Uzmodinās princesīti,
Uzcels viņu zelta zirgā,
Nonesis mums vizēdami.

A n t i ņ š.

Tētiņ, kurš tai kalnā uzjās?

N a b a g s.

Kurš tik skaidr(is) būs kā saule.

A n t i ņ š.

Tētiņ, kurš to uzmodinās?

N a b a g s.

Kurš tik mīlīgs būs kā saule.

A n t i ņ š.

Tētiņ, kurš to zemē nesīs?

N a b a g s.

Kurš tik stipr(is) būs kā saule.

A n t i ņ š.

Ak, kurš līdzīgs būtu saulei?

N a b a g s.

Kurš spēj atdot sevi visu.

A n t i ņ š.

Ak, lai ņem jel manu dzīvi,
Es jau miršu labu prātu,
Viņu redzēt tik vēl gribu.

N a b a g s.

Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu grižu.

A n t i ņ š.

Tētiņ, ak, i savu gribu?
Ak, tik vienu pašu skatu!
Viss mans mūžs tik viņai dzīvots.
Tūkstoš tūkstoši to redzēs;
Un tik man tas būtu aizliegts?
Tūkstošiem ir viena alga,
Man (im) ir tā visa dzīve!

N a b a g s.

Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu.

A n t i ņ š.

Tētiņ, tēt, ak, sirds man pagurst!
Nava tāda, kas to spētu.

N a b a g s.

Ir, mans dēls, un tas to uzcels.

A n t i ņ š.

Es, ak, nespēju to, tētiņ,
Es vēl gribu viņu redzēt.
Es vēl gribu viņai līdzēt,
Teikt, ka nesu viņas sāpes,
Varbūt tas tai sirdi veldzēs.
(*Izmisis sāk raudāt.*)

N a b a g s.

Nebēdā nu, manu dēliņ,
Gan būs labi princesītei,
Gan tai līdzēs saules dēli, —
Kas man līdzēs, vecam vīram?
Kas dos paēst, kas dos padzert,
Kas dos drēbes gabaliņu?

A n t i ņ š.

Ej vien, tēt, uz meža mājām,
Dos tur paēst, dos tur padzert.

N a b a g s.

Tāli ceļi, lieli vēji,
Auksti top man, mīļo dēliņ.

Tev ir labi paklausīties,
Ko par princesi tev stāstu;
Stāsti silda tavu sirdi,
Man sniedz sala ledus roku.

A n t i ņ š.

Še tev, tētiņ, mani cimdī,
Tie tev sildīs ledus rokas.
(*Nomauc savus cimdus un atdod nabagam.*)
Gan jau laidīs mani galmā,
Ka i nebūs rokā cimdū.

N a b a g s.

Man ir auksti, mīļo dēliņ,
Drebul's lien gar kaklu garām,
Skudriņas pa pleciem skraida.

A n t i ņ š.

Še tev mana vilnas šalle —
Vai nu nelaidīs bez šalles?
(*Noraisa sev šalli no kakla un atdod.*)
Tā vēl ir no mīļās mātes.
Salle mani sildījusi
Tā kā mātes mīlestība.

N a b a g s.

Vēl man auksti, mīļo dēliņ:
(*Apliek sev šalli.*)
Lēni ritē vecās asin's,
Kamēr kakls silst no šalles,
Mugura jūt vēja dvašu.
Svārki, lūk, ar' sadiluši
Līdzī manām vecām miesām;
Drēbe šķidrīņa kā sietiņš,
Siltumiņš kā pelus izbirst.

A n t i ņ š.

Ak tu, tētiņ, svešo tētiņ,
Vai tad ielaidīs bez svārkiem?
Pili būs tik lepni ļaudis,
Līdzī sacensties man neļaus,
Neļaus kāpt uz stikla kalna.

N a b a g s.

Vai tad tu jel domā censties
Tur, kur kāps tik augsti kungi?
Neielaidīs tevi pili,
Vari lūkoties aiz žoga.

A n t i ņ š.

Ņem tad, tētiņ, arī svārkus;
Tie tev turēs siltumiņu,
Tie vēl austi mīļās mātes.
Metos likti mīļi vārdi,
Audos silti vēlējumi.

*(Novelk savus svārkus un atdod nabagam, kurš tos
uzvelk plecos.)*

N a b a g s.

Vēl man auksti, mīļo dēliņ, —
Siltumiņš līdz kājām nesniedz,
Lejā tekot, sastingst gurnos;
Ikri čokurā vēl raujas,
Lieli mēmi, pirksti stīvi,
Nenes tālāk vecās kājas.

A n t i ņ š.

Ak tu, tētiņ, svešo tētiņ,
Kā es aiziešu bez korpēm?
Ka es nepaliktu ceļā?

N a b a g s.

Aiziesi, velc manas vīzes.

A n t i ņ š *(noauj sev kurpes un uzvelk nabaga vīzes).*

Ņem tad arī manas kurpes.
Gan tad nesīs vecās kājas!
Kurpes deva raibaliņa,
Tētiņš šuva nopūzdamies:
Nebūs piena devējiņas.

N a b a g s.

Vēl man auksti, mīļo dēliņ,
Sala knaiba liesos vaigus,
Vējiņš plūkā plānos matus,

Cepurīles caurumiņos
Sniegs ar lietu rotaļājas.

A n t i ņ š.

Ak tu, tētiņ! Ak tu, tētiņ!
Vai tik laidīs i pie žoga?

N a b a g s.

Laidīs, — teic, ka tev pār karstu,
Mati tev kā stārka ligzda.

A n t i ņ š.

Še, tad ņem i cepurīti! (*Atdod cepuri.*)
To man deva baltais incis,
Atstādams par barojumu.

N a b a g s.

Nu es paglābts, mīlo dēliņ!
Nu es varu atkal staigāt.
Lai tev atdodas tavs devums
Simtkārtīgi jaunā saulē!

A n t i ņ š.

Man gan nebūs jaunas saules,
Rītu gan vairs neredzēšu.
Mani paņems sniega māte,
Aizvedīs pie mana tēva.

N a b a g s.

Nebēdā vēl, mīlo dēliņ,
Jaunas asin's pārcieš salu.

A n t i ņ š.

Jā, tēt, jā, vēl nebēdāšu,
Uzkuršu sev uguntiņu.

N a b a g s.

Es nu eju. (*Iet.*)

A n t i ņ š.

Labu ceļu!

N a b a g s (*atgriežas vēl atpakaļ*).

Vienu vēl tev teikšu, dēliņ:
Tu man nežēloji drēbju,
Es tev arī nežēlošu;
Atnāks laiks, tev vaj'dzēs drēbju,

Kādu nav ne kara[dēliem, —
Klaudzē tad ar papēdīti,
Saki tikai sakumiņu:
Zviēgdams atnesīs tev zirdziņš
Vara, sudraba un zelta.
Saki tikai sakumiņu:
Klau, klau, klausīnu,
Atskrej, zirdziņ!
Drēbes ir vējā,
Atnes man jaunas,
Vilnaino vietā
Atnes man vara!

Antīņš.

Labi, labi, ej nu, tētiņ!
Kur tad es lai tādas lieku?

Nabags.

Es nu eju. (*Aiziet.*)

Antīņš.

Labu ceļu! (*Atsēstas un kur uguni.*)

Septītais skats

Top gluži tumšs; no tālienes dzirdamas žēlas vēja skaņas. — Melnā māte, gērbta kā pirmā cēlienā, stāv pie Antīņa, kurš arvien vēl guļ zemē. Tumsā Melnā māte tikko saredzama.

Melnā māte.

Dzinu savas tumšās pēdas,
Sadzinu to medījumu;
Nekāpsi nu stikla kalnā,
Necelsi man gulētāju,
Paši tevi ņemšu līdz!

Nabags (*iznāk no tumsas*).

Melnā māte, ko te dzeni?
Varens medījums tev ķēries!
Siks un noskrandojies zēniņš.

M e l n ā m ā t e.

Baltais tēvs, tu tūkstotveidi,
Nu tu atnāci par vēlu!
Es tev noņēmu to vīru,
Nu tev nepalīdzēs vilti.

N a b a g s (*smejas, rādidams uz Antiņu*).

Vai tur vīrs? Man šķīta, pelēns,
Barība priekš slima kraukļa,
Kurš vairs nespēj ēsmu noķert, —
Lūk, ko medi Melnā mātē!

M e l n ā m ā t e.

Baltais tēvs, ko smeļ, kad nezin?
Nemšu to par savu daļu,
Kurš grib ņem man gulētāju.
(*Paceļ roku un liecas pie Antiņa.*)

N a b a g s.

Ha, ha, ha! To tas tik uzcels,
Kurš tik stiprs būs kā saule;
Vai šis nieka zēns tik stiprs?
Varena tu, Melnā mātē!
Man gan būtu kauns to aizskart.

M e l n ā m ā t e.

Baltais tēvs, ko vērp nu viltus?
Man ir teikta sena ziņa:
Šonakt tēvs mirs trejiem dēliem,
Jaunais galēs veco guļu,
Mazais lielo, vājais stipro!

N a b a g s.

Ha, ha! ha! — un veiks, kas zaudēs, —
Ņems, kas atdos, — savs, kas cita, —
Balts, kas melns, un mans, kas tavējs!

M e l n ā m ā t e.

Ko tu runā, viltus vērpējs?

N a b a g s.

Ha! ha! ha! — Tā ziņa balta,
Tici tai, tad es jau veicis, —
Lūk, šē pārbaudu to ziņu:

(*Rāda uz Antiņu.*)

Tas tur atdevis ir visu;
Man, redz, viņa svārki, kurpes,
Viņa cepure un šalle,
Tūdaļ nosals, kā tad uzveiks?

M e l n ā m ā t e.

Ko tu smeijies, tūkstotveidi?
Teic tad tu, kad zini labāk!

N a b a g s.

Kam lai daru tevi gudru?
Tēvs ir gads ar gadalaikiem,
Jaunais pavasar's veiks guļu;
Neteikšu — tu bur un zilē,
Tikmēr stiprais dēls un gudrais
Pošas kāpt, nāk zemes prinči,
Saules dēli brauc no debess,
Tie man uzceļ gulētāju.
Gribēju tik tevi vērot,
Nu es zinu, nu es veikšu!

(*Steidzas smiedamies projām.*)

M e l n ā m ā t e.

Es jau veikšu, es jau ņemšu.
Nedošu tev, viltus tēvam,
Ilgi kopto zemes meitu!
(*Steidzas viņam pakaļ.*)

Astotais skats

Iepelēks rita gaišums lēni pieņemas. — Noklidušie bērni kā ausmas gariņi, ar mirdzošām zvaigznītēm degļa un ogļu vietā, baltos apgērbos staigā apkārt guļošanai Antiņam; tad apstājas viņu modināt, citi pieliekušies klāt, citi puslokā stāvēt.

Pirmais gariņš.

Celies augšā! Ko tu guli?
Ej pie sava darba, puisit!

Antīņš (*mozdamiēs*).

Vai jau rīts ir? — Ak, cik auksti!
Ak, jel necelties! Tik gulēt!
Turiet mani, saldie sapņi!
Nedodiet tam aukstam rītam,
Kurš nāk nokaut manas ilgas.

Pirmais.

Celies pats! Cel savas ilgas!

Antīņš.

Laiņnie sapņu zēni, nāciet,
Lieciet man (im) neatmosties!
Vēja māte sapnī pūta,
Sniega māte mani sedza,
Baltais tēvs ar Melno māti
Ķildojās dēļ manas dvēš'les.
Lēnā nakts un stingrā sala,
Vediet mani prom no dzīves
Turp, kur visas manas domas —
Tēvs un skaistā princesīte!

Pirmais.

Stikla kalnā ledus zārkā
Princesīte tevis gaida.
Pilnas acis lielu as'ru.

Otrs.

Vaida: kur mans modinātājs?
Ko mans saulvedis vēl nejāj?

Pirmais.

Celies, Antīņ, — ko tu guli?
Sasiņ stiklu, kausē ledu!

Antīņš.

Sapnīši, jūs mīļie zēni,
Ko jūs mani kaitinājat?

Pirmais.

Celies, ģērbies, sēdies seglos!
Laiks tev jāt uz karaļpili.

Otrs.

Celies, jāj uz kalna cīņul!

P i r m a i s.

Celies, jāj uz kāzu svētkiem!

A n t i ņ š.

Ko jūs, zēni, mani smejat?

Kails un sasalis šē stāvu,

Kur mans zirgs un manas drēbes?

P i r m a i s.

Saki tikai sakumiņu,

Ko tev pamācīja vecis, —

Zviegdams zirdziņš skries ar drēbēm.

O t r s.

Steidzies, saki sakumiņu!

A n t i ņ š.

Ak, es neticu pagalam,

Labāk likšos atkal gulēt.

(Bērni viņu apstāj un rausta.)

P i r m a i s.

Steidzies, kamēr nav par vēlu!

Pelēks gaišums jauc jau tumsu.

Meži trīc no ausmas šalkas.

C i t s c a u r c i t u.

Celies! Celies! Sak! Sak!

P i r m a i s.

Saki pakaļ, es tev teikšu:

Klau, klau, klaudzinu —

Atskrej, zirdziņ!

A n t i ņ š.

Klau, klau, klaudzinu —

Atskrej, zirdziņ!

(Bērni ceļ viņa labo kāju un klaudzina trīs reizes pēc katra teikuma.)

A n t i ņ š.

Laid, es nevaru vēl ticēt.

P i r m a i s.

Dari vien, kas tev tur jātic!

Drēbes ir vējā,
Atnes man jaunas.
(*Bērni cilā Antiņa kāju tāpat kā augšā.*)

A n t i ņ š.

Drēbes ir vējā,
Atnes man jaunas.

P i r m a i s.

Vilnaino vietā
Atnes man vara!

A n t i ņ š.

Vilnaino vietā.
Atnes man vara!

(*Bērni, tāpat kā augšā, klauszina. Atspīd iesārts spožums.
Parādās aiz kokiem vara zirgs ar vara drēbēm.*)

A n t i ņ š.

Ak tu, brīnums! Ak tu, brīnums!
Ak tu, nepieredzēts skaistums!
Vara zirgs ar vara drēbēm.

P i r m a i s.

Jāj nu tieši stikla kalnā.

V i s i.

Pasveicini princesīti!

A n t i ņ š.

Sveiki, mani sapņu bērni!
Tālā, daiļā princesīte,
Nāku vest tev jaunu sauli!

(*Priekškars.*)

1. Kā lugas 2. cēlienā atklājas jaunas Antiņa īpašības? Kuras no tām pierāda viņa tuvumu tautai?

2. Kāds dziļāks saturs ietverts Saulcerītes tēlā?

3. Kādam ir jābūt princesītes glābējam — tautas brīvības cīnītājam! Atrodiet šos vārdus, ko Nabags saka Antiņam!

4. Kā salīdzinājumā ar sauli raksturo brīvības cīnītāja cildenumu?

5. Kādēļ Antiņam ir visgrūtāk ziedot savu gribu mērķa sasniegšanai?

6. Kādus spēkus lugā pārstāv Baltais tēvs un Meīnā māte? Kādēļ notiek šo spēku sadursme?

7. Kā lugas 2. cēlienā ievīti dabas saulgriežu motīvi?

Trešais cēliens

Stikla kalna pakāje. Pa abām malām stāvas klintis, vidū lēzenums. Klintis zilganas un zaļganas, stikla un ledus krāsās, ar baltiem sniega plankumiem; tāpat sniegs arī uz kokiem. — Kalna nokares priekšā laukums. Pa labi domātas teltis kulisēs; pa kreisi laukums atžogots ar virvi, — žoga iekšpusē laukumā stāv glīti ģērbtie ļaudis, ārpusē vienkāršie. — Rīta agrums, priekšā azaida. Kalns bālas gaismas apspīdēts.

Pirmais skats

(Ļaudis stāv un gaida, dzirdama klusa runāšana. Sargi bīda nost no kalna un žoga.)

Viens no ļaudīm laukumā *(uz kalnu rādīdams)*.

Spīd kā ledus saulē, nemaz nevar virsū skatīties!

Kāds saimnieks. Un kāds slidens! — Ak tad te nu būs visiem jākāpj augšā, lai dabūtu to karaļa meitu?

Otrais no ļaudīm. Tev jau nebūs jākāpj; tev naudas diezgan, tu varēsi atpirkties no tā sloga.

Saimnieks. Areče! Es jau taisni gribēju kāpt, lai taptu par karaļa znotu.

Pirmais. Nez' vai tev pašam tik nav sieva mājās? Ko tā teiks, kad tu kāpsi pēc svešām princesēm?

Kāds jauneklis. Ak, cik skaists tas stikla kalns! Un tur augšā tā skaistākā princesīte!

Nabadzīgais vīrs. Kad jau nu arī reiz nonāktu lejā no augstā kalna tā princesīte, kura ir pati laimīte zemes virsū! Gaidām jau nu mēs, gaidām sen!

Ļaudis. Gaidām sen, gaidām sen.

Pirmais. Ka jau jel šodien kāds spētu uzkāpt tur! Kad šodien neuzkāpšot, tad jau mūžam nenākšot vairs ne princesīte, ne laimīte.

Otrais. Ak, kalns tik stāvs un tik augsts! Kas tur var uzkāpt? Būs velta vien gaidīšana. Viss paliks pa vecam.

Ļaudis. Būs! Būs! Nepaliks!

Pirmais (*skatās uz kalnu galu*). Kalnam tikko var saredzēt galu. Diezin vai līdz azaidam paspētu uzkāpt?

Otrais. Nekāp labāk vis! Ka nu līdz azaidam netiksi atpakaļ, tad citi apēdīs un pats paliksi bešā.

Otrs skats

(Tie paši; ienāk taurētājs ar pavadoniem.)

Sargi. Nost, nost no ceļa. Atkāpieties no kalna! Nāk taurētājs! Nes jaunas ziņas no karaļa.

Taurētājs (*ar pavadoniem pūš taurēs*). Mūsu kungs un valdnieks, visužēlīgais karalis ...

Ļaudis. Klau! Klau! Klusiet jelt!

Pirmais. Klausieties, ko mums labu pavēstīs no jauna!

Otrais. Ko jaunu pavēstīs? Visiem jau labi zināms, lai kāpj kalnā un nolauž sev kaklu, kas grib precēt karaļmeitu.

Ļaudis. Klusu! Klusu!

Taurētājs (*liek pūst no jauna*). Mūsu kungs un valdnieks liek sludināt visiem sapulcētiem un visiem saviem uzticamiem pavalstniekiem, un visām zemēm un tautām, lai nāk katrs uz karaļmeitas kāzu svētkiem. Šodien ir piepildījies laiks, kad princesei jāceļas augšā no sava stikla zārka un kad viņa tiks nonesta lejā no stikla kalna. Tādēļ lai pieliekam visus savus spēkus glābt viņu sev par laimi. Lai nāk visi karaļdēli un augstmaņi! Lai nāk visi, kas ir spējīgi, lai kāpj stikla kalnā un nones princesi! Kas to spēs, tam karalis dos princeses roku un iecels to par savu znotu, un dos tam savu valstību. Bet visus sanākušos karalis žēlīgi pacienās pie sava galda. (*Aiziet.*)

Ceturtais skaits

(Tie paši; ienāk karalis ar ministru un pavadoņiem; princis no ziemeļiem un citi prinči. Atskan taures un mūzika, un ļaužu apsveicieni.)

Karalis *(apsēžas un māj ar roku)*.

Ministrs. Mūsu visu zēlīgais kungs un valdnieks pavēl uzsākt sacikstes.

(Pūš taures. Prinči un galminieki nostājas karaļa krēsla priekšā un paklanās.)

Karalis. Jūs, sapulcētie prinči un augstmaņi, un visi, kas esat parādījuši man godu un atnākuši par preciniekiem manai meitai, ejiet un lūkojiet uzkāpt stikla kalnā, kur viņa guļ stikla zārkā. Es jums visiem novēlu labākās sekmes un, kurš uzkāps un nonesīs princesi lejā, tam došu viņas roku.

Prinči *(paklanās vēlreiz un atkāpjas)*.

Karalis *(uz Bagāto princi)*. Bet tev, mans mīlais dēls, manas draudzīgās un bagātās kaimiņu valsts mantinieks, — tev es došu savu sevišķu svētību un sevišķas priekšrocības, kādas piemērotas tavam augstajam stāvoklim.

Bagātais princis *(lepni paklanās)*.

Citi prinči *(sačukstas)*.

Karalis *(uz prinčiem)*. Un jūs, mani godājamie viesi, visi baudāt vienlīdzīgas tiesības, katrs pēc sava stāvokļa. Tad ejiet nu un lūkojiet savu laimi! *(Visi klanās un iet pie kalna. Sulaini riko prinčiem pakāpenes utt. Bagātais princis dod pavēles saviem ļaudim. Daži prinči pakāpjas un atslid; pēc katra kritiena pūš taures. — Piepeši atspīd sarkanīgs gaišums pār visu skatuvi — kā rita blāzma. Kreisā pusē uz klintīm, pusskatuves augstumā, redz jau pakāpušos bruņotu jātnieku zirgā; zirgs un jātnieks vara krāsā; jātniekam liels vairogs, kurš atgādina sauli, kas uzlec pār kalniem. — Ļaudis saceļas liels troksnis, pūš taures, atskan prieka saucieni.)*

Ļaudis (*cits caur citu*). Vai redzat! Redzat! Redzat!
Pirmais. Sarkans kā rudens saulīte uzlēca kalnā.

Otrs. Sarkans zirgs un vara vairogs.

Trešais. Cik lēni un mierīgi jāj tas bruņotais vīrs!
Zirgs nemaz neklūp un nepūlas kāpjot. Jāj kā pa līdzenu
pļavu!

Pirmais. Kas tas jājējs tāds ir? — Seja aizsegta ar
bruņu cepuri. Tā mirdz, ka sarkans top priekš acīm!

Otrs. Lūk, augšā princesīte pacēla jau vienu roku!

Trešais. Ko nul No šejienes jau nemaz nevar redzēt!

Bagātais princis (*sauc*). Viņš priekš laika izjāja.
Neļaujiet viņam jāt! Pavēliet griezties atpakaļ! (*Iet pie
karaļa.*)

Karalis. Apmierinājieties, mans dēls. Viņam nav dota
tiesība pirmam jāt. — Bet, lūk, kā viņš uzjājis pa to
stāvāko vietu, kur neviens nevarēja iedomāties!

Ministrs (*uz sargiem*). Lai neļāj! Lai griežas atpakaļ
tas jājējs! Ejiet to viņam pateikt. (*Sargi aiziet.*)

Karalis (*uz ministru*). Kas tas jājējs tāds ir?

Ministrs. Neviens to nezina, augstais kungs! Tas ir
svešinieks, kāds patvaļnieks, kurš nemaz kā pienākas
nav rādījis jūsu priekšā pirms sacikstes. Es likšu viņu
tūdaļ sagūstīt un atvest šurp. (*Uz citiem sargiem.*) Kā-
piet tūdaļ augšā un vediet to vīru šurp! (*Tie aiziet. Vēl
uz citiem.*) Un jūs skreijiet apkārt pa kreisi un neļaujiet
viņam aizbēgt.

(*Tie aiziet.*)

(*Sargi, kas bija sūtīti uz kalnu, klūp, kalnā rāpdamies.*)

Ļaudis (*sauc un vaimanā*). Laižas zemē! Laižas zemē!
Vai! Vai! (*Jātņieka parādība kalnā apdziest un noslid
lejā; top atkal bāla gaisma, kā apmāktā ziemas dienā.*)

Pirmais. Noriet atkal kā saulīte sarkani noraudātām
acīm!

Otrs. Sarkana kā ugunsgrēka blāzma paspīdēja un at-
kal nodzisa! Tur sēdēja mūsu laimīte!

Trešais. Saules vedējiņš nespēja uzvest mums augšā saulīti!

Pirmais. Bet varbūt vēl nāks atkal!

Sestais skats

(Tie paši; ienāk Antiņš ar nabagu pa kreisē ārpus žoga.)

Antiņš *(ģērbies tāpat kā otrā cēlienā, bez svārkiem un cepures, reizē bailīgi un strauji velk veci lidzi, klusi)..*

Miļo tētiņ, iesim tuvāk,
Vienu aci ļauj man pamest!
Še var redzēt kalna galu,
Jājot sedza stāvās klintis.

(Abi pieiet pie žoga un grib tikt cauri; sargs nelaiž.)

Sargs. Ē, veci! Kurp tu lien, skrandaini? Atpakaļ abi ar savu dēlu! Te nav nekāda ubagošana.

Nabags. Mēs arī nenākam ubagot, dēls; mēs nākam palūkoties uz princeses kāzu svētkiem.

Sargs. Te nav nekāda nākšana. Lūkoties varat turpat aiz žoga.

Antiņš *(uz sargu)*. Ka tu man ļautu tikai uz vienu mirklīti paskatīties kalna galā! No šejienes nevar tā redzēt kā no turienes *(rāda uz laukumu)*.

Sargs. Kas tad tur ko skatīties? Kalna gals kā daždien kalna gals. Paliec vien.

Nabags *(uz sargu)*. Dēls, uz princeses kāzu svētkiem karalis lika visus aicināt, bagātus un nabagus, un lika visus pabarot pie sava galda. Bet tu, dēls, mūs nelaid iekšā ne paskatīties.

S a r g s. Kāds es šim dēls? Ko tu mani pielīdzini savam plikadīdam? — Zinām mēs tavu paskatišanos. Ielaidīšu iekšā, tūliņ metīsies pirmie klāt pie bļodas, abi badmiri tādi!

N a b a g s. Karalis aicināja visus mielastā un sacīkstē. Man būtu pieticis ar maizes rieciantiņu, bet mans dēls būtu gribējis arī sacensties.

S a r g s. Vai redzi, ēdāji un sacensoņi! Pie sacensības un mielasta laiž tikai godīgus ļaudis. Kādi tad jūs esat atnākuši! Vienās skrandās, ka kauns visiem karaļa viesiem. Nevīžojat ne šo svētku dienu pieklājīgi apgērbties. Tavs dēls, lūk, pat vienā kreklā un bez cepures!

N a b a g s. Nav labāka apgērba; kur lai ņem?

S a r g s. Vai es lai dodu? Aizņemies no tā, kam ir.

V i e n s s k a t ī t ā j s ā r p u s ž o g a. Tas puisis būs laikam bijis kaut kur sacīkstēs, ka norautas drēbes un cepure.

O t r s. Laikam būs krogā kāvies un nu nāk še pie karaļa atdzert pagīras.

N a b a g s. Ko nu jūs, dēli, paši nabagi un aiz žoga pamesti, smejat mūs par mūsu nabadzību.

P i r m a i s. Mēs jau nelienam iekšā; ka nelaiž, nelaiž, bet šis, lūk, ies sacensties! To tik drikst krietni ļaudis.

V i e n s n o ē d ē j i e m i e k š p u s ž o g a. Kad palūko, kādi te arī nav sanākuši! Un visi grib būt brūtgāni visužēlīgā kunga un karaļa meitai! Citādi viņi tev nav vērts ne zābaku tīrīt, bet nu visi ir cienīgi tapt par paša karaļa znotiem!

N a b a g s (*ārpus žoga, rādīdams uz Antiņu*). Bet varbūt taisni šis uzkāps?

V i s i (*smejas*).

P i r m a i s (*ārpus žoga*). Viņš cepuri un svārkus nometis, lai tūliņ liktu kroni galvā un vilktu purpura mēteli plecās (*smejas*).

S a r g s (*paklusu uz nabagu*). Vai tev ir kapeika? Tevī
laidišu, bet to tur nevar (*uz Antiņu rādidams*).

N a b a g s. Nav man kapeikas, bet, ka būtu, nedotu; par
svētu lietu naudu nedod.

A n t i ņ š (*paved nabagu tālāk, paklusu*).

Iesim, tētiņ, iesim projām!
Neredzēt man kalna galu!

N a b a g s (*tāpat klusu*).

Iesim! Jājāj otru reizi,
Sauc to sudraboto zirgu!

A n t i ņ š.

Otrreiz nejāšu vairs, tētiņ,
Velti cerības man devi,
Rau, kā ļaudis mani izsmej.

N a b a g s.

Kritis, kas uz runām klausās,
Kritis, kas no mērķa vēršas.
Saki, dēls, — vai nenovērties,
Ka tu mērķi nerasniedzi?

A n t i ņ š.

Sirds kā vējš uz augšu cēla,
Šalkdama tā mani nesa,
Ceļā domāju tik vienu —
Domāju — uz laipniem smaidiem.

N a b a g s.

Laipni smaidi nav priekš tevis,
Alga novērš nost no mērķa,
Domā vien uz augsto tāli!
Ej un seglo sudrabzirgu,
Vēl tik paliek divas reizes.
Cilā savu sirdi, cilā,
Sirds tik viena tevi pacels!

A n t i ņ š (*uz nabagu, klusu*).

Iešu, tētiņ, vēlreiz raudzīt.

N a b a g s (*tāpat*).

Runas, dēls, kā vēji grozās,

Tici ugunim, ne vējam.

(*Abi lēni virzās caur ļaužu drūzmu uz izeju.*)

Desmitais skats

(*Galma ļaudis izskrej pagalmā līdz ar karali juku jukām.*)

Visi. Skatiet, skatiet, skatiet!

Ministrs. Kādēļ nepūta taures laikā?

Karalis. Vai redzat? Vai redzat? Ko jūs uz to sakāt?

Princis. Es saku, ka viņš drīz būs lejā, kalna galu nēsasniedzis. (*Liels troksnis.*)

Ļaudis (*ārpus žoga*). Vai manu, vai manu, vai manu!

Pirmais. Arī šis sudraba vīrs nēsasniedza.

Otrs. Ak, kas nu būs? Kas nu būs?

(*Taures.*)

Trešais. Ko nu pūš taures, kad jau riet zemē sudraba saulīte!

Ļaudis. Vai, vai, vai!

Karalis. Lai tūdaļ riko sacikstes. Mēs drīz nāksim atkal šurpu. Lai laiž visu tautu klāt. (*Paiet ar princi sānis. Klusāk uz princi.*) Mēs liksim pielikt jums augstākas pakāpenes pie kalna, samērā ar to, par cik pakāpenēm jūs stāvat augstāk par citiem.

Princis. Bet ja tas arī nepalīdzētu?

Karalis. Tad arī nav nekas zaudēts. Cits jau gan neuzkāps kā varbūt tas nepazīstamais, un tas nav izpildījis pavēles.

Princis. Bet ja tas arī nepalīdzētu?

Karalis. Ka tikai viņš nones princesi zemē, tad jau gan redzēsīm tālāk.

(*Abi noiet līdz ar galmu.*)

Divpadsmitais skats

(Tie paši. Ienāk nabags un Antiņš pa kreisi.)

Antiņš.

Tētiņ, pagurst mani spēki,
Neēdis šo trešo dienu!

Nabags.

Šei Man sēkliņas, ko putniem
Pakaisu uz kaila sniega.
Ņem šo vienu, stiprinājies!

Antiņš.

Tētiņ, maizes! Pagurst miesas.

Nabags.

Ņem šo vienu! Neņem vairāki
Vienas tiek, ko spēkus jaunot,
Maizes smagums vilks uz zemi,
Nesasniesi kalna galu.

(Iedod Antiņam mutē sēkliņu.)

Antiņš.

Sirds man sadegs nesniegusi.

Nabags.

Saki man — vai nenovērties,
Ka tu mērķi nerasniedzi?

Antiņš.

Sirds kā uguns augšā cēla,
Vidamās tā mani nesa,
Ceļā domāju tik vienu —
Domāju — uz vizbulīti.

Nabags.

Vizbulīte nav priekš tevis.
Košums novērš nost no mērķa,
Domā vien uz augsto tāli.

Antiņš.

Nogurst acis, tukšā skatot,
Tētiņ, ļauj man tvirtu mērķi!

Stikla zārkā princesītei
Pilnas acis lielu as'ru —
Tur viss skaistums līdz ar sirdi.

N a b a g s.

Steidzies, sēsties zelta zirgāt
(*Abi aiziet steidzīgi.*)

Piecpadsmītais skats

(Tie paši, ienāk princis ar pavadoņiem. Princis pieiet pie kāpnēm. Ļaudis sauc: skat, skat! — Tikmēr ir parādījies uz klintīm zelta jātnieks zelta zirgā, ar zelta vairogu.)

Ļ a u d i s. Vai redzat tur, vai redzat, redzat!

P i r m a i s. Ā! Pats saules dēls uznāk kā pilns pusdienas spīdums! Zelta pats! Zelta zirgs, zelta vairogs!

P r i n c i s (*sauc dusmās, bet top ļaužu gaviļu pārkliegts*).
Stāvi, jātniek, stāvi! Mana ir princese!

P i r m a i s. Saulvedis paņem princesi! Saulvedis! Nu visas bēdas beigtas! Gaviļējiet, gaviļējiet, lieldienas!

Ļ a u d i s (*ar lielām gaviļēm*). Saulvedis! Saulvedis! Uzjāja, uzjāja! Lieldienas! Lieldienas!
(*Priekšskars.*)

1. Kā lugas 3. cēlienā ietverts tautas brīvības cīņu un šķiru pret-runu tēlojums?

2. Kā šajā cēlienā paustas tautas ilgas pēc brīvības un laimes?

3. Kā trīs jājiņi stikla kalnā raksturo Antiņu — tautas brīvības cīnītāju?

4. Kāpēc tieši Antiņš sasniedz stikla kalna virsotni?

Ceturtais cēliens

Stikla kalna gals; apsnidzis, sarmoti koki, zaļģanas un zilģanas ledus klintīs. — Vidū stikla zārks ar p r i n c e s i.

Apkārt septiņi kraukļi sēd snauzdami, galvas nokāruši vai spārniem apsegušies.

Visā kalna galā zilgana sniega gaisma.

Garām paiet Sniega māte ar sniega bērniem un Vēja māte ar vēja gariem, kuri pūš savās tāšu taurēs. Lidzi viņiem iet arī Baltais tēvs kā Lausks, mazs vecs vīriņš, baltās segās ar sudraba cirvi rokās; galvā balta sermuļu cepure.

Pulkstenis nosit vienpadsmit. Tad Lausks pret koku vai klinti piesper klāt divpadsmito sitienu un klusi iesmejas. Citi tāpat kļusi līdzī smejas, un tad visi paiet garām ar auru skaņām.

Kraukļi, kuri visu laiku bija gulējuši un tik drusku pacēluši galvas, pēc pulksteņa sitieniem sāk staipīties un lēni spārnus cilāt, kā atmozdami no ilgas guļas; runā kā nupat atmodušies.

Pirmais skats

(Septiņi brāļi — kraukļi.)

Pirmais. Tā ir bijis, tā i paliks. Krā!

Otrs. Aizmiga un guļ uz mūžiem — krā!

Trešais. Dienas dienās, gadi gados — krā!

Ceturtais. Septiņš gads; kur modinātājs? — Krā!

Piektais. Septiņš ies, nāks septiņdesmits — krā!

Sestais. Velti cerē cerētāja — krā!

Septītais (ašāk). Ziema, salna, tumsa, gals — krā, krā, krā!

Visi (klusī smejas, ķērkdami).

Pirmais. Krā, brāl! Man liekas, pulkstens apsīta liktens stundu — krā! Mēle grib raisīties — krā! Mēles dzīslas saaugušas kopā no septiņu gadu nerunāšanas — krā! Grūti vārdus izlocīt — krā!

Otrs. Krā, brāl! Ko lai mēs būtu runājuši — krā? Es zinu visu, ko var izrunāt ar vārdiem. Tu, veco brāli,

septiņsimtgadaini, zini vēl visu, ko nevar izrunāt vārdiem, — krā! Mēs visi septiņi brāļi zinām visas septiņas gudrības — ko lai mēs viens otram būtu sacījuši? — krā!

Trešais. Krā, brāl! Mēs esam klusējuši septiņus gadus — krā! — un klusēsim atkal septiņdesmit septiņus — krā! — lai pārdomātu, kas bijis un kas nevar būt — krā! — lai guļot kļūtu gudrāki par visiem, krā!

Ceturtais. Krā, brāļi! Mums vajadzēja sargāt princesīti, ko sagūstīja mūsu Melnā māte, krā! Mums vajadzēja klusēt, lai netīši neizrunātu princesītes vārdu; ar viņas vārdu var atslēgt viņas ledus zārku — krā!

Septītais. Krā! Man likās, ka nodrebēja vēl stikla kalns no zirga sudraba pakaviem, krā, ka zārka ledus vāks aizlūza, krā!

Trešais. Vai cīruļa balsī nečirkstēja tikai pati dvēselīte? Krā!

Pirmais. Krā! Cīruļa balss par daudz rupja priekš dvēselītes — taurenītes, krā! Taurenīte sirsina: sir, sir, sir — vēl daudz sīkāk par sienāzīti — krā!

Pirmais. Krā! Man liekas, mēs esam snauduši, krā! Man liekas, pulkstenis apsisis liktens stundu. Burvības laiks pagājis, kad vajadzēja nākt saulvedim, krā!

Otrs. Man arī liekas, apsisis, krā! Nu princese vairs nevarēs celties nekad, krā! Gulēs uz mūžu mūžiem, un mums vairs nebūs jāsargā, krā!

Visi. Krā! Mums likās arī, ka apsita visus divpadsmit, krā! Krā! Krā!

Septītais. Krā! Vienpadsmit sitienus es saskaitīju, divpadsmitais man likās kā lauska spēriens, krā!

Citi. Divpadsmit, divpadsmit, krā! Krā! Liktens stunda pilna, krā! Krā! Uzvara! Uzvara! Krā — krā — krā—

Trešais. Nu, tu princesīte — Saulcerīte! Gulī nu, nenāks vairs tavs saulvedis, krā!

Septītais. Krāl Ko darijāt? Kam princesītes vārdu minējāt? Krāl Krāl Krāl

Visi. Krāl Nenāks vairs, krāl Uzvara, krāl

Otrais skats

(Pulkstens sit divpadsmit dienā. Līdz ar vienpadsmito sitienu piepeši aptumst un atskan jautri krā, krā, krā. Līdz ar divpadsmito sitienu iekrit skatuvē šaurs gaismas stariņš.)

Pirmais krauklis. Krāl Krāl Kas te ienāca iekšā?
Krāl Aizsegsim viņu ar spārniem, krāl Krāl

Visi. Krāl Krāl Krāl *(Plīvina spārnus pret staru.)*

*Sāk pūst vēji; troksnis kā no zirga pakaviem pa klin-
tīm un kā no ledus lūšanas. Tad parādās Antiņš zel-
tainā, saules apspīdētā apģērbā. — Kraukļi atvelkas
uz tumšo galu. — Antiņam pretim lido vēl tumšajā telpā
Taurenīte-dvēselīte kā spidošs taurenītis.*

Pirmais krauklis. Krāl — no manas labās acs kaut
kas aizskrēja projām, krāl Tagad es redzu gaišāk, krāl

Otrs. Krāl Tā bija Taurenīte-dvēselīte, krāl Brīnums!
Brīnums! Krāl

Visi. Ķeriet viņu, krāl Ķeriet viņu, krāl *(Skrien taure-
nītīm pakaļ, bet raujas nost no Antiņa spīduma.)*

Pirmais *(uz Antiņu rādīdams ar spārnu)*. Kāds tas ir
neganti spīdīgs! Krāl

Otrs. Ne virsū nevar skatīties, krāl

Trešais. Acis nav kur paslēpt, krāl

Taurenīte-dvēselīte *(tikmēr uzlaidusies Antiņam uz
labā pleca)*.

Antiņš *(uz taurenīti)*. Skaistā spārnīte, saules bitīte!
Kas tu fāda esi, ka pirmā skrej man pretim ziemas ledus
namā?

Taurenīte-dvēselīte.

Sir! Sir! Sir!

Es esmu taurenīte,
Es esmu dvēselīte
No tavas princesītes,
No mīļās Saulcerītes.

Lai klausās tava dvēselīte,
Ko saka princesīte,
Sir! Sir! Sir!

Cīrulis (*no tumsas atlaižas gaismā un nosēstas uz
Antiņa kreisā pleca.*)

Čir! Čir! Čir!

Dzird', saulvedi, dzird'!
Saulcerīte ir princesītes vārds!
Ar to top atslēgts viņas zārks!
Ar to top atslēgta viņas sirds!
Čir! Čir! Čir!

Pirmais krauklis. Krā! Mēs esam apkrāpti, krā!
Mēs esam apzagti, krā! Mēs esam aplaupīti, krā!
Visi. Apkrāpti, krā! Apzagti, krā! Aplaupīti, krā! Krā!
Krā!

Pirmais. Cīrulis mums nozadzis princeses vārdu, krā!
Baltais tēvs mūs apmānījis, krā!

Antiņš. Krauklīši, ejiet ar mieru, kad jūsu laiks.

Kraukļi. Krā! Krā! Krā!

(*Apģuļas izplestiem spārniem uz zārka.*)

Antiņš (*sauc skaļi*). Saulcerītel!

(*Liels sprādziens; kraukļi atsprāgst nost no zārka;
zārks stāv vaļā.*)

Cīrulis. Čir! Lūk, jūsu trīspadsmītais sītiens! Tā jums,
kraukļiem, liktens stunda, čir! Tas jaunais laiks nu sā-
kas, čir!

Kraukļi. Krā! Krā! Krā! Vai! Vai! Vai!

Pirmais. Kas nu notiks? Kā nu paliks? Krā?

Septītais. Ziemai, salai, tumsai gals — krāl Krāl Krāl
Cīrulis.

Bēdziet, kraukļi, bēdziet, kraukļi, čir!

Ilgāk te jums nav vietas, čir!

Antiņš (*klusī pieiet pie zārka, kamēr kraukļi kāpjas
atpakaļ un beigās pazūd pa kreisi. Antiņš, nostājies
pie zārka, klusu sauc: Saulcerite! — Tad nometas ceļos
pie zārka un, pārliecies pār viņu, raud.*).

Cīrulis.

Ilgāk te i man nav vietas,

Siltās as'ras ledu lauzīs.

Iešu laukā ļaudīm vēstīt — čir!

Saule ir mums atgriezusies — čir!

(*Aizlaižas putniņš, kur ienāca Antiņš.*)

Trešais skats

(*Antiņš ar Dvēselīti pie zārka. Ienāk no kraukļu
puses, pa kreisi Melnā māte.*)

Melnā māte (*sauc*).

Baltais tēvs, tu tūkstatveidi!

Cīrul, rādies istā veidā!

Baltais tēvs (*kā Lausks, ienāk pa labi, no saul-
veža puses*).

Te es esmu, Melnā māte!

Melnā māte.

Baltais tēvs, tu viltus vērpējs,

Izvīli man manu daļu,

Laidi — vēl tā manā varā!

Laidi — nākšu, es jau veikšu,

Zārks jau nevar palikt tukšā!

Ņemšu vēl i tavu puisī.

Baltais tēvs.

Līgsim līdzī, Melnā māte;

Ņem tu puisī, ja tu vari,

Nenāc vairs pēc manas daļas.

Melnā māte.

Nedod puisim savu balstu,

Nenākšu pēc savas daļas.

Baltais tēvs.

Man par viņu nav vairs varas.

Melnā māte.

Lūk, tavs vārds nu tevi tura

Cietāk nekā režģu tīkli!

(Abi nozūd katrs uz savu pusi, paliek Antiņš viens.)

Piektais skats

(Antiņš un Saulcerīte, zārkā, pacēlusi galvu.)

Saulcerīte *(klusī un lēni)*.

Saulvedi, vai esi nācis?

Antiņš.

Atnācu ar jaunu sauli.

Saulcerīte.

Saulvedi, vai ilgi guļu?

Antiņš.

Septiņ' gadi ledus zārkā.

Saulcerīte.

Saulvedi, cel mani augšā!

Antiņš.

Atspiedies uz manām rokām!

(Izceļ Saulcerīti no zārka.)

Saulcerīte.

Saulvedi, kā kaist tev rokas!

Antiņš.

Pilnas saules karstās asins.

Saulcerīte.

Saulvedi, vēl miegs man acīs.

Antiņš.

Izgulēsies tēva mājās.

Saulcerīte.

Saulvedi, kad atkal nāksi?

Antiņš.

Nākšu tavā kāzu dienā.

Saulcerīte.

Saulvedi, šē, ņem — mans gredzens!

Kam tas gredzens, tam es pati.

Nedod gredzenu nevienam.

Antiņš.

Es to nedošu nevienam.

(Saulcerīte nomauc gredzenu no sava pirksta un uzmauc to Antiņam pirkstā.)

Saulcerīte.

Saulvedi, šo turi pirkstā!

Nevaru bez viņa celties!

Antiņš.

Mūžam būs tas manā pirkstā!

Saulcerīte.

Saulvedi, kūst ledus acīs,

Redzu tevi tikai miglā,

Es vairs nepazīšu tevis,

Kad tev nebūs gredzentiņa.

Antiņš.

Mūžam būs tas manā pirkstā!

Saulcerīte.

Saulvedi, tev kādas acis?

Antiņš.

Zili ziedi vizbulītim.

Saulcerīte.

Saulvedi, tev kādi mati?

Antiņš.

Balti lini saules gaismā.

(Pēc britiņa.)

Saulcerīte.

Saulvedi, nes mani mājās!

Antīņš.

Saulcerīte! Saulcerīte!

Ļaudīm laimīti es nesu.

(*Paceļ Saulcerīti un aiznes.*)

(*Priekšskars.*)

1. Kādi priekšstati un tēli 4. cēlienā pauž tautas apspiestību nebrīves gadsimtos? Kā tie saistīti ar tumsas un gaismas, kā arī ar dabas sauļgriežu motīviem?

2. Kā 4. cēliena notikumos attēlota gaismas uzvara pār tumsu, progresa uzvara pār reakciju?

3. Kāpēc Melnā māte nosauc Balto tēvu par tūkstošveidi? Kā lugā parādīta Baltā tēva daudzveidība?

4. Ar ko nozīmīgs 4. cēliena 5. skats lugas pamatdomas atklāsmē?

Piektais cēliens

Karaļa pils lielā zāle uz svētkiem pušķota. — Durvis pa kreisi uz princeses istabām un uz karaļa galu; pa labi vispārējās durvis. — Pa kreisi paaugstinājums ar pakāpēm un krēsliem karalim, princesei un princim.

Pirmais skats

(*Karalis un princis.*)

Karalis. Esiet pārliecināti, mīļo princi, ka es ne mazāk karsti ilgojos pēc šīs dienas, kurā jūs varēsiet savienot rokas ar manu meitiņu, kas mums tika atdota no zārka. Es tagad pēc ilgiem baiļu un bēdu gadiem varēšu novelt slogu no saviem pleciem.

Princis. Tikai jūs paši nemaz nesteidzāties novelt savu slogu, jo kāzu dienu aizvien atlikāt, un nu jau ir trīs mēneši pagājuši, kopš princese ir mūsu starpā.

Karalis. Jūs zināt, ka bija jābaidās, vai tik neierodas tas svešais princis, kas manu meitiņu toreiz nonesa no stikla kalna un tik piepeši nozuda, nesacījis neviena vārda.

Princis. Svešais princis! Tas nekas cits nebūs bijis kā krāpnieks vai burvis; citādi viņam nebūtu bijis tik noslēpumaini jānozūd.

Karalis. Bet viņam tomēr bija dibinātas tiesības uz princeses roku, jo viņš vien viņu nāvei atrāva.

Princis. Viņš savas tiesības zaudējis, nepienākdams pie jums pirms sacikstes un neievērodams pavēles. Un, kad viņš tik piepeši nozuda, tad viņš izrādīja necienību pret princesi un jums. Manas tiesības ir lielākas. Un es jums savu pabalstu nekad un nekur neesmu liedzis.

Karalis. Es to ar pateicību atzīstu, mīlais dēls, bet taču ir labi, ka viņš nav nācis un ka viņu neatrada arī mani meklētāji, kuri bija jāšūta, lai ļaužu dēļ pieturētos pie taisnības prasījumiem.

Princis. Jūs savu pateicību varētu gaišāk izrādīt un atbīdīt reiz visus līdzcensoņus un šķēršļus, kas vēl stāv manā ceļā.

Karalis. Es daru visu, kas no manis atkarājas.

Princis. No jums arī atkarājas, ka princese pret mani nebūtu tik auksta.

Karalis. Viņas mīla jāiegūst jums pašam, tur mana vara beidzas.

Princis. Pret nāves ledu atdziest visa dzīves uguns — un varbūt jūs vēl saldējat to ledu.

Karalis. Mana paša labums jums galvo, ka tā nevar būt.

Otrs skats.

(Tie paši, ienāk princese ar pavadonēm.)

Prīncese *(galvu nokārusi, lēni kustēdamās, kā miega pārņemta, iet zālei cauri garām karalim un princim).*

Karalis *(uz princi klusi).* Ak, tur pati princese iet ar savām pavadonēm pušķoties kāzu rotās! Lūkojiet, tāda viņa ir vienmēr, kā miega pārņemta, kā aizsalusi. Vien-

mēr viņa klusi dreb, kā slepenā iekšējā aukstumā. Ko es tur varu darīt? Mana tēva sirds tikai raustās žēlumā. No nāves atdota viņa man ir, un tomēr nāvei par viņu ir vēl vara palikusi. Atnāvē viņa guļ kā atmiegā un gaida, lai viņu modinātu. Uz jums, mans mīļais dēls, es ceru, jūs viņu sasildīsiet ar savu karsto mīlestību un atmodināsīt ar saldiem vārdiem.

Princis. Viņa pret mani mēma un kuria. Es baidos pat pieskarties pie viņas rokas, tāds nāves aukstums iziet no viņas. Dariet viņu man laipnu, citādi es aizeju tomēr, neraugoties uz savu karsto mīlestību. Un, kad es aizietu, es aizietu ne kā draugs! Es neesmu mīkstsirdīgs.

Karalis. Neuztraucieties, mans dēls!

Princis. Es esmu gluži mierīgs.

(Princese aiziet garām, gatou nepacēlusi.)

Karalis (klusī). Ak, manu meitiņ!

Princis. Nepaskatījās uz mani ne ar pusaci.

Karalis. Ak, viņa jau arī uz mani, savu tēvu, acis cēla, cēla — bet smagie plakstieni pusceļā atgrima atpakaļ uz acīm.

Trešais skats

(Karalis, princis; ienāk sargs.)

Sargs (uz karali). Kungs, bija vēlēts meklēt pēc tā vīra, kurš nonesis no kalna visaugstāko princesi un paņēmis viņas gredzenu. Nu mēs to vīru esam atraduši un viņš ir še atvests.

Karalis. Labi, lai ienāk tas bruņinieks.

(Sargs aiziet.)

Princis. Nu es gribu prasīt bargu gandarījumu no tā, kas iedrošināsies tik niecīgi rotāties ar manu godu un piesavināties manas princeses gredzenu.

Karalis. Kāds viņš būs, tas noslēpumainais bruņinieks, kurš bija tik grezni gērbts vienā zeltā?

Ceturtais skats

(Tie paši. Sargi ievēd Antiņu, to turēdami kā gūstekni. Antiņš, tādā pašā uzvalkā kā otrā cēlienā, bez svārkiem.)

Sargs. Kungs, šē viņš ir.

Princis *(smēdamies)*. Ā, tad tāds ir tas svešais princis un vienā zeltā ģērbtais bruņinieks! Linu zīda kreklis un zelta lūku kurpes!

(Sargi smejas.)

Karalis. Ā, kas tad tas ir? Vai te nav noticis kāds miseklis?

Sargs. Nē, kungs! Tas ir tas vīrs ar to gredzenu.

Princis *(bargi uz Antiņu)*. Dod šurp to gredzenul Antiņš *(paskatās uz princi, bet tad pagriežas uz karali un paklanās)*. Esi sveicināts, karali!

Karalis. Sveiks, jauneklil! Kas tu esi, un kur tu dabūji to princeses gredzenu?

Antiņš. Es esmu Antiņš, un gredzenu man uzmauca pirkstā pati princese stikla kalnā, kad es viņu uzmodināju no garā miega.

Princis. Ha, ha, ha, kāds smalks princeses saderinātais!

Karalis *(uz Antiņu)*. Tad jau tu būtu tas pats zelta bruņinieks un princis, kurš nonesa princesi lejā un nolika to manās rokās? Kur tad tavs zelta apģērbs?

Antiņš. Es pats tas esmu. Manu zelta apģērbu aiznesa atkal zelta zirgs; man tas nav vairs vajadzīgs.

Princis. Ha, ha, ha, jauki teikts!

Karalis. Kādēļ tad tu aizbēgi un tevi vajadzēja likt meklēt un atvest šurp kā kādu noziedznieku?

Antiņš. Es netiku atvests. Es pats atnācu šurp uz princeses kāzām, kā biju viņai solījis, un atnesu viņas gredzenu, lai viņa to mautu pirkstā un atmostos no visiem miegiem.

Karalis. Tad dod šurp gredzenu; es tevi šodien kā kāzu prieku dienā atlaidīšu bez soda un došu vēl, ko vēlies.

Antiņš. Es nekā nevēlos.

Princis. Es arī būšu augstsirdīgs. Tev nav ne svārku mugurā, ne kurpju kājās, — es tevi apģērbšu vienā zīdā; dod gredzenu.

Antiņš (*smiedamies*). Man pašam zelta zirgs atnesa vara, sudraba un zelta drēbes; man nevajaga tava zīda.

Princis (*dusmās*). Es tev varu dot tik daudz naudas, cik tu pats smags esi.

Antiņš. Man pašam diezgan no sava smaguma ko nest — kam lai es uzņemtos vēl otru tādu nastu? Tad jau es nebūtu varējis uzjāt stikla kalnā!

Karalis (*uz Antiņu*). Princis ir labs un grib tevi soda vietā darīt laimīgu.

Antiņš. Tad lai dod savu naudu maniem brāļiem, tie to mīl.

Princis. Ko tik daudz runāt! Tas nabags top arvien nekaunīgāks. Dod gredzenu, citādi kritīsi bargā sodā!

Antiņš. Es nevaru tev dot.

Karalis (*uz principi paklusi*). Viņš liekas drusku vientiesis. (*Uz Antiņu*.) Dod man to gredzenu — un tu kļūsi laimīgs.

Antiņš. Kad došu, tad jau nekļūšu laimīgs, jo tad princesīte neceltos vairs mūžam no miega. Viņa pati teica: «Nevaru bez viņa celties,» — un man reizū reizēm piekodināja: «Nedod gredzenu nevienam!»

Princis (*uz Antiņu*). Ko tad tu gribi? Vai tu, nabags, atnāci šurp kā stikla kalna uzkāpējs un vēlies par algu precēt karaļa meitu?

Antiņš. Ak, kungs, ko tu runā? Vai tad es varu būt viņas cienīgs? Vai tad jēl viens princis var būt cienīgs tādas debesu zvaigznītes? Es tikai gribēju viņu uzmodināt no atmiega.

Karalis (*klusī uz principi*). Lai tad viņš arī pats uzmauc to gredzenu princeses rokā. Jūs redzat paši, ka

viņš neizskatās kā sāncensis uz jūsu tiesībām, bet kā vientiesis.

Princis. Nē, nē, to nevar. Augstā princese tikai veļti tiktu uztraukta un apgrūtināta. Vajag tikai paturēt viņu gūstā, lai neizdara vēl ko. Diezin ar kādām burvībām viņš ticis pie gredzena!

Piektais skats

(Karalis un Antiņš vienī.)

Karalis. Mans dēls, dod nu man to gredzenu, es pats nodošu viņu savai meitai.

Antiņš. Ak, ak! Bet kad nu viņa vairs neceltos, mīļo karali? Tu taču viņas tēvs, kā tu vari tā darīt?

Karalis. Dod man; viss būs labi.

Antiņš. Vai man, vai man! Tad ņem labāk manu dzīvību nekā viņas! *(Lūdzas ceļos.)*

Karalis. Dod vien, dēls, kad ir vajadzīgs princeses labā.

Antiņš. Ņem tad arī. *(Pastiepj viņam savu roku ar gredzenu.)*

Karalis *(lūko nomaukt gredzenu, bet nevar)*. Nevaru nomaukt.

Antiņš. Ak jā, nevar nomaukt. Es pats arī nevaru nomaukt, ko princese uzmaukusi; ir kopā saaudzis ar pirkstu.

Karalis. Ko? Tu atkal mānies? *(Sauc.) Sargi! (Ienāk sargi.)* Ņemiet viņu gūstā. *(Sargi ar Antiņu aiziet; vienam no sargiem karalis pamāj, un tas paliek.)* Nu tu aizej pie augstās princeses galma priekšnieka, lai viņš teiktu viņai, ka tēvs vēlētos princesi vēl redzēt pirms kāzu svinībām. *(Sargs aiziet.)* —

Sargs *(ienāk atkal)*. Te nāk viņas augstība pati. *(Aiziet.)*

Septītais skats

(Princese ar pavadonēm; ienāk princis.)

Princis. Skaistā princese, vēl nedaudzi acumirkļi, un man tiks piešķirta laime saņemt jūsu roku uz mūžiem. Atļaujiet man šo roku skūpstīt.

Princese (*sēd nekustoši*). Jā.

Princis (*nometies uz viena ceļa, noskūpstā viņas roku*). Auksta kā ledus! Vai arī šī diena ar laimes priekšsajūtām nespēj jūsu asinis straujāk saviļņot un sasildīt jūsu sirdi un roku?

Princese. Nē.

Princis. Jūs pret mani tik auksta un nepateicīga pret to, kas jūs uzcēla no zārka un nonesa no stikla kalna!

Princese (*lēni*).

Zili stikli, zaļi ledi —

Vidū — vidū —

Princis. Jūs runājat svešus vārdus! Jūs neklausāties manu runu! Es redzu, es esmu jums šobrīd vienaldzīgs. Atļaujiet, ka es eju. (*Aiziet.*)

Princese (*vēl klusāk*). Saulvedi — cel — cel —

Devītais skats

(Tie paši; ienāk karalis un princis.)

Princis ir aplīcis zelta krūšu bruņas.

Karalis. Mīļo meitiņ, šie tavas glābējs nāk savā zelta tērpā, kāds viņš uzjāja toreiz stikla kalnā. Tagad tu viņu labāk pazīsi. Sniedz viņam roku; šodien tu būsi viņa līgava.

Princese (*lēni, tikko dzirdami*).

Saulvedi, vai atkal — nāc?

(Drusku paceļ savu roku pretim princim.)

Princis. Se es esmu, augstā princese. (*Saņem viņas roku.*)

Princese (*visu runā lēnā, gurdā balsi*).

Saulvedi, tev auksta roka, —

Kā tu mani sasildīsi?

Princis. Princese, kam auksta roka, tam karsta sirds; gan tā jūs sasildīs, kad jūs mani pazīsit. (*Palaiž viņas roku.*)

Princese.

Saulvedi, tev kādi mati?

Princis. Melni, daiļā princese, kā krauklim.

Princese.

Vai tev nava balti lini?

Princis. Ha. ha, ha! Nē, nekad nav bijuši, tādi tik kalpiem.

Princese.

Saulvedi, tev kādas acis?

Princis. Melnas kā ogles un spīdošas kā dzirkstis, daiļā ligava.

Princese.

Nav(a) zilas vizbulītes?

Princis. Ha! Ha! Ha! Nē, nē, tādas ir tik avju ganiem; es esmu kareivis.

Princese.

Saulvedi, tev sveša runa.

Kam tu nesauc mani vārdā?

Princis. Mana daiļā ligava, es tevi saukšu vārdā vēl šo pašu brīdi, un tas būs mans vārds. Še stāv mūsu mīļotais, augstais tēvs; viņš sados mūsu rokas kopā uz mūžiem un savienos mūsu vārdus.

Princese.

Saulvedi, kur ir mans gredzens?

Princis. Še, mīļā ligava, lūk, laulājamais gredzens spoži mirdz savos dimantos; tā lai mirdz mūsu kopējais mūžs. (*Uzmauc viņai gredzenu pirkstā, bet gredzens noslid no pirksta zemē.*)

Princese.

Saulvedi, tas nav mans gredzens!

Tas ir liels, krit nost no pirksta.

Princis. Dārgā princese, lai tas krit; ņemiet šo, šis ir visas manas valstības dārgums. Lielais rubīns kvēlo tik sarkani kā mana mīla, tik sarkani kā mana vara.

(Uzmauc gredzenu princesei, bet gredzens noslid.)

Princese.

Saulvedi, tas nav mans gredzens!

Tas ir liels, krit nost no pirksta.

Saulvedi, kur ir mans gredzens?

(Sāk raudāt.)

Saulvedi, ak, kur tu esi?

Acis miglā tevi neredz.

(Paceļas kājās un izstiep rokās.)

Karalis. Ej atpūties savās istabās. Turpināsim svinību, kad būsi spīrgta. Princis atnesīs tavu gredzenu, tad tevi atkal aicināsim.

(Princese ar pavadoņiem lēni aiziet.)

Desmitais skats

(Karalis un princis.)

Karalis. Tas ir tas gredzens, kuru šorīt atnesa tas jaunais nabags. Viņš teica, ka bez gredzena princese nevarot atmosties no visiem miegiem.

Princis. To gredzenu vajag dabūt tūlīt! *(Sauc.)* Sargi! *(Ienāk sargi.)* No tā nabaga, kas šorīt tika atvests, paņemt to gredzenu! Steidzieties! *(Sargi aiziet.)*

Karalis. Lūk, nu tomēr vajadzētu tā gredzena, kurš šķīta jums vienaldzīgs, kad vajadzēja tikai manas meitas uzcelšanai! Vajaga šodien atlikt svinības; princesei varētu kaitēt uztraukums, un viņa varētu atkal aizmigt uz laikiem.

Princis. Nē, nē, nē! Atlikt nevar! Princesei nekas nekaitēs, viņai kaitē tikai vilcināšanās. Mums vajaga

viņai pierādīt, ka es esmu viņas glābējs. Jāsteidzas! Es sarīkoju svinīgus gājienus ar saviem ļaudīm. Tie tūlīt jau var ierasties kā kāzu viesi un laimes vēlētāji.

Vienpadsmitais skats

(Tie paši; ienāk sargi.)

Sargs *(uz princi)*. Viszēlīgais, augstākais, lielākais princ! To gredzenu nevar dabūt! Nevar nomaukt tam nabagam no pirksta! Ir gluži kā klāt pieaudzis!

Otrs sargs. Ne smalkāko diegu nevar aizbāzt garām starp gredzenu un pirkstu, ne —

Princis *(piepeši dusmās uzkliež)*. Kā iedrošinājaties rādīties manu acu priekšā, neizpildījuši manu pavēli?! Kas tās par izrunām, ka nevar nomaukt! Vai jūs gībstat, cāļus kaujot? Tie ir kareivji! Es jums uzmaukšu dzelžu gredzenus uz rokām, tad gan pratīsiet! *(Uz karali.)* Atvainojiet, augstais kungs, ka es eju pats to izdarīt, ko mani kareivji nespēj. *(Aiziet ar sargiem.)*

Divpadsmitais skats

(Karalis. Ienāk pils galma ļaudis uz kāzu svinībām; pūš taures, meitenes kaisa puķes, zēni klāj segas uz paaugstinājuma. Tad ienāk princese ar pavadoņiem; pār princesi top nests baldahins. Vēlāk ienāk princis.)

Karalis *(uz princesi)*. Tu nāc, mīļo meitiņ. Svinīgais brīdis ir klāt. Vai būsi stīpra?

Princese *(lēni)*. Jā.

Karalis. Lūk, nāk mūsu dārgais princis.

Princese.

Saulvedi, vai reiz tu nāci?

(Paceļ princim pretim roku, bet roka pusceļā apstājas.)

Princis (*labā rokā tur gredzenu; kreisā viņam balts, asinīm aptraipīts lakatiņš*). Es nāku, dārgā princese, lai tev nestu šē tavu gredzenu. Tu viņu tik ļoti vēlējies. Ar to pašu tavu gredzenu tad es tevi paņemu sev par sievu un ieslēdzu tevi savās rokās tik cieši, kā šis gredzens ieslēdz pirkstu un nelaiž to vairs vajā, lai tad vai pirksts trūktu pušu. (*Uzmauc viņai gredzenu pirkstā; viņa soli atkāpjas.*)

Karalis. Mani mīļie bērni! Sadodieties nu rokas kopā uz mūžiem. Es tavu vājo rociņu, bērniņ, ielieku tava drauga stiprā rokā. Lai mana svētība — —

Princese (*iekliežas un atkrīt tēva rokās*).

Trīspadsmītais skats

(*Tie paši. Pie galvenām durvīm pa labi troksnis; nāk iekšā divi sargi, ceļu šķirdami, aiz viņiem septiņi kraukļi, kuri nes stikla zārku, un Melnā māte. — Izceļas apjukums.*)

Sargi (*sauc, gājiemam pa priekšu iedami*). Ceļ! Dodiet ceļ! (*Apstājas prinča tuvumā.*)

Princis (*paklusu uz sargiem*). Ko tas nozīmē?

Sargi (*tāpat*). Nezinām, kungs.

Princis (*tāpat*). Kas laida nākt jau tagad laimes vēlētājiem? Kas tie tādi ir?

Sargs (*klusu*). Neviens viņus nezina; mēs domājām, ka uzraugi laiduši nodomāto masku gājienu.

Princis (*klusu*). Tādas maskas nemaz nebija domātas. (*Dikti uz gājienu.*) Atpakaļ, atpakaļ! Nav laiks!

Četrpadsmitais skats

(*Tie paši. Ienāk pa galvenajām durvīm un, paiedams garām zārkam, nostājas priekšā pa kreisi Baltais tēvs, Lauska veidā.*)

Baltais tēvs (*dobji*).

Ir laiks! Stāvi klusi, netraucē!

Princese (*Zārkam pretim iedama*).

Zili stikli, zaļi ledi,

Vidū stinga dvēselīte.

Melnā māte (*paceļ roku pret viņu*).

Nāc uz savām mūža mājām

Atpakaļ pie Melnās mātes!

Princese (*lēni*).

Nāku, mana Melnā māte,

Atpakaļ uz mūža māju,

Saulvedis man nepiegriezās,

Neiespēja mani uzcelt!

Melnā māte.

Nāc, es atkal tevi ņemu.

(*Pieskaras viņai ar roku.*)

Kraukļi: pirmais.

Tā ir bijis, tā i paliks — krā!

Otrs.

Aizmigsi uz mūža laikiem — krā!

Trešais.

Dienas dienās, gadi gados — krā!

Ceturtais.

Septītais gads; kur modinātājs? — Krā!

Piektais.

Septītais ies, nāks septiņdesmits — krā!

Sestais.

Velti cerē, cerētāja, — krā!

Septītais.

Ziema, sala, tumsa, gals — krā! Krā! Krā!

(*Visi septiņi smejas ķērkdami.*)

Karalis. Meitiņ, manu meitiņ, manu meitiņ! (*Grib tuvoties.*)

Princese (*atgriežas*).

Tētiņ, nepieskaries man (im),

Uzlikta man nāves roka:

Kurš man pieskaras, tam jāmirst.

Karalis. Vai! Vai! Vai! Meitiņ, tu atkal aizej?

Princese.

Aizeju uz mūža laikiem,
Patiec sveikā, manu tētiņ!

Karalis. Neej, neej, manu bērniņ! Es to vairs nepārcietīšu otru reizi. Vai, vai, vai!

Princis (*atjēdzies no brīnumiem*). Nost, jūs māņi un burvji! Nost no manas līgavas! Viņa ir manai! Es pirmais viņai uzliku savu roku! (*Sniedzas pēc princeses.*)

Baltais tēvs. Nepieskaries tai, tu mirsi!

Princis. Burvis, raganas, pesteļi! Sargi, ķeriet viņus! Šurp, karavīri, šurp! Es jums pavēlu!
(*Neviens nekustas.*)

Princese (*lēni iekāpj zārkā un apgulstas. Liels klušums*).

Melnā māte.

Baltais tēvs, tu tūkstatveidi,
Nu tu pievilts, viltus vērpejs!

Baltais tēvs.

Teicies nenākt, tomēr nāci!
Un es tev(im) palīdzēju.

Melnā māte.

Ha, ha! — Nepalīdzi viņai!
Tavi vārdi tevi tura
Cietāk nekā stikla režģi.
Gaidi nu — ko līdz tev viltus?

Baltais tēvs.

Melnā māte, to es gaidu,
Kurš ir mans un savs ir kļuvis!

Melnā māte (*uz kraukli*).

Ko viņš runā, veco kraukli?
Visi ir mans, nekā nav sava!
Visu ņemšu, visu veikšu,
Pati viena pastāvēšu!

Pirmais krauklis.

Krā! Krā! (*Un apklust.*)

Melnā māte.

Vai tu nezini, ka klusē?

Pirmais krauklis.

Zinu gan, bet nesaprotu, krā!

Savs ir tas, kas ir priekš cita, krā!

Ņems, kas atdos, veiks, kas zaudēs,

Pastāvēs, kas pārvērtīsies, krā, krā!

Baltais tēvs.

To es gaidu, Melnā māte.

Melnā māte.

Es sev veikšu, tu sev gaidi!

Baltais tēvs.

Ņem tad sev, kas tava daļa!

Melnā māte (*uz kraukļiem*).

Ņemiet, kraukļi, manu daļu!

Nesiet to uz mūža mājām!

(Kraukļi apstājas ap zārku un ceļ to augšā. Ļaudis murmināšana.)

Karalis (*ceļos nometies, rokas izstiepis pēc princeses*). Ak, ak! Ko es esmu darījis! Mans bērns, mans vienīgais bērns! Tu man atkal topi atņemta. Atņemiet tad arī manas vecās dienas! Nesiet arī manu zārku!

Princis. Veins un zibens! Sasper tevi visi deviņi velni! Zūdiet, māņi! Es viens pats jūs izgaisināšu! (*Ķer pēc sava zobena un grib mesties virsū kraukļiem. Baltais tēvs paceļ roku, kraukļi nolaiž zārku zemē un vicina spārnus.*)

Karalis (*uz princi*). Tu esi viņas slepkava! Tev es atdevu savu vienīgo bērnu, labu viņai gribēdams un nāvi dodams!

(Kraukļi paceļ zārku ar princesi un iet.)

Kraukļi (*visi*).

Ņemiet to, kas mūsu daļa, — krā!

Nesiet to uz mūža māju — krā!

Vecais krauklis.

Tā ir bijis, tā i paliks — krā!

Jaunais krauklis.

Ziema, sala, tumsa, gals — krā! Krā! Krā!

(Melnā māte virzās uz durvju pusi. Ļaudis murmināšana, tad vaidi. Piepeši atskan skaļš kļiedziens no durvju puses.)

Antiņa balss. Vai! Vai!

(Princese zārkā guļot paceļ roku; kraukļi apstājas un nolaiž zārku zemē iekērkdamies; ļaudis atskan vispārējs kluss «Ā! Ā!».)

Piecpadsmitais skats

(Tie paši; troksnis pie durvīm, caur ļaudīm izspraucas cauri Antiņš; viņš tāpat kreklā, bez svārkiem, kreklis vielām pārplēsts un asiņots.)

Antiņš *(sauc)*.

Saulcerīte! Saulcerīte!

Princese *(paceļas zārkā sēdus un iekļiedzas; kraukļi plāta spārnus, viņu aizsegdami, un ķērc)*.

Melnā māte *(pret Antiņu roku izstiepusi)*.

Nenāc viņai klāt, tu mirsi!

(Kraukļi pret Antiņu skrien, spārnus vicinādami un skaļi ķērkdami.)

Antiņš.

Kas tu esi, Melnā māte?

Nebaidos es tavas rokas.

Miršu, lai tik viņa ceļas!

Baltais tēvs *(uz Melno māti)*.

Ha, ha, kāpies, Melnā māte!

(Melnā māte atkāpjas.)

Antiņš *(sauc)*.

Saulcerīte, celies augšā!

Saulcerīte, nāc pie manis!

Princese *(izlec no zārka, pašķir kraukļus uz malām, Melnā māte paliek pa labi, Baltais tēvs pa kreisi; tad*

skrien pie Antiņa, rokas iepletusi).

Saulvedi! Nu reiz tu nāci!

A n t i ņ š.

Aijā, mana Saulcerīte!

*(Apskāvušies paliek labu brīdi; ļaudis jautra murmi-
nāšana; tad klusums.*

B a l t a i s t ē v s *(smejas).*

Melnā māte, nolaid rokul

(Viņa nolaiž roku.)

Nāvei nav par to vairs varas,

Kurš no nāves nebaidījies.

M e l n ā m ā t e.

Viltus vērpējs, likumlauzējs!

Ko tu vērpi jaunus viltus!

B a l t a i s t ē v s.

Velti vaino, Melnā māte!

Te ne es, te viņu vara!

(Rāda uz Antiņu un Saulcerīti.)

Viņš ir mans, bet savs ir kļuvis,

Lauzdams mūsu abu varu!

Atdodamies uzvarējis.

Ņems, kas atdos, veiks, kas zaudēs,

Pastāvēs, kas pārvērtīsies!

M e l n ā m ā t e.

Es jau veikšu, es jau ņemšu!

Zārks jau tukšā nevar palikt!

B a l t a i s t ē v s.

Līgsim līdzī, Melnā māte,

Došu tev (im) tavu daļu.

(Princese un Antiņš atlaiž rokas.)

P r i n c e s e.

Saulvedi, ko ilgi bijī?

A n t i ņ š.

Līdz tu mājās izgulēji

Atnāvi no stikla kalna.

Princese (*piepeši iesaucas kā atcerēdamās*).

Saulvedi, ak, gredzens, gredzens!

Kam tu viņu projām devi?

Nevaru bez viņa pazīt,

Acis bij man nāves pilnas,

Melnais princis mani vīla.

Antiņš (*nometas ceļos, rokas salicis, kā lūgdamies*).

Saulcerīt, tavs tētiņš teica,

Gredzens vaj'dzīgs tev, lai celtos.

Princese.

Saulvedi, ak kam tu devi?

Teici: būs man mūžam pirkstā!

Antiņš.

Pirkstā, jā! — Man gredzentiņu

Ņēma līdz ar visu pirkstu!

Lūko šurp to tukšo vietu!

(*Rāda, pacēlis roku.*)

Princese (*iekliežas*).

Saulvedi: ak vai, ak vai man!

Kas to tev(im) padarija?

Antiņš.

Bargais princis! (*Rāda ar pirkstiem.*)

Princese (*arī rāda*).

Bargais princis!

(*Ļaudis kurnēšana; visi griežas pret princi un rāda uz to ar pirkstiem.*)

Princis. Posts un karš! Ko klusat? Ko sabaidijāties no sievām un putniem? Grābiet viņus! Es jūs visus gabalos sakapāšu! Es jūs dzīvus sadedzināšu. Velns un elle!

Visi (*klusē*).

Baltais tēvs (*uz Melno māti, rādīdams uz princi*).

Melnā māte, vienveidīgā!

Lūko, tur ir tava daļa!

(Melnā māte lēni nāk uz princi, pacēlusi roku un melnu plīvuri rokā turēdama. Kraukļi saceļas spārnos un virzās uz princi. Princis stāv kā sastindzis; zobens izkrit no rokām.)

Kraukļi *(visi)*.

Tas ir mūsu — krā!

Tas ir mūsu — krā!

Pirmais *(rāda uz princi)*.

Tev ir kraukļa melni mati — krā!

Otrs krauklis.

Tev ir kraukļa likais knābis — krā!

Trešais.

Tev ir kraukļa asās acis — krā!

Visi.

Krā, krā, grāb! Krā! Krā, grāb!

Melnā māte *(uzmet princim melnu plīvuri)*.

Ņemiet to, tā jūsu daļa!

Nesiet to uz mūža māju!

Zārks jau nevar palikt tukšā.

Kraukļi.

Krā, krā, grāb! Krā, krā, grāb!

(Viņi ieceļ princi zārkā. Antiņš un Saulcerīte nometušies ceļos pie tēva. Ļaudis skaļi gaviļē.)

(Priekšgars.)

-
1. Kādas zīmīgas tautas apspiedēju īpašības ietvertas Melnā prinča tēlā?
 2. Raksturojiet karali un viņa nostāju gaismas un tumsas spēku cīņā!
 3. Kādēļ lugas beigās varam runāt par Antiņa izaugsmi?
 4. Par ko liecina Antiņa galīgā uzvara?
 5. Atrodiet un paskaidrojiet vārdus, kas pauž lugas pamatdomul. Kā šos vārdus ar savu dzīvi apliecina Antiņš?
 6. Atrodiet lugā un izrakstiet zīmīgus aforistiskus teicienus, kas raksturo Antiņa izaugsmi!
 7. Paskaidrojiet, ar ko Raiņa luga atšķiras no tautas pasakas!
 8. Kādēļ luga «Zelta zirgs» nosaukta par saulgriežu pasaku? Kā tajā ietverts Rainim raksturīgais saules motīvs?

LAUZTĀS PRIEDES

Vējš augstākās priedes nolauza,
Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja, —
Pēc tālēm tās skatieniem gribēja sniegt,
Ne slēpties tās spēja, ne muguras liekt:

«Tu lauzi mūs, naidīgā pretvara, —
Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta,
Vēl ilgās pēc tāles dveš pēdējais vaids,
Ik zarā pret varu šņāc nerimstošs naids! . . .»

Un augstākās priedes pēc lauzuma
Par kuģiem iz ūdeņiem iznīra —
Pret vētru lepni cilājas krūts,
Pret vētru cīņa no jauna dūc:

«Brāz bangas, tu naidīgā pretvara, —
Mēs tāles sniegsim, kur laimība!
Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt —
Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!»

-
1. Raksturojiet galveno dzejas tēlu un tā pretstatu!
 2. Kā dzejoli atainotie dabas tēli izteic sabiedriskās dzīves norises?
 3. Kā dzejoli panākts optimistisks skanējums?
 4. Kādēļ tautā tik plaši iecienīta E. Dārziņa kora dziesma «Lauztās priedes»?
 5. Ja iespējams, noklausieties dzejoļa «Lauztās priedes» ieskaņojumus citu tautu valodās! Kā tulkojumi saglabājuši Raiņa dzejai raksturīgās intonācijas?

Ernests Birznieks-Upītis

1871-1960

«Birzniekam-Upītim vienaldzīgi tie, kad sēd pie šīs dzīves dziru galdiem, — visa viņa sirds pieder nabagiem un vārdzinātiem.» Tā par Ernestu Birznieku-Upīti rakstīja otrs izcils latviešu rakstnieks Andrejs Upītis. Ar šiem vārdiem ir patiesi izteikts tas, kas ir pats galvenais E. Birznieka-Upīša darbos un kas ir raksturīgs viņam kā cilvēkam.

E. Birznieks-Upītis ir dzimis Dzirciema «Bisniekos» (tagadējā Tukuma rajonā). Tolaik viņa dzimtajā pusē tīrumu un viršu tīreļu vidū netrūka akmeņu. Šī apkārtnē ar lazdām, bērziem, ozoliem un apsēm apaugušajām gravām rakstniekam bija dārga. Un kāds no lielajiem pelēkajiem akmeņiem kļuva par viņa literāro darbu visspilgtāko tēlu (grāmata «Pelēkā akmens stāsti»).

Nākamais rakstnieks auga mātes un vecmāmiņas paspārnē, jo tēvs agri nomira. Savās atmiņās E. Birznieks-Upītis par viņām raksta:

«Bez pātariem un guldināšanas ar māti man iznāca maz darīšanas. Mūžīgi viņa bija aizņemta ar tekošiem,

steidzamiem darbiem... Runāt viņa runāja maz un tikai visnepieciešamāko.»

Citādas attiecības veidojās ar vecmāmiņu:

«Ar viņas atnākšanu iesākās man pavisam jauna dzīve. Viņa zināja neizsīkstošus krājumus tautasdziesmu, pasaku, teiku, parunu. Katra parādība, katra lieta dabūja savu dvēseli — ir vējš aiz loga, ir slotā kaktā, ir dūrainais cimds krāsns rovēti.»

Ipaši dziļu ietekmi uz nākamo rakstnieku atstāja Tukuma apriņķa skolas skolotājs Licītis, kas ar savu progresīvo nostāju kļuva tik tuvs, ka rakstnieks sev vēlāk izvēlējās pseidonīmu Upītis, jo «upītei jātek licītim līdzās».

E. Birznieks-Upītis ir strādājis par mājskolotāju Latvijā. Vēlāk pārcēlies uz Kaukāzu un tur strādājis par skolotāju, bibliotēkas vadītāju, par ierēdni naftas rūpnīcā, kā arī par izdevniecības vadītāju. Kaukāzs (Dagestāna un Baku apkārtnē) ar savu dabas krāšņumu un savdabīgiem cilvēkiem rakstniekam kļuva par otru dzimteni (tur viņš nodzīvoja 28 gadus). Arī turienes ļaudis vēl tagad atceras savu skolotāju Birznieku-Upīti un glabā viņa piemiņu.

Rakstnieks ir apceļojis visu Eiropas Krieviju, Vāciju, Poliju, Franciju, Austriju, Itāliju, Persiju, Turciju un vēl citas zemes. Viņa sirds allaž ir piederējusi vienkāršajiem cilvēkiem kā dzimtenē, tā Kaukāzā. Par tiem viņš raksta savos darbos, silti, sirsnīgi, juzdams līdzī «nabagiem un vārdzinātiem».

Ar šādu sirsnību un līdzjūtību ir uzrakstīts arī stāsts «Druviņi». Stāsta vienkāršos notikumus rakstnieks liek skatīt bērnam. Viņa sirds sažņaudzas žēlumā par Druviņu tēvam nodarīto netaisnību — Druviņu tēvs tiek padzīts no iekoptajām mājām, jo zeme pieder muižniekam, un viņš tagad tur nolēmis sēt mežu. Zēnam žēl bezdelīgu, kuru ligzdas noposta, nojaucot māju, žēl Druviņu tēva, žēl ābeļu... Un zēns nesaprot, kur taisnība. Lasītājam skaidrs, ka to pašu jūt arī rakstnieks.

Stāstā «Džamaledins un ērglis» rakstnieks ar tādu pašu iejūtu tēlo vajātā un nelaimīgā kalnieša Džamaledina likteni.

Rakstnieks savā garajā mūžā ir daudz rakstījis bērniem: «Pastariņa dienasgrāmata», «Nīnas pasaciņas», «Mūsu draugi», «Bucis un Ulla» u. c. Viņš tulkojis citu tautu — austriešu, franču, vācu, šveiciešu, angļu, ķīniešu, arābu un afrikāņu — pasakas.

Rakstniekam piešķirts Latvijas PSR Tautas rakstnieka goda nosaukums. Viņš apbalvots ar Ļeņina ordeni.

DRUVIŅI

Mazais Rudis šovakar nepavisam nevarēja aizmigt. Ja tik viņam nebūtu bailes no iegrimumšās bedres grāvmalā, kur aprakta brūnā ķēve, viņš vēl šovakar pa patumsu būtu aizdipšojis uz Druviņiem pie Janelļa un Mikiņa. Pačukstētu Janelim un atpakaļ. Gan jau tas pateiktu tēvam. Un, kamēr paēstu vakariņas, paēdinātu suņus, nomazgātu traukus un sāktu iet pie miera, viņš būtu jau atpakaļ. Tikai tur grāvmalā tagad nebij droši. Bet nekas, aizskries rīt no rīta agri. Cūku Antiņam viņš jau pieteicis, lai to agri, agri paceļ. Un laikus arī tādēļ šovakar nolicies gulēt. Tik ar to miegu šovakar tā ērmoti: kā nenāk, tā nenāk.

Saimes galā jau visi apklusuši. Tēvs vēl gultā smēķē. Rudis gaida, vai viņi ar māti nerunās vēl ko par Druviņiem. Bet nekā. Viņš dzird, ka tēvs noliek pīpi uz krēsla un, kā pagriezies uz plāna pusi, tā paliek guļot. Uz krāsns iečirkstas ķirķis¹. Ārā kalvās dzird urrinām zemes vēzi.

Galvā Rudim liela doma: vai tas var būt, ka rīt Druviņu liks ārā no mājām un ārdīs zemē viņa ēkas. Un Janelis taču vienmēr bij apgalvojis, ka viņa tēvam esot

¹ Ķirķis — circenis.

taisnība, ka kungs nekā nevarēšot izdarīt. Būs varbūt gan tā iznācis, kā citi runāja: būs Druviņam pietrūkušas pastalas, tālos ceļus staigājot, meklējot pie kungiem taisnību. Bet vai tad basām kājām nevar meklēt? Viņš rīt agri aizskries un pasacīs, ka šodien nāks liecinieki, lai pasteidzas meklēt basām kājām, citādi noārdīs mājas.

Bet varbūt kungi neļaus basām kājām meklēt? Arī viņam, kad veda pie baznīckunga atlasīt, apāva pat jaunus zābaciņus. Zēl gan, ka viņš ātrāki nezināja, būtu aizskrējis līdz vakaram, un Druviņš vēl kaut kur būtu sadzinis pastalas. Bet tas muižkungs te ilgi nosēdēja, un Rudis, tāds nodriskājies un meļnām kājām, nemaz netika laists iekšā. Un cūku Antiņš par tēva norakstīto zīmi, lai pagasts rīt sūta lieciniekus, pasacīja tikai vakarā.

Bet kā tas ir, kad liecinieki ārda ēkas zemē? To Rudis savā mūžā vēl nebij redzējis. Kā ceļ ēkas liecinieki, viņš atmin pērn, kad nodedzinātās rijas vietā viss pagasts tēvam cēla jaunu. Aizsāka no pašas zemes, arvien augstāki, arvien augstāki un pašā čukurā eglīti. Ārdīt jāsāk no augšas, papriekš jānoņem eglīte. Bet Druviņos uz jumta nemaz nav eglītes...

Ruda domas sāka jukt un pāriet miegā. Saprņi viņš redzēja it kā Druviņus, it kā pašu jauno riju. Druviņš pats kāpa uz jumta, lai neļautu ņemt nost eglīti, viņš ar Janeli arī rāpās uz jumta, bet tad slidēja, krita un atmodās.

No kritiena Rudis bija krietni sabijies un uzlēcis sēdus gultā. Drīzi atjēdzies, kas ar viņu īsti ir, viņš atminējās, ka nebij šovakar noskaitījis pātarus. «Tādēļ arī tas kritiens,» viņš nodomāja. Māte viņam vairākas reizes bija teikusi, ka pa miegam krist ir krist grēkos, un piekodinājusi katru vakaru gultā skaitīt pātarus. Arī māte katru vakaru ilgi skaitīja. Tēvs gan tikai smēķēja.

Ātri Rudis saņēma rokas un sāka skaitīt tēvs mūsu. Beigās viņam sajuka, tomēr viņš vēl iesāka, ātri steigdamies: «Ak, tēvs, tavs nabaga bērniņš nāk, sāk mācīties, ko tas nemāk...», bet arī šie pātari viņam sajuka, viņš atzvila uz spilvena un cieti aizmiga.

No rīta cūku Antiņš, pats vēl kasīdamies un acis berzēdams, raustīja Rudi aiz rokas, lai ceļas augšā. Rudim briesmīgi gribējās gulēt un, acis nepavēris, lūdza Antiņu, lai ļauj viņam mieru. Bet tad atminējās par Druviņiem un žigli vien piecēlās.

Ienāca māte un skubināja viņu ātrāki gērbties. Viņa domāja, ka Rudis arī pošas Antiņam līdz pie cūkām.

«Rukšķis un cūcene jau sen pabāzuši galvas caur aizgaldiem un sauc: «Antiņ, uhu! Rudi, uhu! Ēst gribas, ēst gribas! Antiņ, Rudiņ, uhu!» Sivēneļi visi kviec: «Žiglāki, žiglākil!»»

Viņa aizgāja jau izlaist cūkas. Rudis ar Antiņu iznāca reizē sētā un izgāja pa vārtiem cūkām pakaļ. Māte vēl nopakaļus noteica:

«Tad nu labi gan pieganait cūciņas. Izsūtīšu par to kunkuļainu putru un izcepšu katram mīkstu, gardu rausi.»

Aiz dārza Rudis tūliņ metās gar lēcu lauku uz pļavmalu un projām pa tecīņu uz meža pusi. Cik reizes viņš te nebij gājis gan viens pats, gan ar Antiņu, gan Janeli un Mikiņu. Bet tādu spīdošu rasu gan viņš te nebija redzējis. Pie katra soļa dažī pilieni aizsprāga uz priekšu. Un dīzgan vēsi, kājām pat auksti.

Virs rudzu lauka iesāka cīrulīš savu skaļo rīta dziesmu, vēl viņš nevarēja būt augstu. Rudis apstājās, atgriezās un sāka pēc viņa skatīties, bet neieraudzīja. Pametis acis uz tecīņu, viņš redzēja pa to vietu, kur bija nācis, garu, zaļu strīpu atšķiramies no mirdzošās rasas. Arī ēna viņam izlikās tik gara un visai jocīga: tieviņa, tieviņa un galva rudzu ežmalā. Viņš pacēla roku, papurināja, nosmīnēja par rokas ēnu, tad steidzās atkal uz priekšu. Pašā ežmalā viņam it tuvu iesāka grieze griezt. Rudis jau pakāpa soli sāņus un gribēja iet to uzcelt, lai laižas, bet tad atlika to līdz atpakaļ nākšanai. Cik noslēpumaina tāda grieze, pat ne Janelis, ne Antiņš to vēl nekad nav uzceluši, ne ligzdas atraduši. Janelis, tas gan zina daudz ligzdas, bet visas viņš nerāda. Un katru reizi svēti jāapsolās bez viņa nekad neiet skatīties, tad tikai viņš rāda.

Nonācis līdz zaļajam siena celiņam, Rudis uz brītiņu apstājās. Tad novērsās no tecīņa un aizgāja apkārt pa celiņu. Lai gan viņš sevi drošināja un pie sevis domāja, ka viņam tagad nepavisam nav bailes no bedres, bet tomēr drošāki apiet apkārt pa celiņu. Un bez tam nav jau nekāds lielais likums.

Driz viņš ieraudzīja skrajumu¹ un vēl pēc brītiņa kāršu žodziņu, un zaļu rudzu lauku. Gar lauka malām šur tur bija sakrautas egļu saknes. Celiņa otrā pusē izstiepās arī aizzogots kartupeļu lauciņš. Zaļi lakstiņi vēl neaizse-
dza melnās vagas, un viss lauks bija melni strīpains.

«Te zaķi gan uz reizi vajag ieraudzīt,» iesāvēs Rudim galvā. Un viņš ejot sāka skatīties pa vagu starpām pēc zaķa.

Pienācis pie vārstuļiem², Rudis izlīda cauri un gāja uz durvju pusi. Sētā pie kūtiņas Druviņu māte patlaban beidza slaukt Raibaļu un ieveda to atpakaļ kūtī. Zīmaļa tur jau bija priekšā un māva. Tad Druviņu māte paņēma saplūktu zāli un piesvieda govīm. Arī Lauķis, kurš kūts dibenā sāka bubināt, dabūja savu tiesu.

«Kādēļ Lauķis ar abām govīm šodien nav aplociņā?» iedomājās Rudis, bet prasīja, kur esot Janelis.

«Ej vien iekšā, dēliņ, viņi visi istabā,» skubināja Druviņu māte un nāca arī pati ar kūpošo slauceni.

Rudis te, Druviņos, bija biežs viesis, bet nama durvis no ārpuses vēl nevarēja attaisīt, no iekšpuses gan: aizšaujamais bija par zemu, no ārpuses caur lūku sniedzoties, viņš to nevarēja sasniegt. Arī tagad viņam bija jāgaida, kamēr Druviņu māte pienāks un attaisīs durvis.

Patlaban izšāvēs no nama bezdelīga. Uzmetās turpat uz jumta un steidzīgi sāka vidzerēt savu sarežģīto dziesmu. Rudis nolūkojās, kā putniņš dziedot plātīja knābiti, tricināja spīdošo pakaklīti, un domās skaitīja līdzī:

«Kamēr sievas pirtī pērās, bērni smiltīs rotaļājās, gaļa piedega, tauki izlīja ugunī — švirrrkt! . . .»

¹ *Skrajums* — vieta ar retiem kokiem

² *Vārstuļi* — šeit durvis, vārti.

Janelis izlikās Rudim tāds savāds, kā dusmīgs par kaut ko. Viņš sāka minstināties¹, vai nav ko nodarījis Janelim, nav gājis pie kādas ligzdas bez viņa atļaujas? Nē. Arī Rudis klusēja. Teikt, kādēļ viņš nācis, viņam negribējās, tādēļ ka Druviņu tēvs visu laiku turpat sēdēja un pīpoja. Viņš bija kreklos, bet kājas tam bija apautas; pastalas pat vēl pavisam jaunas. Tātad vēl nemaz nebūs tik slikti. Jāpateic tik Janelim. Bet kādēļ viņš tāds saīdzis?

Druviņu māte bija ielējusi bļodā siltu pienu, salikusi karotes uz galda, sagriezusi maizi šķēlēs un skubināja uz strēbšanu.

Mikiņš paņēma karoti, Rudis arī, bet Janelis sacījās negribam.

«Kas nu par niekiem!» Druviņu māte stāvēja Janelim virsū. «Ēdi vien. Varbūt neviens nenāks. Un, ja arī nāktu, tikpat bez ēšanas neiztiksi.» Un viņa iespieda Janelim karoti saujā. Tas sāka gausi strēbt.

«Iekod nu arī tu, Bērtul,» Druviņu māte pagriezās pret vīru. «Ar neēšanu nekā jau negrozīsi.»

Druviņu tēvs tā kā piesarka, tā kā nobāla, ātri piecēlās, izsteidzās namā aizšaut ārdurvis, Rudis pa tam pieliecās pie Joneļa un teica:

«Liecinieki² nāks šodien ārdīt nost Druviņus. Vakar cūku Antiņš man teica, viņš aiznesis pagastā paziņojumu. Pasaki, lai tēvs meklē taisnību.»

Bet Janelis neklausījās. Atplestām acīm viņš stīvi skatījās caur logu uz vārstuļiem.

«Māt, nāk!» viņš tikai ieteicās un ar visu karoti atgāja no galda. Druviņu māte pavērās uz sētu un ievaidējās; karote viņai izslidēja no rokām. Mikiņš paskatījās uz māti un sāka raudāt. Druviņu māte iespieda Mikiņa galvu sev klēpī un aizgāja ar to uz mūri.

¹ *Minstināties* — pārdomāt, mēģināt atcerēties.

² *Liecinieki* — šeit darbinieki, ko pagasts norīko izpildīt zināmu uzdevumu.

Arī Rudis bija nolīcis karoti, pastiepijs uz loga pusi un paskatījās ārā. Pie pašiem vārstuļiem bija viņa tēvs ar muižkungu, aiz tiem divi vīri ar garu redeli¹ uz pleciem un citi ar ķekšiem un cirvjiem. Rudis vairāk sabijās no tam, ka ieraudzīja te savu tēvu. Tagad viņš nemaz nedrīkstēs iet ārā, kamēr tēvs te būs pie vārstuļiem.

No nama ienāca Druviņu tēvs un apsēdās pie sienas gultā. Tad viņš atkal piecēlās, paņēma Rudi aiz rokas un aizveda nost no loga pie Druviņu mātes uz mūri. Pats viņš iesēdās atkal gultā. Ne vārds pie tam netika runāts. Istabā valdīja dziļš klusums. Arī Mikiņš vairs neraudāja.

Pēc brītiņa dzirdēja atšaujam vārstuļus, tad soļus durvam sētā. Kāds pienāca pie durvīm un piedauzīja. Vēl reizi. Tad paklabināja kliņķi un raudzīja atspiest durvis vajā.

Soļi atgāja no durvīm, un uz brītiņu arī sētā klusums. Tad nočab lapas puķu dārziņā un pie paša loga parādās liels stāvs un pieliecas pie rūtīm. Tas ir muižkungs. Viņš sāk knibināties gar logu rāmjiem no ārpuses. Uz reizi logs atveras.

«Ko tad jūs, Druviņ, tā blēņojaties,» viņš saka diktā balsī, «mājās esat un neatsaucaties. Līdz šai dienai jums bija jānotīra muižas grunte².»

Druviņš liekas viņu nedzirdis un meklē rokām pa gultu smēķējamās lietas. Piebāzīs pīpi, viņš aizdedzina spičku un sāk smēķēt. Brītiņu muižkungs gaida atbildi, bet, nekā nesagaidījis, pagriežas uz sētas pusi un tikpat diktā balsī saka:

«Pagasta vecāko, nāciet nolāsait vēl reizi Druviņam augstās tiesas spriedumu un jums laisto valdišanas pavēli. Varbūt tas mums aiztaupīs turpmāko darbu.»

Rudis gaida tēvu pie loga un cietāki piespiežas pie Druviņu mātes sāniem. Ar vienu roku viņa gļauda Mikiņu, otru apķer Rudim apkārt.

¹ Redeles — šeit kāpnes.

² Muižas grunte — muižas zeme.

Pienāk arī tēvs pie loga un nedrošā balsī diezgan paklusu lasa kādu papīru. Rudis pa visu lasīšanas laiku sajūt tikai to, ka vīri pa atnesto redeli rāpsies uz jumta un ar ķekšiem ārdīs ēku nost. Un pie tam viņam acu priekšā rādās pati ārdīšana, pielīdzināma āboliņa viļukņu¹ ārdīšanai.

Kad tēvs beidza lasīt un salocīja papīru, muižkungs atkal diktā balsī ieprasījās:

«Nu jūs, Druviņ, vēl reizi dzirdējāt spriedumu un valdīšanas pavēli. Vai jūs paši tūliņ notīrīsīt muižas grunti?»

Uz britiņu Druviņu tēvs izņēma pīpi no mutes.

«Spriedumu es neatzīstu, tas ir netaisns un arī pavēle netaisna,» viņš skarbi nosaka un ņem atkal pīpi mutē.

«Paši redzat, pagasta vecāko, ka te ar labu nav nekas izvedams; darait, kas jums pavēlēts,» teic muižkungs, atiedams no loga kopā ar tēvu.

Rudim tagad galvā, ka mātes tomēr labākas nekā tēvi. Tā ir Druviņu māte. Ja viņam nebūtu bijusi pašam sava māte, tad viņš tūliņ ņemtu sev par māti Druviņu māti. Tēvi? Salīdzinot tos, tik viens, kā otrs nav labi: smēķē vien, nemaz nerunā. Ja varētu tā: abas mātes, vienu par māti, otru par tēvu, tad gan būtu labi. Bet ar to tēvi nebūs mierā. Un arī Mikiņš ne.

Un Rudim top Mikiņa žēl, ka viņš gribējis atņemt viņa māti. Un viņš saņem Mikiņa mazo, tuklo rociņu un sāk to pajāt.

Uz jumta dzirdami soļi un brakšķēšana. Istabas durvis, kuras Druviņu tēvs, iekšā nākot, tikai pievēris, tagad atveras pavisam vaļā. Bet neviens tām nepiegriež vērību. Janelis vienmēr stīvu ģīmi lūkojas uz vaļējo logu un uztraukti klausās uz katru troksni ārpusē.

Dzirdama koku krišana aiz sienas, kartupeļu lauka un sakņu dārza pusē. Bet tai pusē nav logu un nekas nav redzams. Pats čukuris jau vajaga būt noārdīts, jo namā

¹ Viļukņi — savēlumi.

daudz gaišāks un bezdelīgas vidžerēdamas šaujas pa augšu iekšā namā.

Drīzi sāk gāzties arī sētas pusē zemē sijās un lubas.¹ Vienīgi uz puķu dārziņa, pretim vaļējam logam, neko negāž zemē. Sētas pusē zeme vairāk nomīdīta, cietāka, te katrs kritiens atskan dobjiāki. Arī gēvele² tiek jau ār-dīta: caur galējo logu redz kritam resnus balķu galus.

Druviņu māte turas no raudāšanas un neelso, bet visu laiku viņai pa vaigiem birst asaras. Pie katra diktāka kļaudziena Rudis jūt, ka viņa satrūkstas. Druviņu tēvs gan izliekas pavisam mierīgs. Viņš visu laiku smēķē bez apstāšanās, un dūmu mākonis ap viņa galvu kļūst arvien lielāks un biežāks.

Reižu reizēm kāds gabals no jumta uzkrīt uz griestiem. Griesti tad nolīgojas, un gruži un putekli birst istabā.

No jumta puses kļūst arvien gaišāks. Bet arī sodrēji un putekli tur birst jo vairāk un veļas bieži istabā iekšā. Bezdelīgas jo biežāki šaudās pa jumtu iekšā un riņķo apkārt pa virtuvi, viņas vairs nevidžerē garo dziesmu, bet tikai retumis iesaucas: «Cigzi! cigzi!» Rudis mājās novērojis, ka tā viņas sauc, kad ierauga vanagu vai kaķi. Arī te viņas domā, ka kaķis ir namā un drīz meklēs patvērumu istabā.

Tad uz reizi priekšnamā kaut kas nopakšķ, un bezdelīgas, jo zemu laizdamās, bieži visu laiku sauc savu cigzi! cigzi! Janelis izskrej namā un sāk diktā balsī brēkt. El-sodams viņš nāk iekšā un nes rokā māla ligzdiņu ar dažām baltām spalvām un sablaistītām³, aizperētām oliņām. Ar ligzdiņu viņš apstājas raudādams pie mātes; arī Mikiņš sāk pa otram lāgai dikti raudāt. Rudim arī tā vien spiežas kaut kas kaklā un valgums acīs. Iespiedis galviņu Druviņu mātes padusē, arī viņš sāk nevaldāmi liet asaras. Un gribētos neraudāt un savaldīties, bet nevar. Ne vien

¹ *Lubas* — skaidas.

² *Gēvele* — jumtgate.

³ *Sablaistīt* — saspīest.

bezdelīgu, bet visu, visu viņam tā žēl: i Mikiņa ar tuklo rociņu, i Janeļa, i Druviņu mātes, kura klusu raustās un retumis noslauka asaras, i arī Druviņu tēva, lai gan viņš tur smēķē un ne vārda nerunā.

Un reizi iebrīkšķas griesti uz pašām durvīm. Kaut kas čikstēdams spiežas iekšā starp griestu dēļiem. Arī otrā galā pie sienas. Tad kaut kas trūkst, kaut kas lūst, dēļa viena puse paceļas un gar otru nobirst bieza putekļu un gružu kārta istabā, uz britiņu aizklādama āra gaismu. Kad putekļi cik necik nogulstas, virs galda un pār piena bļodu redzama bieza gružu strīpa ar nelieliem mālu gabaliņiem. Uz grīdas gruži nav tā saredzami.

Un atkal tas čikstēdams spiežas zem blakus guļošā dēļa abos galos. Druviņu māte piespiež Mikiņu un Rudi sev ciešāk klāt un saka vīram:

«Bērtul, iesim ārā. Te vēl kas var uzkrīst un mūs nelaimīgus padarīt.»

Bet no Druviņu tēva nav atbildes. Viņa vēlreiz atkārtoti uzaicinājumu. Tad uz britiņu roka ar pīpi noslīd uz ceļiem.

«Nebaidies no nedzīviem kokiem, bet no dzīviem cilvēkiem. Nelaimīgākus mūs vairs nevar padarīt.»

Dobjā balss iz dūmu mākoņa apklūst, un roka ar pīpi paceļas no ceļiem dūmu mutulī. Druviņu māte nogaida, kamēr noguļas otrs putekļu un gružu blāķis, tad, Janeli pa priekšu bīdīdama un abus mazākos zēnus sev līdzi vilkdama, virzās uz durvīm un no nama ārā, sētā.

Tikai sētā Rudis ierauga, cik pleķaini melni ir Janelis, Mikiņš un arī Druviņu māte: i rokas, i ģimīs viņiem kā sodrējiem nosmērēti.

Pienāk tēvs. To viņš pavisam bij aizmirsis. Un arī vairs tā nebaidījās kā šorīt.

«Ko tad tu te, Rudi? Un kāds tu izskaties, kā no krāsns izlīdis.» Un tēvs nemaz nav dusmīgs, bet ņem ar savu platu roku tīrīt viņa ģimi. «Tas nu gan nav labi, ka tā bez atļaujas aizej no mājām. Māte būs ļoti nobēdājusies meklējot.»

Un Rūdim top žēl mātes un gribas uz mājām. Bet žēl arī atstāt Druviņu māti, kura viņam tagad tik mīļa, un Mikiņu, un Janeli, lai gan tas vēl vienmēr kā pūcēns un nerunā.

«Aicini Mikiņu un Janeli arī līdzi, lai paviesojas šodien pie mums,» piebilda tēvs, it kā būtu nolasījis Ruda vēlēšanos.

«Druviņu mātei te bez jums diezgan ko kopties, pievāķot lietas, uzskatot lopus.»

Bet Mikiņš cieti ietin savu nosmulēto ģīmi mātes lindrakos, un arī Janelis pieķeras mātei. Viņi domā, ka Rudis tos ar varu vedīs līdzi.

Pēc brīža Rudis jau mājās pie mātes un nomazgājies stāsta viņai, kādēļ šorīt aizskrējis uz Druviņiem un ko tur visu redzējis. Viss viņam jaucas kā mudžeklī, vienīgais, kas viņam palicis cietā atmiņā un ko var saprast — par bezdelīgu ligzdiņu: kā tā namā nogāzta, kā bezdelīgas laidušās un saukušas cigzi! un kā viņi visi sākuši dikti raudāt. Vēl sētā Janelim bijusi rokā ligzdiņa.

Ēdot un pēc tam Rudim viss jaucas pa galvu, atdzimst viens jautājums pēc otra, un viņš visu laiku skraida mātei pakaļ pēc izskaidrojumiem.

Kad liecinieki celšot atkal Druviņus augšā?

Nekad necelšot. Kungs tur sēšot mežu.

Atbilde Rudim nav visai skaidra, bet tagad viņš domā par meža sēšanu. Kā to gan sēj un kas mežus sēj? Arī māte nav redzējusi mežu sējam, līdz šim audzis bez sēšanas. Bet, ja Druviņu nebūšot, kur tad uzcelšot bezdelīgu ligzdiņu? Bezdelīgas nekad vairs neejot atpakaļ izpostītās ligzdās, tādēļ nekad nevajagot postīt. Bet ja sanākšot liecinieki ar ķekšiem un redeli un sākšot ārdīt nost juntu? Tas nekad nebūšot — tēvs esot pagasta saimnieks, bet Druviņš kunga saimnieks.

Rudis liekas būt ar atbildi apmierināts, lai gan nesa-prot, kas pagasta saimnieks, kas kunga saimnieks, kādēļ

tēvam liecinieki cēla riju un Druviņus liecinieki ārdīja nost?

Patlaban izcepti rauši. Rudis ēd mīksto rausi un stāsta mātei, ka šorīt nav paguvuši izstrēbt pienu no bļodas, gruzi sabiruši iekšā, kad griesti lauhti augšā. Druviņu māte satrūkusies no mālu biršanas un iespiedusi viņu cieti, cieti sev padusē.

Māte aiziet aiz širmja, iznāk no turienes, acis slaucīdama un lielo tipteni¹ rokā. Lakatu viņa sasien pilnu rausiem un saka, kad pārlaidīšot Antiņš cūkas, tad lai abi ar Rudi aiznesot rausus Druviņu mātei.

Rudim par to liels prieks, un viņš skrej Antiņam pretim. Ceļā viņš paveras uz Druviņu pusi, bet tur redz tikai zaļo mežu. Un viņš sāk domāt par meža sēšanu, kurš līdz šim audzis tāpat bez sēšanas. Māte sēja kāpostus no maza, maza koka špilkuņiņa² uz plaukstas, tēvs sēja miežus no lielas pītas sētuves, pakārtas kaklā, no kā gan kungs sēs mežu, kurš taču tik liels?

Un kāds gan kungs varētu izskatīties? Muižkungu gan viņš redzējis vairākas reizes, bet pašu kungu nekad. Spēcīgs gan vajag būt tāds kungs, ka viņš var aizdzīt Druviņus un spēj sēt mežu!

Bet kādēļ viņš nesēj lielajos laukos, bet mazajā laukumiņā, kuru Druviņš sev uzplēsis? Ar to meža sēšanu viņš varbūt nebūs vis tik spēcīgs.

Antiņš ar cūkām vēl Auzukalnā. I cūkas, i Antiņš bieži skatās uz māju pusi un gaida tikai uz zīmi no turienes. Tagad Antiņš pastājas tik drusku sāņus un ieurrinājas, un rukšķis, cūcene, veprēns un viss bars aizaukšķo Rudim garām šnaukādams un urkšķēdams. Antiņš ar Rudi metas lēkšiem vien cūkām pakal, bet nevar tikt līdz.

Arī tēvs jau pārnācis, bet atkal drūms un kluss kā arvien, un smēķē savu pīpi. Rudis neuzdrošinās iet tam klāt un kaut ko prasīt, lai gan gribas zināt, kas ar Druviņiem.

¹ *Tiptene* — lakats.

² *Spilkumiņš* — bļodiņa.

Antiņš uz ātru roku apēd rausi, uzstrebj putru un abi ar Rudi aiziet ar raušu lakatu. Antiņš pa ceļu prasa par ārdišanu: vai tad patiesi noārdīts? Vai logi nav sasitušies, kad sienas noārdītas un tie vairs nav varējuši turēties? To Rudis nezina, viņš aizskrējis agrāki projām.

Tagad zēni iet tiešām pāri gravai. Bedre jau gandrīz aizaugusi ar zāli. Pliks tikai pats iegrimušais stūris, kur redzami daži kauli. Rudis vairākas reizes tā nedroši paskatās uz kaulu pusi, tomēr Antiņam piebilst, ka šim nemaz neesot bailes. Bet Antiņš to i nedzird; viņš domā par citām lietām.

«Bet kam tad paliks Druviņu rudzi un kartupeļi?» viņš ieprasās. «Tos Druviņš pats sējis, tos kungs nevar ņemt.»

Rudis par to līdz šim nav domājis. Viņš pilnīgi piekrit, ka tie pieder Druviņam pašam, viņa sēti. Kungam piederēs mežs, kad viņš to iesēs.

Izgājuši meža malai cauri pie Druviņu lauciņiem, viņi apstājas, i nepazīst vairs veco vietu, uz kuriem viņi tik bieži nākuši. Kļajumiņš tagad daudz mazāks, otra mežmale pievirzījies daudz, daudz tuvāk; agrāk aiz ēkām to nemaz neredzēja; ēku vietā neparasts gaišums un tukšums. Palikusi tikai savā vecajā vietā akas vinde ar karājošos spaini. Agrāk viņa nemaz nekrita acīs, bet tagad taisni acu priekšā un daudz augstāka nekā senāk. Kā pasakains milzis ar melnu galvu stāv liels mālu skurstenis ar nokvēpušo galu; milzis it kā atspiedies ar vienu roku uz istabas krāsns un ar otru uz sodrējainā rovjā.¹

Zēni iet tuvāk. Sakņu dārziņā viņi pamana vairākus kļienus² plūmkociņus un dažas ābelītes. Agrāk viņi tos nebij ievērojuši un arī turpmāk tiem nepiegrieztu vērību, kamēr uz tiem neparādītos augļi. Tagad tie stāv kā atstāti sērdieņi izkaisīto lubu un kāršu vidū. Noārdītie baļķi saviesti šā tā visapkārt ap pamatu. Grīda palikusi neaiz-

¹ *Rovis* — rieris.

² *Kliens* — silks.

tikta, un visas istabas lietas, kur bijušas. Arī piena bļodu ar karotēm Rudis redz uz galda, kā šorīt palikušas.

Druviņu tēvs sēž vēl vienmēr turpat gultā un smēķē, tikai dūmu mākonis nelido viņam vairs apkārt.

Sētas vidū nolikts balts zārks un tādas pat nekrāsotas kamanas. Tie laikam nolaisti no kūts augšas. Mikiņš, iesēdies kamanās, sit ar pātagu pa ilksīm un nūjo. Viņam vairs nekādu bēdu, viņš brauc. Janelis, atspiedies ar celi pie zārka, stāv tāds pat pūcīgs kā šorīt. Viņš nodūris galvu un nerunā neviena vārda. Abiem zēniem un raušu lakatam, kuru tie nolikuši uz zārka vāka, viņš neskatās ne virsū.

«Gatavais bibis!» nosaka Antiņš un iet ar raušu lakatu uz aplociņu, kur Druviņu māte ar slauceni staigā ap Zīmaļu un Raibaļu. Rudim gribētos labprāt pabraukāties ar Mikiņu, bet viņš tomēr iet Antiņam līdzi uz aplociņu.

Druviņu māte ļoti priecīga par dāvanu. Viņa tūliņ pārņāk sētā, atraisa tipteni un saber raušus kamanās. «Tencinait' nu gan viņu māti. Lai dievs viņai par to atmaksā. Redziet, kāda mums tagad dzīve, sliktāka nekā pēdējiem čigāniem. Ķaut jel atstājuši uz kādām dienām kūtiņu, ļopiņiem par patvērumu,» un viņa ar tipteni berzē acis.

Rudis pa tam jau paguvjis iekāpt kamanās un nosēsties pašā priekšā, blakus Mikiņam. Kamēr Mikiņš ēd rausi, Rudis saņēmis pātagu un brauc. Pie Druviņu mātes pēdējiem vārdiem viņš paveras uz kūtiņas pusi. Tur izmētātu spāru un baļķu starpā redzami mēslu guba, apgāztas siles un steliņu stabi.

Atdabūjis tipteni, Antiņš skubinās uz iešanu. Viņam šodien nav pa prātam Janelis. «Ko tāds dusmojas? Vai šie vainīgi, ka kungam iznākusi taisnība?»

«Bet Druviņam arī taisnība. Viņš vēl šorīt tā izteicās, kad tēvs lasīja papīru.»

«Varbūt arī Druviņam taisnība,» Antiņš pielaiž, «bet kādēļ tad uz mums dusmoties?»

¹ *Tencināt* — pateikties.

Abi zēni nonākuši pļavā netālu no mājām un nomeņas zālē, rudzu ežmalā.

«Kad es būšu liels,» Antiņš pa paradumam sāk diktēt domāt, «es arī nopirkšu muižu kā Mālcieņnieks. Viņš arī agrāk bijis nabags, bet strādājis par dūkuri un sapelnījis naudu.»

Rudis pārtrauc Antiņu un ieprasās, kas dūkuri tāds esot.

«Tas tāds ūdenslīdējs: uzbāž glāžu cepuri galvā, ieņem gumijas trūbu mutē un laižas dibenā. Rauj krietnu naudu — savus rubļus trīs par stundu.» Antiņš Ruda priekšā labprāt izliekas par lielu gudrinieku un stāsta ko saklausījis no lielajiem, bieži arī pats pielikdams, ja labi nezina.

Rudim tāds ūdenslīdējs kaut kas jauns. Viņš redzējis zosi iebāžam galvu ūdenī, pili duļķojamies gar kalvju saknēm zem ūdens, bet astes tām vienmēr ārā. Un tāds dūkuri pavisam dibenā. Ko tad tāds tur pašā dibenā darot?

«Kāds tu, Rudi, vēl muļķis. Vai tur maz visāda darba? Strādā visu, ko vien liek, kad tik labi samaksā.»

Rudis atzīst, ka viņš vēl liels muļķis, un domā, ka viņš kādreiz tik daudz zinās kā Antiņš vai Janelis? Pēc britiņa viņš lūdz Antiņu:

«Antiņ, nepērc vis, mīļais, Mālcieņu, bet nopērc mūsu muižu un uzcel atkal Druviņus.»

«Druviņš jau tad būs miris,» Antiņš saka.

«Lai dzīvo Janelis ar Druviņu māti.»

Antiņš nekā neatsaka un domā. Rudis atminas, ka tas uz Janeli vēl dusmīgs un priekš tā necels, un tādēļ viņš vēl piebilst:

«Nu, ieliec Mikiņu par saimnieku.»

«To varēs gan,» Antiņš domīgi atsaka.

Vakarā Rudis ar māti nomazgājušies pirti ātrāki, pirms citiem. Rudis aizgājis laikus gulēt. Gultā viņam vēl ienāk prātā: kādēļ tad ārdīti Druviņi nost, ja arī Druviņam

taisnība? Kungam taisnība, viņš grib te mežu sēt; bet arī Druviņam taisnība, viņš te sēj rudzus, stāda kartupeļus un grib dzīvot. Viņš piesauc māti un prasa tai.

«Ko tu nu, bērniņ, tik daudz par to domā. Tie vienreiz nu noplēsti un beigti. Gan Druviņš ierīkosies kur citur no jauna. Guli vien!» Un māte, nosēdusies uz gultas malas, glauda viņa vēl valganos matiņus.

«Cik taisnības ir pavisam, memmiņ?» Rudis prasa, pieglaudis mātes otru roku sev uz krūtīm.

Māte ne uz reizi atbild, bet labu brītiņu klusē.

«Kailo patiesību dieviņš tikai vienu laidis pasaulē. Un no paša sākuma viņa tāda kaila arī staigājusi. Bet ļaudīm tas nav paticis, un viņi to sākuši gērbt katrs savās drēbēs. Arī tagad viņa staigā viena, bet katrs to domājas tādu, kādi pats gērbies. Un tādēļ to nevar vairs pazīt un grūti atrast...»

Rudis domās redz kailo patiesību, redz tai bieži mainām drēbes un uz brīdi apklust.

Māte viņu pieceļ sēdus gultā un liek skaitīt vakara pārtarus. Šoreiz Rudis nesteidzās, bet tomēr viņš pāris reizes apjuka skaitot: «Ak, tēvs, tavs nabags bērniņš nāk...» Mātei bij jāpasaka priekšā.

1. Ar kura tēla acīm rakstnieks liek skatīt Druviņu traģēdiju?
2. Salīdziniet Ruda vērojumus un pārdomas ceļā uz Druviņiem stāsta sākumā un vēlāk! Kādas Ruda rakstura iezīmes atklājas gājienos uz Druviņiem?
3. Kā zēns izprot un pārdzīvo Druviņu traģēdiju? Ko viņš domā par taisnību un tās meklēšanu? Kāpēc Rudis priecājas, redzot Druviņam jaunas pastalas kājās?
4. Pastāstiet, kā autors tēlo Druviņu mājas nojaukšanu! Pamatojiet Druviņa protestu pret tiesas spriedumu! Nolasiet teikumus, kas vistiešāk izsaka Druviņiem nodarīto pārestību!
5. Kā rakstnieks veido stāsta kulmināciju?
6. Kā zēni pārdzīvo putnu ligzdiņu izpostīšanu?
7. Kā stāstā pausta Ruda un viņa vecāku attieksme pret Druviņiem?
8. Kāpēc Rudim paša māte un Druviņu māte ir miļākas nekā tēvs un Druviņš?
9. Uzrakstiet plānu Ruda raksturojumam!

DŽAMALEDINS UN ERGLIS

Sāsināts

Mēs te esam trijatā — es istabā, Džamaledins aiz loga un ērglis uz jumta.

Džamaledins no paša pavasara nedzīvo vairs savā istabiņā, bet aiz loga: tur viņš uztaisījis starp mūri un skolas sienu no salasītiem dēļiem un zālēm sev lizdu un pavada katru nakti līdz rītam.

Ērglis uz jumta stāv visu laiku nepakustēdamies, tik dienā, kā naktī.

*

Es no mums te ierados pirmais — iebraucu kādā jaukā dienā no Kusaru puses ar pasta trijjūgu. Biju vēl jauns, bezbēdīgs zēns, kuru interesēja viss, kas vēl nepieredzēts, nepiedzīvots. Tādēļ ar vislielāko patiku braucu uz pāris gadiem uz Dagestānu.

II

Uz bazāra¹ mans vedējs prasīja, kur te atrodama skola. Tūliņ daži sārtvaidži zēni baltos kažociņos un vai nu zeķēs, vai koka tupelēs sāka cits citam saukt «Учитель, учитель!» un skrieļ trijjūgam pa priekšu uz skolas pusi. Kāds slaidis lezgīns pusmūža gadus arī nāca mums no bazāra iepakaļus līdzi. Pie skolas zēni jau bija sadabūjuši atslēgu, atvēruši durvis un, viens otru grūstīdami, pētījoši skatījās uz mani. Prasīju zēniem, vai viņi te mācās; bet viņi nesaprata un smiedamies man kaut ko prasīja. Es savukārt viņus nesapratu un varēju atteikt tikai

¹ Bazārs — tirgus laukums.

tatāriski «biļmeram». Un visi mēs par tādu nesaprašanos sākām jo sirsnīgi smieties. Kāds no viņiem iesaucās: «Ragimhan,» — un aizskrēja, ka plikie papēži vien nospidēja. Tik daudz nopratu, ka viņiem ir kāds ievērojams biedrs Ragimhans, kurš mūs visus saprastu, un ka aizskrēja viņu meklēt.

Pa to laiku no bazāra mums līdzī atnākušais slaidais lezgīns uz ātru roku bija jau visu manu siko mantību izvācis no tarantasa¹, sanesis istabā un runāja patlaban ar molokānu tatāriski, kur vislabāk atpūtināt zirgus pa nakti. Tad viņš mani aicināja iekšā, uz ātru roku uzsildīja patvāri, pārnesa no bazāra čureku², uzvārija olas un tūliņ pēc paēšanas skubināja uz guļu pēc tālā ceļa.

Kamēr aizmīgu, man visu laiku šalca ausīs Samuras ūdens troksnis un akmeņu klauzēšana, straumei tos veļot. Pa sapņiem braucu pa šauro, klintis iecirsto ceļu, pārkārušos pār melno upi, un visu nakti baidījos no karājošajiem klintsgabaliem.

Otrā rītā, tikko piecēlos, slaidais lezgīns man ienesa ledus auksto ūdeni nomazgāties un stājās atkal savās saimniecības darišanās.

Un tā mēs, ne vārda par to savā starpā nerunājuši, sākām dzīvot kopā ar slaido lezgīnu, kas bija atnācis, mums iebraucot, līdzī no bazāra.

III

Tas bija Džamaledins.

Redzu viņu vēl tagad acu priekšā, lai gan pagājuši jau vairāk nekā divdesmit gadu, kur mēs pēdējo reizi redzējāmies: melnīgsnēju, kalsenu, skaistu seju, dedzīgām, tumšām acīm, nelielām, saskrullētām, melnām ūsiņām, skūtu galvu, sprogainu papahu pašā pakausī, garā katūna bešmetā³, melnu siksnīņu apjoztu viduci...

¹ *Tarantass* — rati.

² *Čureks* — maize.

³ *Bešmets* — garī svārki.

Maz viņš runāja un nekad bez vajadzības pirmais neiesāka. Ja biju aizņemts ar kaut ko, tad viņš klusu nāca un gāja kā ēna. Ēdienu laikos parādījās uz galda barība; pēc ēšanas nedzirdot un nemanot visi trauki atkal nozuda.

Par ēdieniem viņš pirmajās dienās prasīja, ko gatavot, bet, kad redzēja, ka es pats nekāds pratējs tajās lietās nebiju, tad arī vairs neprasīja, bet katru reizi gatavoja pēc savas izvēles un spējas. Un vienmēr jo gardi. Vienīgi no hinkala atlūdzos — tie bija par daudz saķiplokoti ķīļķeni.

Vaļas brīžos Džamaledins sēdēja savā istabiņā uz grīdas un ar kaut ko nodarbojās: visbiežāk no pagales vienīgi ar naža palīdzību viņš gatavoja sazus¹, uz kuriem arī pats jo veikli spēlēja. Tikko Džamaledins ar vakarējo pagali, šodienējo sazu, spēlēdams aizgāja uz bazāru, sazu viņš vairs nepārnesa. Viņam to atpirka par astoņdesmit kapeikām. Tā bija viņa noteiktā cena. Tad viņš sēdās atkal uz grīdas un taisīja jaunu sazu un katru reizi ar vēl labāku skaņu, kā viņš apgalvoja . . .

Ar laiku uzzināju Džamaledina dzīves stāstu.

Viņa dzimtene bija netālu no Derbentas, kalnos. Dzimt-aulā viņam iznācis kāds sarežģījums, kura dēļ bijis jāno-
nāvē otrs lezgīns. — — —

Tad parastais sods: kanlejs² uz desmit gadiem izsūtīts uz citu apgabalu, viņa mantība pārdota par labu nonāvētā piederīgiem un soda naudām . . . — — —

Pirmos divi gadus viņš bija pavadījis kādā tālā kalnu aulā, Fijā, pie pašiem sniegiem, kur par abiem gadiem ne reizi neatminas būt paēdis pilnu vēderu, bet salis un badojies katru dienu kā atklīdis suns, jo tur nav bijis nekāda darba, nekādas peļņas, iedzīvotāji paši vienīgi pārtikuši no peļņās iešanas uz citurieni. Tikai tagad, kad pārlaists beidzot uz šejieni, viņš sācis atdzīvoties.

¹ Sazs — lezgīnu mūzikas instruments ar stīgām no zirgu sariem.

² Kan — asinis, kanlejs — cilvēks, kas nogalinājis otru cilvēku, aizstāvēt savu godu.

Mājās viņam palikušas bez kādiem līdzekļiem veca māte, sieva Fatma un maza meitenīte Zarzāriņa, laba kulaka lielumā, kad viņš izsūtīts.

IV

Tūliņ no pirmās dienas Džamaledins stājās pie mūsu patstāvīgas saimniecības nodibināšanas, lai nekā nebūtu jāaizņemas no kaimiņiem. Te viņam bija sava filozofija:

«Ja gribi uzturēt ar kaimiņiem pastāvīgu draudzību, tad nevajag no viņiem nekā patapināt.»

Un tā Džamaledins sagādāja visu, no galda lampas līdz pēdējai piltuvītei, spogulītim un lāpāmai adatai.

Otrā dienā no paša rīta ieradās vakarējie lezģinēni ar vēl dažiem un Ragimhanu priekšgalā.

Ragimhans prata cik necik krieviski un likās būt visu skolēnu barvedis. Un tāds viņš arī palika visu laiku, kamēr es tur sabiju.

Skolēnu saplūda daudz, bet vairāk kā sešdesmit nevarēju iespiest šaurajā klasē.

Un sākās mums klusā darba dzīve.

Tikai sākumā nekur nevarēju atrast mieru no ūdens krākšanas un akmeņu velšanās upē; pat klasē sākumā cita nekā nedzirdēju. Bet laiks pieradina pie visa. Un vēlāk tā pieradu pie upes trokšņa, ka pašā upes malā dzirdēju tikai visskajākos akmeņu klaudzienus...

Līdz pusdienai nodarbojāmies klasē. Džamaledins pa to laiku gatavoja pusdienas un apkopa savu istabiņu. Pēc pusdienas gājām ar Džamaledinu uz iepriekš ar skolēniem norunātu vietu vai nu pie upes, vai kalnos un tur ar skolēniem rotājāmies dažas stundas. Džamaledins te visu laiku piedalījās ar jo lielu interesi.

Mēģinājāmies platajā upes gultnē gludo akmeņu sviešanā. Vislielākos oļus un vistālāk aizsviest varēja Džamaledins, tad Ragimhans. Visveiklākie kāpēji pa klintīm, visnepiekūstošākie skrējēji pret un no kalna bija atkal viņi, lai gan arī citi lezģinēni, neskatoties uz savām

neērtajām koka tupelītēm, nepalika viņiem daudz iepakā]. — — —

Mūsu rotaļās vislielāko piekrišanu iemantoja «vanagos» skriešana un slēpšanās. Dažreiz pienāca vakars it nemanot — un tumsā tikai atgriezāmie mājās.

Mēģinājām arī dziedāt. Bet no tā nekas neiznāca. Lezģīni atzīst tikai solo dziedāšanu, kā arī solo dejošanu — citi šit plaukstas un skatās.

Tā Džamaledīns jo cieši sadraudzējās ar skolēniem.

Kāds no lezģīnēniem atnesa līdzī uz skolu mazu, pusnomērdētu lapsiņu. Džamaledīns tai uz ātru roku uztaisīja būrīti un sāka nest katru dienu no bazāra gaļas atgriezumus un kopt lapšeli, tā ka tā jo drīz atspirga. Tad Džamaledīns uztaisīja sudmaliņas ar spārniem, savienoja tās ar būrīti, un lapsiņa katru starpbrīdi starp stundām mala.

Arī baloži mums iegādījās pie skolas Džamaledīna uztaisītā baložu būdā.

Kādu dienu Džamaledīns pārnesa no bazāra divas dzivas — jau drusku pieradinātas kalnu irbes. Arī viņām drīz gadījās būrītis.

Aprīņķa priekšniekam naibs¹ no kalniem atsūtīja pie cilvēkiem pieradušu kalnu buku ar lieliem, resniem ragiem. Tā kā ar aprīņķa valdi bijām vienā sētā, tad arī tam uztaisīja būdu skolas tuvumā, un mums bija vai vesela zvērnīca. Vislielāko piekrišanu iemantoja kalnu buks ar savu veiklo kāpaļāšanu pa mūriem un jumtiem. No vislielākā stāvuma viņš nebaidījās lēkt zemē — noliec savus resnos ragus uz zemi, pamet pakaļu uz augšu, un zemē viņš ir.

VIII

Pienāca pavasaris. Uz apkārtējiem kalniem sniegs rāpās arvien augstāk, un zaļā, mīkstā kalnu zāle steidzās

¹ *Naibs* — tā Dagestānā sauca aprīņķa priekšnieka palīgus.

pa pēdām tam pakaļ. No līdzenuma aizdzina cauri aulām vairākus aitu barus augšā kalnos. Šaurie, mūros iesprototie aula dārzi ziedēja vienos ziedos, un melnie upes vilņi kļuva pelēkāki un smagāki. Strazdi un bezdelīgas svilpoja un vidžerēja vieni skaļāk par otriem.

Mēs ar Džamaledinu un skolniekiem kādu dienu kāpām jo augstu kalnos un nospriedām svētdien paņemt līdzi maizi uz veselu dienu un aiziet kalnos.

Sestdienas vakarā Džamaledins sanesa čureku, aitas gaļu, sabēra maisiņā ogles, ietina lupatiņā sāli un noteicās mani agri modināt.

Vēl bija dziļa krēsla, kad Džamaledins tišām diktāk grabinājās pa istabu. Ragimhans ar kādiem pieciem lielākiem zēniem jau esot klāt, citi mūs jau gaidot pie tilta.

Sadalījām nesamos sikākās daļās pa rokām un steidzāmies ceļā.

Pie mums sētā vēl visur bija klusums. Aulā šur tur parādījās pa agrai lezģīnietei baltā čadrā¹, ar metāla ūdens trauku uz galvas; viņas steidzās uz upi pēc ūdens. Vietumis no strupajiem skurstenišiem pacēlās zaļgani pelēkie ķizaku² dūmi.

Pie tilta mūs sagaidīja labs bars skolēnu savos aitādu kažociņos un koka tupelītēs. Tūliņ griezāmies gar aizas malu nost no ceļa kalnos iekšā. Pa ceļam vēl mūs panāca viens otrs no lezģīnēniem.

Pēc kādas stundas dūšīgas kāpšanas mēs iznācām uz klinsraga, vēl netālu no aula. Viss ciems apakšā, un arī mēs vēl bijām ēnā. Šalbuzdags, Ketinkils un citas galotnes vizuļoja saulē. — — —

Tikko pagājām dažus soļus uz leju, kad uzreiz sajūtām neparastu klusumu: katrs vismazākais troksnītis atskanēja jo dziļi ausīs; dzirdējām uzkrītoši stipri sevi un līdzgājējus elpojam, mūs vairs neaizsniedza upes trok-

¹ Čadra — sieviešu galvas sega.

² Ķizaki — saspiesti un izkaltēti lopu mēsli, kurus lieto malkas vietā.

snis, kas mūsu dzirdi upes aizā bija notrulinājis, bet ko te vairs nedzirdējām.

Šur tur pa ceļam sastapām retas, panīkušas meža rozes, dzeltenas staipekļu zāles un visvisādas īsas sakņu sugas.

Sauli viņpus upes aiz kalniem vēl neredzējām, bet šajā pusē saules stari milzu soļiem steidzās mums pretim, un tagad visu mūsu vienīgā vēlēšanās bija jo drīz aizkļūt saules apspīdētājā rajonā, lai gan no kāpšanas mums jau ēnā metās karsti. Daudzi no lezģinēniem nesa kocenes rokā un gāja vai nu dzīparainajās kapzekēs, vai basām kājām. Ragimhans kaut ko lezģiniski ieteicās, un tūliņ daudzi sāka skriet, kurš pirmais aizkļūšot saulē. — — —

Ciems bija turpat mūsu apakšā. Dzirdējām atkal upes troksni. Redzējām saulē vizuļojam zaļos ciema dārzus un likumaino ūdens lenti platajā upes gultnē. Arī viņpus upes redzējām dažas sniega galotnes. Bet, tā kā tās nebija redzamas no aula, tad arī neviens nezināja, kā tās sauc.

Džamaledins rādīja pa Ahtičajas tumšo aizu uz augšu, ka tur pie baltajiem sniegiem esot viņa agrākā bada vieta — Fija.

Sākām atkal iet un norunājām ātrāk vairs neapstāties, kamēr nebūsim aizkļuvuši līdz zāļu klajumam.

Saule uzreiz sāka sildīt. Es nesu cepuri rokā un slaucījos lakatiņā. Mazajiem lezģinēniem vienam pēc otra vajadzēja mest nost kažokeļus, un viņi palika vienos kreklos. Bet vilnainās papahas paturēja visi galvā.

Visiem viņiem bija kaklā aukliņā piesieta vai nu no krāsainas ādas, vai no drēbes maza kulīte ar iešūtiem mullas aprakstītiem korāna¹ pantiem. Tie aizsargājot no visādām nelaimēm un slimībām. Arī Džamaledinam bija tāds aizsargu maisiņš pie kreisajiem sāniem zem bešmeta.

¹ Korāns — muhamedāņu svētā grāmata.

Vēl pēc kādas stundas nonācām līdz zālei un nome-
tāmies uz ilgāku atpūtu un tējas vārīšanu.

Džamaledins apgalvoja, ka zāļu tuvumā kaut kur vajag
būt ūdenim, un aizgāja ar Ragimhanu un lielākajiem zē-
niem to meklēt. Pēc brītiņa viņi patiesi atnesa ūdeni,
izkaltušus aitu un govju mēslus, no kuriem starp dažiem
akmentiņiem sakūrām uguni un sākām vārīt tēju. Viņi
stāstīja, ka kādu pusstundas gājienu no šejienes ganoties
aitu bars. Nospriedām pēc brokastīm un atpūtas noiēt līdz
barantai¹.

Uz līdzī paņemtajām oglēm Džamaledins izcepa šaš-
liku; un, lai gan katram iznāca tikai nedaudz kumosu,
tomēr mums visiem likās, ka tik gardu šašliku un tik
garšīgu tēju mēs vēl nekad savā mūžā nebūtu baudījuši.

Pēc paēšanas viss nogurums izzuda un jutāmies dzid-
rajā kalnu gaisā kā no jauna piedzimuši. Lezgīnēni, skaļi
klaigādami, sāka iet vanagos; un jo lielāks prieks un
troksnis bija, kad pienāca mana un Džamaledina kārtā
būt par vanagiem. Saule jau bija pāri pusdienai, kad no-
gājām līdz aitu barām.

Pa labu gabalu varēja dzirdēt jēru siko blēšanu un
veco aitu atbildes. Jērus ganīja atsevišķi no lielajām
aitām un salaida kopā tikai vakarā pēc aitu izslaukša-
nas. Tādēļ visu dienu šī žēlā jēru blēšana.

Ganu bija pavisam trīs, ar četriem lieliem vilku su-
ņiem. Aitu ar visiem jēriem varēja būt ap pāris tūk-
stošu. — — —

Ganu iedegušās sejas ar melnajām nekoptajām bārdām,
neparastās katliņveidīgās papahas ar garu nokārušos
vilnu, plecos pelēkas, nodriskātas burkas, uz kurām tie
guļ un kurām sedzas, līdz ceļiem notīti dilbi un kājās
ērmīgas pastalas ar asiem, augstiem purniem — tas viss
viņiem piedod neparastu, mežonīgu izskatu. Izrādās, ka
viņi arī lezgīniski neprot, bet runā pavisam citā valodā,

¹ *Baranta* — aitu bars.

kuru Džamaledins gan saprot. Viņi Džamaledinam kaut ko plaši cits pa citu stāsta un rāda ar savām girliņgām uz jēriem un klintīm.

Džamaledins mums paskaidro, ka tie esot kumukieši¹, ka ērgļu pāris ieņēmis nest viņiem jērus un aitas prom saviem mazajiem ērgļēniem tur viņās klintīs. Šorīt atkal abi vecie ērgļi lidinājušies, lidinājušies, kamēr viens kritīs akmenim līdzīgi kādam aunelīm virsū, kas ganījies nomaļus. Bet tas bijis par smagu, ieskrējis citu barā ar visu ērgli, un šis nav varējis tik ātri dabūt ārā savus likos nagus no auna muguras; piesteidzies gans un ar garo girliņgu pasitis ērgli. Tagad tas sasiets guļot aulā.

Gribējām to redzēt. Viens no ganiem nāca mums līdzī rādīt.

Klinšu iedobumā starp dažiem piena traukiem, sieru burdjukiem uz miltu maišeļa gulēja ar sasiētām kājām un paceltu galvu liels, brūns kalnu ērglis un vienaldzīgi, galvu nepakustinādams, skatījās uz mums. Čabans² ar garo girliņgu pabīdīja ērgļa galvu sāņus, pakēra aiz kāju auklas un izvilka to šļūteniski no alas ārā.

Ērglis guļus pacēla atkal galvu un vienaldzīgi skatījās uz nūju un čabanu; bet, kad tas atgāja nost pie mums, tad ērglis pagrieza galvu šķībi un ar kreiso aci labu laiku pētīja zilo debess augstumu. — — —

Nezinu, kādēļ Džamaledins tūliņ nosprieda, ka tas ir ērgļu tēviņš.

Atkal saruna ar čabanu, un Džamaledins man saka, ka gani pārdodot ērgli par piecdesmit kapeikām, — vai es ļaujot to nest līdzī uz mājām?

Izvilku pusrubli, un Džamaledins tūliņ tina ērgli savā bešmetā; tikai ērgļa likais knābis un melnās, spožās bezdibeņa acis palika neietītas.

¹ *Kumukieši* — tautiņa no Kumukas apgabala.

² *Cabans* — gans.

Tā nu mēs te dzīvojam trijātā — es istabā, Džamaledins aiz loga un ērglis uz jumta . . .

Džamaledins par ērgli rūpējās kā par savu vistuvāko piederīgo. Piesiet viņš to piesējis aiz vienas kājas pie skursteņa, lai tas neaizbēgtu prom, kamēr nav atveseļojies. Tīru ūdeni no upes Džamaledins tam maina trīs reizes dienā. Dažus gaļas atkritumus viņš dabū bazārā par brīvu no gaļas tirgotājiem. Ērglim ar to liekas pietiekam. Lezģinēnus Džamaledins pie ērgļa nelaiž; tie nesaprotot viņa nelaimi un to kaitinot.

Vārīt Džamaledins vairs nevāra savā istabiņā uz plītiņas, lai dūmi neietu uz jumta ērglim virsū, bet uz akmens pavarda aiz loga. Vakaros līdz vēlai naktij viņš sēž uz jumta, labi tālu no ērgļa, lai to netraucētu, un trimkšķina savu sazu, un dzied kādu sērīgu dziesmiņu ar mūžīgo piedziedājumu:

«Perī zadā, hai gil zaliļār!»

Reižu reizēm Džamaledins sāk ar mani pirmais runāt, ko viņš līdz šim nedarija, un izsaka savas domas, ko gan ērgliene tagad dara ar mazajiem. Vai viena pietiekoši tos spēj uzturēt — tādi mazi ērgļēni ļoti badīgi, rij kā mazi vilcēni . . .

Pa reizēm arī es uzkāpu uz jumta.

Ērglis man izlikās tikpat vienaldzīgs kā tur sasiets alā. Kamēr viņu ievēro, viņš stāv nepakustēdamies. Kad atiet tālu nost, tad viņš pagriež drīz vienu, drīz otru aci uz augšu un pētī zilās debesis.

Sasisto labo spārnu viņš druscīņ jau kustina, kamēr pats spārna gals vēl velkas gar zemi. Ne viņš ēd, ne arī dzer, kamēr cilvēks atrodas tuvumā. Bet, kad aiziet un atnāk no jauna, tad gaļas vairs nav un, liekas, arī likais knābis ir slapjš.

Džamaledins viņam uzsējis kaklā diedziņu ar amuletu. Viņš tic amuletu spēkam un arī man reiz prasīja, vai es

valkāšot, ja viņš man pagādāšot. Viņš pilnīgi pārlicināts, ka ērglis vēl līdz vasaras brīvdienu sākumam kļūs vesels. — — —

*

Pēc kāda mēneša ērglis izveseļojās. Labais spārna gals nokarājās tikai vēl drusku zemāk nekā kreisais. Jo bieži vien viņš vingrināja un cilāja slimo spārnu.

Kādā jaukā dienā Džamaledins man deva piecdesmit kapeikas: lai es ņemot atpakaļ savu naudu, ko izdevis par ērgli, viņš gribot paturēt ērgli sev. Raudzīju ierunāt, ka ērglis jau tā pieder viņam, jo viņš to pārnēsis un izkopis, bet tomēr Džamaledins nebija pierunājams — un man bija jāpaņem nauda.

Tad vēl pēc dažām dienām, kad skolēni patlaban bija atlaisti vasaras brīvdienās, Džamaledins man teica, ka ērglis nu esot pavisam vesels — spārnu gali stāvēt vienā augstumā. Svētdien viņš to nesīšot atpakaļ uz kalniem. Vai varbūt es arī iešot līdzī? Lezģinēnus gan nevajagot ņemt līdzī: varbūt ērglis vēl nevarēs labi laisties, tie to kaitinās, vēlāk varbūt vēl noķers un nesīs atpakaļ uz aulu ...

«Ja nevarēs vēl laisties, nesīsim atpakaļ, dziedināsim vēl,» atteicu Džamaledinam. Bet viņš uz to neko neatbildēja.

Svētdienā agri jo agri mēs ar Džamaledinu ne pa ceļu, lai nesatīktu kādu no skolēniem, bet gar ūdensvada malu starp dārziem izgājām uz kalniem pa citu taciņu. Ērglis atkal bija ietīts bešmetā, bet melnās bezdibeņa acis tagad bieži pētījoši pagriezās pret debess zilumiem.

Tikko pēc pāris stundu iešanas ieraudzījām pirmo zaļo joslu, Džamaledins sāka tīt bešmetu vaļā un nolika ērgli zemē.

Bet ērglis nelaidās, paplēta spārnus, pacilāja labo kāju un stāvēja. Tikai bieži grieza gan kreiso, gan labo aci

pret debesīm, neraugoties uz to, ka mēs bijām turpat klāt.

Mēs atgājām nost, tā ka ērglis mūs vairs nemaz neredzēja, bet tomēr viņš nelaidās. Kreiso kāju viņš nekustināja no zemes nost.

«Vajadzēja man pārmaiņus siet pie kreisās un pie labās kājas: viņš tagad vairs nemaz nemēģina kustināt kreiso kāju un netic, ka mēs to palaiduši brīvu... Un kas gan tādām radījumam kā cilvēkam arī lai ticētu!» Džamaledins dusmīgi noteica.

Vēl viņš gribēja pamēģināt pēdējo reizi.

Viņš paķēra ērgli abās rokās un tik steidzīgi skrēja augšā uz stāvo klintsragu, ka tikko varēja pagūties viņam līdzī. No šejienes viņš svieda ērgli zemē.

Sākumā brūnais vīkulis ātri krita, tad instinktīvi izplētās abi spārni; brīdi putns turējās kā uz vietas, tad pamazām gausiem vēdieniem sāka celties uz augšu — arvien augstāk, arvien augstāk, no sākuma taisni stāvus, tad aprakstīdams nelielu riņķi, kamēr beidzot tikko varējām saredzēt zilajā, saulainajā debesu tālē sīku, melnu punktiņu.

Džamaledins pie pirmajiem spārnu vēdieniem, kad ērglis sāka celties gaisā, saķēra manu plecu savās dzelzs rokās un spieda. Acis, no kurām viņam lija asaras, viņš ne uz acumirkli nenolaida no ērgļa. Tikai kad sīkais punktiņš pazuda pie sniega galotnēm, Džamaledins nosēdās kā bez spēka zemē. Labu brīdi klusējām. Tad Džamaledins īsi ieteicās:

«Kādus viņš tagad atradīs savējos?»

Vairāk ne vārda neteicis, kā visu aizmirsis, viņš piecēlās un sāka iet uz leju, uz aula pusi. Es viņam sekoju pāris soļu iepakājus.

Tā mēs gājām labu laiku klusēdami, kad neviļus pār sūnām un sīko zālīti ieraudzījām paceļamies nelielu zaļu krūmiņu pašā celiņa malā. Labi ieskatījies, redzēju, ka tas ir mūsu Latvijas kadiķītis — īsts dzimtenes kadiķītis

ar saviem asi mikstajiem spurīšiem. Nokniebu mazu zariņu, sablaizīju pirkstos — kā tad, kadiķu smarža.

Man kļuva tik priecīgi ap sirdi, it kā es būtu sastapis mīļu draugu no tālās dzimtenes.

Atsaucu Džamaledinu atpakaļ un liku viņam priekšā te atpūsties kādu britiņu.

Nosēdāmies abi pie kadiķīša zemē, un es mēģināju Džamaledinam izskaidrot, kādēļ man sīkais krūmiņš tik dārgs. Stāstīju viņam par savu dzimteni, par piederīgiem, ka tur jau trešo gadu neesmu bijis...

Bet Džamaledins mani nedzirdēja. Viņa tumšās, spožās acis lūkojās kaut kur iesāņus un izvairījās no parastā, taisnā skatiena. Domāju, ka viņš kaunas par savām asarām pēc ērgļa aizlaišanās.

Klusu piecēlāmies un gājām mājās.

Līdz pat vakaram Džamaledins vēl nebija apmierinājies. Arī parastā dziedāšana un saza trimšķināšana šovakar nebija dzirdama.

Otrā ritā ilgi nevarēju sagaidīt Džamaledinu ne ar mazgājamo ūdeni, ne ar tēju. Iegāju viņa istabiņā, bet arī te viņa nebija.

Odens bija pilns spainis, piens pudelē kā parasti, gaļa nomazgāta uz kapājamā dēļa, bet tēja neuzvārīta. Uz palodzes nauda — daži rubļi un sudraba un vara sīkumi. Man galvā radās šaubas. Arī viņa sazs nekarājās vairs pie sienas.

Uz loga atstātā nauda, paņemtais sazs un neuzvārītā tēja manas šaubas tikai palielināja.

Aizgāju pie piena pārdevēja un prasīju, kad Džamaledins ņēmis no viņa pienu.

No vakara slaukuma: esot bijuši kalnos, nav vārījuši pusdienas, tādēļ pienu vajagot vakarā. No rīta vēl neesot ņēmis.

Tagad vairs nešaubījos, ka Džamaledins aizgājis apraudzīt savējus: Fatmu, Zarzāriņu un māti. Bet nebiju ar

sevi skaidrībā, ko darīt — ziņot apriņķa priekšniekam, ka Džamaledīns aizgājis, vai ne? Nospriedu, ka priekš Džamaledīna labāk, ja tik ātri te nedabū zināt, un tādēļ nekā neteicu. Bet ap pusdienu jau atskrēja Ragimhans un jautāja, vai taisnība, ka Džamaledīns aizbēdzis. Visi bazārā par to runājot. Piena pārdevējs pat esot redzējis, kā viņš bēdzis.

Atnāca arī apriņķa priekšnieks nukera¹ pavadībā un prasīja, kur Džamaledīns. Atteicu, ka nezinu, ka gaidu katru brīdi to pārnākam.

«Vai viņa lietas te?»

«Džamaledīnam nebija nekādu lietu. Viņš dzīvoja kā putns, no rokas mutē.»

Apriņķa priekšnieks iegāja Džamaledīna istabiņā.

«Kas tā par naudu? To Džamaledīns atstājis? Vai tik daudz vēl varēja būt pie viņa jūsu naudas?»

Nekā neatteicu.

«Nav ne vismazāko šaubu. Ak tu, bezgodis tāds!» apriņķa priekšnieks bārās.

«Ja Džamaledīns būtu bezgodis, tad viņš vismaz naudu te nebūtu atstājis,» mēģināju atspēkot.

Bet apriņķa priekšnieks uz mani neklausījās.

«Kas viņam būs par bēgšanu?» ieprasījos.

«Kas būs? Vispirms miesas sods un tad pagarināta izsūtīšana uz tādām vietām kā Fija vai vēl labākām. Bet galvenais — lieka sarakstīšanās, jo viņš atrodas policijas uzraudzībā.»

Un apriņķa priekšnieks pats aizsteidzās uz telegrāfu.

Pēc trim dienām pienāca telegrāfiska atbilde:

«Sagaidījām. Pēc izveseļošanās atpakaļ.»

Izveseļošanās saprotama: pēc dabūtā miesas soda.

Kadikītis, gadījums ar Džamaledīnu mani izsita pavisam no parastām sliedēm. Sataisījos uz ātru roku un aizbraucu atvaļinājumā uz dzimteni.

¹ *Nukers* — zemākas pakāpes policists.

Vilis Plūdonis

1874-1940

«Plūdonis ir dziņas un kustības dzejnieks. Viņa dzeja pati virmo un rīt un ritēdama laistās varavīksnes krāsā.»

A. Upīts

Liels valodas meistars, kāds latviešu literatūrā ir Vilis Plūdonis (īstajā vārdā Vilis Lejnieks), spēj būt reizē arī gleznotājs un mūziķis, jo ar vārda palīdzību viņš ne tikai attēlo cilvēku un viņa dzīvi, bet prot uzburt neaizmirstamas redzes gleznas, likt vārda skanējumā saklausīt daudzveidīgās dabas balsis.

Plūdoņa skaistākās dzīves atmiņas saistītas ar Bauskas Lejniekiem, kur 1870. gada 9. martā atausis viņa pirmais dzīves rīts.

Zaudējis agri tēvu, zēns sirsnīgi pieķeras gādīgajai māmuļai, gudrajai vecmāmiņai un saviem trim rosīgajiem brāļiem. Zēni kopā veic ikdienas darbus, māca cits citu grāmatu gudrībās, rotaļājas gleznainajos Mēmeles krastos — iestudē pašu sadomātas ludziņas, riko pat «jūras kaujas» Mēmeles upē.

Sevišķi spilgti Viļa atmiņā palikuši tie brīži, kad vecmāmiņa atvērusi folkloras pūru un nenogurusī stāstījusi teikas, pasakas, skandējusi tautas dziesmas. Tieši tautas dziesmas kļūst topošajam dzejniekam par īstu dzejas paraugu visam mūžam.

*Ja pēc dzidra dzejas malķa
Dvēselē tev rodas alka,
Tad pie dainu akas ej,
Tur verd versme dvēselei, —*

raksta Plūdonis, atceroties vecmāmiņu un viņas dāsno devumu.

Daudz prieka zēnam sagādā Mēmeles ūdeņi, strauti, kas pavasaros trauc uz upi, mežiem apaugušie līči un putnu dziesmas pavasarī, baltais ziemas miers.

Mīlot dabu un mūziku, mazais Vilis izjūt, «ko čukst zāle, ko dzied vēji rudenī, ko pauž zilā debess zāle, ko san koki pusnaktī». Viņš aug, kā to apliecina arī tēlojums «Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas», vērigs, jūtīgs un darbīgs.

Nešķirama ir viņa draudzība ar grāmatu pasauli un tās radītājiem — ievērojamiem latviešu, krievu un vācu rakstniekiem.

Mācoties Pilsmuižas vācu pagastskolā un vēlāk Bauskas krievu pilsētas skolā, zēns labi apgūst ne tikai valodas un literatūru, bet viņu dziļi ieinteresē arī tautas vēsture.

Kopā ar draugiem — saviem klases biedriem — viņš pārstāigā Bauskas apkārtni, vācot materiālus par seno zemgaļu cīņām pret vācu krustnešiem Mēmeles krastos. Viņam izdodas atrast senus kaujas ieročus — šķēpus, zobenus, kaujas cirvjus. Interese par vēsturi atraisa fantāziju, rada naidu pret apspiestību, bet literārās dotības mudina izjusto un iepazīto izsacīt rakstu rindās. Tā jau skolas gados rodas pirmsākumi Plūdoņa literārai darbībai.

19. gadsimta 90. gados, kad aktīva kļūst progresīvā sabiedrības prasība aizstāvēt darba cilvēka tiesības, Plūdonis mācās Kuldīgas skolotāju seminārā.

Par viņa pārliecību kļūst atziņa, ka īstai literatūrai patiesi jāattēlo sava laikmeta svarīgākās parādības.

Vērojumi skolotāja darba gaitās Vidzemē un Kurzemes jūrmalā topošajam rakstniekam ļauj iedziļināties darba darītāja ikdienā, izjust viņa dzīves postu.

Ar lielu sirds siltumu rakstnieks dzejojumā «Divi pasaules», stāstos «Selgā» un «Jūrmalas legenda» pirmo reizi latviešu literatūrā attēlo zvejnieka dzīvi, viņu sūro, ar dzīvības briesmām saistīto darbu.

Spēcīgi vārda mākslinieku savilņo 1905. gada revolūcijas notikumi. Cīņā pret ienīsto cara, muižnieku un citu apspiedēju varu jaunais skolotājs un rakstnieks iesaistās ar savas dzejas ieročiem.

Tā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Plūdonis uzraksta savus izcilākos darbus — poēmas un balādes. Sajos dzejiskajos sacerējumos izmantota folkloras un vēstures viela, kā arī laikmeta dzīves vērojumi.

Poēmā «Atraitnes dēls» lasītājs pārdzīvo tās dzīves raizes un rūpestus, kuru dēļ iet bojā zinību alkstošais jauneklis, kas savu dzīvi gribēja ziedot citu labā. Poēmā «Uz saulaino tāli» mūs satrauc putnu drosmīgais lidojums preti saulei, viņu cīņa ar tumsas spēkiem. Ipatnēji tēlotā putnu dzīve sasaucas ar sabiedriskās dzīves notikumiem 1905. gada revolūcijas periodā.

Arī balāde «Tīreļa noslēpums» veltīta 1905. gada revolūcijas ainām. Savdabīgi veidotās gleznās dzejnieks tēlo drūmo reakcijas laiku un asiņaino izrēķināšanos ar cīnītājiem. Viņš aicina saglabāt nemirstīgu kritušo varoņu piemiņu.

Bez poēmām un balādēm Plūdonis visu mūžu ir rakstījis dzejoļus.

Neaizmirstami spilgta ir viņa dabas lirika. Izjust dabas jaukumu, saudzēt un priecāties par to dzejnieks māca

jaunajiem dabas draugiem. Attēlojot dažādus gadalaikus, vārda mākslinieks skanīgās norises dabā prot ietērt vārdos, radīt vajadzīgo noskaņu. Tā dzejnieka tēlotajā pavasarī mēs dzirdam «šalcošās straumes žvinkstam un žvakstam, čaukstam un čakstam, pukstam un čukstam», bet rudenī — «lapas zem kājām sērīgi čaukst, viļņi pret krastu dūsmīgi šļaukst».

Pavasaris bērnus iepriecina ar strazda un cīruļa dziesmu, pirmās kameņu dūkoņu, vasaras saulgozī dzirkst zemenītes, krēslas stundā zaķīšu māte kurina pirtiņu un savus bērnus ved pērties, vasariņa aizbrauc vārpu ratos, bet ziemā «sniega viļas lielas veļas, sniegavīrs uz kalna ceļas».

Daudzi bērnu dzejoļi, kā «Zaķīšu pirtiņa», «Rūķīši un mežavecis», ir īsti meistardarbi jaunatnes literatūrā.

Plūdoņa dabas lirika un bērnu dzeja ir arī labākais, ko viņš uzrakstījis sava mūža otrajā pusē.

Pēc februāra revolūcijas dzejnieka dzīvē un daiļradē vērojams lūzums: sabiedriski nozīmīgā darbība apstājas, viņš tuvinās latviešu reakcionārajai buržuāzijai un daiļdarbos sāk paust tās uzskatus. 1940. gadā Plūdonis mirst.

Garām viņa atdusas vietai — Pilsmuižas kapiem — plūst dzejnieka iemīļotie dzimtās Mēmeles rāmie ūdeņi. Mums dzejnieks Plūdonis paliks atmiņā ar to vērtīgo, ko viņš radījis darba cilvēka interesēs.

TĪREĻA NOSLĒPUMS

Pār tīreli vējdzīti mākoņi skrej;
Bars avju tīreli klist un blēj,
Saulē kaldušo zālīti grauздams.
Zem elkšņa, gar kuru tek rāvains strauts,
Gans nolieciēs cītīgi stabuli mauc,
Un, it kā nelaimi pauздams,
Melnš krauklis pa gaisu riņķo un krauc.

— Viegli, viegli, pamazīt
 Atlec, manu stabulīt! —
 Zēns dzied; te tam ausīs iespiežas spēji
 Skaļš kļiedziens, it kā kad palīgā sauc.
 Gans iztrūcies ātri kājās trauc.
 Viss klusu. Tik vaivariņceros raud vēji
 Un krauklis, pa gaisu riņķodams, krauc.
 — Krauklīt, ko tu kramšķini:
 Vai tu maitu saodi? —
 Zēns sēzdamies saka; te dzird tas no jauna
 Žēlu vaidu, kas visas domas tam jauc.
 Zēns domā: te spokojas! Rau, rau, kā strauts
 Ir asinīm pārklāts! Šī vieta būs ļauna!
 Tālab arī krauklis te riņķo un krauc...
 Gana stabule pamazām gatava tiek;
 Viņš drebošiem pirkstiem pie lūpām to liek
 Un pūš, un brīnās, kur vendīgu
 Tā dziesmu dveš, pilnu žēlabu:
 Lu-lū!
 Pa purvu, pa purvu mellāju,
 Pa mežu, pa mežu tumšāju
 Zelta papardes zieda es meklēju,
 Ko aizdzīt pasaules trūkumu...
 Lu-lū!
 Lu-lā!
 Melli vīri — varas kalpi man uzkrīta,
 Līdz asinīm sīta, tad nokāva,
 Pie grāvja muklājā ieraka,
 Zemī līdzenu virsū nomina, —
 Neviens manu kapu nezina...
 Lu-lā!
 Lu-lī!
 Dēls, pajemi pelēku akmeni
 Un par zīmi uz kapa man uzstādi:
 Lai zina, lai uziet ļautiņi,
 Kur trūd mani salauztie kauliņi.
 Lu-lī! Lu-lū! Lu-lī!

Līdz nāvei pārbijies,
 Gans pēkšņi nosviež jauno stabuli
 Un mudīgi,
 Cik kāju, prom uz mājām kliegdamš šmauc.
 Melns krauklis pār galvu riņķo un krauc...
 Un, dakšām un izkaptīm bruņoti,
 Ciema ļaudis drīz salasās tīreli.
 Tu brīnums! Kur ganam trīsdesmit aitu
 Pie grāvmales ēda, tur tādu pat skaitu
 Redz avju vietā akmeņu,
 Citu pie cita sakrautu,
 Kā kapa kopiņu...
 Un, trīcēdami
 Aiz bailēm un brīnumiem,
 Sejiem pārvērstiem
 Blenž ļaudis uz pelēkiem akmeņiem...
 Bet zēns no visa, ko redzējis tas,
 Palika no tā brīža bez valodas...

-
1. Kā izprotams balādes nosaukums?
 2. Kādi dzejas tēli balādes sākumā rada drūmu noskaņu?
 3. Kas tālākajā vēstījumā satrauc lasītāju un liecina par neparastu notikumu tuvošanos?
 4. Kā stabules dziesmā atbalsojas 1905. gada revolūcijas laiks?
 5. Kādēļ dziesmā ietvertais stāstījums mūs tik spēcīgi saviļņo?
 6. Kuros vārdos izteikta balādes pamatdoma?
 7. Kā izskaidrojami brīnumainie notikumi balādes beigās?
 8. Kur balādē izmantoti folkloras motīvi, un kādam nolūkam tie kalpo?
 9. Pavērojiet ritma maiņu dažādās dzejojuma daļās! Kāda tam nozīme notikumu risinājumā?
 10. Kāpēc balādi «Tīreļa noslēpums» var saukt par dzejnieka meistardarbu?

Konstantīns Paustovskis

1892-1968

«... es pārliecinājos, ka rakstnieka darbā galvenais ir — vispilnīgāk un visplašāk izteikt sevi katrā sacerējumā... Un līdz ar to izteikt savu laiku un savu tautu.»

Krievu padomju rakstnieks Konstantīns Paustovskis, būdams optimists, nešaubīgi tic, ka mākslai piemīt pārveidotājs spēks, viņš ir pārliecināts, ka īsta, patiesi liela literatūra, mūzika, glezniecība, tēlniecība spēj ietekmēt cilvēku un vērst labāku un bagātāku ikviena iekšējo pasauli, tai pašā laikā apliecinādams, cik godīgam un skaidram jābūt māksliniekam. «Tas nav rakstnieks, kas cilvēka redzei nav devis kaut mazliet vairāk asuma,» teicis K. Paustovskis. Rakstnieks parasti nemēdz neko izdomāt, viņš raksta par to, ko pats pieredzējis vai dziļi iepazīnis un izpētījis. K. Paustovskis atzīst, ka «rakstnieka ārējai vai iekšējai biogrāfijai ir jābūt bagātai», tāpēc arī savām acīm viņš skatījis daudzus jo daudzus dzimtās zemes novadus.

K. Paustovska dzīves uziveri, attieksmi pret dabu un cilvēkiem iepazīstam, izlasot daudzos viņa stāstus, plašo romānu ciklu «Stāsts par dzīvi», mākslinieku portretu izzīmējumus, atmiņas un tēlojumus grāmatā «Vienatnē ar rudenī» un pārdomas par rakstnieka daiļrades procesu darbā «Zelta roze». Lai gan rakstnieku mēdz dēvēt par tipisku Viduskrievijas dabas un cilvēka izteicēju (K. Paustovskis dzimis Maskavā, un te arī aprāvēs viņa dzīves pavediens), viņam tuva bijusi arī mūsu skarbā jūra (būdam Jaltā, kādā vēstulē K. Paustovskis rakstījis, ka viņam ļoti pietrūkst Dubultu un sniegotās jūras); Dubultos viņam veicies darbs, brīvajos brīžos klejojot pa mūsu jūrmalciemiem, tuvi kļuvuši arī to skarbie un stiprie ļaudis. Pārdomās par rakstnieka dzīves uzdevumu darbā «Zelta roze» stāstīts: «Tur, rietumos, Ventspils pusē aiz miglas slāņiem atrodas mazs zvejnieku ciems. Šajā ciemā gadu simteņiem dzīvo latviešu zvejnieki. — — — Bet kas arī nenotiktu, cik bieži nebūtu jānoņem cepure, uzzinot par biedru bojā eju, vienalga, vajag turpināt no tēviem un vectēviem pārņemto smago, bīstamo darbu. Jūrai padoties nevar. Blakus ciemam jūrā guļ milzīgs granīta blukšis. Bet senos laikos zvejnieki iekaluši akmenī uzrakstu «Jūrniekiem un zvejniekiem, kuru kaps jūras dzelmē.» Tālāk vērpdamus domu, rakstnieks atzīst, ka šis uzraksts kļuvis par zvejnieku darba un neatlaidības apliecinātāju, un secina: «Es... nodomāju, ka šāds epigrāfs atbilstu arī grāmatai par rakstnieka darbu.»

K. Paustovskis, apcerēdams rakstnieka darba specifiku, pievērsies atmiņām, kā arī apcerēm par dažādu mākslinieku personībām un daiļrades īpatnībām. Viņš arvien atrod savu redzes leņķi, no kura ielūkoties cita mākslinieka pasaulē un pēc tam par to uzrakstīt spilgti, īpatnēji, interesanti, saskaņā ar savu dziļāko pārliecību, paužot smalkjūtīgu attieksmi pret katru liela Cilvēka spēku un vājumu. Ar K. Paustovska pārdomu un atziņu starpniecību mums pazīstamāki un izprotamāki kļūst gleznotāji V. van Gogs un I. Levitāns, rakstnieki A. Čehovs, M. Priš-

vins un A. Gaidars, lielais pasaku burvis H. K. Andersens un daudzi citi. Arī stāsts «Groziņš ar egļu čiekuriem» liecina par izkopta talanta spēju dažos vilcienos uzburt norvēģu komponista Eduarda Grīga garīgo smalkumu, cilvēcisko vienkāršību. Dzīva savā bērna vientiesībā un skaidrībā īsu mirkli mūsu acu priekšā nostājas meitene Dagnija Pedersena, kuras sirdī ielijis dabas un mūzikas brīnums. Rakstnieks pats it kā paliek vērotāja pozīcijā, un tomēr katrā trāpīgi atrastā detaļā, dabas, Dagnijas un komponista tēlojumā izmanāma autora gaišās sirds kļātesamība, viņa patiesā cieņa pret skarbās ziemeļzemes nelielās tautas dvēseles bagātību izteicēju, kas mūzikas skaņās vēlējis celt cilvēkiem mājokļus, kuros tie justos labi un būtu laimīgi. Konstantinam Paustovskim, radošai personībai, ir «svarīgi atrast raksturīgo kodolu, kas ietverts katrā sīkumā, visu, kas ir ap mums, skatīt vienmēr tā, it kā to redzētu pirmo reizi». Šāda pieeja dzīvē novērotā pārvēršanā mākslas tēlos tāpat izpaužas arī bērniem vēltītajos darbos. Rakstnieks šķietami sīkās un ikdienišķās epizodēs aizvien redz to pašu lielo dzīvi ar visām labā un jaunā, skaistā un neglītā izpausmēm. Šai ziņā tipisks ir stāsts «Zagliņš runcis», kas uzrakstīts ar dzīvespriecīgu, smalka humora cauraustu noskaņu. Jau pirmajos teikumos autors izsaka konflikta rašanās cēloņus un kā īstā piedzīvojumu stāstā ne mazākā mērā neliek nojaust, kāds būs fināls. Tiek kā ar asu zīmuli izzīmēts runča portrets un iekšējais raksturojums, bet tālāk darbības gaitā drastiski parādīta šā sirdsapziņu zaudējušā kļaidoņa un bandīta pārvēršanās. Mēs jūtam rakstnieka lab-sirdības pilno sirdi, humāno attieksmi pret dabu, ko viņš allaž uzskatījis par vienu no cilvēka morālo spēku avotiem. Savā dzīvē un daiļradē viņš arvien aizstāvējis atziņu — ja cilvēki labāk izprastu dabu un spētu to labāk nosargāt, viņi paši kļūtu morāli skaidrāki.

K. Paustovskis, bezgala nopietni attieksamies pret rakstnieka profesiju, pats daudz strādājis un, kā izteikušies viņa paziņas, strādādams atpūties, bet noguris, nekā

nedarīdams. Un, tā kā rakstnieka vienīgais izteikšanās līdzeklis ir vārds, K. Paustovskis neatlaidīgi slīpējis savu darba stilu, lai ik frāze skanētu kā kristāls, kā laba mūzika. Dzimtā valoda vārda māksliniekam ir svētums, viņš mīl savu «patiesi brīnišķīgo krievu valodu» un tāpēc arī grāmatā «Vienatnē ar rudeni» pilsoniskā atbildībā vērsās pret ikkatru, kas to vienaldzībā piesārņo: «Pēc attieksmes pret savu valodu var pilnīgi precīzi spriest ne tikai par katra cilvēka kultūras līmeni, bet arī par viņu kā pilsoni. Patiesa mīlestība uz savu zemi nav iedomājama bez mīlestības uz savu valodu. Cilvēks, kas ir vienaldzīgs pret dzimto valodu, ir mežonis. Viņš ir kaitīgs pašā savā būtībā, jo viņa vienaldzība pret valodu izskaidrojama ar pilnīgu vienaldzību pret savas tautas pagātņi, tagadni un nākotni.»

GROZIŅŠ AR EĢĻU ČIEKURIEM

Komponists Eduards Grīgs pavadīja rudeni mežos Bergenā apkaimē.

Visi meži ir jauki ar sēņu smaržu un lapu čaboņu. Bet īpaši jauki ir kalnu meži pie jūras. Tajos var sadzirdēt jūras viļņu šalkas. No jūras puses pastāvīgi atpūš miglu, un no valguma pārpilnības strauji sakuplo sūnas. Zaļām bārkstīm tās nokaras no zariņiem līdz pašai zemei.

Bez tam kalnu mežos kā ķircinātājs putns mājō jautra atbalss. Tā tik to vien gaida, lai uztvertu ikvienu skaņu un sviestu pār klintīm.

Kādreiz Grīgs sastapa mežā mazu meitenīti ar divām bizītēm — mežsarga meitu. Viņa lasīja groziņā eģļu čiekurus.

Bija rudens. Ja varētu savākt visu pasaules zeltu un varu un izkalt no tā tūkstošiem plānu lapu, tad tās veidotu tikai niecīgu daļu no tā rudenīgā tērpa, kas gulēja pār kalniem. Pie tam kaltās lapas liktos raupjas, salīdzī-

not ar istajām, īpaši ar apšu lapām. Visiem zināms, ka apšu lapas dreb pat no putnu svilpieniem.

«Kā tevi, meitiņ, sauc?» Grīgs jautāja.

«Dagnija Pedersena,» pusbalsī atbildēja meitene. Pusbalsī viņa atbildēja ne aiz nobīļa, bet kautrības dēļ. Nobīties viņa nevarēja, jo Grīga acis smējās.

«Vai ku sliktil!» teica Grīgs. «Man nav nekā ko tev uzdāvināt. Es nenēsāju kabatā ne lelles, ne lentas, ne samta zaķīšus.»

«Man ir veca māmiņas lelle,» atbildēja meitene. «Kādreiz viņa ir vērusi acis ciet. Lūk, tā!»

Meitene lēni aizvēra acis. Kad viņa tās atkal atvēra, Grīgs ievēroja, ka redzokļi meitenei zaigāni un tajos kā uguntiņas spīguļo zeltītā lapotne.

«Bet tagad viņa guļ ar vaļējām acīm,» Dagnija bēdīgi piebilda. «Veciem cilvēkiem ir caurs miegs. Vectētiņš arī visu nakti krekšķina.»

«Paklau, Dagnij,» Grīgs sacīja, «es izdomāju. Es tev dāvināšu kaut ko interesantu. Tikai ne tūlīt, bet pēc gadiem desmit.»

Dagnija pat rokas sasīta.

«Vai, cik ilgi!»

«Saproti, man šī manta vēl jāiztaisa.»

«Kas tad tā ir?»

«Vēlāk uzzināsi.»

«Vai tad visā savā mūžā,» Dagnija nopietni jautāja, «jūs varat iztaisīt tikai piecas vai sešas rotaļlietas?» Grīgs apjuka.

«Nu jā, bet tas nav tā,» viņš nedroši iebilda. «Es to iztaisīšu varbūt jau dažās dienās. Bet tādas mantas nedāvina maziem bērniem. Es taisu dāvanas tikai pieaugušajiem.»

«Es nesasītīšu,» Dagnija lūdzoši teica un pavilka Grīgu aiz piedurknes. «Un nesalauzīšu! Redzēsiet! Vectētiņam ir rotaļu laiva no stikla. Es slauku no tās putekļus un vēl ne reizi neesmu nolauzusi ne vismazāko gabaliņu.»

«Viņa nu gan mani iedzina sprukās, šī Dagnija,» sapņcis nodomāja Grīgs un sacīja to, ko vienmēr saka pieaugušie, kad nonāk neveiklā situācijā bērnu priekšā.

«Tu vēl esi maziņa un daudz ko nesaproti. Mācies pacietību. Bet tagad dod grozu. Tu to tikko spēj pastiept. Es tevi pavadišu, un mēs parunāsim vēl par kaut ko citu.»

Dagnija nopūtās un pasniedza Grīgam grozu. Tas patiešām bija smags. Eglu čiekuros daudz sveķu, tāpēc tie ir daudz smagāki par priežu čiekuriem.

Kad starp kokiem kļuva redzama mežsarga māja, Grīgs sacīja:

«Tagad nu tu aiztecēsi pati, Dagnija Pedersena. Norvēģijā ir daudz meiteņu ar tādu vārdu un uzvārdu. Kā sauc tavu tēvu?»

«Hagerups,» Dagnija atteica un, saraukusi pieri, jautāja: «Vai tad jūs neienāksiet pie mums? Mums ir izrakstīta galda drāna, ruds runcis un stikla laiva. Vec-tētiņš atļaus to paņemt rokās.»

«Paldies. Pašlaik man nav vaļas. Ardievu, Dagnija!»

Grīgs noglāstīja meitenei matus un aizgāja uz jūras pusi. Dagnija, saraukusi uzacis, skatījās viņam nopakaļ. Grozu viņa turēja sātiski, no tā vēlās ārā čiekuri.

«Es uzrakstīšu mūziku,» Grīgs nolēma. «Uz titullapas likšu iespiest: «Dagnijai Pedersenai — mežsarga Hagerupa Pedersena meitai, kad viņai paliks astoņpadsmit gadu.»»

Bergenā viss bija pa vecam. Visu, kas varēja apslāpēt skaņas, — paklājus, portjeras un mīkstās mēbeles, — Grīgs bija sen aizvācis no mājām. Palicis tikai vecais dīvāns. Uz tā varēja novietoties ap desmit viesu, un Grīgs nespēja saņemties un to izmest.

Draugi runāja, ka komponista māja atgādinot malkas cirtēja mitekli. To greznoja vienīgi klavieres. Ja cilvēks bija apveltīts ar iztēli, tad viņš spēja sadzirdēt šais bal-tajās sienās burvīgas melodijas — kā krāc Ziemeļu okeāns, veldams viļņus no miglas, un kā vējš svilpo virs

tā savu mežonīgo sāgu, un kā dzied meitenīte, auklē-
dama savu lupatu lelli.

Baltie un melnie taustiņi, skriedami prom no Grīga
stipro roku apakšas, skuma, smējās, dunēja vētrā un
dusmās un pēkšņi apklusā.

Tad klusumā vēl ilgi skanēja tikai viena maza stīga,
it kā tur raudātu Pelnrušķīte, kam māsas nodarījušas
pāri.

Grīgs, atgāzies krēslā, klausījās, kamēr šī pēdējā skaņa
norima virtuvē, kur kopš seniem laikiem bija apmeties
circenis.

Grīgs rakstīja mūziku Dagnijai Pedersenai ilgāk nekā
mēnesi.

Drīz vien sāka snigt. Grīgs redzēja pa savu logu, kā
sniegs slīpi krita, ķerdamies pie koku galotnēm.

Nav iespējams, protams, attēlot mūziku ar vārdiem, lai
cik bagāta būtu mūsu valoda.

Viņš rakstīja un redzēja, kā viņam pretim skrien no
prieka aizsčiusies jaunava ar zaļām, mirdzošām acīm.
Viņa apskauj tā kaklu un piespiežas ar kvēlo vaigu pie
viņa neskūtā vaiga. «Paldies!» viņa saka, pati vēl nezi-
nādama, par ko tam pateicas.

«Tu esi kā saule,» Grīgs tai saka. «Kā maigs vējš un
agrs rīts. Esmu redzējis dzīvi. Lai tev stāstītu par to ko
stāstīdami, tici vienmēr, ka tā ir brīnišķīga un jauka. Es
esmu vecs, bet es atdevu jaunatnei savu mūža darbu,
talantu. Atdevu visu, atpakaļ neprasot nekā. Tāpēc es
varbūt esmu pat laimīgāks par tevi, Dagnija.

Tu esi baltā nakts ar tās noslēpumaino gaismu. Tu esi
laime.

Ritausmas spožums. No tavas balss nodreb sirds.»

Grīgs tā domāja un spēlēja par visu, ko domāja. Viņam
bija aizdomas, ka viņu noklausās. Viņš pat nojauta, kas
to dara. Tās bija zīlītes kokā, iereibušie ostas matroži,
veļas mazgātāja no kaimiņu mājas, circenis, sniegs, kas
krita no zemajām debesīm, un Pelnrušķīte salāpītās
drānās.

Katrs klausījās savādāk.

Zīlītes uztraucās. Lai kā viņas grozijās, to tarkšķēšana nespēja apslāpēt klavieres.

Iereibušie matroži sasēdās uz mājas kāpnītēm un klausījās šņukstēdami. Veļas mazgātāja atlieca muguru, noslaucīja ar plaukstu sasarkušās acis un pašūpoja galvu. Circenis izlida no plaisas podiņu krāsnī un pa spraugu vēroja Grīgu.

Krītošais sniegs apstājās un palika karājoties gaisā, lai paklausītos skaņas, kas kā zelta strauti plūda no mājas. Bet Pelnrušķīte smaidīdama skatījās uz grīdu. Pie viņas kailajām kājām stāvēja kristāla kurpītes. Tās drebēja, piegrūzdamās viena otrai, atbilstot uz akordiem, kas atlidoja no Grīga istabas.

Sos klausītājus Grīgs vērtēja augstāk nekā grezni tērpušos un pieklājīgos koncertu apmeklētājus.

Astoņpadsmit gadu vecumā Dagnija beidza skolu.

Sakarā ar to tēvs aizsūtīja viņu uz Kristianiju pacieņoties pie savas māšas Magdas. Lai meitene (tēvs viņu uzskatīja vēl par meiteni, kaut gan Dagnija jau bija slaida jaunava ar smagām, gaišbrūnām matu pinēm) paskatās, kā iekārtota pasaule, kā dzīvo ļaudis, un lai mazliet papriecājas.

Kas to lai zina, kas sagaida Dagniju nākotnē?

Magda strādāja par teātra šuvēju. Viņas vīrs Nilss strādāja tai pašā teātrī par frizieri.

Viņi dzīvoja teātra jumbistabiņā. No turienes bija pārskatāms ar jūras karogiem izraibinātais līcis un picimneklis Ibsenam.

Krustmātes Magdas istabiņā bija daudz teātra piederumu: brokāti, zīdi, tilli, lentas, mežģīnes, senlaiku filca platmales ar melnām strausa spalvām, čigānu lakati, sirmas parūkas, jātnieku zābakī ar vara piešiem, zobeni, vēdekļi un locījuma vietās apdilušas sudraba kurpes. Tas viss bija jāsašuj, jālāpa, jātīra un jāgludina.

Uz istabu bija jākāpj pa stāvām kāpnēm. Tur vienmēr oda pēc krāsas un zeltījuma lakas.

Dagnija bieži gāja uz teātri. Tā bija valdzinoša nodarbošanās. Pēc izrādēm Dagnija ilgi nevarēja aizmigt un dažreiz pat gultā raudāja.

Sabijusies no tā, krustmāte Magda mierināja Dagniju. Viņa sacīja, ka nevajagot akli ticēt visam, kas notiek uz skatuves. Bet krusttēvs Nilss tādēļ nosauca Magdu par «kluksti» un teica, ka, tieši otrādi, teātri jāticot visam. Cītādi ļaudīm nebūtu vajadzīgi nekādi teātri. Un Dagnija ticēja.

Un tomēr krustmāmiņa Magda pastāvēja uz to, lai dažādības pēc ietu uz koncertu.

Nilss nestrīdējās pretī. «Mūzika,» viņš teica, «ir gēnija spogulis.»

Bija silts jūnijs. Bija iestājušās baltās nakts. Koncerti notika pilsētas parkā zem klajas debess.

Dagnija gāja uz koncertu kopā ar Magdu un Nilšu. Viņa gribēja uzvilkt savu vienīgo balto kleitu. Bet Nilss teica, ka skaistai jaunavai jābūt apģērbtai tā, lai izdalītos no apkārtējās vides. Pārliecināt Nilšu nebija iespējams, un Dagnija uzvilka melno zīdaini mīksta samta tērpu. Šo tērpu Magda atnesa no kostīmu noliktavas.

Kad Dagnija uzvilka šo tērpu, Magda piekrita, ka Nilssam laikam būšot taisnība: nekas tā neizcēla Dagnijas sejas nopietno bālumu un viņas garās bizes ar veca zelta atspulgu kā šis noslēpumainais samts.

Koncerts sākās pēc parasta šāviena no vecā lielgabala ostā. Šāviens nozīmēja saules rietu.

Dagnija pirmo reizi dzirdēja simfonisko mūziku. Tā atstāja uz viņu divainu iespaidu. Visas orķestra modulācijas un grandi uzbūra Dagnijai daudz ainu, kas līdzinājās sapņiem.

Tad viņa nodrebēja un pacēla acis. Viņai likās, ka kalsnais vīrietis frakā, kas paziņoja koncerta programmu, bija nosaucis viņas vārdu.

«Vai tu mani sauci, Nils?» Dagnija jautāja krusttēvam Nilssam, palūkojās uz viņu un tūdaļ sadrūma.

Krusttēvs Nilss raudzījās uz Dagniju it kā ar šausmām, it kā ar sajūsmu. Un tāpat uz viņu raudzījās, laktiņu pie mutes piespiedusi, krustmāmiņa Magda.

«Kas noticis?» Dagnija čukstēja.

Magda satvēra viņas roku un čukstēja:

«Klausies!»

Tad Dagnija sadzirdēja, ka cilvēks frakā sacīja:

«Klausītāji no pēdējām rindām lūdz mani atkārtot. Tātad tūlīt tiks izpildīts ievērojamais Eduarda Grīga skaņdarbs, veltīts mežsarga Hagerupa Pedersena meitai Dagnijai sakarā ar to, ka viņai palikuši pilni astoņpadsmit gadil»

Dagnija ievilka elpu tik dziļi, ka viņai iesāpējās krūtis. Viņa gribēja ar šo elpas vilcienu aizturēt kaklā kāpjošās asaras, bet tas nepalīdzēja. Dagnija pieliecās un aizklāja seju ar rokām.

Sākumā viņa nekā nedzirdēja. Viņā pašā bangoja vētra. Tad viņa beidzot izdzirda, kā agrā rītā skan gana taure un, atbildot tai ar simt balsīm un mazliet iedreboties, kā atbalss atsaucas stīgu orķestris.

Melodija auga, cēlās, trakoja kā vējš, brāzās pār koku galotnēm, rāva lapas, ligoja zāli, svieda sejā vēsas lāses. Dagnija sajuta gaisa brāzmu, ko radīja mūzika, un piespieda sevi nomierināties.

Jā! Tas bija viņas mežs, viņas dzimtene! Viņas kalni, tauru skaņas, viņas jūras šalkas!

Stikla kuģi kūla ūdens putas. Vējš gaudoja to mastos. Šī skaņa nemanot pārgāja meža pulkstenišu zvanu šķindoņā, gaisā kūleņojošu putnu svilpienos, bērnu ūvināšanā, dziesmā par jaunavu — viņas logā mīļais rītausmā iesviedis sauju smilšu. Dagnija bija dzirdējusi šo dziesmu mājās, kalnos.

Tātad tas ir bijis viņš! Tas sirmais, slaikais vīrs, kas viņai palīdzēja aiznest līdz mājām groziņu ar egļu čiekuriem. Tas ir bijis Eduards Grīgs, burvis un lielais mūziķis! Un viņa tam bija pārmetusi, ka viņš neprot ātri strādāt.

Tad tā ir tā dāvana, ko viņš tai apsolija uzdāvināt pēc desmit gadiem.

Dagnija neslēpdamās raudāja pateicības asaras. Mūzika piepildīja visu telpu starp zemi un mākoņiem, kas nokarājās pār pilsētu. No melodiskajiem viļņiem mākoņos radās viegla vizma. Cauri tai spīdēja zvaigznes.

Mūzika vairs nedziedāja. Tā aicināja. SaUCA līdz uz to zemi, kur nekādas skumjas nevar nomākt mīlestību, kur cits citam neatņem laimi, kur saule kvēlo kā zelta vainags labās pasaku burves matos.

Skaņu uzplūdā pēkšņi atskanēja pazīstama balss. «Tu esi laime,» tā sacīja. «Rītausmas spožums!»

Mūzika apklusā. Sākumā lēni, pēc tam arvien pieaugdami, sāka dārdēt aplausi.

Dagnija piecēlās un strauji gāja uz parka izeju. Visi atskatījās uz viņu. Varbūt dažiem no klausītājiem ienāca prātā doma, ka šī jaunava jau ir tā pati Dagnija Pedersena, kurai Grīgs veltījis savu nemirstīgo darbu.

«Viņš ir miris!» Dagnija domāja. «Kādēļ? Kaut varētu viņu redzēt! Kaut viņš ierastos šeit! Ar cik strauji pukstošu sirdi viņa skrietu tam pretim, apskautu viņa kaklu, piekļautos ar asarās slapjo vaigu pie viņa vaiga un bilstu tikai vienu vārdu: «Paldies!» — «Par ko?» viņš jautātu. «Es nezinu...» Dagnija būtu atbildējusi. «Par to, ka jūs neesat mani aizmirsis. Par jūsu dāsnumu. Par to, ka jūs atklājat man to skaistumu, ar kādu cilvēkam jādzīvo.»

Dagnija gāja pa tukšajām ielām.

Nakts krēsla vēl gulēja pār pilsētu. Bet logos kā tikko jaušams zeltījums jau izeigājās ziemeļu rīta blāzma.

Dagnija izgāja pie jūras. Tā gulēja dziļā miegā bez neviena viļņa.

Dagnija saņņaudza rokas un ievaidējās no pasaules skaistuma izjūtas, kas viņai vēl bija neskaidra, bet spēji pārņņemusī visu viņas būtni.

«Paklausies, dzīve,» Dagnija klusi sacīja, «es mīlu tevi.» Un viņa iesmējās, raudzīdamās plati atvērtām acīm

uz kugu ugunīm. Tās lēni šūpojās dzidrajā, pelēkajā ūdenī.

1. Kādu rakstnieks tēlo komponistu Eduardu Grīgu?
2. Noklausieties kādu Eduarda Grīga skaņdarbu!
3. Kāpēc komponists veltī savu skaņdarbu mazajai meitenei Dagnijai?
4. Kādas ir rakstnieka domas par cilvēku savstarpējām attiecībām?
5. Kā tēlojumā autors pauž savu attieksmi pret meiteni, komponistu un mūziku?
6. Izlasiet šo stāstu krievu valodā un mēģiniet ieklausīties rakstnieka valodas skanējumā!

ZAGLĪGAIS RUNCIS

Mēs nonācām izmisumā. Nezinājām, kā lai noķer šo rudo runci. Viņš mūs apzaga katru nakti. Viņš tik veikli prata slēpties, ka neviens no mums tā pa istam to netika redzējis. Tikai pēc nedēļas izdevās beidzot noskaidrot, ka runcim ir pārplēsta auss un nocirsts gabals netirās astes.

Tas bija runcis, kas pilnīgi zaudējis sirdsapziņu, — klaidonis un bandīts. Viņu saukāja par Zaglēnu. Reiz tas izvandīja pieliekamajā pat skārda kārbu ar tārpiem. Tos viņš nebija apēdis, bet pie kārbas saskrēja vistas un noknābāja visu mūsu tārpu rezervi.

Pārēdušās vistas gulēja saulē un stenēja. Mēs staigājām ap tām un lamājāmies, taču maksšķerēšana tik un tā bija izputināta.

Gandrīz mēnesi ziedojam, lai notvertu rudo runci. Sādzas zēni mums palīdzēja. Kādreiz viņi atjoza pie mums un aizsūšies stāstīja, ka rītausmā runcis pietupdamies aizbrāzies cauri sakņu dārziem un aizvilcis zobos kāsi ar asariem.

Mēs jozām uz pagrabu un atklājām, ka kāsis pazudis; uz tā karājās desmit trekni asari, ko bijām izvilkuši Bezdībenī.

Tā vairs nebija zādzība, bet laupīšana skaidrā dienas laikā. Nozvērējāties notvert runci un sadot pamatīgu sutu par bandītiskajiem niķiem.

Runcis iekrita jau tajā pašā vakarā. Viņš nozaga no galda gabalu aknu desas un uzlīda ar to bērzā.

Mēs sākām bērzu purināt. Runcis nometa desu, tā uzkrita Rubenam uz galvas. Runcis skatījās uz mums no augšas ar mežonīgām acīm un draudīgi rūca. Bet glābiņa nebija, un runcis izšķīrās par izmisīgu soli. Neganti brēkdams, tas atlaidās no bērza, nokrita zemē, palēcās kā futbola bumba un pašāvās zem mājas.

Māja bija maziņa. Tā stāvēja nomaļā, nolaistā dārzā. Katru nakti mūs modināja mežāboli, rībot krizdami uz dēļu jumta.

Māja bija piebāzta ar makšķerēm, skrotīm, āboliem un sausām lapām. Mēs tajā gulējām tikai pa nakti. Augas dienas no gaismiņas līdz tumsai pavadījām neskaitāmo upju un ezeru krastos. Tur mēs makšķerējām zivis un kūrām piekrastes brikšņos ugunsurus.

Lai piekļūtu pie ezera krastiem, bija jāizmīda šauras taciņas smaržīgās, garās zālēs. To vainadziņi līgojās pāri galvām un apbārstīja plecus ar dzelteniem ziedputekšņiem.

Vakarā mēs atgriezāmies, mežrožu saskrāpēti, noguruši, saules apsvilināti, ar sidrabainu zivju saišķiem, un katru reizi mūs sagaidīja ar stāstiem par rudā runča jauniem nedarbiem.

Beidzot tomēr runcis iekrita. Viņš palīda zem mājas un ielīda vienīgajā, šaurajā spraugā. Izejas no turienes nebija.

Aizvilkām spraugai priekšā vecu zivju zvejojamo tiklu un sākām gaidīt. Bet runcis ārā nenāca. Viņš nejauki ņaudēja kā pazemes gars, ņaudēja gandrīz nepārtraukti, nemaz nenogurdams.

Pagāja stunda, divas, trīs... Laiks bija likties gulēt, bet runcis ņaudēja un lamājās zem mājas, un tas mums sāka krist uz nerviem.

Tad atsaucā Ļoņku, sādžas kurpnieka dēlu. Ļoņka bija slavens ar bezbailību un veiklumu. Viņam uzdevām izvilkt no mājas apakšas runci. Ļoņka paņēma zīda makšķerauklu, piesēja pie tās aiz astes dienā saķertu raudu un iemeta pa spraugu pagrīdē.

Ļaudēšana apklusā. Mēs izdzirdām skraukšķēšanu un mežonīgu šmakstināšanu: runcis bija ieķēries ar zobiem zivs galvā. Bija ieķēries uz dzīvību vai nāvi. Ļoņka sāka vilkt auklu. Runcis nikni kārpījās pretī, bet Ļoņka bija spēcīgāks, bez tam runcis negribēja palaist garšīgo zivi.

Pēc mirkļa spraugas galā parādījās runča galva ar zobos saspiesto raudu.

Ļoņka saķēra runci aiz skausta un pacēla gaisā. Mēs pirmo reizi apskatījām to, kā pienākas.

Runcis aizmiedza acis un pieglauda ausis. Asti viņš katram gadījumam ievīlka starp kājām. Tas izrādījās ar visu pastāvīgo zagšanu nomērējis, ugunīgi ruds klaidoņa runcis ar baltiem plankumiem uz vēdera.

Apskatījis runci, Rubens domīgi teica:

«Ko tad mēs ar viņu darīsim?»

«Nopērsim!» es teicu.

«Nepalīdzēs,» teica Ļoņka. «Viņam no bērņības tāds raksturs. Pamēģiniet to pamatīgi paēdināt.»

Runcis gaidīja, acis aizmiedzis.

Mēs paklausījām šim padomam, ienesām runci pieliekamajā un devām tam lieliskas vakariņas: ceptu cūkgaļu, asaru recekli un biezpiena raušus ar krējumu.

Runcis ēda vairāk nekā stundu. Viņš iznāca no pieliekamajā grīlodamies, apsēdās uz sliekšņa un ilgi mazgājās, laiku pa laiku lūkodomies ar zaļām, bezkaunīgām acīm uz mums un zemajām zvaigznēm.

Pēc nomazgāšanās runcis ilgi sprausloja un trinās ar galvu pret grīdu. Tam, acīm redzot, bija jānozīmē, ka viņš ir liksms. Mēs baidījāmies, ka tas izberzīs pakausī ādu cauru.

Tad runcis apvēlās uz muguras, saķēra savu asti, pakošlāja to, izspļāva, izstiepās pie krāsns un sāka mierīgi

malt savas dzirnavas.

Kopš tās dienas viņš dzīvoja pie mums un vairs nezaga.

Nākošajā rītā viņš uzvedās pat negaidīti cēli.

Vistas bija salīdušas dārzā uz galda un, cita citu grūstīdamas un ķīvēdamās, knābāja no šķīvjiem griķu biežputru.

Runcis, drebēdams aiz sašutuma, piezagās pie vistām un ar īsu uzvaras ņurdienu uzlēca uz galda.

Vistas uzspurdza gaisā, neganti kladzinādamas. Tās apgāza krūzi ar pienu un metās, ka spalvas vien putēja, bēgt no dārza.

Pa priekšu žagodamies joza garstilbis muļķa gailis, iesaukts par Klaigu.

Runcis dzinās tam nopakaļ uz trim ķepām, bet ar ceturto, priekšējo ķepu, sita gailim pa muguru. No gaiļa putekļi un pūkas vien lidoja. Iekšienē tam no katra sitiena kaut kas dunēja un džinkstēja, it kā runcis sistu pa gumijas bumbu.

Pēc tam gailis kādu brīdi gulēja lēkmē, acis pārgriezis, un klusi stenēja. Gaili aplēja ar aukstu ūdeni, un tas atžirga.

Kopš tā laika vistas baidījās zagt. Ieraudzījušas runci, tās ķerkdamas un grūstīdamās pabēga zem mājas.

Runcis staigāja pa māju un dārzu kā saimnieks un sargs. Trinās ar galvu pie mūsu kājām. Lūdzās pateicības, atstādams pie mūsu biksēm rudas spalvas kušķus.

Mēs pārdēvējām viņu no Zaglēna par Milici. Rubens gan apgalvoja, ka tas neesot diez cik ērti, bet mēs bijām pārliecināti, ka miliči to ļaunā neņems.

1. Uzmaniģi pavērojiet, kā K. Paustovskis raksturo rudo runci stāstījuma gaitā!

2. Kādas ir rakstnieka tēlojuma pamatzīmes?

3. Kāda ir rakstnieka attieksme pret dzīvniekiem, un kā tā izpaužas viņa tēlojumā?

Ārija Elksne

1928

Dzejniece Ārija Elksne ir viena no pazīstamākajām liriķēm, LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece, Latvijas PSR Valsts prēmijas laureāte (1976).

Viņa sarakstījusi vairāk nekā desmit dzejoļu krājumu, prasmīgi tulkojusi un atdzejojusi ievērojamu cittautu rakstnieku un dzejnieku — A. Puškina, H. Heines, A. Bloka, S. Nēres un citu autoru — darbus. Vairākas viņas grāmatas izdotas krievu un ukraiņu valodā, plašas atdzejojumu kopas publi-

cētas vācu, angļu, poļu, lietuviešu un citās valodās.

Ā. Elksnes dzeja veidojusies mūsu zemes saspringtas attīstības, lielu pārmaiņu, jaunrades uzplaukuma gadu desmitos. Viņas lirikas centrā izauguši bagātas un strādīgas vasaras tēli. To apliecina gandrīz visu krājumu nosaukumi — «Vārpu valoda» (1960), «Uz tavu veselību, zeme!» (1963), «Vasaras vidū» (1966), «Līdz saulei aizdomāt» (1977) u. c.

Ā. Elksnes dzejoļi parasti ir tieša un atklāta saruna par mūsdienu dzīves svarīgiem jautājumiem, mīlestību un ģi-

meni. Viņas dzejas varone ir seno dainu teicēju garīga radiniece — gudra un nosvērta sieviete. Vienlaikus viņai tuva zinātnes pasaule; piebilstams, ka dzejniece vairākus gadus bijusi ārste un pasniedzēja augstskolā. Dainu vērtībām apvienojoties ar zinātnisku pasaules izpratni, veidojusies raksturīga Ā. Elksnes dzejas īpatnība — dzejiska formula, aforistisks, tas ir, īss, kodolīgs izteiksmes veids.

Gadsimtos veidotā tautas skaistuma izpratne ir dzejnieces ideāls. Tā, piemēram, dzejolī «Dziesmu svētkos» viņa saka:

*Tautas gaume absolūtā,
Neapstrīdamā un svētā,
Garos gadsimtos no tevis
Viedi atskaldīts viss lētais.*

*Tu no lazdas, tu no liepas,
Tu no jūras noskatīta,
Tu ar tautas dziesmu kopā
Vienā kamolīti tita.*

Dzimtenes, dabas, jaunrades, pilnskanīgas cilvēka dzīves tēlojums Ā. Elksnes dzejā saaužas ar šodienas zinātnes atziņām. Viņas dzejas cilvēks allaž meklē saskaņu ar visas dzīvības šūpuli dabu, ar biedriem un draugiem, ar jaunajām paaudzēm. Viņš nespēj savu laimi iedomāties bez līdzdalības citu priekos un bēdās, savas un citu tautu šodienas uzdevumos.

Tāpēc dzejnieces grāmatās galvenokārt ir talantīgi risināti morāli ētiski jautājumi — kā dzīvot šodienas cilvēkam, pagātnes bagātību un arī trūkumu mantiniekam, kā veidot sevi un savu dzīvi. Pārsvarā ir saule, gaišas krāsas, ticība labajam, bet dzejniece nevairās arī skarbu vārdu, kad runā par kara draudiem, par savtību un glēvumu, par dzīves spēku izniekošanu.

Ārijas Elksnes dzejas nozīmība iekarojusi tai lielu popularitāti — viņas lasītāju un klausītāju pulks ir ārkārtīgi plašs.

DZIESMA DZIMTENEI

Dzimtene, mūžam mans skatiens
Vaicājot tevī būs vērsts —
Vienīgi tu manai dzīvei
Istenās vērtības mērs.

Kopā ar saullēktiem taviem
Likteni sakalu es —
Man tavas uzvaras svinēt,
Man tavas nestundas nest.

Man tavas Daugavas dziesmas
Apkārt ap dvēselēm siet.
Man vēl caur velēnām dzirdēt,
Kā tavi cīruļi dzied.

Dzimtene, mūžam mans skatiens
Vaicājot tevī būs vērsts —
Vienīgi tu manai dzīvei
Istenās vērtības mērs.

-
1. Kāda ir šajā dzejolī paustā autore attieksme pret Dzimteni?
 2. Kādas mākslinieciskās izteiksmes īpatnības raksturīgas dzejolim?
 3. Kādas leikumu konstrukcijas lietotas? Kāda ir šā lietojuma nozīme domu un izjūtu izteikšanai?

SKATIES UZ GAISMAS PUSI

Ši zeme tik daudz jau cietusi,
Tomēr visu nav izcietusi,
Bet, ja piedzimis esi, tad dzīvo un audz,
Un skaties uz gaismas pusi.
Un tici, ka tavām ābelēm
Vētra nenoraus plaukstošus zarūs
Un tramīgais bišu strops, mierīgs un kluss,
Ļaus paiet tev skrejai garām.

Un tici, ka viņa, ko mīlēsi tu,
Vienīgi tevī raudzīsies
Un tavu un viņas pilsētu
No kartes karš nenoslaucīs.
Un tici, ka tavu tautu
Vēstures izkopts saudzēs
Un vēl pēc gadusimteniem
Šis druvas kops viņas audzes.
Šī zeme tik daudz jau cietusi,
Tomēr visu nav izcietusi,
Bet, ja piedzimis esi, tad dzīvo un audz,
Un skaties uz gaismas pusi.

Astrīda Lindgrēna

1907

Kurš no mums jau kopš bērnības nezina jautrā pasaku vīriņa, nebēdņa Karlsona vārdu, nepazīst drosmīgo, pašapzinīgo un mīlo meiteni Pepiju Garzeķi? Šos savus draugus esam sastapuši grāmatās un Jaunatnes teātra izrādēs. Bet cik daudz zinām par rakstnieci, mums tik tuvo, iemīļoto varoņu radītāju?

1977. gada 14. novembrī apritēja 70 gadi, kopš dzimusi Astrīda Anna Emīlija Lindgrēna. Smolande — viens no gleznainākajiem Zviedrijas novadiem — ir rakstnieces

šūpulis. Šo mežainiem pauguriem, viršu klajumiem un ezeriem bagātīgi apveltīto zemi brīnišķīgi notēlojusi cita zviedru rakstniece Zelma Lagerlefa savā, jums jau droši vien zināmajā pasakā «Nilsa Holgersona brīnišķīgais ceļojums».

Skarbā ziemeļu daba zemnieku ģimenei daudz prieka nesagādā — Astrīdas Lindgrēnas vecāki nevar lepoties ar pārticību. Bērnības spilgtākās izjūtas vēlāk iezīmējas rakstnieces darbos. Tur ir gan Smolandes trūcīgie iedzī-

volāji, kas, nespēdami iekopt savus akmeņainos laukus, dodas uz Ameriku laimi meklēt, gan klaidoņi, kas naktis klist pa mājām, cerēdami atrast pajumti.

Jau bērnībā Astrīdai piemīt bagāta fantāzija. Meitene izdomā briesmu stāstus par karu un laupītājiem, kurus labprāt klausās māsa Stina. Visas savas brīnumjaukās pasakas ilgi pirms to publicēšanas rakstniece ir stāstījusi saviem bērniem, bet vēlāk mazbērniem.

Skolas gados meitenē veidojas cieņa pret grāmatu. Visu mūžu rakstniecei tuvi autori ir M. Gorkijs, Ļ. Tolstojs, F. Dostojevskis, jo, pēc viņas atzinuma, tie lieliski pratuši atveidot cilvēkus un dzīvi visā tās daudzveidībā.

Astrīdas Lindgrēnas bijušajā darba kabinetā Stokholmā gar sienām ir pazemi skapji. Divos glabājas visi rakstnieces Zviedrijā izdotie darbi un to tulkojumi citās valodās. Tie ir «Brālītis un Karlsons, kas dzīvo uz jumta», «Grāmata par Pepiju Garzeķi», «Mēs — Sālsvārnas salas vasarnieki», «Lennebergas Emīla nedarbi», «Brāļi Lauvassirdis». Trešajā skapī rakstniece rūpīgi sakrājusi lielo un mazo cienītāju atsauksmes no visām pasaules malām. Liela vēlēšanās izjust tuvību ar lasītāju, uzticēties viņam un radīt viņā uzticību — raksturīga visai A. Lindgrēnas daiļradei.

«Es ceru, ka varbūt manas grāmatas noderēs, lai mazajos lasītājos ieaudzinātu patiesu cilvēcību, spēju saprast citus cilvēkus.»

MĒS — SĀLSVĀRNAS SALAS VASARNIEKI

Fragmenti

Melkers bija teicis:

«Jūs redzēsīt, ka, mums piebraucot, pie steķiem būs salasījušies visi salas iemītnieki. Mēs radīsim sensāciju.»

Tieši tā gan nenotika. Kuģim pietājot pie steķiem, lija straumēm lietus un uz steķiem stāvēja tikai viens mazs

cilvēciņš ar suni. Cilvēciņš bija sieviešu dzimuma un ap-
tuveni septiņus gadus vecs. Viņa stāvēja mierīgi, it kā
izaugusi no steķiem, un pār viņu pludoja lietus straumes,
bet viņa nekustējās.

«Tik sīciņa es nekad neesmu jutusies kā toreiz, kad
man, apkrautai ar dažādiem krāmiem, vajadzēja lietus
gāzē iet šim bērnam garām pa steķiem,» Malina rakstīja
dienasgrāmatā. «Šķita, viņas acis redz itin visu. Man
likās — tā ir pati Sālsvārnas sala, un, ja šis bērns mūs
nepieņem, tad mēs nekad netiksīm pieņemti šajā salā.
Tādēļ es viņu uzrunāju pieglaimīgi, kā mēdz uzrunāt ma-
zuļus: «Kā tevi sauc?»

«Čorvena,» viņa atbildēja.

Ak tu pasaulīt! Vai tiešām meitene ar tādu vārdu var
izskatīties tik majestātiska! — — —

Tad viņa man vēriģi palūkojās acīs un rāmi sacīja:

«Tas ir mans suns, un viņu sauc par Bocmani.» — — —

Un bija tā, it kā karaliene žēlīgi iepazīstinātu mani ar
savu mīļāko dzīvnieku. Un ar kādu dzīvnieku! Tas bija
sanbernārs, lielākais, kādu es jebkad esmu redzējusi. Viņš
bija tikpat majestātisks kā viņa saimniece, un es sāku
domāt, ka šajā salā visi radījumi ir tādi un bezgala pā-
rāki par mums, nabaga pilsētniekiem. Bet tad šurp ste-
berēja kāds laipns radījums — izrādījās, tas bija salas
veikalnieks un izskatījās kā parasts cilvēks, jo viņš mūs
laipni apsveica ar ierašanos Sālsvārnā un, pirms mēs
bijām pavaicājuši, kā viņu sauc, pats sacīja, ka viņu
saucot par Nisi Grankvistu. Bet pēc tam viņš pateica
kaut ko pārsteidzošu.

«Ej uz mājām, Čorvent!» viņš uzsauca šim majestātis-
kajam bērnam. Un vai varat iedomāties — viņš bija šā
bērna tēvs! — — — Ne tikai Čorvenas acis noraudzījās
mūsos. Visās mājās gar ciema ceļu mūsu izmirkušo kara-
vānu pavadīja aiz loga aizkariem paslēpto iemītnieku
acis — varbūt mēs tiešām radījām sensāciju, kā to bija
sacījis tēvs. Es pamanīju, ka tagad viņš kļūst mazliet

domīgs. Un, kad mēs soļojām un lietus gāzās pār mums, piepeši ierunājās Pelle:

«Tēt, vai tu zini, ka caur galdnieka mājas jumtu list iekšā lietus?»

Tēvs apstājās tieši kādā pelķē.

«Kas to saka?» viņš jautāja.

«Vecais Sedermanis,» Pelle atrauca, un izklausījās tā, it kā viņš runātu par senu paziņu.

Tēvs pūlējās izlikties vienaldzīgs.

«Ak tā, to saka vecais Sedermanis, lai kas šis lieliskais nelaiimes krauklis būtu. Bet vecais Sedermanis, to, protams, zina, padomā, aģents ne vārda par to neieiminējās!»

«Ak viņš nekā par to neieiminējās? Viņš tikai teica, ka tā ir sena, jauka vasarnieku mītne, ļoti mājīga, it īpaši, ja list lietus, jo tad lielajā istabā izveidojas jauka palts, kurā peldēties,» es sacīju.

Tēvs uzmeta man ilgu skatienu, bet neatbildēja.

Un tad jau mēs bijām pie mērķa.

«Labdien, Galdnieka māja,» tēvs teica. «Vai drīkstu iepazīstināt ar Melkersonu ģimeni — Melkers un viņa nabaga mazie bērniņi.»

Māja man tomēr patika. Tā patika no pirmā acu uzmetiena. Tēvs turpretī bija izbijies, tā varēja redzēt — nepazīstu neviena cita cilvēka, kas tik viegli maina noskaņu kā viņš. Klusi viņš stāvēja un blenza uz vasaras mītņi, kuru bija noīrējis sev un saviem bērniem.

«Ko tu gaidi? Citāda tā nekļūs,» es teicu.

Tad viņš sadūšojās un devās mājā iekšā. — — —

«Šķiet, it kā mēs visu mūžu būtu dzīvojuši Sālsvārnas salā,» Malina rakstīja pēc nedēļas. «Pazīstu visus cilvēkus, kas šeit dzīvo. Aptuveni zinu, ko viņi dara. Nise un Marta — zinu, ka viņi ir vislabsirdīgākie cilvēki pasaulē — it īpaši viņš — un pasaulē visdārbīgākie — it īpaši viņa. Viņš aprūpē veikalu. Viņa arī aprūpē veikalu, turklāt tālrūni, pastu, bērnus, suni un saimniecību, bez tam, tiklīdz kādam salā nepieciešama palīdzība, viņa uz vietas klāt. — — —

Vēl es zinu, ka Vestermanis nerūpējas, kā nākas, par savu saimniecību, bet tikai zvejo un medī, un «vispār, viņam nav nekādas saprašanas», to man atklāja Vestermaņa sieva. — — —

Un tad par bērniem, paldies dievam, Pelle aizrautīgi rotaļājas ar Čorvenu un Stīnu, galvenokārt ar Čorvenu, Čorvena ir savāds bērns, tāds, kurš nezin kāpēc visiem patīk. Viss it kā kļūst gaišāks, kur viņa parāda savu dievišķo purniņu. Tēvs apgalvo, ka viņā esot mūžam bērnišķi paļāvīgais siltums un saulainums, ko dievs patiesībā domājis piešķirt visiem bērniem, bet diemžēl dzīvē tie izzūdot. Viņa ir Sālsvārnas salas Čorvena, kas brīvi tipina apkārt pa visiem ceļiem un apciemo visas mājas un ko visur saņem ar izsaucienu: «Paskat, tur nāk Čorvena! — itin kā viņas parādīšanās būtu pats liksmākais, ko vien varēja sagaidīt. — — —

Stīna ir pavisam citāda, maza, ļautra un viltīga meitenīte. Viņa ir salas lielā pasaku teicēja un apbrīnojami neatlaidīga. Pat tēvs, kas vispār ļoti mīl bērnus un labprāt runājas arī ar svešiem, ne tikai sava paša bērniem, kļuvis pret Stīnu piesardzīgs un, viņu ieraudzījis, met likumu. Lai gan pats to noliedz.

«Tieši otrādi,» viņš nule sacīja, «visjaukāk ir tad, kad ierodas Stīna un stāsta man pasakas... jā gan, jo tu, cilvēks, jūties tik labi, kad viņa beidz.»

Juhans un Niklass nodevušies laimīgi un nekārtīgi dzīvei kopā ar Tediju un Frediju, istām mazām amazonēm, starp citu, ļoti jaukām meitenēm. Tāpēc savus brāļus es redzu visai reti, it īpaši, ja trauki jāmazgā. Tikai garām ejot, viņi izmet: «Mēs iesim makšķerēt! Mēs iesim peldēties, mēs iesim celt būdiņu, iesim meistarot prāmi, brauksim šērās un metīsim tīklus,» — un tieši to viņi dara šovakar. Rīta agrumā viņi braukšot šērās un ievilkšot tīklus. Pulksten piecos no rīta. Ja tik agri pamodīsies.» — — —

Tedija un Fredija bija dzimušas Sālsvārnas salā. Ar miesu un dvēseli viņas bija šēru meitenes. Viņas zināja

gandrīz visu par laivām un laika apstākļiem, un vējiem, un par to, kā zvejo ar tikliem vai velkamām šnorēm un spīļu tikliem. Viņas prata tīrīt reņģes, nokasīt raudas, prata vīt virves un siet mezglus, vadīt laivu ar vienu airi tikpat labi kā ar diviem. Viņas zināja, kur atrodas raudas un luči, kur varēja noķert līdakas, ja laimējās; viņas pazina visu jūras putnu olas un putnu dziesmas un, vēl labāk nekā savas mātes virtuvē, orientējās šajā pārsteidzošajā pauguru un šēru, un liču, un zemesragu pasaulē, kas bija Sālsvārns šēras. — — —

Bērni tagad bija zvejnieki un mednieki, un putnu ķērāji, dzīvoja prēriju cilvēku brīvo dzīvi un cepa laupījumu uz oglēm, kamēr jūras bezdelīgas un kaijas, un ķīri klaigādami riņķoja pār viņiem, mēģinādami ieskaidrot, ka visas mencas šajā salā ir putnu īpašums.

Bet iebrucēji mierīgi sēdēja pie ugunskura un ēda maigo mencu, un sacēla pretīgu kņadu. «Krā, krā, krā,» viņi ķērcā kā vārns, jo nule bija nodibinājuši slepenu klubu, kurš sauksies par Četrām sālsvārnām un mūžīgi mūžos paliks slepens. — — —

Viņu ugunskura liesmas vērtās pelnos, bet viņi gulēja joprojām uz siltās klints un prātoja par savām slepenajām gaitām, kurās dosies, tiklīdz viņiem atliks laika. Stundas aizritēja, jūnija saule kaisīja pār viņiem savus devīgos starus, un viņi tikai gulēja, sajuzdami vasaru kā kaut ko skaistu, kas visu ķermenī piepilda ar neapprakstāmu laiskumu.

Viņi gulēja tik ilgi, kamēr Tedija atklāja jūrā peldošu laivu. Laiva atradās tik tālu, ka viņi to tikko varēja atšķirt, tomēr tik daudz saredzēja, ka laiva ir tukša.

— Kā gan īstenībā cilvēki pietauvo laivas? — Juhans prātoja.

Piepeši Tedija pietrūkās kājās, it kā viņu būtu pārņēmušas šausmīgas domas. Klinšu plaisā, kur viņi bija ievilkuši savu laiviņu, tās vairs nebija. Tedija stingri pauraudzījās uz Juhanu.

— Nudien, jābrīnās, kā... tu pietauvoji mūsu laivu. Juhans bija teicis, ka viņš pietauvos laivu, lai tā būtu kārtīgi piesieta.

«Ir gan jocīgi, ka viens puika var būt uz mata līdzīgs savam tēvam,» Malina mēdz teikt par Juhanu. Un, protams, tas bija jocīgi.

Tālu jūrā saules celiņā viņi joprojām varēja redzēt laivu. Fredija bija uzkāpusi uz akmens un ar abām rokām māja laivai. — — —

— Starp citu, — ierunājās Tedija un piepeši izskatījās noraizējusies, — starp citu, man liekas — tur sāk celties migla.

Bet tai pašā brīdī viņi izdzirda patikamu motora dūkoņu tālāk jūrā, sākumā šī dūkoņa bija vāja, bet ar katru mirkli kļuva spēcīgāka.

— Skatieties, tā taču Bjerna laiva! — Fredija izsaucās, un ir viņa, ir Tedija sāka mežonīgi lēkāt un kliegt. — Un redziet, viņš velk sev līdzī laivu. — — —

— Te būs jūsu vecā laiva! — Bjerns izsaucās un pasvieda Tedijai virvi. — Kā gan jūs pietauvojāties?

Tedija smējās.

— Mazliet savādāk.

— Ak tā, — Bjerns attrauca. — Ceļas migla. Jums jāpasteidzas, ja gribat nokļūt mājās pirms tās. — — — Man jāaizbrauc līdz Haršērai, citādi es aizvilktu jūs kopā ar laivu. — — — Bērni dzirdēja, ka motora dūkoņa izgaist Haršēras pusē.

Pagāja diezgan ilgs laiks, kamēr suns un bērni, un mencas, un tikli, un peldkostīmi, un mugursomas beidzot tika iekrauti laivā. Lieli bezveida miglas vāļi vēlās šurp no jūras, un bērni nebija aizbraukuši necik tālu no šēras, kad jau bija ievīstīti mikstās, pelēkās, vilnainās skavās.

Sākās ar to, ka Melkeram piepeši pietrūka Juhana un Niklasa.

— Kur ir zēni? — viņš vaicāja Malinai.

— Izbrauca šērās, tu taču to zini. Domāju, nu jau viņiem vajadzētu būt mājās, — Malina atbildēja.

To dzirdēja arī Čorvena un ērcīgi savieba muti.

— Arī es tā domāju. Domāju, tai stulbajai Tedijai un Fredijai sen jau vajadzēja būt mājās ar Bocmani. Bet viņi nevar tikt mājās miglas dēļ. — — —

Malina zināja, ka tēvs ir drosmīgs cilvēks. Par tēva drosmi zināja tikai viņa, jo bija viņu redzējusi dzīves izšķirošajos brīžos. Citi redzēja varbūt tikai šo maigo un bērnišķīgo, dažkārt smieklīgi bērnišķīgo Melkeru. Taču visā viņa darbībā slēpās cits cilvēks, spēcīgs un pilnīgi bezbailīgs cilvēks, proti, tādos apstākļos, kas skāra tikai viņu pašu.

— Bet, tiklīdz nelaime skar tavus bērnus, kļūsti tieši smieklīgs, — Malina mēdza sacīt.

— Jūsu bērni pie jūras pieraduši, par viņiem es nemaz neraizējos, — viņš apgalvoja, kad iegriezās veikalā. — Bet Juhans un Niklass šajā blīvajā biezputrā, — viņš piebilda, jo migla nu jau bija aizsniegusi Sālsvārnas salu, un tas viņu biedēja.

— Mani bērni ir tieši tajā pašā biezputrā, — Nise atbildēja. — — —

Melkers purpinādams aizgāja. Runāt viņš neuzdrīkstējās, jo viņu balsī būtu dzirdamas raudas. — — —

Bet Pelle bija mazs, gudrs bērns un saprata vairāk, nekā Melkers un Malina nojauta. Kad viņš pietiekami ilgi bija sēdējis un klausījies dobjajās nopūtās, kas ar zināmiem starpbrīžiem plūda no tēva, viņš nolika zīmējumu sānis. Zēns zināja, ka dažreiz arī lieliem cilvēkiem nepieciešams mierinājums, un tādēļ, ne vārda neteicis, piecēlās, piegāja pie Melkera un apskāva viņa kaklu.

Tad Melkers sāka raudāt. Viņš strauji pieklāva Pelli pie krūtīm un, novērsis seju, lai Pelle to nepamanītu, klusi un izmisis raudāja. — — —

Migla slīga pār Grankvistu nelielo laivu, kurai jau sen vajadzēja būt pie mājas stēķiem, bet kuras tur nebija. — — —

Varbūt ar katru aira vēzienu viņi tikai aizbrauca tālāk atklātā jūrā, šīs domas bērņus biedēja. Jūra gan bija rāma, bet, lai šī nīstā migla, kuru viņi ar savām rokām būtu gatavi saplēst, izklīstu, bija nepieciešams vējš. Un, ja nu sacēlas vējš — diezgan stiprs — un viņi tādā mazā laiviņā atrodas tālu jūrā, tad nudien nav ko smieties. — — —

Nīse bija sacēlis trauksmi Fursundas muitas kuģos, lai gan par bērņu dzīvību tieši nebaidījās, bet domāja, ka būs jauni, ja bērņiem vajadzēs pavadīt nakti tur ārā miglā.

— Viens pats muitas kuģis, kāda tam nozīme! — kļūda Melkers, kas vēlējās, lai visus Ziemeļu jūras glābējus nosūtītu uz Sālsvārnas šērām šajā miglainajā jūnijā vakarā. Viņš saņima uz kāda kartupeļu maīsa un sēdēja tur tik bāls un izmisis, ka Marta viņu iežēloja.

— Varbūt vēlies kādas nomierinošas tabletes, Melker? — viņa laipni sacīja.

— Jā, paldies, veselu burku, — Melkers atbildēja.

Marta atnesa mazu, baltu tabletīti un glāzi ūdens. Un Melkers darīja kā parasti — uzlika tabletīti uz mēles, ieņēma malku ūdens un to aši norīja. Nu jā, ūdens notecēja lejup, bet tablete palika uz mēles. Melkeru tas nepārsteidza, jo ar viņa tabletēm tā parasti notika. Viņš mēģināja vēlreiz, bet sasodītā tablete joprojām gulēja uz mēles sīva un pretīga.

— Iedzer krietnu malku, — Malina pamācīja. Un Melkers tā darīja. Viņš iedzēra varenu malku, un tas iepūda balss rīklē. Arī tablete, jo šoreiz tā nogāja reizē ar ūdeni.

— Aččiit — Melkers sprauslāja kā ronīs, un tad tablete izspruka ārā un pielīpa kaut kur pie deguna. Malina bija valdījusies visu dienu, bet tagad jūta, ka sāks raudāt. Ne jau nu tieši mierinošās tabletes dēļ, kas gulēja pie Melkera deguna, bet tāpēc, ka viss bija tik nejēdzīgi. Tēvam viņa nevarēja rādīt savas asaras, tādēļ metās ārā. — — —

— Nē, nu gan es kļūstu dusmīgs! — izsaucās Juhans un piecēlās kājās no laivas dibena, kur viņš pēdējo pusstundu bija sēdējis, piespiedies pie Bocmaņa.

— Vai tu domā lēkt jūrā? — Niklass vaicāja.

— Nē, es tikai aiziršos līdz tuvākajiem steķiem un izcelšu jūs malā, — Juhans drūmi atbildēja.

Fredija pacēla augšup savu zilgano, nosalušo seju.

— Paldies, tas būtu jauki. Un kur atrodas šie steķi? Juhans sakoda zobus.

— To es nezinu. Bet es tos atradišu vai arī uz vietas nomiršu. — — —

Viņš piesēdās pie airiem. Migla joprojām bija bieza kā vate, ai, kā Juhans ienīda šo miglu, kādēļ tā neaizplūda uz Ziemeļjūru vai citur, kur ir tās istā vieta?

— Es tev parādīšu! — viņš sarūgtināts purpināja. Likās, it kā migla būtu viņa personiskais ienaidnieks. Viņš piecas reizes spēcīgi ievilkā airus. Tad laiva atsitās pret akmeni.

— Pag! — Tedija sauca. — Nu jau ir steķi!

Tie nebija steķi. Bet tā bija zeme. Viņi vismaz kādas piecas stundas bija atradušies netālu no cietzemes.

— Cilvēks nudien var palikt traks! — Tedija kļiedza, un bērni kā traki joņoja pa zemi. Viņi kļiedza un lēkāja, un Bocmanis rēja. Viņi tiešām kļuva kā mežoņi, ak, nu viņiem zem kājām cieta zeme! — — —

Juhans pietauvoja laivu un zvērēja, ka nemūžam tajā vairs nespers savu kāju. Un tad bērni uzsāka grūto gājienu. Viņi soļoja gar krastmalu, par spiti akmeņiem un zarainajiem krūmiem, kas ceļā viņus aizkavēja.

— Iedomājieties, ja nu mums laimētos atrast vecu zvejas būdul — Tedija prātoja. — — —

Juhans citiem pa priekšu apgāja kādu zemes nokari un tad jau kaut ko ieraudzīja, kas piespieda viņu apstāties. Viņš ieraudzīja juntu, kas pacēlās pār koku galotnēm tieši viņa priekšā.

Tad Tedija un Fredija sāka smieties. Nevaldāmi un atviegloti. Šie smieklī it kā pielika punktu viņu nejaukajai

dēkai miglā, un Juhanam un Niklasam arī bija jāsmējas, lai gan viņi nezināja, par ko.

— Es tikai brīnos, kas tā par māju, — Niklass ierunājās, kad viņi bija izsmējušies.

— Atver platāk acis, tad tu to uzzināsi! — Tedija sacīja.

— Tā ir mūsu skola.

Neviens pie Grankvistiem un neviens pie Melkersoniem šajā vasaras vakarā neapgūlās pirms pusnakts. Nu jā, Pelle un Čorvena gan bija aizmiguši parastajā laikā, bet viņus izrāva no gultas, lai viņi varētu piedalīties mielastā, ko sarīkoja Grankvistu virtuvē par godu šīs nemierīgās dienas laimīgajam noslēgumam. — — —

— Saki viens cilvēks, pat no ēdiena var apreibt, — Tedija runāja ar pilnu muti.

Fredija sēdēja, turēdama katrā rokā pa kotletei. Viņa nokoda gabaliņu no vienas, tad no otras.

— Pēc manām domām, tas ir lieliski! Es gribu apreibt no ēdiena! — viņa sauca.

— Istenā ēdiena, nevis tāda, kādu sačammā, sēžot klajā jūrā, — Juhans piebilda.

— Lai gan arī tas bija labs diezgan, — Niklass aizrādīja. Viņi ēda un garšoja, un pamazām atzina, ka diena bijusi tīri laba.

— Galvenais, viss jāuzņem mierīgi, — sacīja Melkers, uzlikdams sev uz šķīvja vēl vienu kotleti. Tagad viņš bija pārgērbies sausās drēbēs un aiz laimes staroja.

— Un to saki tu? — Malina iebilda.

Melkers piekrizdams pamāja.

— Jā, jo citādi nevar dzīvot šērās. Atzistos, ka brīdi es kļuvu gaužām satraukts, bet, pateicoties tavām nomierinošajām tabletēm, Marta...

— Vismaz tavš deguns nomierinājās, — iebilda Nise. — — —

Kad Vestermanis torīt atgriezās mājās no jūras, uz stēķiem stāvēja Čorvena. Un meitene ieklīdzās, kad viņš

nolika pie viņas kājām mazu šņācošu ronīti, kurš raudzījās uz viņu ar melnām, valgām acīm un bija pats jaukākais, ko viņa savā mūžā bija redzējusi.

— Vai, cik viņš jauks! Vai drikstu viņu noglaudīt? — Čorvena sauca.

— Manis pēc, lūdzu, — Vestermanis atteica. Tu vari viņu paturēt. Protams, ja to atļauj tavs tēvs un māte. Esmu priecīgs tikt no viņa vaļā. Tu viņu vari uzbarot, kamēr viņš izaugs, un tad viņu varēs izlietot lietderīgi. — — —

To teikdams, Vestermanis aizgāja, un Čorvena palika uz steķiem kā apmāta. — — —

Bocmanis apošņāja ronīti.

— Ai, nesabiedē viņu! — Čorvena sauca un atstūma Bocmani sāpus. Pēc tam viņa kļiedza, cik jaudāja:

— Nāciet šurp! Nāciet šurp visi! Kaut kas neticams... es dabūju ronī!

Pelle atskrēja pirmais un, ieraudzījis ronīti un izdzirdis neticamo ziņu — kā Čorvena dabūjusi šo fantastisko, pelēki raibo, mazo kamoliņu, kas šņāca un ķepurojās ar apaļajām, tvirtajām priekšķepām pa steķiem, aiz uzbudinājuma trīsēja. Vai tiešām iespējams, ka cilvēks var noķert ronī!

— Ai, cik tu esi laimīga! — Pelle no visas sirds sacīja, un Čorvena viņam piekrita. — — —

— Es zinu, kā viņu saukšul — Čorvena teica. — Par Mozu! Vestermanis viņu atradis niedrēs, tieši tā kā faraona meita atradusi Mozu, — vai tu atceries, Fredij?

— Es nu gan nevaru iedomāties, ka faraona meita izskatītos pēc Vestermana, — Melkers iebilda. — Bet Mozus ir skaists vārds. — — —

Čorvena sēdēja uz steķiem, un viņas klēpī gulēja Mozus. Viņa glāstīja ronīti, un tas ošņāja viņas rokas, un meitene sajuta dzīvnieciņa asās spalvas, un tad viņa atkal smējās, jo spalvas viņu kutināja.

Bocmanis stāvēja un skatījās. Viņš stāvēja ilgi un ska-

tijās uz Čorvenu ar savu grūtsirdīgo skatienu. Piepeši viņš pagriezās un aiztipināja projām.

Kādā jūnija otrdienā — mūžam neaizmirstamajā otrdienā Pēteris Malms satika Malinu Sālsvārnas salas veikālā. Un ne tikai viņu. Viņš sastapa arī kādu roni. — — — Veikals bija cilvēku pilns, un ronītis jutās jauki. Viņš koda visās bikšainajās kājās, kurām tikai tika klāt, it īpaši Čorvenas, un meitene smaidīdama atvairījās. — — —

— Vai tas ir tavs ronis? — Pēteris smaidīdams jautāja.

— Protams, mans, — Čorvena atbildēja.

— Laikam gan tu viņu negribēsi pārdot, tā man liekas?

— Nemūžam, — Čorvena atteica. — Un kam tev vajadzīgs ronis?

— Ne jau man pašam, bet manam institūtam. — — — Zoologiskajam institūtam, kur es strādāju. — — —

Pēteris parotaļājās ar Mozu, kamēr tas gāja prom, un tas notika tieši tad, kad Malina bija nokārtojusi savus iepirkumus.

— Es labprāt aiznesīšu šo grozu līdz Galdnieka mājai, kaut arī tu man nepiedāvātu ne tēju, ne ko citu, — viņš teica Malinai. — — —

Bet tieši tai brīdī no veikala iznāca Kalle Vestermanis un pasauca Pēteri.

— Jā, paklausieties, es tur veikālā dzirdēju, ka jūs gribat pirkt to roni, — Vestermanis runāja tik pieglau-dīgi, cik nu tādām raupjam cilvēkam tas iespējams. — Patiesību sakot, tas ir mans ronis. Es viņu atradu šērās. Cik tad īsteni par viņu var dabūt?

Viņš pienāca Pēterim pavisam klāt un dedzīgi raudzījās puisi sejā. Pēteris parāvās sāņus. Tieši tagad viņš negribēja noslēgt nekādus darījumus. — — —

— Njā, varbūt kādus pāris simtus... bet cenu neno-saku es. Un, starp citu, vispirms jānoskaidro, kam ronis pieder.

— Redzat, to noskaidrošu es. Redzat, to es darišu, — Vestermanis nosauca viņam pakaj.

Un tieši to pašu viņš teica arī Čorvenai, kad viņa un Stina iznāca no veikala un viņām pa pēdām šļūca Mozus.

— Paklau, tagad es gribu savu roni atpaka], — Vestermanis sacīja. — Tev viņš bijis diezgan ilgi, bet tas ir mans ronis, un tagad es gribu viņu pārdot.

— Pārdot Mozu, tu esi jucis! — Čorvena iekliedzās. Bet Vestermanis viņai izskaidroja. Vai tad viņš meitenei nebija teicis, ka viņa var paturēt roni tik ilgi, kamēr tas izaug un var lieti noderēt?

— Liecies labāk baļļā ar saviem meliem! — Čorvena brēca. — Tu teici, ka ronis pilnīgi piederēs man, tā tu teici! — — — Nemūžam! Nemūžam tu nedabūsi Mozul! — viņa brēca. Tad viņa metās skriet. — — —

Vestermanim vairs netikās runāt par to, kam ronis pieder, kam ne. Atlika tikai viens — noteikti paņemt roni un paslēpt to drošā vietā, kamēr atbrauks puiķelis, kas spekulēja ar roniem. — — —

— Vai tu zini, kur bērni tur roni? — viņš vaicāja Sedermanim. — Sedermanis paskurināja galvu. — — —

— Starp citu, ar roni tev nav nekādas darīšanas. Neba tu visu kaunu esi pazaudējis? — — —

Vestermanis lādēdamies stampāja uz mājām. Tad viņš gabaliņu sev priekšā ieraudzīja Stinu ar reņģu groziņu uz rokas. Lieliem soļiem viņš panāca meiteni.

— Uz kurieni iedama? — viņš pieglaudīgi sacīja, jo tagad vajadzēja būt viltīgam. — — —

— Un kam šitās reņģes?

— Tās dabūs vecmāmiņa, — Stina noteikti atcirta un tad smikņādama piebilda: — «Cik tev liela mute, vecmāmiņ,» Sarkangalvīte teica. «Tā man nepieciešama, lai labāk varētu apēst reņģes,» vecmāmiņa atbildēja. «Hahaha, ko tu tagad teiksi, Vesterman?»

Viņa uzsmaidīja Vestermanim savu visnekaunīgāko bezzobu smaidu un aizdrāzās.

Bet Stina bija tikpat pašāvēģa kā Sarkangalvīte, kad tā parādīja vilkam vecmāmiņas mājiņu. Meitene neskatī-

damās bezrūpīgi devās uz Nāves līci! Būtu viņa atskatījusies, varbūt pamanītu Vestermani, kas zagās aiz viņas. — — —

Un tad bērni tur stāvēja un izbijušies raudzījās tukšumā. Zvejas būdā Mozus nebija, viņš bija pazudis. — — —

Corvena pievērsās Stinai.

— Vai tevi kāds redzēja, kad tu vakar te biji?

Stina pārdomāja.

— Nē, neviens pats. Tikai Vestermanis. Viņš beidzot bija ar mieru noklausīties pasaku par Sarkangalvīti.

— Tevi jau vienmēr var piemānīt, — Corvena izsaucās. — Ak, šitais Vestermanis! Gatavais bandīts! — — —

— Es zinu, ko mēs darīsim, — Pelle sacīja. — Mēs viņam nozagsim Mozu. Varu saderēt, ka viņš ronīti tur savā zvejas būdā un būdas durvis droši vien aizvērtas tikai ar cemmi.

Corvenas dusmas pamazām norima.

— Sovakar... Kad Vestermanis gulēs, — viņa dedzīgi teica. — — —

Stina šausminājās, kad viņi nākamajā dienā visu to viņai pastāstīja. Kā Mozus brēcis, un kā viņi to purinājuši, un kā Vestermanis iznācis ārā vienā kreklā, un kā Kora rējusi, un kā viņi beidzot savu Mozu iedabūjuši ragaviņās un jozuši uz Galdnieka māju, kamēr savos dārza vārtiņos stāvējis Vestermanis un viņiem draudējis.

— Pagaidi vien, Corven, kad es tevi dabūšu savos nagos!

— Labi gan, ka es nebiju līdz. Es aiz bailēm uz vietas būtu nomirusi, — Stina sacīja. — — —

Tēvs tiešām cēla iebildumus. — — —

— Labi nav, ka jūs abi un Vestermanis rīkojaties kā gangsteri un zogāt viens otram roņus. — — —

— Viņam jau rūp tikai nauda, — Juhans ierunājās. — Vai tu, tētuk, nevari viņam iegrūst pāris simtiņu.

— Iegrūd pats viņam pāris simtiņu, tad tu redzēsi, kā tas ir, — Melkers atcirta. — Bet mums visādā ziņā kaut kā jāizpalīdzas. Jūs nemaz neesat tādi tūļas, ja nauda jānopelna. Ķerieties tikai pie darba!

Un viņi ķērās pie darba! Ikviens Sālsvārnas salas bērns gribēja ņemt daļību Mozus operācijā, kā Melkers to nosauca. Piepeši nesalīdzināmi liksmāk bija izravēt zemeņu dārzu un nest ūdeni, tīrīt laivas un nodarvot stekus, un stiept vasarnieku somas, zinot, ka ar katru nopelnīto ēru pavairojas summa, ar kuru viņi izpirks Mozu no Vestermaņa. — — —

Un tad pienāca sestdiena, diena, kad Vestermanim vajadzēja dabūt divi simti kronu. — — — Veikals bija ļaužu pārpilns, jo šis darījums interesēja visus Sālsvārnas iedzīvotājus. Neviens no viņiem Vestermanim nenovēlēja ne pliku ēru. — — — Jo tas patiesi bija kaut kas nedzirdēts, ka Vestermanim jāsamaksā par roni, kuru viņš reiz meitenei bija iedāvinājis un kuru kopdama viņa bija iztērējusi tik daudz piena un reņģu. — — —

Bija dzirdama tikai naudas šķindoņa un Nises murmināšana.

— Simt sešdesmit septiņas kronas un astoņdesmit ēras. — — —

Un tad durvis atvērās un veikalā ienāca Pēteris Malms.

— Kungs ieradies istajā laikā, — sacīja Vestermanis. — Tagad jūs šo roni varat nopirkt. Trīssimt kronu, un sitīsim saujā.

Pēteris Malms viņam laipni uzsmaidīja.

— Trīs simti, vai tad tas nav pārāk daudz par roni? — — —

— Nu labs ir, teiksim divi simti... — — —

— Ak tā, es viņu varu dabūt par divi simti. Tas gan ir lēti. Bet, redziet, es vispār nevēlos nekādu roni. — — —

Vestermanis muļķīgi atpleta muti. — — —

— Ņem savu veco roni, Čorven, un lai faraons rauj jūs visus! — To teicis viņš nozuda.

Pelle atžirga.

— Nē, nauda viņam jāņem, citādi es nejutīšu, ka tas ir mūsu ronis!

Un zēns pakampa maisiņu, kurā Nise bija sabēris naudu, un joza pakaļ Vestermanim.

Visi satraukti gaidīja, un pēc kāda britiņa Pelle atgriezās, pietvīcis pār visu seju.

— Jā, beidzot viņš naudu paņēma, teica, ka tā viņam esot nepieciešama.

Par turpmākajiem notikumiem Malina rakstīja dienasgrāmatā: «Lai miers pavada Mozu, kas tagad peld jūrā! Mēs pienācām pie steķiem tieši tajā brīdī, kad tas bija noticis. Un tur uz steķiem stāvēja mans sirdsmīlotais brālītis spožām acīm un pavadīja ar skatienu savu ronīti, kuru vēl varēja saredzēt kā tumšu punktu tālu fjordā.» — — —

Viņi palīdzēja viens otram klāt brokastu galdu mājas galā. Malina stāvēja virtuvē pie loga un sniedza Melkeram ārā galda piederumus, un, kad viss bija kārtībā, Melkers pārlaida apkārt acis. — — —

— Un padomājiet tikai, tāds vienkāršs galdnieks pratis savu māju uzcelt istajā vietā, — Melkers prātoja. — Vai viss tiešām neizskatās tā, it kā pats no sevis būtu izaudzis no zemes? Par šitādu mājiņu galdnieks ir pelnījis medaļu.

— Tētuk, tas taču ir tiesa, ka mēs te dzīvosim vienmēr. Katru vasaru, es gribēju sacīt? — Pelle ierunājās.

— Nu, protama lieta, — Melkers atteica. — Šodien ieradīsies Matsons, tā viņš zvanījis veikalā, tad beidzot tiks noslēgts jauns līgums.

Kamēr Melkersoni sēdēja pie brokastgalda, Čorvena pastaigājās kopā ar Bocmani. Tieši tajā brīdī, kad meitene tur stāvēja, pie steķiem piebrauca liela motorlaiva, kuru Čorvena nepazina. Uz klāja bija trīs personas. Viena no tām bija Matsons, bet otrs, lielais, resnais vīrs ar jūrnieka cepuri galvā, vīrs, kas vadīja laivu, — viņš vēl

nekad nebija bijis Sālsvārnas salā un arī meitene, kura sēdēja viņam blakus, ne.

— Met šurp tauvu, — Ķorvena teica, un Matsons to uzmeta uz stēķiem, un Ķorvena pietauvoja laivu.

— Paskat tik, kāda braša meitene! — teica vīrs ar jūrnieka cepuri galvā, kad bija izlēcis krastā. — Mezglis nūdien ir labs!

Ķorvena smējās.

— Mezglst Tas ir īsts jūrnieku dubultmezglis, cik man zināms, — viņa atteica.

Tad vīrs izņēma no kabatas spožu, pavisam jaunu kronu un iedeva Ķorvenai. Viņa pārsteigta raudzījās uz naudas gabalu, pēc tam uzsmaidīja vīram.

— Laba maksa par dubultmezglu.

Bet vīrs viņā vairs neklausījās, vispār viņu vairs neievēroja. — — —

— Nu beidzot arī Matsons klāt, — Melkers izsaucās, ieraudzīdams apmeklētājus ienākam pa dārza vārtiņiem. — Lūdzu, nāciet tālāk, mēs tikai pakārtosim galdu, tad varēsīm tepat parakstīt to papīru. — — —

Matsons viņus iepazīstināja.

— Tas ir direktors Karlbergs un tā viņa meita... Viņi labprāt mazliet aplūkotu Galdnieka māju.

— To viņi var. Bet kādēļ viņi to vēlas?

Tad Matsons paskaidroja, Selbluma kundze esot nodomājusi Galdnieka māju pārdot un tāpēc...

— Nu, nu, — Melkers atbildēja. — Šo māju jau irēju es, ja pārāk nealajos. Un šodien es parakstīšu jaunu īres līgumu, Matsona kungs, vai tā nav?

— Diemžēl, tas neies, — Matsons atteica. — Ja gribat dzīvot te turpmāk, tad nopērciet šo vietu. Ja varat piesolīt vairāk par direktoru Karlbergu...

Melkeru pārņēma drebuji — viņš juta sevī briesmīgu izmisumu. Apžēlīgi, ar tiem ienākumiem, kādi bija viņam, viņš pat nevarēja nopirkt tik daudz kā suņa būdu. Gada īri vienam maksājumam uzreiz viņš varēja saskrāpēt

kopā, tik daudz viņš spēja. Tāpēc viņš pašāviņi bija raudzījies nākotnē, paredzējis daudzus gadus nodzīvot Galdnieka mājā. Beidzot viņš bija atradis vietu, kuru viņa bērni varēja ieslēgt savās sirdīs, kurā viņi varēja pavadīt savas bērniības vasaras, tādas pašas, kādas viņam kādreiz bijušas, vasaras, ko visu mūžu varēs saglabāt sirdī kā kaut ko bezgala jauku. Melkers neuzdriksējās paskatīties uz saviem bērniem, bet viņš dzirdēja Pelles trisošo balsi:

— Tēt, tu teici, ka mēs te dzīvosim vienmēr! — — —

Vakarā viņi sēdēja Galdnieka mājas virtuvē. Grankvisti un Melkersoni. Daudzus vakarus viņi te kopā bija sēdējuši, bet nekad tik nomākti un klusi. Un ko lai viņi runā? Melkers klusēja. Viņš nespēja runāt, sāpes viņa krūtīs traucēja runāt. Nise un Marta nedroši uz viņu lūkojās. Viņi bija mēģinājuši viņam paskaidrot, cik ļoti arī viņus skumdina šis notikums un cik ļoti viņiem pietrūks Melkera un viņa ģimenes, bet Melkers izskatījās tik satraukts, ka arī viņi zaudēja valodu. — — —

Iestājās nakts. Grankvisti jau sen bija aizgājuši mājās. Zēni gulēja. Bet Melkers un Malina vēl sēdēja virtuvē. Tagad tur valdīja tumsa. Viņi tikko varēja saskatīt loga gaišo četrstūri pret sienu un uguns atblāzmu aiz dzelzs plīts durvīm. Viņi dzirdēja, ka malka sprakstēdama deg, citādi valdīja pilnīgs klusums. Malina atcerējās, kā Melkers pirmo reizi bija iekūris šo plīti. Ak, cik tas sen, un cik toreiz viss bija jauki!

Melkers visu vakaru bija klusējis, bet nu viņš uzņēma valodu. No viņa izplūda viss viņa sirds rūgtums.

— Esmu neveiksminieks, to es zinu. Pilnīgs neveiksminieks! Corvena teica pareizi... man trūkst istā ķēriena.

— Nerunā niekus, — Malina atbildēja. — Protams, tev ir īstais ķēriens. Kas cits to lai zinātu, ja ne es.

— Nē, tā man nav, — Melkers apgalvoja. — Jo citādi es šovakar te nesēdētu, rokas klēpī salicis, kad notiek kaut kas tāds. Neveiksmīgs rakstnieks! Kāpēc es labāk nekļuvu par biroja šefu — varbūt tad mums būtu liesības uz Galdnieka māju.

— Es savā mājā nemaz negribu biroja šefu, — Malina atteica. — Neviena no mums tādu negrib. Mēs gribam tevi!

Melkers rūgti iesmējās.

— Mani, ko tad jūs ar mani iesāksit? Es pat saviem bērniem nevaru sagādāt mierīgu un jauku vasaru. Un es taču vēlējos jums dot tik daudz, to es tiešām vēlējos. Malin, es vēlējos jums dot visu skaisto un jauko, un brīnumaino šajā dzīvē...

Viņa balss aizlūza, un viņš nespēja turpināt.

— Bet to taču tu esi darījis, tēt, — Malina mierīgi bilda. — Mēs esam saņēmuši visu skaisto un jauko, un brīnumaino šajā dzīvē. No tevis, tikai no tevis! Tu esi rūpējies par mums, un vienīgi tam ir kāda nozīme. Mēs vienmēr sajūtām, cik ļoti tu rūpējies par mums.

Tad Melkers sāka raudāt. Ko tad Malina šorīt bija teikusi — ka viņš vakarā raudās!

— Jā, to es darīju. Es rūpējos par jums! Ja nu tam kāda nozīme...

— Tas nozīmē visu! Un tāpēc, — Malina sacīja, — es negribu vairs te sēdēt un klausīties, ka mans tēvs ir neveiksminieks. Lai ar Galdnieka māju notiek kas notikdams.

1. Kāds ir Melkersonu ģimenes noskaņojums, kad viņi pirmoreiz ierauga Galdnieka māju?

2. Kāpēc Malinai jau pēc nedēļas šķiet, ka viņa visu mūžu ir dzīvojusi Sālsvārnas salā?

3. Kā Malinas dienasgrāmatā atspoguļojas salas iedzīvotāju attieksme pret bērniem?

4. Kāda nozīme Tediņas rakstura izveidē bijusi dzīves apstākļiem salā?

5. Kādas Juhana rakstura īpašības parādās epizodē ar nepareizi pietauvoto laivu? Kāda ir biedru attieksme pret zēna kļūmi? Kā līdzīgā situācijā rīkotos jūs?

6. Kā kopīgie pārdzīvojumi atklāj ģimenes locekļu savstarpējās attieksmes? Kas Grankvistu ģimenē ir līdzīgs, kas atšķirīgs no Melkersoniem?

7. Kā stāstā pirmoreiz parādās Mozus? Ko dara Bocmanis, redzēdams, ka Corvena rotaļājas ar ronīti?

8. Kā Vestermaņa centienos atgūt Corvenai uzdāvināto ronīti atklājas viņa raksturs?

9. Kāpēc salas iedzīvotāji nostājas Corvenas un bērnu pusē?

10. Kā direktors Karlbergs parāda sevi epizodē, kur viņš par dubultmezglu sasiešanu samaksā Corvenai kronu?

11. Kāpēc Melkersoni nevar nopirkt Galdnieka māju, bet direktors Karlbergs var?

12. Kā jūs risinātu tālāk šo stāstu? Kādu nobeigumu, jūsuprāt, izvēlējusies autore?

SATURS

Folklorā

Latviešu tautas dziesmas	3
Latviešu tautas pasakas	7

No latviešu literatūras vēstures

Ziņas par Jaunās strāvas darbību un jaunstrāvnieku centieniem	15

K. Skalbe	24
Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties	26

E. Veidenbaums	52
Mosties, mosties reiz, svabadais gars	54
Kā gulbji balti padebeši iet	55

R. Blaumanis	56
Nāves ēnā	58

Aspazija	84
Dzimtene	87
Ziedoņa rīts	88

J. Akuraters	90
Kalpa zēna vasara	92
Ar kaujas saucieniem uz lūpām	125

Rainis	126
Zelta zirgs	129
Lauztās priedes	188

E. Birznieks-Upītis	189
Druviņi	191
Džamaledins un ērglis	206

V. Plūdonis	221
Tīreļa noslēpums	224
K. Paustovskis	227
Groziņš ar egļu čiekuriem	230
Zagliņš runcis	238
Ā. Elksne	242
Dziesma dzimtenei	244
Skaties uz gaismas pusi	244
A. Lindgrēna	246
Mēs Sālsvārnas salas vasarnieki	247

**ХРЕСТОМАТИЯ ПО ЛИТЕРАТУРЕ
ДЛЯ VI КЛАССА**

2-е издание

Составители и авторы литературных портретов писателей: *Дагмара Аусекле, Имант Лузиньш, Дзидра Цируле, Дросма Немиеце, Ирма Мартинсоке, Анна Страуме, Саулцерите Виесе*. Раздел «Из истории латышской литературы» написала Вирута Пуссаре
Рига «Звайтэне» 1985
На латышском языке

LITERĀTŪRAS HRESTOMĀTIJA 6. KLASEI

Sakārtotāji: *D. Ausekle, I. Luziņš, Dz. Cīrule* u. c.

Redaktore *B. Cimermane*
Māksl. redaktors *I. Sītnieks*
Tehn. redaktore *S. Zeltiņa*
Korektore *S. Ermāne*

IIE № 2465

Nodota salikšanai 24.04.84. Parakstīta iespiešanai 31.07.84. Formāts 84×108/32. Tipogr. papīrs Nr. 2 Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 14,28 uzsk. iespiedl. 15,01 uzsk. krāsu nov., 13,95 izdevn. l. Metlens 27 000 eks. Pasūt. Nr. 645-4. Cena 25 kap. Izdevniecība «Zvaigzne», 226013, Rīga, Gorkija ielā 105. Izdevn. Nr. 6436/L-118. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfija «Cīņa», 226011, Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.